

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ
КАЗАХСТАН**

**КАЗАХСТАНСКО-АМЕРИКАНСКИЙ СВОБОДНЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ КОНГРЕСС

**МЕЖДУНАРОДНОЕ ПАРТНЕРСТВО В ОБРАЗОВАНИИ И
НАУКЕ: ГЛОБАЛЬНЫЕ ВЫЗОВЫ СОВРЕМЕННОСТИ**

Сборник докладов международного научного конгресса
(10-15 сентября 2019 года)

Часть 3

Усть-Каменогорск
2019

УДК 37.0
ББК 74.00
М 43

Редакционная коллегия: Е.А. Мамбетказиев
А.Е. Мамбетказиев
Д. Бэлласт
Т.В. Левина
И.В. Бордияну
А.Н. Нурланова
Ю.А. Гаврилова
Ю.В. Новицкая

М 43 «Международное партнерство в образовании и науке: глобальные вызовы современности»: Сб. докл. междунар. научного конгресса (10-15 сентября 2019 года). - В 3 частях. - Ч. 3.- Усть-Каменогорск, 2019. – 231 с.

ISBN 978-601-7930-66-0

Сборник публикуется по материалам международного научного конгресса молодых ученых «Международное партнерство в образовании и науке: глобальные вызовы современности». Тематика статей на казахском, русском и английском языках описывает вопросы развития языков и методики преподавания, актуальные проблемы педагогики и психологии.

Материалы третьей части включают доклады, представленные в секциях, посвященных данным вопросам.

Материалы сборника адресованы научным сотрудникам, профессорско-преподавательскому составу вузов и студентам, работникам образования.

УДК 378
ББК 74.58

Материалы рассмотрены и утверждены на заседании Ученого совета Казахстанско-Американского свободного университета от 30.10.2019 г., протокол №2.

ISBN 978-601-7930-66-0

© Казахстанско-Американский
свободный университет, 2019

ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ ЯЗЫКОВ И МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ

ПЕСНЯ КАК ЭФФЕКТИВНЫЙ ИНСТРУМЕНТ ДЛЯ УСВОЕНИЯ ЛЕКСИЧЕСКОГО МАТЕРИАЛА НА УРОКЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Осколкова А.А.

*Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-
Каменогорск, Казахстан*

Методика использования средств эмоционального воздействия таких, как художественная проза, поэзия, песни, музыка, живопись, художественная фотография на учащихся в обучении иностранным языкам является достаточно распространенной. Отбор учебных материалов все чаще строится не только на лингвистическом, а также культуро-ориентированном, коммуникативном, личностном подходе, что позволяет использовать ценные в культурном отношении аутентичные иноязычные материалы [1].

В настоящее время ресурсы песенного материала доступны всем и их запасы неисчерпаемы. Песня является важным инструментом при обучении иностранному языку, который способствует развитию рецептивных лексических навыков учащихся. Однако, песенный материал следует использовать рационально. Не стоит использовать песенный материал в обучении иностранному языку слишком часто. Тем не менее, песни на иностранном языке могут мотивировать, вызывать интерес к языку и вдохновлять учащихся общаться на изучаемом языке и практиковать свои языковые навыки.

Большое количество научных работ, статей, справочных ресурсов и книг уже написано и опубликовано многими известными и профессиональными методистами, преподавателями и специалистами-практиками. Все они исследовали использование песен при обучении иностранному языку и разработали свои собственные средства и способы, как применять песенный материал в учебном процессе правильно и эффективно [2].

Иностранные песни очень эффективны в процессе изучения английского языка, и могут быть использованы в качестве полных методических пособий в учебном плане для школьников. Зачастую поначалу такой метод вызывает у учащихся некоторые трудности с усвоением нового материала. Поэтому очень важно, чтобы учащиеся получали только положительные эмоции и удовлетворение от обучения и психологически были готовы и настроены к дальнейшему продолже-

нию занятий. Метод использования иностранных песен справляется с этой задачей лучше, чем любое другое учебно-методическое пособие. Английская песня является очень эффективным инструментом в обучении лексике. Песня – это небольшой текст, состоящий из фраз, связанных по смыслу, сопровождающийся музыкой.

Одним из самых полезных свойств иностранных песен при обучении лексике является спонтанное воспроизведение песни и ее слов в нашей памяти. В процессе изучения английского языка этот дефект песни превращаются в неоспоримые преимущества. Новые слова и словосочетания играют в нашей памяти сами по себе, это позволяет легко их вспомнить. К сожалению, с помощью этого метода невозможно выучить много слов и выражений. Кроме того, очень сложно запомнить первые слова, потому что наряду с этим одновременно учится и правильное произношение. Однако эти первые слова имеют гораздо большее значение, чем знание того, что человек будет получать, уже имея определенные навыки владения английским языком [3].

Прослушивание и понимание материала на иностранном языке является, вероятно, одним из самых важных и самых сложных аспектов изучения иностранного языка. Учащиеся привыкли воспринимать информацию в основном через визуальный канал. Учитель, как правило, позволяет им использовать текст и даже почти читать его при пересказе и в обсуждении. В этом случае учитель сам тормозит развитие слухового восприятия. Преодоление этой трудности возможно только тогда, когда учитель дает детям больше слуховой нагрузки, чтобы приучать их к восприятию информации на слух. Одним из самых эффективных вариантов это слушать песни на английском языке. Они сочетают в себе все компоненты, которые учащимся необходимы для развития слухового восприятия.

Преподаватели иностранного языка могут использовать песни, чтобы начать или закончить свои уроки, иллюстрировать какие-либо темы, чтобы добавить разнообразия или изменить темп урока, обучить новой лексике или освежить в памяти пройденный материал.

Существуют серьезные практические доказательства, подтверждающие использование музыки на уроках английского языка; также растущее число исследований, подтверждающих, что песни являются полезным инструментом в овладении языком. Более того, переработка музыкальной и лингвистической информации происходит в одной и той же области мозга [4].

Ученые доказали, что популярные песни имеют характеристики, которые помогают при изучении второго языка: они часто содержат

простые, короткие слова; они написаны примерно на уровне 5-го класса; используется разговорный язык, время и место обычно неопределенны; песни часто поются более медленными темпами, чем произнесенные слова и в песнях так же присутствует повторение слов и грамматики. Кроме того, песни, как известно, являются “эмоциональным фильтром”, или, другими словами, мотивируют учащихся учиться [5, 6].

Однако, несмотря на всю ценность использования песен в обучении иностранному языку, в учебно-методические комплексы включено достаточное количество песенного материала. На среднем этапе обучения учитель должен уделять особое внимание отбору песенного материала, учитывая интересы и возрастные особенности учащихся. Также немаловажно, чтобы отобранный песенный материал полностью соответствовал данному этапу обучения для решения практических целей.

Отбирая песенный материал для урока иностранного языка, учителю следует придерживаться следующих критериев: восприятие на слух; запоминающийся припев; понятное произношение; интересная тема песни; заинтересованность учащихся; соответствие возрасту и уровню знаний учащихся; страноведческая специфика.

Методические преимущества песни в обучении иностранному языку:

- песни как один из видов речевого общения способствуют более прочному усвоению и расширению словарного запаса, так как содержат новые слова и выражения. В песнях также можно услышать уже знакомый лексический материал в новом контекстуальном окружении, что содействует ее активизации. Зачастую песни полны именами собственными, географическими названиями, реалиями страны изучаемого языка, поэтическими словами. Это помогает учащимся развить чувство языка, знание его стилистических особенностей;

- с помощью песен происходит лучшее усвоение и активизация различных грамматических конструкций. Они написаны в современном ритме, сопровождаются текстом с пояснительными комментариями, а также заданиями, которые дают учащимся с целью проверки понимания и обсуждения содержания;

- используя песни можно совершенствовать навыки иноязычного произношения, развивать музыкальный слух;

- песни способствуют эстетическому воспитанию школьников, сплочению коллектива, более полному раскрытию творческого потенциала каждого;

- песни и другие музыкальные произведения стимулируют моно-

логические и диалогические высказывания, являются основой развития речемыслительной деятельности учащихся, содействуют развитию как подготовленной, так и неподготовленной речи [7].

На уроке иностранного языка песни чаще всего используются: для фонетической зарядки на начальном этапе урока; для более прочного закрепления лексического и грамматического материала; как мотивация для развития речевых навыков и умений; как своеобразная релаксация в середине или в конце урока, когда учащиеся устали и им необходима эмоциональная разрядка, снимающая напряжение и восстанавливающая их работоспособность.

Для усвоения нового лексического материала необходимо провести чётко спланированную поэтапную работу с песней на протяжении серии уроков [8].

Мотивацией для бесед и обсуждений могут стать современные, популярные, молодежные песни. Их содержание, бесспорно, должно быть интересным, в противном случае у учащихся не возникнет ни темы для дискуссий, ни стимула к высказыванию собственного мнения и последующему исполнению песен. Можно предложить самим учащимся принести их на урок. Песенный материал должен мотивировать школьников высказать свои эмоции, отношение к песне, ее содержанию и исполнению. Политические песни могут использоваться для обсуждения международной ситуации, о социальных проблемах общества; лирические песни вызовут разговор о взаимоотношениях между людьми.

Лексику, содержащуюся в песнях, желательно вводить с небольшим опережением программы для того чтобы при введении нового материала у учащихся не возникло трудностей узнать его. Это значительно облегчит введение, закрепление и использование лексического материала песен в соответствующих речевых ситуациях.

Методика использования каждой песни предполагает предварительное введение, активизацию и закрепление лексического материала, содержащегося в песнях.

Ориентировочная последовательность работы с песней: 1) предварительная беседа, связанная с содержанием песни, опрос учащихся, составление ассоциограмм, таблиц, сравнение явлений чужой и родной культуры, о которых может упоминаться в песне. Установка на первое восприятие песни; 2) прослушивание песни; знакомство с музыкальной стороной песни; 3) проверка понимания содержания песни. Здесь можно провести перевод текста общими усилиями учащихся под руководством учителя. На продвинутых этапах полезно обращать внимание учащихся на интересные формулировки, стилистические

особенности текста песни; 4) выполнение способствующих лучшему усвоению нового материала заданий и упражнений к песне; 5) чтение текста песни со звуков и интонации; 6) разучивание песни в процессе ее совместного исполнения [9].

Для того, чтобы новый материал, который встретился при работе с песней, прочно усвоился и запомнился надолго, достаточно повторить песню несколько раз на последующих нескольких уроках. Повторение песни также способствует формированию нужных речевых навыков в достаточной степени [10].

В целом, при формировании любого речевого навыка, будь то навык лексический, грамматический, аудирование, чтение или письмо, необходимо многократное правильное повторение речевого образца для выработки автоматизма. Также речевой навык отличается гибкостью, то есть способность использовать языковые модели в различных сочетаниях друг с другом, которую наиболее эффективно можно достичь благодаря планомерной работы над песнями.

Таким образом, следует признать, что песня отлично подходит для обучения иностранному языку в качестве эффективного инструмента для усвоения лексического материала, ведь благодаря ее свойствам можно более результативно развивать речевые навыки учащихся, также лексика, использованная в песнях, надолго закрепляется в памяти учащихся. Кроме того, с помощью песни можно создать не только мотивацию к изучению иностранного языка и положительный эмоциональный настрой в учебном процессе, но также посодействовать духовному и эстетическому развитию учащихся [11].

Литература

1. Гальскова Н.Д., Гез Н.И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика: Учебное пособие. 5-е стер.изд. – М.: Академия ИЦ, 2008.
2. Гебель С.Ф. Использование песни на уроках иностранного языка // Иностранные языки в школе. – 2009. - №5. – С. 28-31.
3. Дьяченко Н.П. Стихи, рифмовки и песни как средство повышения эффективности урока английского языка // Педагогический вестник. – 2004. - №3. – С. 30-33.
4. Карпенко А. Изучение иностранного языка через песню и музыку / / Английский язык и литература. - 2004. - № 12. - С. 2-4.
5. Карпищенкова Е.П. Роль стихотворений и песен в изучении английского языка // Иностранные языки в школе. - 1997. № 5. - С. 45-46.
6. Михайлова Е.А. Работа над песней на уроке английского языка/ Е.А. Михайлова// Иностранные языки в школе. – 2006. - №1 – С.

- 37-39.
7. Пассов Е.И. Урок иностранного языка в средней школе. – 2-е изд., доработанное – М.: Просвещение, 1988.
 8. Синькевич Г.С. Песня на уроках английского языка // Иностранный язык в школе. 2002. - №1. - с. 50 – 53
 9. Соловьева Е.Н. Методика обучения иностранным языкам: базовый курс лекций: пособие для студентов пед. вузов и учителей. – М.: Просвещение, 2006.
 10. Стом А. Песни на уроках английского языка // Английский язык и литература. - 2004. - № 36. - С. 5-7.
 11. Щукин А.Н. Современные интенсивные методы и технологии обучения иностранным языкам. – М.: Филоматис, 2008.

К ВОПРОСУ О ПЕРЕДАЧЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ ПРИ ПЕРЕВОДЕ АУДИОВИЗУАЛЬНЫХ ТЕКСТОВ

Ерболқызы Ә., Герсонская В.В.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

Рост популярности англоязычной культуры в последние десятилетия привел к резкому росту числа переведенных текстов самых разных стилей и жанров и среди них не последнее место занимают аудиовизуальные тексты, которые поступают к реципиенту через неязыковую среду в устной форме, при этом экстралингвистические вспомогательные средства в различной степени способствуют реализации смешанной литературной формы.

В большинстве случаев аудиовизуальные тексты представляют собой кинодиалог, эффект которого усилен за счет визуального и музыкального / акустического рядов. Данный синтез разноплановых знаков влияет на общие характеристики вербального компонента кинодиалога. Так как события в формате аудиовизуального текста, как правило, кратковременны и динамичны, это ведет к компрессии информации – усеченным фонетическим формам, использованию аббревиатур и разговорных сокращений, выражению мысли при помощи эллиптических предложений. Кинотекст также характеризуется эмоциональной насыщенностью, культурной маркированностью, использованием средств когезии, избыточных элементов, наличием интертекстуальных включений. За редким исключением, аудиовизуальный текст – это имитация разговорной речи, в связи с чем в нем частотны

устойчивые выражения – речевые штампы и фразеологизмы [1].

Наше исследование рассматривает фразеологизмы в аспекте перевода аудиовизуальных текстов с английского языка на русский. В целом, приемы передачи фразеологизмов – устойчивых неделимых словосочетаний с переосмысленным значением, полностью разработаны. Так в пособиях Т.А. Казаковой и С.С. Кузьмина [2, 3] указано, что оптимальным переводческим решением при переводе фразеологизма является поиск идентичной единицы в переводящем языке – стилистический эквивалент (По определению Кузьмина С.С. – моноэквивалент) [3, с. 28]. Под данным приемом передачи понимают использование в переводящем языке фразеологической единицы с тождественным оригиналу образом, смыслом и коннотацией. При отсутствии таковой рекомендуют применять приближенный аналог – фразеологизм с тем же значением, но другой образностью [3]. Рассматривая проблему передачи фразеологизмов изначально заимствованных языками оригинала и перевода из классических или религиозных произведений, авторы подчеркивают, что в данном случае переводчик обязан передать исходную единицу словарным традиционным соответствием в принимающем языке.

В случае, если в переводящем языке отсутствует та или иная фигура речи, либо исходную языковую единицу передать невозможно из-за структурных различий между исходным и переводящим языками и т.д., часто применяется стилистическая замена (компенсация) – прием, предполагающий передачу значения, образа, коннотации исходной фигуры речи при помощи другой фигуры речи в переводящем языке, либо восстановление экспрессивности, которая данная единица придает предложению, за счет языковых средств другого языкового уровня.

В инновационном переводе художественных текстов и, в целом, когда контекст требует полного восстановления в переводе фигуры речи исходного текста, применяется калькирование, пословный перевод. Иногда таким образом происходит перенос нового выражения в другой язык, и, тем самым, обогащение его культуры. В дополнение к вышеуказанным техникам перевода может использоваться добавление/опущение. Оно применяется в случае, если мера подобия в двух языках различна. В таком случае либо происходит экспликация подразумеваемого в исходном тексте (добавление), либо его импликация (опущение).

Несмотря на разработанность приемов передачи фразеологических единиц практика показывает, что подход к передаче фразеологизмов может сильно варьироваться как в зависимости от характери-

стик отдельного фразеологизма, так и от вида перевода аудиовизуального текста, а также его целевой аудитории [3].

Так, например, выбор приема передачи фразеологизма может быть ограниченным, если он является фразеологическим сращением, т.е. фразеологической единицей с полностью непрозрачной внутренней формой, семантически неделимым словосочетанием [4].

Следует также помнить о том, что помимо денотативного значения многие фразеологизмы обладают и коннотативным, т.е. выражают эмотивную оценку. Примером может служить относительно нейтральный фразеологизм *Have you dropped from the clouds?*, имеющий положительный синоним *What fair wind brings you here?*, отражающий радость от неожиданной встречи, и отрицательный

To what do I owe this good fortune? Соответственно, при передачи подобных фразеологических единиц нужно либо подбирать эквивалент или аналог с такой же коннотацией, либо, в случае, если в языке перевода фразеологическое соответствие будет нейтральным, использовать прием компенсации.

Помимо этого, следует учитывать и стилистическую принадлежность фразеологической единицы. Скребнев Ю.М. отмечает, что как обычные слова, фразеологизмы могут быть нейтрального, высокого или низкого стиля [5]. Фразеологизмов высокого стиля не очень много. Они, главным образом, представляют собой заимствования из классической, религиозной и античной литературы, и большинство из них передается традиционными соответствиями. Большую проблему при переводе представляют фразеологизмы низкого стиля. В зависимости от подхода к переводу и целевой аудитории, такие фразеологизмы передаются либо «стиль в стиль», либо при помощи эвфемизмов.

Не следует забывать и о том, что часть фразеологизмов являются культурно-маркированными. Некоторые из них содержат культурно-специфические элементы в плане выражения (*to carry coal to Newcastle*). Не меньшую проблему для передачи в переводе текстов могут представлять и фразеологические единицы, где национально-специфическое заложено в плане содержания (*не все дома, стреляный воробей*) [4].

Однако, наибольшую сложность для передачи, на наш взгляд, представляет окказиональное употребление фразеологизмов, под которым понимают употребление фразеологической единицы, при котором она претерпевает определенные лексические, грамматические, стилистические изменения, которые отклоняются от языковой нормы. Рассмотрев классификации типов окказиональных фразеологизмов,

мы остановились на классификации Е.Ф. Арсентьевой, которая включает фразеологические каламбуры, в которых обыгрывается прямое и переносное значение компонентов лексической единицы, вклинивание, замену лексического компонента / компонентов на лексему, связанную с окказионально варьируемым компонентом отношениями синонимии, антонимии, принадлежностью к одному лексико-семантическому полю или одной тематической группе, эллипсисы (сокращение компонентов фразеологической единицы), фразеологические повторы, расширенная метафоры и фразеологическое насыщение контекста двух типов, при котором происходит либо одновременное использование двух или более фразеологических единиц, либо одновременно нескольких типов контекстуальных трансформаций фразеологической единицы [6].

Окказиональное употребление фразеологической единицы в английском языке неизбежно ведет к созданию каламбура [7], воспроизведение которого в переводящем языке является одной из наиболее серьезных проблем, что делает изучение переводческой практики передачи окказиональных фразеологических единиц в переводе аудиомедиальных текстов весьма актуальным.

Литература

1. Амочкин В.В. Лингвистические средства социокультурной характеристики персонажа зарубежного кинопроизведения (на материале англо- и франкоязычных кинофильмов): дис. канд. филол. наук. - М., 2015.
2. Кузьмин С.С. Идиоматический перевод с русского языка на английский (Теория и практика): учебник/С.С. Кузьмин. 3-е изд., испр. М.: Флинта: Наука, 2006.
3. Казакова Т. А. Практические основы перевода. English ↔ Russian // Серия: Изучаем иностранные языки. – СПб.: «Издательство Союз», 2002.
4. Арсентьева Е.Ф. Национально-культурная специфика фразеологических единиц // И.А. Бодуэн де Куртенэ и современные проблемы теоретического и прикладного языкознания: матер. III Междунар. Бодуэновских. - Казань, 2006. - Т. 2. - С. 122–24.
5. Скребнев Ю.М. Основы функциональной стилистики английского языка: учебник для ин-тов и фак. ин.яз. – 2-е изд., испр. – М.: ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2003.
6. Контекстуальное использование фразеологических единиц: коллективная монография / Е.Ф. Арсентьева, Р.А. Аюпова, и др. Казань: Хэтер, 2009.

7. Яненко Д.А. Окказиональная актуализация фразеологических единиц как способ создания комического эффекта (на материале французского языка) // Вестник РУДН, серия Лингвистика. 2012, № 1. - С. 78-82.

LEXICAL AND STYLISTIC DEVICES IN QUALITY AND TABLOID PRESS

Cherkassov V., Samojlova-Tchyplakova I.M.

Kazakh-American Free University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

The newspaper style known today as publicistic, originated in the mid-19th century and has come a long way of forming. The first English newspaper, was «Weekly News» and published on May 23, 1622. Before this time news pamphlets, posters and ballads appeared only from time to time and could not be called newspapers, they were only predecessors of the real newspapers [1, p. 13]. English journalism of the first half of the 17th century can be characterized as extremely weak. There was no periodic release at all. Information in the newspapers of that time was subjected to strict censorship, laws restricting the seal were issued.

In the 20th century, many newspapers were published in different languages for people of different political backgrounds. By the 1930s, over two-thirds of the population read a newspaper every day, with "almost everyone" taking one on Sundays. In the 21st century, with the beginning of the use of the Internet, the circulation of newspapers decreased, some of them just disappeared from the market. European Broadcasting Union research in 2017 found that people in the United Kingdom trusted written press less than television and the radio.

A publicistic style can be defined as one of the functional styles serving the sphere of social relations: political, economic, cultural, sports, etc. The publicistic style is used in political literature; it is represented by the media such as newspapers, magazines, radio, television, documentary films [1, p. 32].

The aim of the publicistic style is to influence listeners and readers for agitation and propaganda of social and political ideas in newspapers and magazines, on radio and television, at meetings and rallies. Language means used in publicistic style are solemn vocabulary, phraseological units, words with a figurative meaning, expressive vocabulary, direct appeals, inversion.

The structure of a newspaper article is often compared to an inverted

triangle with the most important details at the top of the article, with the least important information placed at the end of the article. The pyramid format serves to present the reader the most important facts first, drawing him in to read the remainder of the story. The reader can choose by self to read or not the next passage of article.

Facts should be mentioned in order of descending importance. It is important to keep each paragraph as independent as possible as paragraphs are usually cut to fit in pictures and advertisements. A newspaper article includes the following (in order) [2, p.24].

Headline and by-line (reporter's name and picture). All newspaper articles should be set off with a headline. It should serve the purpose of getting the reader's attention. The byline should usually follow the headline. This states the author's full name.

The "lead" of a news story, typically the first paragraph, should provide a clear and concise overview of the main point(s) (who, what, when, where, how and why), thereby conveying to the reader what he or she will be learning about in the piece.

The story. Further short paragraphs of about 30-40 words, each one has a main idea and different fact. They may also include quotes from people involved or experts. The content of a news story should be unbiased, and completely fact-based. Sources of the information should be clearly cited and integrated into the piece.

Newspaper headlines are likely to use informal and small words because small words have more meanings than big words and can be used in many cases. In new English these words are referred to as "synonyms of all work". Examples: aim - purpose, design, object intention, etc. meet - assembly, convention, congregation, exam, etc [2, p. 27].

One of the most characteristic and striking features of the newspaper style is the use of international words and neologisms. Neologisms are words for designating new concepts of a political, scientific or commonly used nature, formed according to the word-building models and laws in effect in the language or borrowed from other languages.

The headline of the article and the first paragraph following the model of the inverted pyramid can be represented as a foundation, which gives the basic information of the article, then paragraphs of a more particular nature are given.

For a smooth transition from one thought to another or one paragraph to another, there often used transitional words. Transitions are words or phrases that link two ideas, making the movement from one idea to the other clear and easy. Obvious transitional phrases are *thus*, *therefore*, *on the other hand*, *next*, *then*, and *so on*. Transitions in news stories are gener-

ally made by repeating a word or phrase or using a synonym for a key word in the preceding paragraph.

Following the lead paragraph comes the explanation and amplification, which deals with illuminating details. Some details may not be as important as others and they should be presented in order of importance from greatest to least.

In addition, the authors of newspaper articles often use direct or indirect quotes to enrich the article. Direct quotes can be used in some situations: if a source's language is particularly colourful or picturesque; when it is important for written information, especially official information; when it is authoritative sources or in another cases [3, p. 17].

The article should always have a specific source of information and contain bibliographic sources of the information used in the article.

The major functions of mass media are to inform and influence, hence the lexical units, used in the print media, are subdivided into two large groups:

1) units that standardise print media texts, make them stylistically neutral;

2) expressive lexical units that give emotional colouring to print media texts, make them stylistically coloured.

The first group of lexemes lists the following subclasses of words:

- lexical units of the literary kernel of the language (or book lexicon / bookish words);

- special political and economic terms;

- newspaper clichés which are used to simplify the reading and understanding of the print media texts, to arise required associations and to avoid ambiguity;

- abbreviations, including names of organisations, public and state bodies, political associations;

- neologisms [3, p. 41].

The second group of lexemes embraces such expressive means, as idioms, colloquial words (including words with the reduced stem or shortened words) and colloquial phrasal verbs.

There examples of the lexical units belonging to the above mentioned subclasses: *albeit, to liken, withal, to terminate* (bookish words); *free market, poverty line, demand and supply* (special terms) etc.

The newspapers may be classified as daily and weekly. A daily newspaper is issued every day, sometimes with the exception of Sundays and some national holidays. Most daily newspapers have their sister Sunday issue. They tend to be larger, include more specialized sections and advertising inserts, and cost more.

The second classification includes: national, regional and local newspapers.

And the third, one of the most important classifications of newspapers is into broadsheet and tabloid.

Traditionally it is about the size of the page - there is the large-format and aptly-named broadsheet and the more compact tabloid format. But for convenience of reading many traditional broadsheets have switched to a more compact-sized format, originally used by tabloids. The berlina format which is closer to the format of German newspapers is used by the Guardian nowadays. So, the matter now is rather about the content and form of presenting material than about the size of page.

The quality or serious newspapers (usually referred to as broadsheets) also known as “heavies” deal with home and overseas news, detailed and extensive coverage of sports and cultural events. Besides they also carry financial reports, travel news and book and film reviews.

The tabloid or popular press is also known as “red top” offer news for people less interested in daily detailed news reports. They are characterized by large headlines, carry a lot of big photographs, concentrate on personal aspect of news, with reports of the recent sensational and juicy bits of events. Tabloids also tend to be more irreverent and slangy in their writing style than their more serious broadsheet brothers [2, p. 52].

The publicistic style in which news articles are written is replete with various lexical devices that can pursue different goals: to diversify the text, make it more emotional, affecting the reader's mind, create a comic effect and so on.

In the system of styles of literary language publicistic style occupies a special place. Its specificity consists in mixing several functional types of speech: artistic, scientific, business, etc., and the performance of their functions.

These features of publicistic style due to the functions and tasks that it performs. The informational function is to inform people of the latest news in a given period of time. Impact function is to seek to influence people's opinions.

The tasks of speech include the following:

- 1) to influence the mass consciousness;
- 2) call for action;
- 3) to report information.

Also they distinguish a number of basic stylistic features that distinguish journalism:

- 1) figurativeness
- 2) assessment,

- 3) recruiting,
- 4) consistency
- 5) emotionality.

Specific lexico-stylistic techniques characteristic of the news style are considered such as metaphor, metonymy, zeugma, sarcasm, ephemicism, etc. [4, p. 34].

Newspaper style was the last of all the styles of written literary English to be recognized as a specific form of writing standing apart from other forms. In fact, all kinds of newspaper writing are to a greater or lesser degree both informative and evaluative. But, of course, it is obvious that in most of the basic newspaper "genres" one of the two functions prevails; thus, for example, news of all kinds is essentially informative, whereas the editorial is basically evaluative. Information in the English newspaper is conveyed, in the first place, through the-medium of: 1) brief news items, 2) press reports (parliamentary, of court proceedings, etc.), 3) articles purely informational in character, 4) advertisements and announcements. The newspaper also seeks to influence public opinion on political and other matters. Elements of appraisal may be observed in the very selection and way of presentation of news, in the use of specific vocabulary, such as allege and claim, casting some doubt on the facts reported, and syntactic constructions indicating a lack of assurance on the part of the reporter as to the correctness of the facts reported or his desire to avoid responsibility (for example, 'Mr. X was said to have opposed the proposal'; 'Mr. X was quoted as saying...'). To understand the language peculiarities of English newspaper style it will be sufficient to analyze the following basic newspaper features: 1) brief news items, 2) advertisements and announcements, 3) the headline, 4) the editorial. The peculiarities of newspaper style determine the devices using in text (metaphor, metonymy, etc.) [4, p.55].

The principal function of a brief news is to inform the reader. It states facts without giving explicit comments, and whatever evaluation there is in news paragraphs is for the most part implicit and as a rule unemotional. News items are essentially matter-of-fact, and stereotyped forms of expression prevail. As an invariant, the language of brief news items is stylistically neutral.

It goes without saying that the bulk of the vocabulary used in newspaper writing is neutral and common literary. But apart from this, newspaper style has its specific vocabulary features and is characterized by an extensive use of:

a) special political and economic terms, e. g. *socialism, constitution, president, apartheid, by-election, General Assembly, gross output, per capita production.*

b) non-term political vocabulary, e. g. *public, people, progressive, nation-wide, unity, peace.*

c) Newspaper clichés, i. e. stereotyped expressions, commonplace phrases familiar to the reader e. g. vital issue, pressing problem, informed sources, danger of war, to escalate a war, war hysteria, overwhelming majority, amid stormy applause.

Each of the means may have a specific purpose. The metaphor gives the expression an unusual form and allows you to simile one object with another. The figure of similarity is often used in newspaper style and allows for artistic comparisons that make newspaper style more flexible and diverse. Sarcasm or irony can often be used as a means of expressing negative emotions, superiority and thus can reflect both the state of the mass consciousness and influence it.

In many ways, people love newspapers precisely because of the simple, accessible language that is not framed by terminology as scientific and allows you to relax, sometimes have fun. Such stylistic devices as a "pun" and "zeugma" are just capable of satisfying a person's need for humor [5].

Of course, the tabloid and quality press differ from each other in the use of such devices. Due to the flexibility of newspaper style, in both tabloid and high-quality press, the same techniques can be used. The only difference is in style and frequency. The tabloid press can afford more, as it is aimed at the widest possible audience, but at the same time it is its weakness. The style of such newspapers is too blurred, often moving from near-scientific to colloquial and back.

Bibliography

1. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language, Holyhead, 1994.
2. Malkolm Millet, Handbook for Journalists of Central and Eastern Europe Washington, 1990.
3. Макаренко Е.А., Богданова О.Г. Стилистика английского языка/ Учебное пособие. – Ставрополь: Изд-во СГПИ, 2008.
4. Кузнец М.Д., Скребнев Ю.М. Стилистика английского языка: пособие для студентов педагогических вузов/ по ред. Амосовой Н.Н. – Л., 1960.
5. www.guardian.co.uk

ӘДЕБИ ШЫҒАРМАНЫ ТАЛДАУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖҮЙЕСІ

Едилбаева Г.Б., Тоқтарқанова Д.Р.

Қазақстан-Американдық еркін университеті, Өскемен, Қазақстан

Қазақ мектептері үшін бүгінгі таңдағы ең өзекті мәселе – халқымыздың мәдени-рухани қазынасын жасаушы жеке тұлғаларымыздың шығармаларын оқушы бойына жан-жақты, терең де түбегейлі сіңіре отырып, жоғары мәдениетті ұлттық сананың негіздерін қалыптастыру.

Халқымыздың мәдени-рухани бай қазынасының негізінде оқушы бойында жоғары мәдениетті ұлттық сананың негіздерін қалыптастыру бүгінгі оқыту үрдісіндегі әр пәннің алдындағы басты мәселе болып табылады. Соның ішінде әдебиет пәнінің атқарар жүгі ерекше.

Қазақ әдебиеті пәні жеке тұлғаның үйлесімді дамуына аса қажетті білімділік, тәрбиелік әр жақты қызметтер атқаратын негізгі эстетикалық пән. Өйткені көркем туындыда халықтың өмір белестері, елдік, ерлік дәстүрлері, тұрмыс салты, әдет-ғұрпы, психологиясы, адамгершілік-эстетикалық, философиялық ұғым – түсінігі, арман - мұраты баршасы көрініс тапқан, бай тілдік қазынасы жинақталған, кең дала табиғаты кескінделген.

Сондықтан ол оқушы зердесіне заманалар келбеті мен өмір тынысын жеткізетін халқымыздың көркем тарихы, ұлттық рухани сана тәрбиелейтін, тіл үйрететін, оқушының адам мен адам, адам мен қоғам туралы түсінігі мен тәжірибесін байытатын әрі реттейтін өмір оқулығы.

Әдебиеттің оқу пәні ретіндегі мақсаты мен міндеттері өнердің бір түрі ретіндегі ерекшеліктерінен туындайды. Әдебиет өмір-тіршіліктің, сезім - сырларының адам болмысының алуан сипаты мен байлығын нақты күйінде көркем бейнелер арқылы суреттей отырып, өмірді эстетикалық тұрғыдан танытады.

Әдебиеттің тілдік сөздік табиғаты, образдылығы, оны әркім өз жан-дүниесінен өткізу арқылы қабылдайтын жекелік-даралық сипаты адам жанының ең нәзік қылын шерте аларлықтай, сана мен сезімге бірдей күшті әсер етерліктей қуатқа ие. Әдебиеттегі өмір елестері оқырманды адамдық қиял-арманға, асыл мұратқа, шынайы сезімге, ақыл-ой парасаттығына үндей алады, оқушыны сөз зергерлерінің рухани ізденістерімен, адамгершілік-эстетикалық құндылықтармен қауыштырады.

Сондықтан да әдебиет пәнінің негізгі мазмұны әлеуметтік тәжірибені игеру болады. Ал әдеби білімнің мәні-ой мен сезімді ояту, оқушының табиғатқа, қоғамға, қоршаған ортаға, отанға, адамзатқа, өз-өзіне қатынасының жалпы мәдениетін қалыптастыру, адамды эстетика-

лық деңгейдегі азаматтыққа, арлылыққа тәрбиелеу болмақ, оқушылардың рухани дүниесін байыта отырып, эстетикалық, адамгершілік, азаматтық, ізгілік, инабаттылық тәрбие беру, көркемдік-эстетикалық биік талғамды, оқырмандық тұрақты ынта-ықыласты қалыптастыру, әдеби мұраны және онда бейнеленген өмірді, құбылысты эстетикалық қабылдауы мен бағалауына қажетті білім және біліктілікпен қаруландыру: логикалық ойын, ауыз екі және жазбаша тіл мәдениетін қалыптастыру мен дамыту болып табылады.

Қандай жақсы көркем шығарма болсын оқушы қабылдау үшін әрекет жасамаса, автордың жай күйзелісін, шалқар шабытын бойынан өткізіп, көркем суретті көз алдына елестетіп келтіре алмаса, көркем шығарманы оқыту міндеті жүзеге аспайды.

Оқушыдағы осы сезімді ояту – мұғалімнің қолында, яғни, оқушыға әдеби білім беру, әдеби, эстетикалық, адамгершілік қасиеттерін дамыту үшін мұғалім әдебиетті оқыту барысында әдіс-тәсілдерді орнымен қолдану қажет.

Әдетте оқушы шығармадағы көркем ойды шындық түрінде ғана қабылдап, ондағы образдылық, типтілік, мазмұн мен форманың бірлігі секілді әдебиеттің теориялық астарларына назар аудара бермеуі мүмкін. Сол үшін мұғалім көркем мәтінмен жұмысты тереңдете отырып, оқушыларды әдеби-теориялық сауаттылыққа дағдыландыруы керек. Бұл көркем туындыны дәйекті түрде талдауға, білімді саналы меңгеруге үйретеді.

Мектепте әдебиетті оқытудың мән-маңызы көркем туындыны оқыту, талдау, оқырмандық пікір қалыптастырумен ашылмақ. Көркем туындыны оқу бар да, талдау бар. Талдау оқусыз жүзеге аспайды. Оқу баланың өз еңбегімен жүзеге асса, талдау мұғалім, оның ұйымдастыруы, жобалауы, тиімді жағын ойластыруы арқылы жүзеге асады. Көркем мәтінді оқушы қалай оқып, қабылдайды, қандай ой туады, өз көзқарасын қалай жеткізеді – бұл оқушы мен мұғалімнің бірлескен еңбегінің жемісі болмақ.

Көрнекті әдіскер, ғалым Төлеутай Ақшолоақов көркем шығарманы талдау мәселесіне таза әдеби - эстетикалық жолмен қарауды ұсынды. «Біз шәкірттерді сөз сырына бойлатуымыз керек. Бүкіл кілт - осында. Өйткені, көркем әдебиетте сөз - мазмұн да, форма да. Шәкірттерді сөздің алуан сырына үңіле білуге үйрету - әдебиет шығармасын танытудың басты жолы. Ақын шығарма құрылымында сөздерді қандай кәдесіне жарата білген, сөз кірпіштерін қаншалықты қиыстыра қалай білген, шығарманың бүкіл бітімін қалай сомдаған, қандай жаңа поэтикалық жаңалықтар әкелген, қандай сом образдар жасаған, мұғалім осыған үнемі, сабақ үстінде, сабақтан тыс уақытта шығармашылық

тапсырмалар беру арқылы үйретіп, баулып отырса, шәкірттер өнер туындысының қадыр қасиетін танумен, астарлы сырына үңіле білумен қатар, жазушы стилін, шығарма стилін аңғарар еді. Тегінде, баланы өздігінен жұмыс істеуге, өздігінен білім алуға үйрету - ең ұтымды жол», - дейді ғалым (1, 92 бет).

Көркем мәтінді талдау жолдарының негізгілеріне тоқталайық:

1. Жан-жақты, толық талдау көркем туындыны тұтастай қарастырып талдайды. Әсіресе, бұл талдау кейде мәтіндік талдау деп те аталады. Жан-жақты талдау уақытты көп алады, дегенмен, оның тиімділігі көркем туындыны жанды бір организмдей тұтас қарастырады. Шешуші бір эпизодтар, не суреттеу, баяндау, кейіпкер монологі, сөйлеу тілдері негізге алынады. Бұл талдаудың өзіндік ерекшелігі сол, ол үнемі мәтінге жүгініп отырады. Сондықтан мұғалім көркем туынды идеясын ашатын оқиға, эпизодтар, кейіпкерлер сөзі, іс-әрекеті, оны ашатын мәселелерді назарға алып отырады.

2. Талдаудың келесі бір түрі—шолу бағытындағы талдаулар. Бұл талдаудың өзіндік ерекшелігі сол, мұғалім көркем туындыны жалпылама, шолу бағытында қарастырады. Проблемалық сұрақтарға немесе белгілі бір эпизодтарға арнайы тоқталмайды. Көркем шығарма сюжеті, композициясы, тілі, көтерген тақырыбы тұтастай қамтылады. Оқушылар көркем мәтінмен емін-еркін жұмыс істей алады.

3. Талдаудың тағы бір түрі—сұрыптап талдаулар. Бұл талдау көбіне проблемалық сұрақтар, проблеманы шешу айналасында ұйымдастырылады. Мұғалім шығарма негізіндегі ең басты проблемаларды сұрыптай отырып, талдауды соны шешуге бағыттайды.

4. Автор ізімен талдау, оның негізгі мақсаттары.

Бұл талдауда мұғалім көркем шығарма сюжеті, эпизодтары, автордың негізгі ойы, мазмұн мен форма жүйесін сақтай отырып, талдауға ерекше назар аударады.

5. Көркем туындыны образдар жүйесіне қарай талдау жолдары.

Образдар жүйесіне талдау талдаудың мектеп тәжірибесінде дәстүрге айналған өте көп тараған түрі болып табылады. 5-8 сыныптар оқушылары көркем туындыдағы бас кейіпкерлерге толық талдау жасай алмаса да, олардың іс-әрекеттерін назардан тыс қалдыра алмайды.

Ең бастысы, авторлық көзқарас шығарма негізіндегі басты проблема – образдық талдауда ерекше назарға алатын проблемалар болып табылады. Мысалы, Құнанбай бейнесі арқылы автор 19 ғасырдың екінші жартысындағы феодалдық қоғамды, оның бас өкілін сомдайды. Бұл образды жасаудағы автор мақсаты да сол. Құнанбай іс-әрекеттері, оның әртүрлі қылықтары сол қоғам сипаты дәрежесінде көрсетіледі. Олай болса, талдауда осы мәселелер еске алынуы керек. Образдық

талдау жүйесінде де мұғалім көркем шығарманы тұтастай қарастырып, оның барлық компоненттерін (тақырып, идеясы, образдар жүйесі, идеялық эстетикалық табысын) бірлікте ала отырып, талдауды басшылыққа алады.

6. Оқушының танымдық-шығармашылық қабілетін, ойлау белсенділігін дамытатын, өз жоба-жорамалын ұсыну, салыстыру негізінде дұрыс шешім табуға жетелейтін әдістің бірі – проблемалық талдау.

Ол көркем туынды негізіндегі проблеманы дәл танып, ізденіске, әдеби айтыс-тартысқа жетелейтін сұрақтар әзірлеуді қажет етеді. Сұрақ авторлық идея, проблема, кейіпкер іс-әрекеті т.б. негізінде туындайды. Шәкірттің ойлау қабілетін дамытуға оқытудың проблемалы сипатта болуы ерекше әсер етеді. Проблемалық оқу – оқушыға беретін білімнің бәрін мұғалімнің өзі баяндап бермей, олардың алдына сұрау салып, мәселе қойып, соны өздігінше шешуге бағыттау. Әрине, кезкелген сұрақ проблемалы бола бермейді. Проблемалық сұрақ – білетін мен білмейтіннің арасындағы қайшылықты іздеу, оны шешуге қажетті жетіспей тұрған тәсілді табу. Бұлай оқытудың басты жолы – оқушыны дұрыс ойлай білуге баулу. Бұл жерде материалға сай дұрыс сұрақ қоя білудің де маңызы зор. Ойлауда қарама-қайшылықтың пайда болуы проблеманың тууына жағдай жасайды, затты не құбылысты дербес алып қарауға мүмкіндік береді. Ойлауда диалектикалық қайшылықтың болуы оқушының өз бетінше жұмыс істеуіне түрткі болып, содан барып мәселені шешуді керек ететін проблема туады. Сөйтіп білетін мен білмейтіннің арасында қайшылықтар туындайды да, сол мезетте дайын тәсіл болмағандықтан өзекті мәселе туындайды, сөйтіп оқушының ізденімпаздық әрекеті мен ынтасы арта түседі.

Сонымен, қорыта айтқанда талдауда мұғалім көпшілік балалардың пікірімен, ойымен танысуға мүмкіндік алады. Әрі бұл жұмыста мұғалімнің басшылық – «көсемдік» орны да ерекше. Оқу баланың тікелей өз еңбегі, өз ісімен жүзеге асса, талдау мұғалім арқылы, оның ұйымдастыруы, ойластыруы арқылы іске асады.

Талдауда оқушының жеке жұмысы ұжымдық жұмыспен үндеседі, байланысады да, бір мақсатты көздейді. Біріншіден, оқушы көркем туындыны қабылдайды, әсерін, эмоциясын танып-біледі. Екіншіден, көркем шығармаға деген эстетикалық көзқарасы қалыптасады, көркем туындыны өнер туындысы ретінде түсінеді. Үшіншіден, талдау арқылы оқушының танымы, қабілеті, қорыта айтқанда, оның ойлау белсенділігі, бүкіл іс-әрекеті дамытылады.

Әдебиеттер

1. Ақшолоқов Т. Шығарманың көркем айшықтарын таныту. - А.,

- «Жазушы», 1998.
2. Бітабаева Қ. Әдебиетті тереңдетіп оқыту. – Алматы: Рауан, 1994.
 3. Бадырақов Қ. Жоғары кластарда қазақ әдебиетінен тапсырмалар жүйесі. - Алматы: Мектеп, 1977.
 4. Дәулетбекова Ж.Т. Оқушылардың танымдық қызығушылығын қалыптастыру. – Алматы: Рауан, 1997.

**РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЛЕКСИКИ, СВЯЗНОЙ
РЕЧИ ПРИ ПРИМЕНЕНИИ ПРОЕКТНОЙ МЕТОДИКИ НА
УРОКЕ – ПРЕЗЕНТАЦИИ ПО ПРЕДМЕТУ
«ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ РУССКИЙ ЯЗЫК»**

Шагаланова Б. Р.

Колледж КАСУ, Усть-Каменогорск, Казахстан

По ГОСО целью уроков профессионального русского языка является овладение специальной лексикой, правильное использование лексико-грамматического материала в различных ситуациях (чтение литературы, журналов по специальности, выступление с отчетом, докладом, деловое общение с коллегами по работе). Кроме развития и совершенствования речевых умений и навыков, основной целью курса является знание лексического и грамматического минимума для чтения и перевода текста профессиональной направленности, умения оформлять деловые бумаги в соответствии с международными стандартами.

Речевая подготовка на уроках профессионального русского языка содержит следующие компоненты: информативную, лингвистическую, социокультурную, специальную. Это ориентирует обучение русскому языку на материал специальности и на определенные сферы общения. При этом обучение приближается к процессу профессионального общения. Для оптимизаций и интенсификаций процесса обучения предлагаю использовать следующие формированиям обще- профессиональных качеств.

1. Работа в малых группах, парная работа. Групповая работа может улучшить атмосферу и эмоциональный климат на уроке, так как учащиеся чувствуют себя менее зажатыми в рамки и получают большую возможность самовыражения.

2. Ролевые игры создают реальную жизненную ситуацию на уроке, обеспечивают возможность общаться, дают возможность языковой, практике в деловых ситуациях. Участвуя в ролевой игре, учащие-

ся, учатся сотрудничать и взаимодействовать, овладевают навыками делового общения. Задача преподавателя – объяснить, учащимся, как им следует взаимодействовать в различных ситуациях.

3. Работа с цифрами, таблицами является составной частью обучения профессиональному языку финансиста. Правильно прочитать количественные, дробные числительные, правильно написать их в бухгалтерских документах – это тоже имеет отношение к профессиональной подготовке.

4. Изучение деловой документации развивает бизнес – компетенцию, учит навыкам делового общения.

5. Выступление с обзором специальной литературы, составление аннотации на статью из журнала по специальности развивает информативную компетенцию, помогает в приобретении дополнительной информации по профессиональной тематике.

6. Работа со специальным текстом помогает усвоению профессиональной лексики.

Поиск новых технологий связан с отсутствием у части учащихся, прибывших из южных регионов, положительной мотивации к изучению профессионального русского языка. Они считают, что в их регионе, где отсутствуют русскоязычная среда, профессионального русского языка. У части учащихся мотивация есть, но явно недостаточна, так как при изучении языка они сталкиваются со значительными трудностями в силу слабой школьной подготовки. Проектная методика позволяет решить проблему мотивации, создать положительный настрой к изучению языка, когда учащиеся учатся с увлечением и раскрываются потенциальные возможности каждого из них.

Метод проектов может использоваться при обучении языку в рамках программного материала практически по любой теме. Преподавателю для того чтобы подготовить учащихся к работе по проекту, приходится решать целый цикл задач:

1. Обеспечить у учащихся психологическую готовность, интерес;

2. Подготовить учащихся к работе с источниками информации по экономической тематике: к чтению текстов из журналов, учебников, газет; получению информации через Интернет;

3. Подготовить учащихся к устному речевому общению.

Задача обучения учащихся работе с источниками экономической информации – научить работе с текстами по теме проекта, ознакомить с терминологией, встречающейся в текстах по данной тематике, обеспечить накопление данной технологии.

В качестве источников информации можно использовать публикации в журналах, газетах, учебниках, а также тексты, которые можно

найти в Интернете. Типичными формами устно-речевого общения с участниками проекта являются: восприятие на слух сообщений по выбранной теме; обсуждение плана действий; комментирование предметных действий; анализ результатов работы и сообщений о них.

Подготовку к этим формам речевой деятельности целесообразно проводить с помощью учебно-речевых ситуаций и ролевых игр, моделирующих реальные сообщения участников проекта.

Проектная методика ориентирована на реальную коммуникацию с носителями языка и отвечает сиюминутной потребности в выборе предметно-содержательного плана, использовании ролевого состава, коммуникативных задач. Эти задачи эффективно реализуются при проведении нестандартных видов уроков. Например, при подготовке уроков дискуссии, презентации, путешествия, обозрения преподаватель может дать задание на составление устных и письменных сообщений из языковых средств, типа речи, стиля речи, жанра. Подобные задания развивают лингвистическую компетенцию.

Если остановится конкретно на проведении урока-презентации, то слово «презентация» с английского языка означает представление.

При проведении урока-презентации главенствующую роль играют сами учащиеся. Преподаватель только координирует действия учащихся. Уроки - презентация удобны тем, что их можно проводить как при изучении новой темы, так и при обобщении, повторении темы. Можно использовать различные формы работы с учащимися.

Например, при изучении новой темы «Моя профессия – моя гордость» учащиеся могут подготовить и личную, и групповую презентацию. Они рассказывают о финансистах или бухгалтерях, о характере работы, современных требованиях к профессии и т.д. При повторении, обобщении темы «История и традиции колледжа» учащиеся выступают с презентацией в родной школе с профориентационной целью.

Мы все, преподаватели, знакомы с той рутинной работой, когда приходится заслушивать рефераты. Здесь опять поможет презентация, если вы заранее объявите, что урок будет проводиться в виде презентации. Каждый учащийся представляет, например, зарубежного финансиста, только он должен рассказать самое интересное из реферата, иметь наглядность и составить резюме.

Литература

1. Жумагулова В. И. Профессиональный русский язык. – М., 2012.
2. Исакова А.Г., Румянцева Е.В. Интенсивно – практический курс русского языка. - М., 2013.

3. Алтынбекова О.Б. Хрестоматия по русскому языку. – Алматы, 2010.
4. Абжанова Т.А. Русский язык для экономистов. – Алматы, 2013.
5. Есбулатова Р.М. Сборник текстов по русскому языку для юристов. – Алматы, 2014.

MODERN APPROACHES TO TEACHING SCHOOL SUBJECTS IN ENGLISH LANGUAGE

Kabdualiyev R.

Kazakh-American Free University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

The teaching method, like the whole didactics, is going through a difficult period. The goals of general secondary education have changed, new curricula have been developed, new approaches to reflecting content through not separate discrete disciplines, but through integrated educational areas. New concepts of education based on the activity approach are being created.

Difficulties in connection also arise with the fact that the number of learning subjects increases in the curricula of schools, the time for studying certain classical school subjects, including geography and chemistry, is reduced. Ecology, which has been introduced as an obligatory subject recently, is now being abolished. All these circumstances create the basis for new theoretical research in the field of methodology and require other approaches in the organization of the educational process.

Methodology of the science subjects has accumulated a sufficient number of problems, which must be solved. Among them, such as the problem of integrating an extensive system of science knowledge, updating methods, tools and forms of study organization. This problem is closely connected with the development and introduction of new pedagogical technologies into the educational process. Renovation of education requires the use of non-traditional methods and forms of organization of instruction, including integrative ones, as a result of which children develop a holistic perception of the world, the activity approach to learning, which is much talked about, is being formed. It is impossible to rely on only explanatory-illustrative and reproductive methods widely used in the practice of teaching.

Pedagogical activity is a fusion of norm and creativity, science and art. Therefore it is important to integrate, correctly combine that variety of methods of educational activity that exists. Success will depend on this, and

hence the result of study. This will make it possible to bring up readiness for independent and continuous learning foreign language, further self-education, will provide an opportunity to think, solve any problems, to reason about possible ways of solving these problems, will lead to self-awareness and professional definition. Thus, teacher's professional activity always has opportunity for searching, pedagogical creativity and no longer at the level of the traditional methodology, but at the level of knowledge integration in the subjects and technologies of instruction [1, p. 156].

The word integration in the Swedish National Encyclopaedia is defined as a fusion into a whole, or an arrangement as a natural part of a whole. It comes from the Latin word 'integrare,' which means to restore to an unspoiled whole. Integrated curricula have a long history in Anglo-Saxon educational research. It has been possible to search for this keyword in the ERIC thesaurus since 1966. According to ERIC, integration is a 'systematic organization of curriculum content and parts into a meaningful pattern.' A related term, unified studies curriculum, was registered as a keyword in 1980 and is defined as 'Curriculum designed to integrate an educational program by eliminating the traditional boundaries between fields of study and presenting them as one unified subject' [2, p. 54].

Integrated studies involve bringing together traditionally separate subjects so that learners can grasp a more authentic understanding. Veronica Boix Mansilla, cofounder of the Interdisciplinary Studies Project at Project Zero, explains when [students] can bring together concepts, methods, or languages from two or more disciplines or established areas of expertise in order to explain a phenomenon, solve a problem, create a product, or raise a new question" they are demonstrating interdisciplinary understanding. For over a decade, Project Zero researchers at the Harvard Graduate School of Education have been studying interdisciplinary work across a range of settings. They have found interdisciplinary understanding to be crucial for modern-thinking students [3, p. 251].

CLIL teaching has been practiced across centuries, from the Babylonian era to the early sixties when bilingual education led around the world. Even unaware of CLIL, maybe teachers have already been using CLIL methodology. One can describe the features attributed to CLIL in many ways. Plus CLIL and its positive effects on language capability in established curricula, De Zarobe lists other similar teaching models:

- Bilingual Integration of Languages and Disciplines (BILD);
- Content and Language Integrated Learning (CLIL);
- Content and Language Integration in Primary (CLIP);
- Content-based Instruction (CBI);
- Content-based Language Instruction (CBLI);

- Content-based Language Teaching (CBLT);
- English Across the Curriculum (EAC);
- English as an Academic Language (EAL);
- English as a Medium of Instruction (EMI);
- Foreign Language Immersion Program (FLIP);
- Foreign Languages as a Medium of Education (FLAME);
- Languages Across the Curriculum (LAC);
- Teaching Content Through English;
- Teaching English Through Content [4, p. 49].

The focus of a CBI lesson is on the topic or subject matter. During the lesson students are focused on learning about something. This could be anything that interests them from a serious science subject to their favorite pop star or even a topical news story or film. They learn about this subject using the language they are trying to learn, rather than their native language, as a tool for developing knowledge and so they develop their linguistic ability in the target language. This is thought to be a more natural way of developing language ability and one that corresponds more to the way we originally learn our first language.

There are many ways to approach creating a CBI lesson. This is one possible way:

- preparation;
- choose a subject of interest to students;
- find three or four suitable sources that deal with different aspects of the subject.

These could be websites, reference books, audio or video of lectures or even real people.

During the lesson: Teachers divide the class into small groups and assign each group a small research task and a source of information to use to help them fulfill the task. Then once they have done their research they form new groups with students that used other information sources and share and compare their information. There should then be some product as the end result of this sharing of information which could take the form of a group report or presentation of some kind [5, p. 606].

English Across the Curriculum (EAC) is a strategy for integrating the teaching of content subjects with language learning. In South Africa this strategy involves the teaching of language in a content-based manner. In Europe Content-based language teaching is referred to as Content and Language Integrated Learning CLIL; in other areas it is referred to as Language Across the Curriculum (LAC) or cross-curricular language learning. In South Africa the term EAC has been adopted instead of LAC because the majority of learners are taught through the medium of English as a sec-

ond/ additional language.

Learning in all subjects is dependent upon language; as a result effective language development facilitates the learning of content subjects. The basic language skills, namely: Listening and Speaking, Reading and Viewing and Writing and Presenting are indispensable tools for the learning process as the learners move across the curriculum. Because the language of learning and teaching (LoLT) is the key to understanding the subject content in a school, a strategy for teaching EAC will help improve learners' language proficiency and understanding of academic content.

In different educational contexts there are several terms and acronyms used to describe the integrated learning of a foreign language and a non-language subject. Take the case of BISC and CALP. BICS is basic interpersonal communicative skills, which is familiar for TEFL territory and CALP is Cognitive academic language proficiency, which is for example, the science quid. BICS describes the development of conversational fluency (Basic Interpersonal Communicative Skills) in the second language, whereas CALP describes the use of language in decontextualized academic situations (Cognitive Academic Language Proficiency) [6, p. 543].

Basic Interpersonal Communication Skills (BICS) are language skills needed in social situations. It is the day-to-day language needed to interact socially with other people. English language learners (ELLs) employ BISC skills when they are on the playground, in the lunch room, on the school bus, at parties, playing sports and talking on the telephone. Social interactions are usually context embedded. They occur in a meaningful social context. They are not very demanding cognitively. The language required is not specialized. These language skills usually develop within six months to two years after arrival in the U.S. Problems arise when teachers and administrators think that a child is proficient in a language when they demonstrate good social English.

Cognitive Academic Language Proficiency (CALP) refers to formal academic learning. This includes listening, speaking, reading, and writing about subject area content material. This level of language learning is essential for students to succeed in school. Students need time and support to become proficient in academic areas. This usually takes from five to seven years. Recent research has shown that if a child has no prior schooling or has no support in native language development, it may take seven to ten years for ELLs to catch up to their peers. Academic language acquisition isn't just the understanding of content area vocabulary. It includes skills such as comparing, classifying, synthesizing, evaluating, and inferring. Academic language tasks are context reduced. Information is read from a textbook or presented by the teacher. As a student gets older the context of

academic tasks becomes more and more reduced [7, p. 15].

The language also becomes more cognitively demanding. New ideas, concepts and language are presented to the students at the same time. Jim Cummins also advances the theory that there is a common underlying proficiency (CUP) between two languages. Skills, ideas and concepts students learn in their first language will be transferred to the second language.

English for specific purposes (ESP) is a sphere of teaching English language including Business English, Technical English, Scientific English, English for medical professionals, English for waiters, English for tourism, English for Art Purposes, etc. Aviation English as ESP is taught to pilots, air traffic controllers and civil aviation cadets who are going to use it in radio communications.

Bilingual Integration of Languages and Disciplines (BILD) Content and Language Integrated Learning (CLIL) Content and Language Integration in Primary CLIP Content-based Instruction (CBI) Content-based Language Instruction (CBLI) Content-based Language Teaching (CBLT) English Across the Curriculum (EAC) Languages Across the Curriculum (LAC) Teaching Content Through English Teaching English Through Content. If teachers work with EMI (English as a Medium of Instruction), LAC (Language Across the Curriculum), CBI (Content-based Instruction) or CBLT (Content-based Language Teaching; if they work in Bilingual Education; if they're subject teachers working through the medium of a foreign language, or a language teacher bringing in content into their English lessons, they work within the area of Content and Language Integrated Learning.

References

1. Permyakova N.V., Moskalenko S.V. Integration of the English language and subjects of the school course - an innovative approach in school education / N.V. Permyakova, S.V. Moskalenko // *Pedagogy: traditions and innovations: materials VI International Scientific Conference - Chelyabinsk: "Two Komsomol members"* - 2015 - pp. 156-158.
2. National encyclopedin - Sweden, 2002.
3. Augsborg T., de Barros J. A. Integrating different modes of inquiry for pre-service teachers / T. Augsborg, J. A. de Barros // *San Francisco: "In Proceedings of the first interdisciplinary CHES Interactions Conference"*, 2010 –255 p.
4. Ruiz de Zarobe Y., Jimenez Catalan R. Content and Language Integrated Learning: Evidence from Research in Europe/ Y. Ruiz de Zarobe, R. Jimenez Catalan // *Bristol: "Multilingual Matters"*- 2009 – p. 49
5. Bailey F., Burkett B., Freeman D. The mediating role of language in

- teaching and learning: A classroom perspective /F. Bailey, B. Burkett, D. Freeman //Oxford: “Wiley-Blackwell” - 2010– 625 p.
6. Coyle D. Content and language integrated learning: Towards a connected research agenda for CLIL pedagogies // International Journal of Bilingual Education and Bilingualism - Vol.10 - 2007 - pp. 543-562.
 7. Wolff D. CLIL: Bridging the gap between school and working life / D. Wolff // Frankfurt: “Peter Lang” -2007 - pp. 15-25.

ӘДЕБИЕТ САБАҒЫНДА Қ.О. БІТІБАЕВАНЫҢ «ОЙ ТАСТАУ, ОЙЛАНТУ» ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ ТІЛ ДАМУ ЖҰМЫСТАРЫН ЖҮРГІЗУ

Митанова А.Е.

№37 орта мектебі, Өскемен, Қазақстан

Қазір білім беру жүйесінің модернизацияланған заманында әлемдік білім беру жүйесіне ену сынды жаңа мақсаттар мен міндеттер қойылды. «Біз бүкіл еліміз бойынша әлемдік стандарттар деңгейінде сапалы білім беру қызметін көрсетуге қол жеткізуіміз керек», - деген Н.Ә. Назарбаевтың сөзі осы мақсатқа жетелейді [1, 3 б.]. Сондықтан да білім ордалары рухани жаңғыру бағдарламасының идеясын жүзеге асыруды, жаңартылған бағдарлама мазмұнын игеріп, тәжірибеге енгізуді қолға алды. Яғни, әлемдік, отандық озық технологияларды тәжірибеге енгізіп, сондай-ақ заман талабына сай сапалы білім беру, рухани тұлға тәрбиелеуді көздеп отыр.

Осы орайда өлкеміздің тумасы, қазақ педагогикасының белді тұлғасы Қ. Омарғалиқызының «Ой тастау, ойланту» технологиясының маңызы өте зор.

АҚШ-тағы Аризона штаты, Тусон қаласының құрметті азаматы, ШҚО Тарбағатай ауданының құрметті азаматы атанған Қанипа Омарғалиқызы – «Құрмет» орденінің иегері, Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген мұғалімі, бірнеше оқу орнының құрметті профессоры, әдебиетті оқытудың инновациялық технологиясын, әдістемесін ұсынып, бірнеше ғылыми еңбектер жазған ғалым ұстаз.

Ұстаздық ғұмырын туған тілі мен әдебиетіне арнап, қаншама дарынды шәкірттерді, ғалым шәкірттерді баулыған ұстаздың еңбегі өлшеусіз еді. Оған дәлел ғалым Зәки Ахметовтің мына бір пікірін келтірсек: «Қанипаның әр шәкірті Абай мен Мұхтарды терең біліп тұр. Егер де еліміздегі әр ұстаз баланы Қанипадай оқытса, қазақ тілінің болашағына күмән келтіруге болмас», - деген сөзі ұстаздық болмысы-

ның, азаматтық тұлғасының дәлелі іспеттес [2, 267].

Ұстаздың технологиясын еліміздің түкпір-түкпіріндегі ұстаздар өз тәжірибелеріне қолданып келеді. Ең бастысы, оқушы іс-әрекетін шығармашылық деңгейге көтеру, құзырлылыққа бағытталған тапсырмалар жүйесін ұсыну, әдебиетті шетел әдебиеттерімен байланыстыра отырып оқыту сынды тәжірибесі - ұстаздарға шамшырақтай. Сөзіміз дәлелді болу үшін академик, құрметті профессор Қанипа Омарғалиқызының мына бір пікіріне тоқталуды жөн көрдік: «Біздің «Ой тастау, ойланту» технологиямыз: бүгінгі сөз болып жүрген оқушыға субъект ретінде қарау; құзыреттіліктерді қалыптастыруға негізделген шығармашылық тапсырмалар; оқушылардың сыни тұрғыда ойлау қабілеттерін дамыту; білімді оқушылық деңгейден өнімді, шығармашылық деңгейге дейін көтеру; дарын көздерін ашу; ғылыми - іздендіру жұмыстарына баулу мәселелеріне негізделген», - деген [3, 2]. Алайда бұл технологияның өзіндік ерекшелігі, күрделілігі мен жауапкершілігі, құндылығы туралы: «Ой, ойлану, ойланту барлық пәндерге де керек. Ойсыз өмір сүру мүмкін емес. Бірақ бұл жердегі ерекше бір еске алатын мәселе - өзіндік ойлау, өзіндік пікірде жатыр. Әдебиетті оқытуда мұғалім оқушыларға көркем туынды туралы оқулық авторы, не ғалымдар пікірін қайталауда, не соны қаз-қалпында мазмұндануды мақсат етпеуі керек, ең бастысы, сол көркем туынды туралы оқушы пікірі, ойына ерекше көңіл бөлген жөн. Бұл пәннің басқа пәндерді оқытудан өзгешелігі де, күрделілігі де осында», - деп ғалым ұстаз «Ой тастау, ойланту» технологиясының маңыздылығын атап көрсетеді [4, 11].

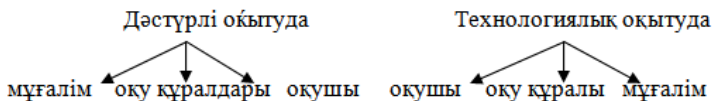
«Әдебиет-жан-дүниені, он екі мүшені, алпыс екі тамырды түгелдей жайлап, еш уақытта да көзге көрінбейтін сезім қылдары арқылы ақыл иесі – адамды өз ыркына жетелеп алатын қасиетті дүние. Оны оқытудың қызықтығы да, күрделілігі де осында жатса керек», - деп Қанипа Омарғалиқызы айтқандай [4, 11 б.], әдебиет пәні – ұлттық құндылықтың, даналықтың бастауы десек, сол ұлылықтың әр сағатында оқушыларды шығармашылық жұмыстарға жұмылдырып, құзырлылықты қалыптастыруға бағытталған тапсырмалар жүйесіне жол табу мұғалімнің де шеберлігін талап етеді.

Шығармашылық жұмыстардың ерекшелігі, айырмашылығын ғалым ұстаз былай саралайды [5, 25 б.]:

Дәстүрлі оқытуда		Технологиялық оқытуда	
Мұғалім іс-әрекеті	Оқушы іс-әрекеті	Оқушы іс-әрекеті	Мұғалім іс-әрекеті
Жалпыға бағытталған тапсырмалар	Тапсырмаларды қабылдаушы, орындаушы.	Оқушы – оқыту субъектісі	Жеке тұлғаға қарай бағытталған тапсырмалар ұсынушы, нақты мақсат қоюшы.
Тапсырманы ұсынушы, орындалуын талап етуші.	Мұғалім басшылығына сүйенген, белсенсіз объект.	Мақсатқа дербес іс-әрекетімен жетуші белсенді субъект.	Бағыт-бағдар беруші, мақсатқа жету жолдарына кеңес беруші.
Тексеруші, бақылаушы, бағалаушы, қорытындылаушы.	Тыңдаушы, келісуші, қайталаушы.	- өзін-өзі және бір-бірін оқытушы. - Өнерпаз, жасампаз еңбектің иесі. - Өз ізденісімен табысқа жетуші шығармашылық тұлға.	Оқушының жетістігін құптаушы, ынталандырушы, жаңа мақсаттарға жетелеуші.

Яғни, ұстаздың еңбектеріне сүйенсек, оқушымен субъект ретінде қатынас жасау моделін төмендегіше көрсетеді.

Оның моделін төменгі кескіннен көруге болады:

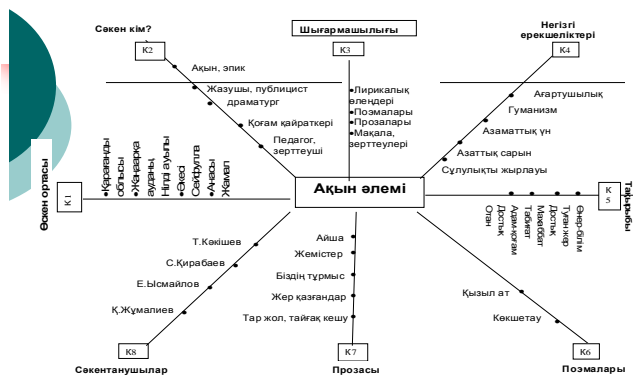
Қанипа Омарғалиқызының «Ой тастау, ойланту» технологиясын өзге ұлт мектептерінде қазақ тілін, әдебиетін меңгертуде қолданып келемін. Ұстаздың технологиясының маңыздылығы зор және нәтижесін көрсетіп келеді. Өз сабақтарымда ұстаз технологиясынан туындаған төмендегідей шығармашылық бағыттағы тапсырмаларды қолданамын:

- Ой толғау, эссе шығарма, балама жазу;
- Модель, жоба қорғату;
- «Ұлылар үндестігі» салыстыру жұмысы
- қыл қалам шеберлері, сайыстар
- аннотациялық талдау;
- ізденді, зерттеу бағытындағы тапсырмалар.

Тиімділігін төмендегідей саралауға болады:

- оқушының өз беттерімен білім алуларына жол ашады;
- алған білімдерін тәжірибеде қолдана отырып, жаңа өнім жасауларына түрткі болады;
- шығармашылық ойлауларына, ғылыми-зерттеу ізденістеріне жол ашады;
- ауызекі сөйлеу стиліне, көркем сөйлеу, мәтінмен жұмыс жасауға түрткі болады;
- пәнге деген қызығушылықтары артады.

Ұстаз технологиясында қолданылған бірнеше әдіс-тәсілдерге тоқталып өтсек. Модель, КЖТ-ның әдебиет сабағында маңызы зор. Қ. Омарғалиқызының: «Әдебиет-сөз сабағы, көбінде сөздік әдістер арқылы білім берілетін пән. Ал айтылатын сөздің бәрі есте қала ма, жоқ па, ол – әрине, зерттеуді қажет ететін мәселе. Ал бұл модель – мұғалімнің оқытуда конструкциялық жобалау технологиясына арқа сүйенетінін көрсетеді. Өйткені оның өнімді нәтиже берері сөзсіз...», - деп айтқандай, модель әрі көрнекілік, әрі дидактикалық материал, әрі баланың білімді өз ізденісі арқылы алуының көмекшісі іспеттес [6, 125]. Төменде қолданған моделдің үлгісін ұсынып отырмыз.

Абай Құнанбаевтың «Мен жазбаймын өлеңді ермек үшін» өлеңін талдау барысы сабағында төмендегідей модель толтыру ұсынылды.

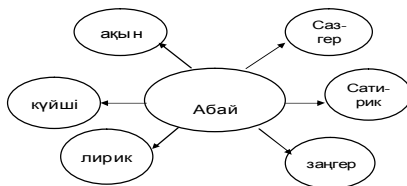
Шығармашылық бағыттағы тапсырмалар жүйесі:

I Кезең. «Абай аулына саяхат.»

-Ақынның шыққан тегі, өмір жолы жайлы қысқаша ғылыми хабарлама.

-«Жидебайдағы Абай музейіне саяхат» бейнетаспадан көру.

-«Абай дана, Абай дара қазақта». «Абай кім?» моделін толықтыру.

Корытындылай келгенде, қазіргі таңда оқушылардың көркем әдебиетке деген ынтасын туғызып, шығармашылық жұмыстарға жетелеуде, өзін-өзі, бірін-бірі оқыту әрекеттерін жүзеге асыруда Қ. Омарғалиқызының технологиясының, ғылыми еңбектерінің маңызы зор. Ондағы іздендіру, зерттеу бағытындағы, құзырлылық қалыптастыруға негізделген тапсырмалар – құзырлы тұлға қалыптастырудың көзі. Ұстаздың «Ой тастау, ойланту» технологиясы өзге ұлт мектептерінде де қолданылып, нәтижелі өнемге қол жеткізуімізге түрткі болып отыр. Сондықтан да ұстаздың жаңашыл ізденістері, озық идеялары, еңбектері біздерге асыл шамшырақтай. Тек қана ізденіп тәжірибеде қолдана беру – заман талабы.

Әдебиеттер

1. Жаңа әлемдегі Жаңа Қазақстан. Елбасы Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. - Өскемен қ, 15 наурыз, 2007 ж.
2. Әбішева С, Құдайбергенова Г. Қазақтың Қанипасы. - Астана, 2004.
3. Бітібаева Қ.О. Әдебиет пәнін оқытудың тиімді жолдары. – А., 2009.
4. Бітібаева Қ.О. Әдебиетті оқыту әдістемесі. – А.: Рауан, 1997.
5. Бітібаева Қ., Аханова Б., Жанабілова А., Мұқашева М. Технология, тәжірибе, ізденіс. - Өскемен, 2007.
6. Бітібаева Қ., Құдайбергенова Г., Мұқашева М. Әдебиетті оқытудың инновациялық технологиясы. - Өскемен, 2002.

**THE DIDACTIC ASPECT OF DEVELOPING TEACHING
MATERIALS FOR EXTENSIVE READING SKILLS
DEVELOPMENT IN ADVANCED EFL STUDENTS**

Kabdykarimova A., Gersonskaya V.

Kazakh-American Free University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

Life demands it that with intensively developing integrative processes, growth of professional and academic exchange, deepening international cooperation stimulate progressive studying foreign language. Thus, the goal of higher education institutions consists in modernizing the education process according to competence modeling. The achievement of new objectives is formation of cross-cultural competence as a part of cross-cultural communication.

The education results are reflected in competences and designed on the basis of Dublin Descriptors of the first education level. The C1 level descriptors imply that students should be able to demonstrate overall comprehension and knowledge in the field of study; to apply that knowledge in practice; to see problems and solve them; to be able to select and interpret information and communicate their ideas to experts/non-experts [1]. In their professional activity, they should show mastery of FL methodology, to use authentic vocabulary, select authentic teaching materials with cultural issues, etc. As we decided to compile a set of testing materials for an ER program for Advanced EFL students, we need to consider those goals and objectives that are set in EFL courses designed for students of this level of language proficiency.

The specifics of EFL teaching at this Advanced level is that the teacher should enhance in students motivation to learning their future profession, their learning about the culture, politics and economy of the Republic of Kazakhstan and the country of the target language. The forms of learning are discussion, round-table, debate. The students should be able to do narration, description, argumentation, and dwelling.

The superstandard level descriptors in communication are:

- the readiness and ability to express ideas on general and professional issues, being logical and coherent;
- to speak fluently, using periphrasis if there is lack of words;
- to communicate without preparation, correctly and in proper functional style;
- to provide argumentation and express their point of view on the issue discussed.

In oral and written communication the students should demonstrate

- the ability to ask for information;

- their knowledge of the ongoing situation in the republic of Kazakhstan and other countries;
- the ability to provide explanation;
- use of idiomatic expressions;
- ability to do critical review;
- ability to analyze the information in accordance with certain criteria;
- ability to interpret the text;
- ability to comprehend information at all text levels.

The result of the implementation of the above-mentioned objectives is communicative competence acquirement, which requires knowledge to use different reading and comprehension strategies for authentic texts, to use lexical, grammar and stylistic norms of the English language and linguistic means and rules of EFL as well.

The necessities are determined by the competencies required: self-education and self-improvement in EFL acquisition, self-planning activities for EFL learning, along with abilities to use different reading and comprehension strategies for authentic texts, to learn lexical, grammar and stylistic norms of the English language and linguistic means and rules of EFL. Hence, the necessities are how to learn and use EFL autonomously.

The goals of the extensive reading program are to enhance development of extensive reading skills and overall language comprehension [2].

The materials for extensive reading programs should provide a balanced range of opportunities for learning known as the following four strands: meaning-focused input, meaning-focused output, language-focused learning, and fluency development. Meaning-focused input is expressed by having the opportunity to learn from listening and speaking. Meaning-focused output involves learning through speaking and writing. Learning by input alone is not effective because ‘the knowledge needed to comprehend input does not include all the knowledge which is needed to produce output’. Language-focused learning includes such language features as pronunciation, spelling, word parts, vocabulary, collocations, grammatical constructions and discourse features. The fourth strand of the course is fluency development. Fluency is making best use of what has been already acquired. Therefore, fluency development means becoming fluent with what student already familiar with [3].

During the course there should be short-term assessments in the form of weekly tests; in addition, credit system implies achievement assessment (twice a term), however, for additional programs which are a supplementary part of the course, it is up to the teacher. It goes without saying, that the teacher monitors students work in class and is able to change anything in the course in order to improve the learning process. The monitoring and

assessment constituent of the course design implies test-enhanced learning approach, with involves specially developed tests with immediate feedback and time for reflection and repetition of the test if necessary to enhance memorization and retention of the information to be assessed and learned [4, 5].

Developing teaching materials for Advanced level students, one should make sure that students read large quantities of material, whether short stories and novels, newspaper and magazine articles; read consistently over time on a frequent and regular basis; read longer texts (more than a few paragraphs in length); read for general meaning, primarily for pleasure, curiosity; and read longer texts during class time but also engaging in individual independent reading at home. As teaching materials need to be designed in such a way that they ensure the students' progress in extensive reading, assist them in comprehending the text and give the teacher feedback on extensive reading skills necessary to focus on, exercises are to check on the students' comprehension level, make them focus on good language material and provide a basis for the further discussion and other communicative tasks.

References

1. Framework for Qualifications of the European Higher Education Area. Retrieved on April 26, 2019 from http://ecahe.eu/w/index.php/Framework_for_Qualifications_of_the_European_Higher_Education_Area
2. Rob W. Extensive Reading in English Teaching. - NY, Crown Publishing Group, 2009. - 216 p.
3. David C. Extensive reading: An expensive extravagance? ELT Journal. - Oxford, Oxford University Press, 1998. - № 49 (4). - P. 329 - 336.
4. Debbie M. Reading with Meaning. - London, Stenhouse Publishers, 2002. - P. 47.
5. Bamford J. Extensive reading activities for teaching language. - Cambridge, Cambridge University Press, 2003. - 467 p.

ЯЗЫКОВЫЕ СРЕДСТВА ВЫРАЖЕНИЯ ПОЛИТКОРРЕКТНОСТИ

Штыков А., Новицкая Ю.В.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

Термин "политическая корректность" (political correctness) в его ныне принятом значении был предложен Карен де Кроу (Karen de

Crow), президентом Американской Национальной организации по защите прав женщин (National Organization for Women) [1]. В настоящее время политическая корректность (далее ПК) используется в следующем значении: «Политическая Корректность – это культурноповеденческая и языковая тенденция, нацеленная на замену устоявшихся терминов, могущих задеть чувства и достоинство того или иного индивидуума эмоционально нейтральными и/или положительными эвфемизмами» [1].

Появление этого концепта связано с движением за равноправие национальных меньшинств (небелого населения США) в 1960-е годы, когда прогрессивная общественность выступила против употребления слов типа *nigger*, *coon*, которые имели ярко выраженную отрицательную оценку. Затем уже в 80-е годы в недрах американских университетов началось движение за право небелых писателей и женщин-писательниц полноценно представлять себя. Как языковая категория, политкорректность выражается в совокупности языковых единиц на различных уровнях, употребление которых направлено на устранение дискриминационного или оскорбительного эффекта [2].

Как известно, язык – это цельная и логичная система. Каждая из языковых единиц соответствует определённому языковому уровню, то есть наименьшая значимая единица морфема является единицей морфемики, слово – единицей лексики, а предложения – синтаксиса [3].

Поэтому можно выделить три языковых уровня, на которых категория политической корректности находит формальное выражение:

- морфологический;
- лексический;
- синтаксический.

Морфологический уровень рассматривает структуру слова, изменение формы слова и различные способы выражения грамматических значений. Морфема является основной единицей морфологического уровня [1].

Применительно к английскому языку основными способами изменения слов на морфологическом уровне под влиянием политкорректности являются:

1) видоизменение слов, замена неpolitкорректной морфемы на нейтральную. Например, введение нового суффикса *-ron* вместо суффиксов *-er*, *-ess* или употребление политкорректной морфемы *-person* вместо *-man* [4].

2) Опускание неpolitкорректной морфемы. Например, в слове *chairman* отбросить морфему *man*. [4]

3) Замена слова с неpolitкорректной морфемой другим словом

или словосочетанием. Этот способ граничит с изменением на лексическом уровне, но все же включен в данный список, так как заменяется именно слово, содержащее неpolitкорректную морфему. Например, *policeman* заменяется на нейтральное *police officer* [4].

Лексический уровень представляет собой совокупность слов, которые выполняют в языке номинативную функцию, то есть единицей данного уровня является слово с лексическим значением. Как одно из средств выражения категории политической корректности на лексическом уровне можно рассматривать эвфемизмы, которые применительно к политической корректности, можно определить, как слова или словосочетания, употребляемые для смягчения дискриминационного или оскорбительного эффекта, вызываемого прямым наименованием или для сокрытия негативной сущности обозначаемого [1].

На лексическом уровне под влиянием политкорректности происходит замена некоторых слов, лексем на другие слова или целые выражения, и именно на данном уровне наблюдается больше всего изменений. Представляется возможным выделить следующие основные, наиболее частые способы образования политкорректных лексем [4]:

1) Использование номинаций более общего смысла для обозначения конкретных понятий. Например, слово *companion* заменило *spouse* [4];

2) Замена многозначного слова лексемой с более узким значением. Данный способ образования встречается намного реже, чем первый. Например, более многозначное слово *poor* заменяется на *low-income* [4];

3) Образование словосочетаний или сложных слов. В сочетаниях такого типа, как правило, присутствуют постоянный и изменяемый компоненты. В целом, под влиянием политкорректности многочисленными стали словосочетания с компонентами *different(ly)*, *alternative*, *people with/of, abled, disadvantaged, challenged* [4].

Для замены неpolitкорректных лексем используются словосочетания различного состава [5]:

- существительное + существительное;
- прилагательное + существительное;
- прилагательное + прилагательное;
- наречие + причастие прошедшего времени (Participle II).

На синтаксическом уровне изучается строение словосочетаний и предложений, а также функциональное взаимодействие в них различных частей речи. На данном уровне категория политкорректности проявляется в виде замены местоимения *he* и его производных (*his*) в конструкциях, где половая принадлежность объекта не указана или не

имеет значения. Предлагается несколько способов изменения такого рода конструкций на более политкорректные [1]:

1) Множественное. При таком способе предложение меняется таким образом, чтобы субъект высказывания оказался во множественном числе.

2) Частичное множественное, когда множествляется только часть фразы.

3) Перечисление. При этом способе в предложении указываются оба возможных варианта рода. Существует несколько вариантов записи данных сочетаний: *he/she, she/he, he or she, (s)he, s/he*.

4) Замена местоимений на безродное *one (one's)*. Являясь личным местоимением, *one* может использоваться для обозначения людей в целом, а также часто для генерализации. Особенно часто *one* используется в формальном стиле.

5) Замена местоимений на нейтральные варианты, чтобы заменить *he* в ситуациях, когда речь идет о лицах любого пола. Наиболее известные варианты замены:

а) местоимение *thon*, образованное путем стяжения слов *that one*. Впервые данный вариант предложил Чарльз Конверс (Charles Converse) еще в 1859 году. Впервые неологизм *thon* был зарегистрирован в словаре Фанка и Уэгнолса (Funk & Wagnalls New Standard Dictionary) в 1913 году наряду с местоимением *he'er (his'er* в притяжательном и *him'er* в объектном падежах), которые были введены феминисткой Эллой Флэгг Янг (Ella Flagg Young) [5];

б) Местоимение *ye (vis* в притяжательном и *ver* в объектном падежах) [5];

в) Местоимение *so (cos* в притяжательном падеже, возвратное местоимение *coself* вместо *himself* и *herself*) [5];

б) Опущение местоимения мужского рода [5].

Таким образом, можно заключить, что применение политической корректности в лингвистической практике английского языка является комплексным процессом, состоящим из трех главных аспектов: морфологического, лексического и синтаксического. В совокупности, применение вышеописанных методов позволяет не только выражаться в рамках политической корректности, но и соблюдать каноны английского языка.

Литература

1. Мерзлякова Л.В. Языковой аспект политкорректности./ Вестник ОГУ. - № 6. – 2002. - С. 137-140.
2. Beard, Henry and Cerf, Christopher. The Official Politically Correct Dictionary and Handbook. New York: Villard Books, 1993.

3. Иванова О. Политкорректность в России / Вестник Евразии // www.eavest.ru
4. Стихин А.Г. Лингвистические аспекты коммуникативной корректности // Язык и этнический менталитет. - Петрозаводск, 1995. - С. 138-142.
5. Аринштейн В.М. Почему «man» звучит гордо, а «woman» пренебрежительно? // Studia Linguistic. Вып. 2. - СПб., 1996.

ҮШ ТІЛДІ МЕНГЕРУ – ЖАРҚЫН БОЛАШАҚТЫҢ КЕПІЛІ

Жақсыбаева Н.С.

№27 орта мектебі, Өскемен, Қазақстан

Тәуелсіздік тізгіні қолымызға тиіп, егеменді ел болған алғашқы күндерден бастап-ақ елімізде тіл саясаты Мемлекет басшысы Н. Назарбаевтың тікелей басшылығымен саликалы да, сындарлы түрде жүзеге асырылуда.

Елбасы жыл сайынғы Қазақстан халқына арнайтын дәстүрлі жолдауларында да тіл саясатына, оның ішінде қоғамдағы мемлекеттік тілдің мәртебесін көтеру мәселесіне көңіл бөлген болатын. Білім және ғылымның, экономиканың, бизнестің, саясаттың, жалпы бәсекелестіктің қарыштап дамып отырған бүгінгідей жаһандану кезеңінде Елбасы көрегендік танытып, алдымызға үш тілді білу қажеттігін қойып отыр. Әсіресе, өскелең ұрпақ пен жастар алдында бірнеше тіл білу міндеті тұр.

Мемлекет басшысы «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» атты Қазақстан халқына Жолдауында: «Қазақстан халқы бүкіл әлемде үш тілді пайдаланатын жоғарғы білімді ел ретінде танылуға тиіс. Бұлар: қазақ тілі – мемлекеттік тіл, орыс тілі – ұлт аралық қатынас тілі және ағылшын тілі – жаһандық экономикаға ойдағыдай кірігу тілі», - деген болатын.

Президент Нұрсұлтан Назарбаев биылғы халыққа арналған «Қазақстан халқының әл-ауқатын арттыру – мемлекеттік саясаттың басты мақсаты» атты Жолдауында Үкіметтің алдына «Тілдердің үш тұғырлығы» мәдени жобасын іске асыруды жеделдету міндетін қоя отырып, бүкіл қоғамымызды топтастырып отырған мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілін оқыту сапасын арттыру қажеттігіне ерекше назар аударды. Бүгінгі білім беру жүйесі модернизацияланған заманда көп тілді менгертуге аса назар аударылып, жан-жақты жол ашылған. «Келешекке кемел біліммен», - деп Елбасы Н.Ә. Назарбаев ұстаным еткендей, ке-

лешекке терең біліммен қадам басып, әлемдік білім кеңістігінің құпияларын үңіліп, қоғамға бейім, өз қабілетін таныта алатын, жан-жақты дамыған, бірнеше тілді меңгерген күзiреттi тұлғаны қалыптастыру басты мақсаттардың бiрегейi болып отыр. Үштілді оқыту – заман талабы. Үштілділік – бәсекеге қабілетті елдер қатарына апарар басты баспалдақтардың бірі. Үштілділік – ұлы мақсаттарға жетелейді. «Үштілділік нақты тұлға, ұжым, халықтың белгілі бір қоғамда қарым-қатынас үдерісінде қажет болған жағдайда үш түрлі тілді алма-кезек қолдану құбылысы», - Б. Хасанұлы анықтама бергендей [3, 4 б.], бүгінде оны қолдануға жан-жақты күш салынууда.

Осы орайда құрылған «Тілдерді қолдану мен дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының» басты мақсаты:

- Қазақ тілінің мәртебесін көтеру;
- мемлекеттік мекемелерге іс-қағаздарды қазақ тілінде жүргізу;
- ағылшын тілін меңгерту;
- орыс тілін жітік білу;
- әр ұлттың тілдерін дамыту, оларды сақтап қалуға мүмкіндік жасау;
- тілдер гармониясының бірлігіне жол ашу.

Мектепте қазақ тілін оқыту барысында орыс тілі, ағылшын тілі пәндерін бірлікте алу мұғалімнің шеберлігіне байланысты жүргізіліп жүр. Бұл жерде өтіліп отырған бағдарламаға сай үш пәнді бірлікте ала атырып, пәнаралық байланысты жүзеге асыруға болады. Алайда дәстүрлі оқытуда тек аударма жасатумен ғана шектеліп отырсақ, қазіргі оқыту технологиясында түрлі шығармашылық бағыттағы тапсырмалар бере отырып, оқушы – субъектінің ізденісіне яғни, жеке тұлғаның әрекетін дамытуды мақсат етудеміз. Өз іс-тәжірибемізде оқушылардың интеллектуалдық қабілетіне түрткі болатын ойын технологиясын қолдана отырып сабақты үш тілде жүргізудің тиімділігі зор. Өнімді нәтиже беріп жүрген іскерлік ойындары: «Полиглот», «Кім тапқыр?», «Үздік тілші», «Кел, сайысайық!», «Тілдер сөйлейді», «Аудармашы» сынды тағы басқа ойындарды өткізудің үштілді меңгертудегі маңызы айрықша. Оқушылардың ойната отырып, үш тілді жүргізілген сөзжұмбақтар, анаграммалар олардың коммуникативтік құзыреттіліктері мен функционалдық сауаттылықтарын арттыруға негіз болады. Сондай-ақ, ақпараттық технологияны: электрондық оқулықтар, презентациялар, тест т.б түрлері оқушылардың қызығушылығын оятып, уақыттарын үнемдеуге, қосымша деректерді тиімді қолдануға түрткі болды. Шығармашылық жұмыстарға жетелейтін тапсырмаларды да оқушылар қызыға орындап, еркін аударма жұмыстарын жасауға дағдыланды.

Мәселен, «Мақал-мәтелдердің үндестігі» салыстыру жұмысы оқушылардың жас оқушылардың жас ерекшелігіне байланысты ұсынылып, сыныбына орай күрделеніп отырады. Бұл тапсырмада мақал-мәтелдерді тақырып бойынша табу, үш тілде аудармасын ұсыну үндестігін табу. Бұл тапсырмалар оқушылардың ізденушілік әрекеттеріне, өз беттерімен білім алып, алған білімдерін ортаға салып, дәлелдеу дағдыларына түрткі болды. Ауызша, жазбаша сөйлеу тілдерін дамытты. Пәнаралық байланыстың негізінде оқушылар әр пәннен алынған білімдерін тоғыстары отырып, өз мақсаттарына жете білуге дағдыланды.

Адам баласының рухани байлығы, тәрбиесі, білімі бәрі де тіл арқылы жетеледі. Яғни, жақсылық та – тілден, жамандық та – тілден. «Тілменен түйілген, тіспенен шешілмес» демекші, әр адамның сөздік қоры бай болуы үшін тілін, ой өрісін жан-жақты дамытуы керек. Сол себепті, болашақ ұрпағымызға үштілділікті қажетті деп ұғындыру ұстаздың ең басты міндеті болып саналады. «Ұрпағы білімді халықтың болашығы бұлынғыр болмайды» демекші, жас ұрпаққа саналы, мағыналы, өнегелі тәрбие мен беру бүгінгі күннің басты талабы.

Қазіргі техниканың дамыған, жетілген уақытында ұстаз үнемі ізденіс жолында болуы қажет. Сонда ғана үштілділікті жетілдіріп, мақсатымызға жетеміз. Көптілділік мәселесі – тек Қазақстан үшін ғана емес, ілем алдында тұрған шешімін таппай тұрған мәселелердің бірі. Қазіргі уақытта еліміздің басқа мемлекеттермен қарым-қатынасы артып отырған шақта үштілділікті еркін меңгерген, келешекте білімін түрлі саладағы қарым-қатынасы жағдайында пайдалана алатын адамды мектеп қабырғасынан оқытып шығару – біздің қазіргі кездегі ең басты міндетіміз. Н.Ә. Назарбаев Қазақстан халықтары Ассамблеясының 12 сессиясында сөйлеген сөзінде: «Қазақстандықтардың жаңа ұрпағы ең кемі үш тілді болуы қазақ, орыс, ағылшын тілдерін меңгеруі тиіс», - дейді. Көп тіл білу біздің мемлекетіміздің халықаралық байланыстарын дамытуға мүмкіндік беретін тұлғааралақ және мәдинетаралақ қарым-қатынастардың аса маңызды құралы болып табылады. Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасының шетелдермен халықаралық байланыстары күннен-күнге арта түсуде. Сол байланыстарды дамыту үшін шет тілін жетек меңгерген мамандар қажет. Елбасымыз өзінің халыққа арнаған Жолдауында білім беру жүйесінде үштілдің – мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілін, ұлтаралық қатынас тілі ретінде орыс тілін және әлемдік экономикаға үйлесімді кірігу тілі ретінде ағылшын тілін меңгерген бәсекеге қабілетті маман даярлау міндетін атап көрсеткенін білеміз. Ұстаздың мақсаты – өнерден өз отынын таңдай алатын және өзара қарым-қатынаста өзін еркін ұстап, кез келген

ортаға тез бейімделе алатын, белгілі бір ғылым саласында білім мен білігін көрсете алатын, көптілді және көп мәдениетті құзиреттілікті игерген полимәдениетті жеке тұлға қалыптастыру.

Әдебиеттер

1. Қазақстан – 2050» стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы // Ақиқат, 2013 жыл, №1.
2. Қазақ тілін білу – әншейін бір ұран емес / Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына ассамблеясының XVII сессиясында сөйлеген сөзі // Ақиқат, 2011 жыл, №5.
3. Хасанұлы Б. Тілдік қатынас негіздері. – А., 2008.

TEACHING VOCABULARY WITH USING FAIRY TALES

Tusupkhanova Zh.

College KAFU, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

Vocabulary, of course, is basic to all the skills.

Millfield, 2018

Vocabulary learning is an essential part in foreign language learning as the meanings of new words are very often emphasized, whether in books or in classrooms. It is also central to language teaching and is of paramount importance to a language learner.

Vocabulary learning is an essential part in foreign language learning as the meanings of new words are very often emphasized, whether in books or in classrooms. It is also central to language teaching and is of paramount importance to a language learner.

As language teachers, one of the most frustrating tasks in EFL class is dealing with time constraint and resource materials. Especially, in teaching vocabulary teachers should use appropriate materials, in our case it should be fairy tales.

The goal of this paper will be to provide our own model “Teaching vocabulary with using fairy tales” of contemporary English as a Foreign Language teaching.

Vocabulary knowledge is often viewed as a critical tool for second language learners because a limited vocabulary in a second language impedes successful communication. Underscoring the importance of vocabulary acquisition, Schmitt (2000) emphasizes that “lexical knowledge is cen-

tral to communicative competence and to the acquisition of a second language” Some experts divide vocabulary into two types: active and passive vocabulary. Harmer (1991) distinguishes between these two types of vocabulary. The first type of vocabulary refers to the one that the students have been taught and that they are expected to be able to use. Meanwhile, the second one refers to the words which the students will recognize when they meet them, but which they will probably not be able to pronounce. Haycraft, quoted by Hatch and Brown (1995), indicate two kinds of vocabulary, namely receptive vocabulary and productive vocabulary [1].

Commonly, there are several techniques concerning the teaching of vocabulary. However, there are a few things that have to be remembered by most English teachers if they want to present a new vocabulary or lexical items to their students. It means that the English teachers want students to remember new vocabulary. Then, it needs to be learnt, practiced, and revised to prevent students from forgetting. Techniques employed by teachers depend on some factors, such as the content, time availability, and its value for the learners (Takač, 2008). This makes teachers have some reasons in employing certain techniques in presenting vocabulary. In presenting one planned vocabulary item, the teacher usually combined more than one technique, instead of employing one single technique. Teachers, furthermore, are suggested to employ planned vocabulary presentation as various as possible (Pinter, 2006) [2].

One of the purposes of fairy tales is to entertain, so writers and tellers choose and use words with particular care to keep the audience interested. Fairy tales include unusual words, or words that have a strong phonological content, with interesting rhymes or sound that are onomatopoeic. In fairy tales there is used evocative vocabulary, the language of the fairy world, memorable language such as metaphors, alliteration, rhymes, and the spoken language of the common people. The built-up repetition of the words and phrases is one of the features of fairy tales that is very helpful for language learning. The context created by the story, its predictable pattern of events and language, pictures, all act to support the reader’s understanding of unfamiliar words. Children will pick up the words that they enjoy and in this way stories offer space for growth in vocabulary (Cameron, 2001) [3].

Children enjoy listening to stories in their mother tongue. Fairy tale is an ideal introduction to foreign languages as stories provide a familiar context for the child.

Moreover, if teachers want to attract children’s attention they must propose a motivating activity such as reading a fairy tale. Children start enjoying literature from an early age by the teacher’s use of extensive reading of fairy tales. They develop their literary competence – a combination of

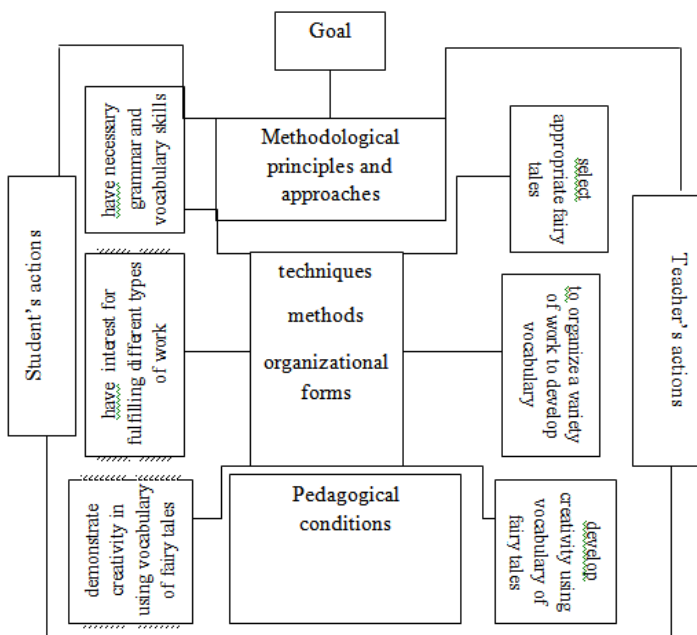
linguistic, socio-cultural, historical and semiotic awareness [4].

In relation to the social aspect, the teacher knows that most children like forming groups and taking part in team activities. Consequently, students can have dialogues or dramatizations based on tales. This gives them the opportunity of speaking with each other in English.

There is one appropriate approach in teaching vocabulary, it is Behaviorism. Behaviorism theory is certainly different from other theories. This can be seen in everyday classroom learning. There are different assumptions or views that appear on behaviorism theory (Leahey, 2000). Behaviorism theory views that learning is changing the behavior of students, from being able to produce oral or written product, and the task of the teacher is to control the stimulus and the learning environment in order to change the desired destination approaching, gift giver and teachers of students who have been able to show significant changes while punishment given to students who are notable to show the change of meaning [5].

Using fairy tales is interesting as children become familiarized with other cultures and social contexts different from their own. First of all, using fairy tales provides to enrich students' vocabulary [6].

Model "Teaching vocabulary with using fairy tales"

The goal of the model “Teaching vocabulary with using fairy tales” is to enrich students’ vocabulary.

In this model, teacher’s and students’ actions are matched for each other. For example, teacher should select appropriate fairy tales for students’, taking into account their language level. So, it is necessary for students to have some grammar and vocabulary skills to work with the fairy-tale.

Every teacher always tries to conduct the lesson interestingly. By this way, teachers have to organize a variety of work for developing vocabulary, of course, teacher have to organize different type of work not only in teaching vocabulary. Sometimes, it is not enough, that only teacher organize a variety type of works, also students should try to have interests for fulfilling different type of tasks. In my little practice, I’ve noticed, that some tasks are interesting for some students, and completely boring for others. Therefore, students also should try making the lesson interestingly. Because, teaching (learning) is bilateral process.

The last action is creativity. When teacher use the fairy- tale in teaching vocabulary, she or he must consider all useful sides for students. One of them, creativity, yes, by teaching vocabulary with using fairy-tales, you can develop students’ creativity. It is not doubtful, that by working with students teacher develop her/his other undiscovered skills.

Perhaps the most important factor in a successful vocabulary-building program is motivation. There are some techniques in teaching vocabulary with using fairy tales:

Read more

Read more fairy – tales, reading is an important step to increasing your knowledge of words, because that is how students will find most of the words they should be learning. When students come across a word they have recently studied, and they understand it, that proves they have learned its meaning.

Use a dictionary

Keep the dictionary where you usually do your reading at home. Don’t use translators, using dictionaries really help to memorize words.

Study and Review Regularly

Once you have begun looking up words and you know which ones to study, vocabulary building is simply a matter of reviewing the words regularly until you fix them in your memory.

We can teach vocabulary in every lesson, but with using fairy tales it’s

unacceptable. In that way, we can improve students' vocabulary not only in the lessons, also in extracurricular activities. Extracurricular or extra academic activity (EAA) are those that fall outside the realm of the normal curriculum of school or university education, performed by students. To the list of academic activity we can write English club, puppet theatre, role play activities.

As applied to university and college teaching the following organizational forms are distinguished: lecture-room practical class (a lesson in language practice), extracurricular practical class, laboratory class, lecture, seminar, consultation, colloquium, teaching practice, test, examination, home teaching.

Pedagogical conditions of teaching are the following:

- time; for teacher: available time to plan the lesson, to make the plan of the lesson, for students; to do tasks/ hometasks;
- facilities and resources; availability of technology, books;
- instructional practices and support; data and support available to teachers to improve instruction and student learning.

This article describes the model "Teaching vocabulary with using fairy tales". Based on the points that have been explained, we can conclude the following:

For teachers

In order to improve students' vocabulary comprehension, the teachers should always encourage their students to read fairy tales. Besides, the teachers should provide some interesting, inspiring and good fairy tales for their students, also they should provide the easy and motivating, interesting ways of teaching vocabulary. It should be extracurricular activities such as puppet theatre, English club. Give them feedback for their efforts.

For students

Students should improve vocabulary comprehension because it will provide them a lot of benefits in learning English. Moreover, the students ought to improve their vocabulary by reading more texts that should be from fairy tales.

References

1. Siyanova A. Chanturia and Stuart Webb. Teaching Vocabulary in the EFL Context. - Springer International Publishing Switzerland, 2016.
2. Judy K. The Bridge of Vocabulary: Evidence Based Activities for Academic Success- NCS Pearson Inc, 2007.
3. Alqahtani M. The importance of vocabulary in language learning and

- how to be taught. - International Journal of Teaching and Education. - № 3, 2015.
4. Maria Lepin. Fairy tales in teaching English language skills and values in school stage II. – Tartu, 2007.
 5. Dialnet. How to use tales for the teaching of vocabulary and grammar in a primary education English class. – Resla. - №23, 2010.
 6. Yavuz, G.Y. Celik. Using fairy tales as a model to enhance learners' vocabulary. - Volume 09, 2017.

ОБУЧЕНИЕ ИНОЯЗЫЧНОМУ ЧТЕНИЮ В ШКОЛЬНОМ СЛП-КУРСЕ «БИОЛОГИЯ» ДЛЯ 8 КЛАССА

Кайсарханова Е.Т., Самойлова-Цыплакова И.М.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

XXI век - время стремительного развития технологий и языков. В своем Послании народу Казахстана «Новый Казахстан в новом мире» Елбасы Казахстана отметил: «Казахстан должен восприниматься во всем мире как высокообразованная страна, население которой пользуется тремя языками: казахский язык - государственный, русский язык как язык межнационального общения и английский язык - язык успешной интеграции в глобальную экономику» [1]. Реализация государственной политики в области трехязычного образования обеспечивается посредством законодательных актов и программ развития.

Одним из направлений программы «Дорожная карта развития трехязычного образования на 2015-2020 годы» [2] является преподавание предметов естественно-математического цикла «Информатика», «Физика», «Химия», «Биология», «Естествознание» на английском языке, которое имеет отличие от традиционных подходов и методов обучения.

Актуальность нашего исследования определяется современными потребностями общества. Как отмечают многие исследователи, в том числе А.Н. Джурунский, М.А. Розов, А.П. Лиферов, в настоящее время в обществе все большую силу набирают тенденции интеграции и глобализации. Современный человек вынужден жить и работать в условиях полиязыкового пространства, где огромную роль играет общение, в том числе межкультурное, межнациональное общение. Следует отметить, что основным языком межнационального общения в сферах политики, бизнеса и науки стал английский язык.

Одним из таких подходов, успешно реализуемых в мировой практике, является предметно-языковое интегрированное обучение под названием CLIL. Использование CLIL-подхода позволяет решать значительный круг образовательных задач. Изучение иностранного языка и неязыкового предмета одновременно является эффективным средством достижения ожидаемых целей обучения и формирования навыков широкого спектра.

Сказанное выше обуславливает актуальность проблемы интеграции в обучении, которая предусматривает создание принципиально новой учебной информации с соответствующим содержанием учебного материала, учебно-методическим обеспечением, новыми технологиями. Одновременно это способствует тому, что у школьников происходит переосмысление потребностей высказывания и способностей в коммуникации на родном языке, возникновению мотива [3].

Чтение - это самостоятельный вид речевой деятельности, который входит в сферу коммуникативно-общественной деятельности людей и обеспечивает письменную форму общения. Чтение относится к рецептивным видам речевой деятельности, поскольку оно связано с восприятием и пониманием информации, закодированной графическими знаками. Возможность непосредственного общения с носителями языка имеют, как правило, сравнительно не многие, а возможность читать на иностранном языке – практически все. Вот почему обучение чтению выступает в качестве целевой доминанты.

Чтение как один из главных инструментов получения предметных знаний занимает ведущее место в образовательном процессе, проводимом и на родном, и на иностранном языке. В исследованиях PISA и PIRLS, под грамотностью чтения предлагается понимать способность ученика к осмыслению письменных текстов и их рефлексии, к использованию их содержания для достижения собственных целей, развития знаний и возможностей, для активного участия в жизни общества. Умение общаться на иностранном языке в профессиональном контексте, становится приоритетным. Кроме того, обучающиеся имеют возможность лучше узнать и понять культуру изучаемого языка, что ведет к формированию социокультурной компетенции учащихся. Обучающийся пропускает через себя достаточно большой объем языкового материала, что представляет собой полноценное погружение в естественную языковую среду. Необходимо также отметить то, что работа над различными темами позволяет выучить специфические термины, определенные языковые конструкции, что способствует пополнению словарного запаса обучающегося предметной терминологией и подготавливает его к дальнейшему изучению и при-

менению полученных знаний и умений.

В иноязычном образовании в школах интегрированное обучение обеспечивается следующим направлением: Content and Language Integrated Learning (CLIL) - интегрированное обучение предметному содержанию и языку (направление, реализующееся через соединение изучения иностранного языка и специальной профильной дисциплины, ориентированное на расширение образовательного пространства за счет функционального подхода к обучению иностранного языка) [4, с. 163].

Учебное время на уроке следует использовать для развития и совершенствования навыков и умений устной речи. Рекомендуется вводить и закреплять новый лексический и грамматический материал в коммуникативных ситуациях, увеличивать на уроке время речевой активности каждого обучающегося за счет организации работы в парах, группах; обучать чтению с обязательным соблюдением этапов работы с текстами [5, с. 231-235].

Поскольку на уроках CLIL одинаково важно развитие языковых умений и предметных знаний, чаще всего такой урок основан на четырехступенчатой схеме.

1) обработка текста: идеальный текст должен содержать иллюстрации для визуализации прочитанного;

2) осознание и организация полученных знаний: тексты чаще всего представлены схематически, что помогает ученикам определить идею текста и представленную в нем информацию;

3) языковое понимание текста: ожидается, что ученики смогут передать идею текста своими собственными словами. Ученики могут пользоваться как простыми языковыми средствами, так и более продвинутыми, здесь не должно существовать четкой градации какой лексикой пользоваться, но учителю все же необходимо обратить внимание учеников на определенные лексические единицы, подходящие по теме и предмету;

4) предметная ориентированность текста, т.е. тексты на английском языке должны быть построены на лексическом материале предметов ЕМЦ, только в этом случае происходит развитие предметной и языковой компетенций [6].

При оценке языковых компетенций необходимо учитывать следующее:

1) языковые ошибки учеников следует отмечать и обязательно обращать их внимание на совершенные ошибки доступным для них способом, однако ошибки не могут повлиять на оценку, если ученик может доступно продемонстрировать свои знания. Главная задача

ученика – передать свое сообщение, грамматика при этом может страдать;

2) ученики, отвечая на вопросы, могут использовать и первый язык. Поскольку вначале ограниченный словарный запас и знание целевого языка могут стать препятствием при высказываниях и ответах, то на первой стадии обучения это (по крайней мере, частично) разрешается. При этом следует договориться, в какой момент все ученики перейдут на ответы на неродном (целевом) языке и, начиная с того момента, применение первого языка становится скорее исключением;

3) как правило, в устной речи учитель исправляет возникшую ошибку с помощью перефразирования, повторения правильной формы от ученика не требуется, потому что это может прервать выражаемую мысль, а также ученик может потерять уверенность в выражении мыслей на неродном языке;

4) если одна и та же ошибка повторяется вновь, в конце объяснения соответствующей темы учитель приводит примеры правильных форм и при необходимости делает ударение на грамматике. Помимо этого, либо педагог, либо класс в целом в виде совместной деятельности могут привести некоторые соответствующие теме примеры выражений, имеющие то же самое лингвистическое содержание;

5) при проверке письменных работ языковые ошибки также не учитываются (если выраженная мысль или текст понятны), но педагог указывает это в своих комментариях [5, с. 231-235].

Для достижения нами поставленных целей и для формирования соответствующего уровня навыка чтения в интегрированном курсе нами был разработан комплекс упражнений, направленный на обучение иноязычному чтению учащихся средней общеобразовательной школы к учебнику “Biology” на базе 8 класса. В разработанном нами комплексе упражнений, мы предлагаем использование разнообразных форм, методов, приемов работы при обучении чтению. При разработке упражнений мы выяснили, что для того, чтобы создать эффективный комплекс упражнений для обучения иноязычному чтению, следует придерживаться основных требований к типам упражнений по обучению чтению, а также выбирать максимально адекватные цели и условия задания.

Литература

- 1 Назарбаев Н.А. Новый Казахстан в новом мире // Казахстанская правда, 2007. - № 33 (25278). - С. 5
- 2 Отдел образования города Караганды // Режим доступа: <https://kargoo.gov.kz/content/view/45/321321678> (дата обращения 05.03.

- 2019)
- 3 Интегрированное обучение английскому языку и учебным предметам ЕМЦ (информатика, физика, химия, биология, естествознание), учебно-методическое пособие // Национальная академия образования имени И. Алтынсарина. - Астана, 2016. – 302 с.
 - 4 Попова Н.В. Предметно-языковое интегрированное обучение в вузовском учебном процессе // Инновационные идеи и подходы к интегрированному обучению иностранным языкам и профессиональным дисциплинам в системе высшего образования: Сборник материалов международной школы-конференции 27–30 марта 2017 г. - СПб.: Изд-во Политехн. ун-та, 2017. - 165 с.
 - 5 Об особенностях организации образовательного процесса в общеобразовательных школах республики Казахстан в 2018-2019 учебном году // Национальная академия образования им. И. Алтынсарина // Режим доступа: <https://ftp.rhost.kz/edu.gov.kz/IMP-2018-2019-RUS-SVOD-ru.pdf> (дата обращения: 02.04.2019).
 - 6 Государственный общеобязательный стандарт основного среднего образования, утвержденного постановлением Правительства РК от 13 мая 2016 года № 292 // Республиканский центр правовой информации Министерства юстиции Республики Казахстан // Режим доступа: http://sdu.edu.kz/media/filer_public.pdf (дата обращения 17.02.2019)

ОБУЧЕНИЕ ЛЕКСИКЕ КАК ВАЖНЕЙШЕМУ КОМПОНЕНТУ РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА УРОКЕ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА НА НАЧАЛЬНОМ ЭТАПЕ ОБУЧЕНИЯ

Энгель Ю.О.

*Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-
Каменогорск, Казахстан*

Обучение лексике английского языка на начальном этапе в последнее время приобретает все большее значение. Лексические навыки представляют собой важный компонент речевой деятельности. Абсолютно верно, что использование разнообразных методов и приемов активизации лексического материала способствует более прочному его усвоению.

Для формирования лексических навыков требуется соблюдение порядка и условий предъявления понятийного и тренировочного материала, обеспечение многократного повторения лексического мате-

риала каждым учащимся и увеличение объема тренировки, использование разных видов наглядности, современный контроль и коррекция при выполнении лексических упражнений. Практический опыт показывает, что учащимся намного легче изучать лексику иностранного языка через наглядность, участвуя в играх, работая в группах, парах, самостоятельно.

Важно помнить, что организация и проведение занятий должны строиться с учетом возрастных, индивидуальных, лингвистических особенностей учащихся на начальном этапе обучения. Занятия иностранным языком должны быть осмыслены преподавателем как часть общего развития личности ребенка, связаны с его сенсорным, физическим, интеллектуальным воспитанием.

В начальной школе закладываются основы общения на иностранном языке в устной и письменной форме. При этом особый акцент сделан на формирование лексических навыков.

Под лексикой подразумевается совокупность слов, а именно словарный запас того или иного языка. Известно, что целью обучения лексике является формирование лексических навыков речевой деятельности. Так, процесс овладения лексикой состоит из нескольких этапов:

- ознакомление, включающее введение и объяснение;
- тренировка в употреблении лексических единиц (первичное закрепление);
- употребление лексических единиц, а именно включение слов в речевую деятельность.

Усвоение достаточного количества единиц, входящих в лексическое ядро английского языка, обеспечивает правильное понимание речи, создает условия для свободного участия в иноязычной коммуникации.

Чтобы усвоение учебного материала осуществлялось осознанно, а не механически, тренировке учащихся в употреблении лексических единиц должно предшествовать их объяснение. Однако понимание изучаемой лексики является лишь первым шагом к овладению лексикой и ее усвоению. Под усвоением иноязычных лексических единиц обычно понимается, с одной стороны, сохранение слов в памяти школьников в состоянии готовности, с другой - относительно свободное и гибкое использование их в продуктивной речевой деятельности.

Обучать лексике значит обучать слову. Лексика необходима как для осуществления продуктивной речевой деятельности (говорения, письменной речи), так и рецептивной (аудирования, чтения). Чем богаче и разнообразнее словарный запас учащегося, тем легче пользо-

ваться ему языком. Поэтому лексике отводится одно из самых важных мест на уроке иностранного языка, а также учащийся должен уметь узнавать знакомые слова и основные фразы, касающиеся окружающей среды. Взаимодействовать на простом языке, задавать простые вопросы и отвечать на них.

Однако для придания занятиям разнообразия и привлекательности педагогам начальных классов необходимо придумывать и использовать различные формы работы.

Так, для целесообразного и эффективного обучения лексике учащихся начальных классов возможно привести следующие формы занятий:

1. Ежедневные 15-25 минутные занятия, сопровождаемые речью на иностранном языке во время режимных моментов.

2. Занятия два раза в неделю, 25-45 минут с перерывами для подвижных игр на иностранном языке и времени для лепки, рисования и изготовления поделок, тематически связанных с уроком.

3. Специальные занятия- уроки с обязательным просмотром видеофрагментов, а также мультипликационных фильмов на английском языке - как дополнение к основным занятиям.

4. Встречи с носителями языка.

5. Занятия-беседы на иностранном языке на природе.

При обучении детей иностранному языку необходимо помнить, что психолого-педагогическая концепция, на которой строилось обучение иностранным языкам в разных странах, основывалась на существовавшей до недавнего времени теории усвоения ребенком языка. Согласно этой теории ребенок овладевает языком в результате подражания речи взрослых, имитативным путем без целенаправленного обучения.

Наиболее удачные методики по изучению лексики иностранного языка на начальном этапе опираются на принцип поэтапности становления и развития речевого действия, когда более простое предшествует более сложному. На всех уровнях подачи материала осуществляется принцип коммуникативности, то есть все служит достижению определенного результата в общении. Самостоятельному употреблению речевых единиц должно предшествовать их понимание на слух, что соответствует психолингвистическим закономерностям усвоения речи.

В связи с этим большое значение придается методам развивающего обучения - систематизации предлагаемых знаний и умений, использованию вспомогательных наглядных средств, облегчающих ребенку процесс познания, формированию умений выполнять задания

определенного типа и применять их в новых условиях.

Необходимо отметить, что для раскрытия новых для учащихся слов в методике предлагаются как беспереводные, так и переводные приемы семантизации:

- зрительная наглядность – демонстрация картин, предметов;
- объяснения значений слов уже известными единицами лексики изучаемого языка;
- использование синонимов и антонимов;
- определение значений с помощью контекстуальной догадки;
- определение значения слов на основе морфемного или словообразовательного состава;
- перевод слов соответствующим ему эквивалентом родного языка;
- перевод-разъяснение, то есть толкование значения слова на родном языке.

Целями на данном этапе обучения являются:

- формирование умений общаться на английском языке с учетом речевых возможностей и потребностей младших школьников;
- развитие личности, речевых способностей, внимания, мышления, памяти и воображения младшего школьника; мотивация к дальнейшему овладению английским языком;
- обеспечение коммуникативно-психологической адаптации младших школьников к новому языковому миру для преодоления в дальнейшем психологического барьера и использования английского языка как средства общения;
- приобщение детей к новому социальному опыту с использованием английского языка; знакомство младших школьников с миром зарубежных сверстников, с зарубежным детским фольклором и доступными образцами художественной литературы; воспитание дружелюбного отношения к представителям других стран;
- формирование речевых, интеллектуальных и познавательных способностей младших школьников, а также их общеучебных умений.

В методике обучения английскому языку, а именно его лексической стороне, предлагается использование игрового метода обучения, как достаточно интересного и эффективного в образовательном процессе. Использование метода игры призвано способствовать созданию благоприятной психологической атмосферы общения, и помогает учащимся почувствовать себя англоязычным субъектом в реальном общении. Игра является одним из приемов при обучении иностранному языку, особенно часто применяемым на начальном этапе обучения школьников. С помощью игры создается естественная коммуникатив-

ная игра, вызывающая интерес и активность детей, а постоянно присутствующий в игре элемент соревнования, желание выиграть мобилизует внимание учащихся, тренирует их память. Все это способствует более прочному усвоению изучаемого лексического материала.

Литература

1. Зимняя И.А. Психология обучения иностранным языкам в школе – М.: Просвещение, 2004.
2. Кувшинов В.И. О работе с лексикой на уроках английского языка // Иностранные языки в школе. – № 5 – 1995 – С. 20-24.
3. Кукушин В.С. Современные педагогические технологии. Начальная школа, пособие для учителя: 2-е изд., – Ростов Н/Д.: Феникс, 2004.
4. Рогова Г.В., Верещагина И.Н. Методика обучения английскому языку на начальном этапе и в средней школе. – М.: Просвещение, 1988.

БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯСЫ – СЛІЛ ӘДІСІ АРҚЫЛЫ БІЛІМАЛУШЫЛАРДЫҢ ДЕҢГЕЙІН КӨТЕРУ

Сатиева А.М.

ҚАЕУ колледжі, Өскемен, Қазақстан

Оқытушылардың кәсіби құзыреттілігін дамыту – білім сапасын көтеру құралы. Қазіргі ғылым мен техника дамыған қоғамда білім беру жүйесінде кәсіби құзыреттілігі дамыған, бәсекеге қабілетті мамандарды талап етіп отыр. Білікті де білімді маман болу үшін әр оқытушы өз білімін үздіксіз жетілдіріп, заман талабына сәйкес кәсіби біліктілігін үнемі үздіксіз жетілдіріп отыруы тиіс. Педагог оқытудың жаңа әдістерін барынша жетік меңгеріп, неғұрлым шығармашылығы жоғары болса, кәсіби құзыреттілігі соғұрлым кең болмақ. Қазіргі заманауи талапқа сәйкес өзіндік көзқарасы бар жан-жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру оқытушылар үшін маңызды мәселе болып отыр. Білім алушыларды болашақ еліміздің тірегі етіп тәрбиелеу әр оқытушының, және оқу орнының міндеті. Осы міндеттерді орындау мақсатында білім беру саласында өзгерістерді талап етіп отыр.

«СЛІЛ» терминін 1994 жылы ғылыми айналысқан Девид Марш оқыту жағдайларын белгілеу үшін пәндер немесе жеке бөлімдері «қосымша» тілде жүргізілуі үшін енгізген болатын. Мұндай оқытудың мақсаты бір уақытта оқытылатын пән мен тілді оқыту болып табы-

лады, яғни мұнда тіл оқу объектісі ретінде емес, басқа пәндерді білу құралы ретінде қарастырылады. «CLIL» терминін 1994 жылы ғылыми айналысқан Дэвид Марш оқыту жағдайларын белгілеу үшін пәндер немесе жеке бөлімдері «қосымша» тілде жүргізілуі үшін енгізген болатын. Қазіргі таңда колледждерде арнайы пәнді ағылшын тілінде оқыту қолға алынып жатыр

CLIL тақырыпты шет тілі арқылы және шет тілін пән бойынша меңгеру. CLIL бағдарламасы білім алушылардың пәндерді оқу кезіндегі деңгейін көтеру және пәндерді шет тілімен өзара байланыстыру. Ағылшын тілін басқа да пәндермен кіріктіре оқыту жоғары нәтиже береді.

CLIL – бұл кейбір пәндердің жартысы шет тілінде оқыту әдісі болып табылады. Үйрену екі тілде жүргізіледі, сондықтан оқу жағдайында жағдайға және оқу мақсатына сәйкес келетін тіл қолданылады. CLIL әдісіне сәйкес ана тілінен басқа барлық пәндер шет тілінде оқытылады, демек тіл оқыту объектісі емес құралы болып табылады. CLIL әдісі оқытылу кезінде оқытушыға мынадай талаптар қойылады: білім алушылардың тілдік білімін және пәндік білімін біріктіруге, сабақ мәтіндерге негізделуі тиіс (аудио- жазба немесе баспа), лексикалық тәсіл грамматикалық тапсырмалардан да маңызды (оқушының білім деңгейіне байланысты). CLIL бағдарламасын меңгеру негізінде, оқытушылардың екі тілді оқыту далдаларын көрсетеді және оқыту бағдарламаларының жеткіліксіздігі, мазмұнның түсіну салдарынан тілдік күзиреттілік аз қолданылуымен қиыншылық туғызады.

CLIL технологиясын меңгеру мақсатында өз тәжірибемде «Туризм» мамандығы бойынша «Туризмдегі маркетинг» пәнін оқытуда қолдандым. CLIL ағылшын тілін оқытуда жаңа бағыт болып табылады, онда пәндері шет тілдерінде оқытылады. Термин «Content and Language Integrated Learning» болып жіктеледі және «пәндік-тілдік интеграцияланған оқыту» деп аударылады. Сондықтан, бірінші ретте оқытушының тілді меңгеру деңгейі басты орын алады.

Осы тұста ағылшын тілінен деңгейді арттыру мақсатында оқыған курстар пәнді оқытуда өз нәтижесін көрсете білді.

Жалпы туризм саласында жоғары сапалы қызмет көрсетуде білімді және білікті мамандарды талап етеді. Туризмнің басты талаптарының бірі де, тілдерді меңгеру болғандықтан, CLIL технологиясын пайдалану білім берудегі өте ұтымды әдіс. Туризм – бұл негізінен қызмет көрсету болып саналады. Туризмдегі маркетинг – түрлі елдердегі кәсіпкерлердің ұжымдық шығармашылығының өнімі. Туристік өнімді нарықта жылжытуда маркетинг маңызды орын алады. Маркетингтің туристік маңыздылығы – туризмнің экономикалық тиімді-

лігінің артуына, туристік ресурстарды тиімді пайдалануды, туристік іс-шаралардың жиынтығынан біліп байқауымызға болады. Осы тұста халықаралық нарыққа өз турларымызды сату үшін де маркетинг пән тілдің қажеттілігі маңыздылығын көрсетеді. Жалпы маркетинг пәні ағылшын тілімен кіріктіріп беруде оқу материалдарын дайындауда артықшылығы көп. Шет тілінде көптеген қызықты бейне-роликтер саны шексіз.

Білім алушылардың қызығушылықтарын арттыруда. Технологияның ең басты жағы мамандық бойынша жана терминдерді үш тілде игеру қабілеттері артады. Яғни, сөздік қорлары артады. CLIL әдісінің негіздері: тіл білімі пәннің мазмұнын зерттеудің құралы болып табылады, сабақтар қызықты түрде жүргізіледі, студенттер ғылыми тәжірибелер жасайды және түрлі эксперименттер жүргізеді, тіл жалпы білім беру бағдарламасына біріктірілген, қызықты тақырыптарды талқылау үшін тілді үйренуді ынталандыру, сыныптар тілдік ортаға түсуге негізделген, қажетті дағдылар - шет тіліндегі мәтіндерді оқу.

Мысалы: тақырыбы «The essence, aims and goals of marketing / Маркетингтің мәні, мақсаты және міндеттері» атты сабақтың мақсаты маркетинг ұғымын және оның туризмдегі міндеттерімен таныстыру болды. Ал, сабақтың міндеттері: маркетингте қолданылатын анықтамаларға түсінік беру, туризмдегі маркетингке анықтама беру және оқу материалын бекіту болды. Тілдік мақсаттары: терминдерді ағылшынша білу, сабақтың барысында терминдерді ағылшынша қолдану, ағылшынша сөз тіркестерін және толық сөйлемдерді құрастыру болды. Терминдерді ағылшын тілінде тез жаттау мақсатында «Traffic light» - ойыны арқылы жаңа терминдердің ішінен білімалушылар өз білетіндерін көрсетті. Атап айтсақ, күнделікті өмірде естіп жүрген терминдер «product», «services», «goods», «exchange», «advertising», «market». Бейнематериал бойынша тапсырмалар үш кезеңді қамтиды, оның ішінде алдын – ала көрсетуге дейінгі тапсырма, көру кезіндегі тапсырмалар, көрсетілімнен кейінгі тапсырма. Мәтінмен жұмыс жасау, топтық жұмыстар, фото суреттермен тапсырмалар білім алушылардың пәнге деген қызығушылықтарын арттырады. Қорыта айтқанда, CLIL әдісінің артықшылықтары, біріншіде, тілдік құзыреттілікті және сенімділікті арттыру, екіншіден оқытушы мен білім алушының арасындағы мотивацияны көтеру, үшіншіден өз пікірін еркін жеткізу, ойлау қабілетін дамыту және мәдениет пән мәдениетаралық білімді дамыту. Ал кемшілігі, шет тілін меңгеру кезіндегі қиындықтар және де жаңа терминдер қолдану, шет елдердің тәсілін пайдалану, шет тілі мен пән арасындағы қиындықтар. Кіріктірілген білім беру бағдарламасын жүзеге асырудың тиімді жолы ағылшын тілін оқып, үйрену.

Ағылшын тілін үйрену – көптеген ізденістерді, талпыныстарды, уақытты, жаңа технологияны керек етеді.

Әдебиеттер

1. Педагогтың кәсіби деңгейін өсіруде әдістемелік жұмысты ұйымдастыру жолдары // Ғылыми-практикалық жинақ. - Алматы, 2008.
2. Сафарова А.М. Изучение иностранного языка с применением элементов современной методики CLIL в образовательном процессе // Педагогическое мастерство: материалы VIII Междунар. науч. конф. (г. Москва, июнь 2016 г.). - М.: Буки-Веди, 2016. - С. 14-17. - URL <https://moluch.ru/conf/ped/archive/191/10645/> (дата обращения: 25.06.2019).
3. Алметов Н.Ш. Предметно-языковое интегрированное обучение: методы и приемы CLIL // infourok.ru. ЮКГУ им. М. Ауэзова, 2016.

«ҚАНИПАТАНУ» АВТОРЛЫҚ БАҒДАРЛАМАСЫН МЕКТЕПТЕ ОҚЫТУ

Мұқашева М.Қ., Картаева А.М.

С. Аманжолов атындағы ШҚМУ, Өскемен, Қазақстан

«Құрмет» орденінің иегері, КСРО Мемлекеттік Сыйлығының лауреаты, ҚР еңбек сіңірген мұғалімі, әйгілі ұстаз Қанипа Омарғалиқызының педагогикалық мұрасы жайлы авторлық бағдарлама тұңғыш рет жазылып, сіздердің назарларыңызға ұсынылып отыр.

Аталмыш құжатта негізгі құзыреттіліктер түріндегі күтілетін нәтижелер ретінде ұсынылған білім беру жүйесінің мақсаттары былай сараланған:

- проблемаларды шешу құзыреттілігі мен өзіндік менеджмент;
- ақпараттық құзыреттілік;
- коммуникативтік құзыреттілік .

Авторлық бағдарламада әдебиетті құзыреттілік тұрғысында оқыту басшылыққа алынды. Сондай-ақ баланың «Мен» менталитетін қалыптастыру, дарыны, қабілетін дамыту, өзін-өзі оқыту; өзін-өзі тану; өзін-өзі таныту ұстанымдарына да назар аударылды. Әдебиетті сөз өнері ретінде оқыту, әдеби шығармаларды ұлттық қазына, ұлттық рух, шығармашылық іс-әрекет, мәдениеттің бір бөлшегі ретінде қабылдау мәселесі негізгі ұстаным болды. Бағдарламада, әсіресе, берілетін білім мазмұнын жаналау, жаңғырту ісіне айрықша назар аударылды.

Инноватор ұстаз Қ.О. Бітібаеваның қазақ тілі мен әдебиетін

оқыту әдістемесі мен технологиясын жетілдіруге қосқан мол еңбегі мен жаңашыл ізденістері, ғылыми-әдістемелік оқу-құралдары, оқулықтары, мақалалары, авторлық бағдарламалары, оқу кабинетінде жинақталған аса қомақты әрі құнды өз тәжірибесінен туындаған сан мыңдаған дидактикалық материалдары, көрнекіліктері, халық ауыз әдебиетінен бастап қазіргі кезеңдегі қазақ әдебиетін оқытудың авторлық бағдарламасы мен оны оқытудың әдістемесі, қазақ тілі мен әдебиетінің әр тақырыбы бойынша жазған (5-11-сынып) сабақ жоспарлары, оқу жабдықтары, қазақ әдебиетін тереңдете және әлем әдебиетімен байланыстыра оқыту айналасындағы ұзақ жылдардағы зерттеулер мен, тәжірибесі авторлық бағдарламаның құрылуына негіз болды.

Берілген бағдарламада Қанипа Омарғалиқызының ғылыми-әдістемелік еңбектері мен оқу-әдістемелік құралдарын, оқулықтарын тұтастай оқыту қарастырылды. Сондай-ақ ұстаздың еңбек жолын, еңбектегі жеткен жетістіктерін бүгінгі ұрпаққа паш ете отырып, тәрбие көзіне айналдыру басты ұстанымымыз. Қазіргі жас жеткіншектерді ұстаздың пәлсапасымен сусындату, әдебиетке деген құлшыныстарын ояту, рухани жан-дүниелерін байыту – бүгінгі біздердің, қазақ тілі, әдебиеті пән мұғалімдерінің, басты міндеттерінің бірі. Осы мақсат пен міндеттерді орындауда Қанипа Омарғалиқызының педагогикалық бай мұрасының маңызы зор.

Авторлық бағдарламаның өзектілігі. Әлемдік педагогикада есімдері жарқыраған Ю.К. Бабанский, Ш.А. Амонашвили сынды педагогтармен қатар әйгілі ұстаз, құрметті академик, «Қазақтың Хан апасы» атанған Қанипа Омарғалиқызының есімі бүгінде республикаға ғана емес, еліміздің түкпір-түкпіріне, одаққа танымал. «Сізді қазақтың данышпан қызы деп таныдым...», - деп Өзбекстандық ғалым Қазақбай Юлдашев айтқандай [1, 130 б.], Қанипа Омарғалиқызының өмірі мен ерен еңбегі, ұстаздық келбеті, тынымсыз еңбек жолы мен ғылыми еңбектері – жас ұрпаққа білімнің көзіндей, сарқылмас қазынамыздан. Осы орайда КСРО Мемлекеттік Сыйлығының лауреаты, «Құрмет» орденінің иегері, Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген мұғалімі, Қазақстан Республикасының білім беру ісінің құрметті қызметкері. Н.К. Крупская медалінің иегері, Республикалық БЖИ және С. Аманжолов атындағы ШҚМУ, Шәкәрім атындағы Семей ПУ, Қазақстан-Американ Еркін университетінің құрметті профессоры Бітібаева Қанипа Омарғалиқызы мектепте әдебиет пәнін оқытудың теориясы мен әдіс-тәсілдері, технологиясы жайында біршама еңбектер, Абайды оқыту туралы екі кітап, Әуезовті оқыту туралы үш кітап жазды. Бұл еңбектер - ұлыларды оқыту туралы Республикадағы тұңғыш іргелі

зерттеулер [2, 67 б.].

Аңызға айналған Қанипа Омарғалиқызының өмірі мен ерен еңбегі, педагогика саласындағы қомақты зерттеулері мен ғылыми еңбектері, ұстаздың педагогикадағы өзіндік қолтаңбасы, технологиясы жайлы қарастыру – қазіргі таңда зерттеуді қажет етіп тұрған тың мәселе.

Ұстаз жайлы жазылған еңбектер, естеліктер, ғылыми мақалалар аз емес, алайда қазақ педагогикасында өзіндік қолтаңбасымен орын алған ғалым-ұстаздың еңбек жолы, артына қалдырған ғылыми еңбектері жалпы білім беретін мектептер үшін өте қажетті, әрі өзекті болып табылады. Қазіргі таңда өз-өзіне сенімді, «мен» менталитеті бар, өз ойы, пікірі бар жеке тұлғаны баулуда ұстаздың пәлсапасының, еңбектерінің маңызы зор. Тұңғыш рет арнайы авторлық бағдарлама ретінде жазылып отырған «Қанипату» – қазақ әдебиеті пәні бойынша мектеп оқушылары мен мұғалімдері үшін өте қажет.

Бағдарламаның мақсаты:

Жалпы білім беретін мектептердің 10-11 сыныптарына «Қанипату» бағдарламасы арқылы бүгінгі өскелең жас ұрпаққа ұстаздың өмір жолын насихаттау, еңбекқорлығынан, терең білімі мен шығармашылық ізденісінен тағылым алдыру, даналық ой оралымдары мен ғылыми еңбектерінен сусындап, рухани жан дүниесі бай тұлға дайындау.

Осы мақсатты жүзеге асыруға байланысты төмендегідей міндеттер қойылады:

- Қанипа Омарғалиқызының өмірі мен еңбек жолы туралы зерттеулер жүргізу, ғылыми жобалар жаздырту;

- Ұстаздың ғылыми еңбектері жайлы мәлімет бере отырып, оқушылардың рухани қалыптасуына түрткі болатын шығармашылық тапсырмалар жүйесін, КЖТ (конструкциялық жобалау технологиясын) жасау;

- Қ. Бітібаеваның технологиясын тәжірибеде пайдалануды жалғастыру, іс-тәжірибесін кеңінен тарату «Ой тастау, ойланту, ойлау» технологиясының негізінде оқушыларды ғылыми-зерттеу жұмыстарына баулуға бағытталған «Жұмыс дәптерлерін» жазу;

- Оқушыны ізденімпаздыққа, танымдық қабілеттерін дамытатын танымды іздендіруші тапсырмаларды қолданған инновациялық сабақ үлгілерін әзірлеу, әдістемелік оқу-құралдарын шығару.

- Ұстаздың «Ой тастау, ойланту, ойлау» технологиясына негізделген шығармашылық тапсырмалар, сабақ үлгілерінің жүйесін жасап, тиімділігін эксперимент арқылы дәлелдеу.

Бағдарламаның ғылыми жаңалығы.

- «Құрмет» орденінің иегері, КСРО мемлекеттік сыйлығының

лауреаты, ҚР еңбек сіңірген мұғалімі, әйгілі ұстаз Қанипа Омарғалиқызының педагогикалық мұрасы жайлы авторлық бағдарлама тұңғыш рет жазылып, ұсынылып отыр. Бағдарлама:

- «Қазақ педагогикасының Хан апасы» атанған Қанипа Омарғалиқызының еңбек жолы мен педагогикалық тың ізденістері мен еңбектерімен бүгінгі ұрпақты таныстыру;

- Жалпы білім беретін мектептердің 10-11 сыныптарына ұстаздың өмірін, педагогикалық мұрасын танытатын «Қанипатану» авторлық бағдарлама құрылды;

- Ұстаздың өмірі, еңбектері жайлы конструкциялық жобалау технологиясы жасалды;

- «Ой тастау, ойланту» технологиясына құрылған сабақ жоспарлары құрылып, әдістемелік оқу құралдары шықты.

- Оқушыларды «Ой салу, ойлантуға» жетелейтін шығармашылық бағыттағы тапсырмалар жүйесі жасалынып, «Жұмыс дәптерлері» шықты.

Зерттеудің нысаны. Зерттеу жұмысының нысаны ретінде Бітібаева Қанипа Омарғалиқызының ғылыми еңбектері мен ұстаз жайлы жазылған «Қазақтың Қанипасы», «Аты аңызға айналған ұстаз», «Егіз өрім» атты тағы да бірнеше еңбектер мен ғылыми мақалалары, ол туралы жазылған естеліктер алынып отыр.

Зерттеудің нысанына ДБА Жамбыл атындағы облыстық мамандандырылған мектеп – гимназия - интернатының 10-11-сынып оқушылары алынды.

Зерттеудің теориялық және практикалық маңызы:

Ұсынылып отырған авторлық бағдарламаны қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімдеріне, студенттер мен магистранттарға, ғылыми жобамен айналысам деуші оқушыларға пайдалануға болады.

Бағдарламаның зерттелу дәрежесі: Әлемдік педагогикада танылмал Ю.К. Бабанский, Ш.А. Амонашвили сынды педагогтармен қатар аталынған әйгілі ұстаз, құрметті академик Қанипа Омарғалиқызының өмірі, педагогикалық қызметі, еңбек жолы, ұстаздың «Ой салу, ойланту, ойлау» технологиясы бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі болып отыр.

Қанипа Омарғалиқызы - тек новатор емес, инноватор. Ұстаз – білім берудегі қалыптасып қалған 45 минуттық жасандылықпен күресуші, шындық жолындағы күрескер. Қ.О. Бітібаева инноватор ретінде болашақ жаңа формациядағы ұстаз бейнесін бейнелейді, себебі шығармашыл тұлға еңбектеріне жүргізілген зерттеулер оның пәлсафалық тұжырымдамасының жалпы педагогикалық деңгейден әлдеқайда жоғары тұрғандығын анықтайды.

«Инновациялық мектеп», «авторлық мектеп» түсініктері 80-ші жылдарының аяғынан бастап қолданылып келеді. Барлық түп нұсқалы эксперименттік жаңалық өз заманында, педагогика тарихында И.Г. Песталоцциден бастап С. Френе, С.Т. Шацкий, А.С. Макаренко, М. Монтессори, Л.Н. Толстой, В.А. Сухомлинский және т.б. мектептері «авторлық мектеп» болып келген.

Қ. Бітібаеваның республикалық әдістемелік - ғылыми зертханасында Ю.Л. Львованың, В.Ф. Шаталовтың, С.Н. Лысенкованың шығармашылық зертханалары секілді тек сабақ қана емес, кейіннен жаңалыққа айналатын идеялар және олардың жүзеге асырылу технологиясы туындап, тексеріліп, меңгеріліп, таратылып жалпы педагогикалық деңгей қызметі толық қамтылады.

Қанипа Омарғалиқызының республикалық ғылыми-әдістемелік зертханасының құрылуына негіз болған атаулы мектебінің қалыптасу және даму тұжырымдамасын жасау барысында жүргізілген пәлсафалық, педагогикалық, психологиялық зерттеулер (Э.Г. Юдин, В.С. Швырев, А.Н. Леонтьев, М.С. Рубинштейн, Б.С. Сериков, Б.С. Гершунский, Н.Д. Нұрмуханбетова т.б.) талдаулар жеке тұлға негізінде қалыптасқан атаулы мектеп тамырының терең бойлап жатқандығын аңғартады. Сонымен бірге, атаулы мектеп қызметтің «адам жеке тұлға ретінде қызметті қалыптастырады». Э.Г. Юдин, В.С. Швырев, А.Н. Леонтьев тұжырымдамасын басшылыққа алатындығына көзімізді жеткізеді.

Педагогика тарихында өзіндік ізін, қолтаңбасын, технологиясын қалдырған Қанипа Омарғалиқызының артында қалдырған ғылыми еңбектері, мол мұрасы – бүгінгі ұрпақтың сарқылмас қазынасында.

Зерттеудің теориялық-әдіснамалық негіздері:

Білімді толық меңгерту технологиясы қазір еліміздегі ұстаздар тәжірибесіне кеңінен енуде. Оның авторлары - американдық психолог ғалымдар Дж. Кэрролл мен Б. Блум. Орыс ғалымы М.В. Кларин, Г.Ю. Ксензова, З.И. Калмыкова, Ш. Амонашвили, Ю.Ж. Зотов, М. Махмудов, Л.С. Монахов, Выготский, В. Давыдов, Беспалько, Отандық ғалымдар: А. Әбілқаев, Ә. Исабаев, М. Балақаев, И. Ұйықбаев, З. Бейсенбаева, Ж. Қараев, Қ. Бітібаевалар т.с.с. өз ізденістері, тәжірибелерінде, зерттеулерінде басшылыққа алынууда. Қ. Бітібаеваның іс-тәжірибесін зерттеген Г. Құдайбергенова, 60-тан артық сабақ түрлерінің кезігетінін оны зерттеуші филолог - ғалым Б. Келгенбаеваның еңбектерінен көруге болады. Сондай-ақ ұстаздың өмірі, еңбек жолы туралы жазылған зерттеу еңбектері: «Аңызға айналған ұстаз» С. Ферхо, С. Байхонова, У. Токпатаев, Ж. Құрманова, Әбішова С., Құдайбергенова Г. «Қазақтың Қанипасы», Қарасаев Ф. «Ұстаздықтың Хан-апасы» т.с.с.

еңбектер алынып отыр.

Зерттеудің әдістері:

- жұмыстың мақсат-міндеттеріне сәйкес педагогикалық, психологиялық ғылыми-әдістемелік еңбектерді, озық тәжірибелерді саралау, жинақтау, жүйелеу, ғылыми тұрғыда талдау жасау;

- іздендіру, интервью, салыстыру, жинақтау, топтау, мәтіндік талдау, модельдеу, жобалау, қорытындылау, жүйелеу, пікірлесу, сауалнама, сұхбат, бақылау, эксперимент арқылы нәтижесін шығару, қорытындылау - зерттеудің негізгі әдістері болып табылады.

Күтілетін нәтиже:

Есімі аңызға айналған, көзі тірісінде «Еңбектің ері атанған» ғалым - ұстаз Қанипа Омарғалиқызы жайлы оқушылар терең түсініп, меңгергенде, төмендегідей жетістіктерге қол жеткізуге болады:

- Оқушылардың әдебиет әлеміне, сөз өнеріне деген рухани сүйіспеншіліктері артады;

- оқушыларды ғылыми-зерттеу жұмыстарына баулу, қабілеттерін қалыптастыру, дарын көзін ашу олардың «Мен» менталитетін қалыптастыру, өзін-өзі оқыту мен өзін-өзі тануына түрткі жасайды. Жан-жақты дамыған бәсекеге лайық, кез-келген жағдаяттардан шыға алатын, нарық заманының талап-тілегіне сай оқушы-субъект дамытуға ықпал етеді.

- Ана тіліне, туған еліне, оның тарихына деген құрмет, азаматтық сезім қалыптасады;

- Ұстаздың адами болмысы арқылы ұстаздық мамандыққа деген қасиеттері ұлғаяды;

- Еңбекқорлыққа, шыншылдыққа, адамгершілік қасиеттерге талпынады.

- Халқымыздың ұлттық құндылықтарын қастерлей алатын, рухани тұлғалық қасиеттері артады.

- Пәнге деген қызығушылықтары оянады, артады.

Қол жеткен нәтиже:

- оқушылардың білім сапасы артты, пәнге деген қызығушылықтары оянды.

- дарын көзін ашуға, жан-жақты дамыған бәсекеге лайық, кез-келген жағдаяттардан шыға алатын оқушы-субъект дамытуға түрткі жасалынды;

- «Ой тастау, ойланту, ойлау» технологиясына негізделген сабақ үлгілері бойынша әдістемелік оқулық 6,8-сыныптарға арналған шығарылды;

- Оқушыларды шығармашылық жұмыстарға жетелейтін «Жұмыс дәптерлері» 6,7-сыныптарға арналған жасалынды.

- Қ. Омарғалиқызы туралы тұңғыш ғылыми жобалар жазылып, қорғалды.

«Қанипатану» бағдарламасы

Р/с	Сабақтың мазмұны	Сағат саны		
		Дәріс	практикалық	шығармашылық
10 – сынып (34 сағат)		4	22	8
1	«Дәуірдің дара Ұстазы...» - Қанипа Омарғалиқызының өмірі мен өскен ортасы;	1		1
2	- Білім алған ордалары.		1	
3	-«Аты аңызға айналған ұстаз» еңбегінен.		1	
4	«Аңызға бастаған сүрлеулер...» - Ұстаз – ауданда тұңғыш «Әдістемелік кабинет» жабдықтаушы.	1		1
5	-«Жас қалам» үйірмесінің жетекшісі.		1	
6	- «Рядом и чуть впереди...» /ұстаз еңбегі баспасөздерде/		1	
7	-Ұстаз марапаттары.			
8	-«Қазақтың Қанипасы» еңбегі.		1	
9	«Ұстаздықтың Дарабоз падишасы...» еңбек жолы. - «Қ. Омарғалиқызы – республикалық ғылыми-әдістемелік атаулы мектептің жетекшісі.	1		1
10	- Ис-тәжірибесінің таралуы. /курстар оқу/		1	
11	Ұстаздықтың Хан-апасы. /Ғ. Қарасаевтың еңбегі/		2	
12	«Әр сабағында ақ жанбыр болып жауатын...» -«Егіз өрім». Ұстаз шәкірттері туралы толғаныстар.		2	1
13	Ұстаз жайлы жазылған естеліктер, жыр жолдары.		2	
14	Ұстаз - «Халық академигі» -«Мектепте Абай шығармаларын оқыту» еңбегі.		2	1
15	- Ұстаздың әдебиет жайлы толғаныстары...		2	
16	Ұстаз - «Ғалым әдіскер». «Оқушыларды ғылыми-зерттеу жұмыстарына баулу».	1	2	1
17	«Қазіргі кезең әдебиетін оқыту» еңбегі.		3	1
18	Ұстаздың даналық ой иірімдері, шешендік сөз оралымдары.			1
19	Қорытынды сабақ		1	

11 – сынып (34 сағат)		4	21	9
1	« Ұстаздықтың динамикасы ». «Өнегелі отбасы тағылымынан... «Егіз өрім» кітабынан.		1 2	1 1
2	«Ұстаз – Тусон қаласының құрметті азаматы» /іс-сапарлары туралы/ «Ой тастау, ойланту» технологиясы.	1	2 2	2
3	« Академиялық білімді, ұлтжанды, жүректі, наркескен тілді... » Ұстаз жайлы ғалымдар пікірі. Ұстаз жайлы әріптестерінің пікірлері.		2 2	1 1
4	« Еңбектің ері елеулі... » «М. Әуезов туындыларын мектепте оқыту». Ғылыми еңбектері.	1 1	4 1	1
5	« Ұстаз әлемі – ғылым әлемі » «Бір ғылымнан басқаның...» еңбегі. Ұстаз туралы ғылыми мақалалар, зерттеулер. «Мен - ізденуші, зерттеуші» зерттеу жұмысы.	1	2 2	1 1
6	Ұстаз – қоғам қайраткері. Қоғамдық жұмыстар, іс-шаралар.		1	
7	Қорытынды сабақ			1

Әдебиеттер

1. Ферхо С., Байхонова С., Тоқпатаев У., Құрманова Ж. Аңызға айналған ұстаз. - Өскемен: ТОО «Медиа-Альянс», 2005.
2. Келгембаева Б.Б. Қазақ педагогикасының көрнекті өкілі. – Шымкент: ЯССЫ, 2009.
3. Қарасев Ғ. Ұстаздықтың Хан-Апасы. - Өскемен: Медиа-Альянс, 2005.
4. Бітібаева Қ.О. Егіз өрім. - Алматы: Жазушы, 2014.
5. Бітібаева Қ.О. Әдебиет пәнін оқытудың тиімді жолдары. - Алматы, «Рауан», 1990.
6. Бітібаева Қ.О. М. Әуезов шығармашылығын оқыту. - Алматы, «Рауан», 1994.
7. Бітібаева Қ.О. Әдебиет сабағының түрлері мен үлгілері // Алматы, «Рауан», 1994.
8. Бітібаева Қ.О. М. Әуезовті тереңдетіп оқыту // Өскемен «Обл. МБЖИ», 1996.
9. Бітібаева Қ.О. Әдебиетті оқыту әдістемесі мен технологиясы. - Алматы: «Мектеп», 2003.

ИГРОВЫЕ ПРИЕМЫ ОБУЧЕНИЯ ГРАММАТИКЕ В ВУЗЕ

Кызыкеева А.Б.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

Согласно учебной программе дисциплины (силлабусу), курс «Практическая грамматика (морфология)» предназначен для оказания помощи студентам в понимании, использовании и закреплении лексико-грамматических структур английского языка в процессе выполнения разнообразных практических упражнений, как письменных, так и устных. В ходе изучения данной дисциплины студенты приобретают дополнительную возможность овладения новыми языковыми средствами, в том числе лексико-грамматическими, осваивают знания о языковых явлениях изучаемого языка, разных способах выражения мысли в родном и изучаемом языке.

Целью курса «Практическая грамматика (морфология)» является формирование углубленных и расширенных знаний в области грамматического строя английского языка. На первом году обучения дисциплина затрагивает такие темы, как: части речи (служебные и значимые), артикль (определенный и неопределенный), имя существительное, прилагательное (степени сравнения прилагательных), наречие, местоимение, числительное, предлоги, глагол (времена английского языка, залог, неправильные глаголы); на втором году обучения – согласительное наклонение, модальные глаголы, неличные формы глагола (инфинитив, герундий, причастие) [1].

Традиционно обучение грамматике происходило посредством грамматико-переводного (*grammar-translation*) метода, где, как ясно из названия, важную роль играл перевод на родной язык. Грамматика при таком методе изучалась на основе дедуктивного подхода (сначала объяснение со стороны преподавателя) с использованием правил и переводных упражнений. Принцип опоры на родной язык является ведущим в работе по этому методу, что позволяет объяснять новые языковые явления и проводить сопоставление языковых явлений в двух языках [2].

Но в условиях современных реформ в области образования, данный метод считается неэффективным, так как он не отвечает конечной цели языкового образования - развитию коммуникативной компетенции студентов.

Согласно определению, данному в «Новом словаре методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам)», коммуникативная компетенция - это *способность решать средствами ино-*

странного языка актуальные для учащихся задачи общения в бытовой, учебной, производственной и культурной жизни; умение учащегося пользоваться фактами языка и речи для реализации целей общения [3].

Несомненно, что для развития коммуникативных навыков необходимо знание грамматических структур, так как язык - это не просто беспорядочный набор слов. Но отработка таких структур должна происходить не на искусственно составленных примерах, а в подлинно коммуникативных, максимально приближенных к реальности, ситуациях общения. И одной из возможностей для создания таких ситуаций является дидактическая игра.

Дидактическая игра - это игра, проводимая в учебных целях, главными из которых являются формирование речевых навыков и умений, повышение мотивации к изучению языка, заучивание готовых фраз и ситуационных клише [4].

Чаще дидактические игры используются при обучении лексике или при формировании лексических навыков учащихся, но их с таким же успехом можно применять и при обучении грамматике.

Рассмотрим примеры использования приемов игры при отработке навыков по такой «непростой» теме как *сослагательное наклонение (Subjunctive Mood)*, которая в Казахстано-Американском свободном университете изучается на втором году обучения в рамках курса «Практическая грамматика (морфология)» на языковых специальностях 5B011900 «Иностранный язык: два иностранных языка» и 5B020700 «Переводческое дело».

Игра *Nothing is perfect!* предназначена для обучающихся уровня *Intermediate* и рассчитана на 20 минут учебного времени. Цель игры - отработка *First Conditional* по образцу:

A: *I have received these three jobs offer. Which one should I take?*

B: *If you take job A, you will get an excellent salary.*

C: *Yeah, but if you take that job, you will have to commute to work every day. Now, if you take job B, you will be able to walk to work.*

Студенты делятся на группы по три или шесть человек в каждой. Затем каждый студент (или пара) в группе получает карточку по типу:

A Perfect Job	
Location	A
Kind of work	A
Pay	B
Working hours	B
Prospects	C
Holidays and benefits	C

Карточки имеют заголовки: *A Perfect Job, An OK Job, A Lousy Job.*

На первом этапе задача студентов - заполнить поля карточки, согласно их представлениям о, к примеру, *A Perfect Job* по категориям *location, kind of work, pay, working hours, prospects* и *holidays and benefits*.

Далее карточка разрывается (разрезается) на отдельные категории (*location, kind of work, pay, working hours, prospects* и *holidays and benefits*), и полученные полоски группируются уже по другому принципу - по буквам *A, B, C*, указанным в уголках каждой полоски. Таким образом, на руках у студентов оказывается по шесть полосок каждой буквы, и именно с ними они в дальнейшем у работают.

Каждый участник группы затем играет роль человека, размышляющего о ситуации (вид должности) с учетом его условий (прописаны под определенной буквой, например, только *A*), а остальные участники группы должны давать ему советы (по образцу выше), используя в речи *First Conditional*, посредством обсуждения преимуществ и недостатков данной рабочей позиции.

Тематику данной игры можно видоизменять в зависимости от изучаемой лексической темы урока.

Таким образом, можно сделать вывод о том, что даже такая скучная и сложная тема как *сослагательное наклонение (Subjunctive Mood)* может преподноситься в интересной игровой манере, что способствует ее лучшему усвоению [5, с. 47-49].

Литература

1. Кызыкеева А.Б. Силлабус по дисциплине «Практическая грамматика (морфология)». На правах рукописи.
2. Грамматико-переводной метод обучения // Режим доступа: https://methodological_terms.academic.ru/309/ (дата обращения: 09.07.2019)
3. Коммуникативная компетенция. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) // Режим доступа: https://methodological_terms.academic.ru/659/ (дата обращения: 09.07.2019)
4. Дидактическая игра. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) // Режим доступа: https://methodological_terms.academic.ru/384/ (дата обращения: 09.07.2019)
5. Zaorob M.L., Chin E. Games for Grammar Practice. - Cambridge University Press, 2001.

К ВОПРОСУ О ПЕРЕДАЧЕ СИНТАКСИЧЕСКИХ СРЕДСТВ ВЕРБАЛИЗАЦИИ СУБЪЕКТИВНОЙ МОДАЛЬНОСТИ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ПЕРЕВОДЕ

Анчугин А.В., Герсонская В.В.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

Субъективная модальность - семантико-грамматическая категория со значением отношения говорящего к содержанию высказывания является облигатной для художественного текста [1], и вопросы адекватной передачи средств вербализации субъективной модальности для теории и практикологии перевода остаются актуальными.

Семантический объем субъективной модальности значительно шире семантического объема объективной модальности. Смысловую основу субъективной модальности образует понятие оценки в широком смысле слова, включая не только логическую (интеллектуальную, рациональную) квалификацию сообщаемого, но и разные виды эмоциональной (иррациональной) реакции. К оценочно-характеризующим значениям относятся значения, совмещающие в себе выражение субъективного отношения к сообщаемому с такой его характеристикой, которая может считаться не субъективной, вытекающей из самого факта, события, из его качеств, свойств, из характера его протекания во времени или из его связей и отношений с другими фактами и событиями [2]. Если текст ориентирован на форму, то модальность определяет остальные его категории – темпоральность, экспрессивность и образность, в связи с чем вопрос об адекватной передаче средств вербализации субъективной модальности в переводе является крайне актуальным.

Рассмотрев исследования модальности последних лет, мы пришли к выводу о том, что прикладной аспект передачи субъективной модальности описан не полностью. Как правила, в фокусе лингвистов передача модальных глаголов. Есть также отдельные рекомендации по передаче синтаксических и некоторых лексических модальных единиц.

Так, при передаче парцелляции - намеренного расчленения связанного интонационно и на письме текста на несколько пунктуационно самостоятельных отрезков, что при зрительном восприятии текста ведет к его интонированию читателем [3] – следует помнить о том, что в английском языке любая парцелляция имеет большой модальный потенциал, в то время как в русском такой характеристикой обладает лишь сильная парцелляция, при которой в предложениях раз-

рывается обязательная, с точки зрения нормативного синтаксиса, связь, и ни парцеллят, ни базовая часть предложения не обладают ни структурной, ни смысловой завершенностью [4]. Рассмотрев исследования модальности последних лет, мы пришли к выводу о том, что прикладной аспект передачи субъективной модальности описан не полностью. Как правила, в фокусе лингвистов передача модальных глаголов. Есть также отдельные рекомендации по передаче синтаксических и некоторых лексических модальных единиц.

Основной проблемой при передаче модального синтаксиса, по нашему мнению, является воспроизведение в переводе модального потенциала синтаксических девиаций, основанных на изменении порядка слов. Как отмечает Стрельницкая Е.В., грамматический строй русского языка допускает свободный порядок слов, вследствие чего инверсия большим потенциалом в плане выражения субъективной модальности не обладает. Изучив переводческую практику передачи инверсии в переводе классических художественных текстов с английского языка на русский, она рекомендует при переводе инверсии следует восполнять эмотивный потенциал инверсии, особенно обращая внимание на инверсию с *there* и глаголом, а также на отрицательные предложения без вспомогательного глагола с отрицательной частицей *not*, стоящей после смыслового глагола.

В целом, при переводе инверсии следует восполнять ее эмотивный потенциал, особенно обращая внимание на инверсию с *there* и глаголом, а также на отрицательные предложения без вспомогательного глагола с отрицательной частицей *not*, стоящей после смыслового глагола. Это можно сделать, применяя модальные средства русского языка - за счет введения в текст перевода фразеологизмов, замена нейтральных английских глаголов на эмотивные русские, использование усилительных оборотов и уточнений, для передачи оборотов с *there*, выражающих внезапность, требуется введение лексики, указывающей на внезапность произошедшего (*вдруг, внезапно, ни с того, ни с сего*) [5].

Сказанное выше позволило нам прийти к выводу о том, что оптимальной переводческой стратегией при передаче субъективной модальности синтаксических единиц является не следование определенным правилам перевода, жестко регламентирующим, какой именно единицей переводящего языка следует передавать модальный потенциал исходной единицы, а более гибкий подход, который предполагает использование стилистической замены и компенсации.

Стилистическая замена обеспечивает передачу образной или экспрессивной единицы другим языковым средством того же уровня тек-

ста, обладающим аналогичными характеристиками. На наш взгляд, данный прием может быть применен и для передачи средств вербализации субъективной модальности. Рассмотренные выше рекомендации по передаче модальных синтаксических единиц говорят о том, что при их передаче можно использовать и компенсацию.

Мы считаем, что применение компенсации и замены в художественном переводе во многих случаях не просто возможно, но даже желательно, так как даже при наличии в исходном и переводящем языках аналогичных модальных языковых средств не всегда можно полностью воспроизвести их модальный, прагматический потенциал, так как в каждом конкретном языке их характеристики отличаются. Следовательно, стремление переводчика сохранить синтаксические особенности оригинала в переводе могут привести к негативным стилистическим сдвигам – ослаблению эффекта и даже к нивелированию.

Литература

1. Воейкова М.Д. Модальность и механизмы усвоения языка. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/modalnost-i-mehanizmy-usvoeniya-yazyka> (Дата обращения: 28.04.2019)
2. Паранук Л.Г. Модальность как языковая универсалия // Вестн. Адыг. гос. ун-та. Серия: пед. и филол. науки. – Майкоп, 2001. - № 1(5)
3. Каркошко О.П. Парцелляция в системе других синтаксических явлений в русском и немецком языках. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/partsellyatsiya-v-sisteme-drugih-sintaksicheskikh-yavleniy-v-russkom-i-nemetskom-yazykah> (Дата обращения: 25.05.2109)
4. Чернобривец С.Г. К вопросу о типах парцелляции в русском языке. Режим доступа: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/108465/10/Chernobrivets.pdf?sequence=1> (Дата обращения: 05.04.2019)
5. Стрельницкая Е.В. Эмотивность и перевод: Особенности языковой передачи эмоций при художественном переводе с английского языка на русский. Автореферат кандидатской диссертации. Режим доступа: http://www.philol.msu.ru/~ref/avtoreferat_2010/strelnitskaya.pdf (Дата обращения: 26.05.2019)

ОСОБЕННОСТИ ЗАДАНИЙ НА ГРАМОТНОСТЬ ЧТЕНИЯ ПРИ ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ И ЛИТЕРАТУРЕ

Гулова И.Н., Абылгазинова А.Б.

КГУ «Средняя школа №18» акимата Усть-Каменогорска, Казахстан

На данный момент перед системой образования стоит проблема повышения конкурентоспособности учащихся, его адаптации к складывающимся жизненным проблемам, так как в современном обществе человек живет и действует в условиях, требующих высокого профессионализма и значительных интеллектуальных усилий для принятия правильных решений в различных жизненных ситуациях. В Послании Лидера нации Н.А. Назарбаева народу «Казахстана Стратегия «Казахстан-2050» от 14 декабря 2012 года говорится: «Наши граждане должны быть готовы к тому, чтобы постоянно овладевать навыками работы на самом передовом оборудовании и самом современном производстве. Необходимо также уделять большое внимание функциональной грамотности наших детей, в целом всего подрастающего поколения. Это важно, чтобы наши дети были адаптированы к современной жизни».

Функциональная грамотность - способность человека вступать в отношения с внешней средой и максимально быстро адаптироваться и функционировать в ней. Умение читать уже не может считаться способностью, приобретенной в раннем школьном возрасте, и сводиться лишь к овладению техникой чтения. Сейчас это процесс, который постоянно развивается и представляет собой совокупность знаний, навыков и умений.

Под грамотностью чтения предлагается понимать способность человека к осмыслению письменных текстов и рефлексии на них, к использованию их содержания для достижения собственных целей, развития знаний и возможностей, для активного участия в жизни общества.

Сущность понятия грамотность чтения составляют такие признаки как: понимание, рефлексия и использование. Именно этим навыкам отводится приоритет при выполнении заданий на уроках и суммативных работ, а также при подготовке к итоговым экзаменам. Они взаимосвязаны и обогащают друг друга. Рефлексия предполагает размышление о содержании (или структуре) текста, перенос его в сферу личного сознания. Только в этом случае можно говорить о понимании текста, о возможности использования учеником его содержания в разных ситуациях деятельности и общения.

На уроках русского языка и литературы используются следующие

щие типы текстов:

1. Сплошные (описание, повествование, рассуждение);
2. Несплошные (графики, таблицы, диаграммы, схемы и т.д.).

Учащийся должен понимать тексты различных видов, размышлять над их содержанием, оценивать их смысл и значение и излагать свои мысли о прочитанной информации, доказывать свою точку зрения. Предлагаемые тексты на уроках русского языка и литературы типичны для различных жизненных ситуаций. Это тексты разных видов и жанров: отрывки из художественных произведений, документы, статьи из газет и журналов, биографии, тексты развлекательного характера, личные письма, деловые инструкции, рекламные объявления, товарные ярлыки, географические карты и др. В них используются различные формы представления информации: диаграммы, рисунки, карты, таблицы и графики.

Для оценки грамотности чтения используются различные типы заданий, соответствующие таксономии Блума. Конкретные действия учащихся, свидетельствующие о достижении данных уровней на уроках русского языка и литературы:

1. Знание. Воспроизводит термины, основные понятия, кратко и подробно излагает текст.
2. Понимание. Объясняет факты, преобразует словесный материал в высказывания, предположительно описывает будущие последствия.
3. Применение. Применяет информацию в практических ситуациях, конструирует предложения, предсказывает конец истории.
4. Анализ. Вычленяет части целого, выявляет взаимосвязи между ними, видит ошибки и упущения в логике рассуждения, сравнивает тексты.
5. Синтез. Пишет сочинение, эссе, составляет схемы и таблицы, группирует данные.
6. Оценка. Оценивает логику построения письменного текста, оценивает отношение автора к героям, критикует поступки персонажей.

Специфика вопросов к текстам заключается в том, что они задают определенный ракурс для рассмотрения представленных фактов, требуют их сопоставления, отбора, интерпретации, обнаружения недостающих элементов для восстановления полной информационной картины.

Большинство учащихся показывают хорошее умение в усвоение программного материала, но демонстрируют средний уровень навыков высокого порядка.

Примером тому может служить следующие задания по работе со сплошным текстом. Было изучено произведение Чингиза Айтматова «Красное яблоко», и предложены следующие задания для учащихся.

Такие задания требуют определенной стратегии чтения: сначала беглого для знакомства с информацией, затем прицельного, для анализа содержащейся в тексте информации.

	Участвовать в обсуждении произведения, оценивая позицию автора
	Реконструировать хронологию текста из предоставленных цитат
	Охарактеризовать героев произведения, их поступки, мотивы поведения
	Выделить в тексте произведения элементы композиции
	Какова основная идея произведения Ч. Айтматова «Красное яблоко»?
Определить направление, к которому относится произведение Ч. Айтматова «Красное яблоко».	

Немалая часть текстов, около 40%, на уроках русского языка являются несплошные: графики, диаграммы, карты, схемы, таблицы, формы. Учащимся была дана таблица с комментариями.

Производительные виды деятельности	Всего: 24–60%
Работа в офисе или учеба — 20–65%	
Разговоры, еда, праздность на рабочем месте — 4–15%	
Поддерживающие виды деятельности	Всего: 20–42%
Работа по дому (приготовление еды, уборка, походы по магазинам) — 8–22%	
Питание — 3–5%	
Уход за собой [умывание, одевание] — 3–6%	
Поездки, перевозки — 6–9%	
Досуг	Всего: 20–43%
Получение информации (телевизор, чтение) — 9–13%	
Хобби, спорт, кино, рестораны — 4–13%	
Общение — 4–12%	
Безделье, отдых — 3–5%	

	Написать заметку в школьную газету с рекомендациями о том, как составить правильный распорядок дня
	Какие выводы можно сформулировать по данной таблице?
	Привести примеры открытой и скрытой информации.
	На какие категории можно разделить повседневные занятия?
	Какую информацию, мы сможем узнать, изучив таблицу?
	Озаглавить таблицу

Все учащиеся справились с заданиями на знание и понимание. Около 60% учащихся смогли справиться заданием на применение. И только некоторые учащиеся справились с заданиями на анализ, синтез и оценку.

Для того, чтобы развивать на уроках грамотность чтения, необходимо использовать различные приемы критического мышления «Шесть шляп», Инсерт, «ИДЕАЛ», синквейны, РАФТ, диаграммы Венна, трехминутное эссе, построение ментальных карт и графических organizers др.

Из результатов наблюдения за грамотностью чтения у учащихся следует вывод о необходимости поиска более разнообразных путей обучения школьников работе с текстами различного содержания, характера и формата. Задача - научить понимать, проанализировать, интерпретировать текст в знакомой учащимся и незнакомой познавательных ситуациях является актуальной. Необходимо расширять диапазон текстов и заданий к ним на всех уроках.

Таким образом, вопросы «низкого порядка» иногда называют «закрытыми» или «буквальными», направлены только на запоминание, и ответы на них расцениваются как «правильные» или «неправильные». Вопросы «высокого порядка» направлены на умение ученика применять, расширять, оценивать и анализировать информацию. Вопросы можно дифференцировать в соответствии с разными возможностями и разными учениками.

Главным стержнем современного урока становится диалоговое обучение. Именно поэтому постановка вопросов учителем является ключевым навыком, так как при удачной его формулировке он становится эффективным инструментом для преподавания и может поддерживать, улучшать и расширять обучение учеников.

Каждый ученик - талантлив, и задача школы и учителя – своевременно распознать особенности ученика и оказать ему педагогическую поддержку в развитии его способностей.

Литература

1. Руководство для учителя / АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы». – Астана, 2012.
2. Грамотность чтения: учебно-методическое пособие / авт. – сост.: А.В.Алферова, Л.В.Гордиенко [и др.]; под ред. Ю.П. Лахиной. – Подгоренский, 2016.
3. Методические рекомендации по суммативному оцениванию: smk.edu.kz
4. http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-nnazarbaeva-narodu-kazahstana-14-dekabrya-2012-g

РОЛЬ КОММУНИКАТИВНЫХ ЗАДАНИЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА ПРИ ФОРМИРОВАНИИ КУЛЬТУРЫ ОБЩЕНИЯ СТУДЕНТОВ КОЛЛЕДЖА

Сорокина А.В.

Усть-Каменогорский колледж экономики и финансов, Усть-Каменогорск, Казахстан

Одной из главных задач современного образования является формирование конкурентоспособной языковой личности, умеющей адаптироваться к различным социальным условиям, обладающей высокой внутренней культурой и развитыми коммуникативными способностями. В связи с этим возрастает развивающая роль русского языка. Он должен стать средством формирования коммуникативной культуры и познавательных интересов студентов. Развитая речь рассматривается как орудие познания мира и самого себя, а развитие речи становится центральной задачей развития личности. Компетентность - круг проблем, сфера деятельности, в которой данный человек обладает знаниями. Компетентность - обладание человеком соответствующими

щей компетенцией (способность делать что-то хорошо или эффективно). Компетентный - способный, знающий, сведущий в определенной области.

Преподаватель должен постоянно уделять внимание развитию у обучающихся читательских интересов и навыков чтения, анализу текста, поиску нужной информации в справочной, научной и художественной литературе, составлению плана ответа по тексту, собственных вопросов к нему; устного диалога: задавать вопросы собеседнику, конструировать ответы на вопросы, свободно участвовать в беседе.

Развитию диалогической речи обучающихся способствуют такие виды учебной деятельности, как ролевая или деловая игра, инсценирование отдельных эпизодов, защита проектных работ и презентаций и др.; письменного диалога, включающего в себя грамотное оформление анкеты, заявления, резюме, написание эссе, сочинения и т. д.; групповая работа на уроках требует от студента умения участвовать в дискуссии: спорить, отстаивая свое мнение на различные вопросы, затронутые в дискуссии; монологической речи: давать развернутый ответ на вопрос, составлять словесное описание какого-либо события, исторического лица, рассуждение по заданной теме, выступление с устным сообщением, докладом, презентация проектной работы, грамотного письма.

Развитию письменной речи способствуют такие формы деятельности, как обучение конспектированию текста, составление плана ответа или статьи, эссе или сочинения на злободневную тему, составление памяток, инструкций, заполнение таблиц и др.

Целью обучения русскому языку является формирование у студентов следующих компетенций: языковой, лингвистической (предполагает более глубокое осмысление устной и письменной речи – её законов, правил, структуры; обеспечивает развитие логического мышления, памяти, самоанализа) и коммуникативной, которая формируется на базе первых двух.

Формирование коммуникативной компетенции является одной из приоритетных, ведь язык – это средство общения, социализации и адаптации в современном мире.

Преподаватель на уроках русского языка должен развивать коммуникативные способности обучающихся, расширять их общелингвистический и культуроведческий кругозор. Например, изучение норм русского литературного языка направлено на то, чтобы сформировать у студентов представление о литературном языке как о высшей, образцовой форме национального языка, объединяющей литературный язык и разговорную речь. На таких уроках студенты знако-

мятся со всеми основными нормами русского языка: орфоэпическими, морфологическими, синтаксическими, лексическими. Подбираются такие задания, которые помогают уяснить основные правила произношения, постановки ударения, образования грамматических форм и синтаксических конструкций, а в дальнейшем помогут избежать самых распространённых речевых ошибок. Работа над правильностью речи повысит коммуникативную компетентность, также позволит студентам избежать грамматических ошибок и речевых недочётов при написании сочинения.

Интересны всегда и познавательны уроки по разделу «Лексика». Большое внимание уделяется работе над многозначностью слова, развитию у него переносных значений. Обогащению речи студентов служит знакомство с фразеологической системой русского языка, прежде всего с таким типом устойчивых выражений, как крылатые слова (этому способствуют и уроки литературы). Выяснение происхождения крылатых слов, связанных с античными мифами и историей, с библейскими текстами, с текстами классической отечественной и зарубежной литературы, вводит ребят в национальное культурное пространство, расширяет их знакомство с важными культурными символами.

Особое место в формировании коммуникативной компетенции занимают уроки по развитию речи. Задачи и упражнения на таких уроках опираются на речеведческие понятия и правила речевого поведения, что способствует осознанному совершенствованию устной и письменной речи студентов, повышению культуры речевого общения. Обучающиеся должны не только владеть техникой чтения, осмысленно читать учебные тексты, выразительно читать вслух тексты художественного стиля, передавать с помощью интонации авторское отношение к предмету речи, но и уметь определять тему и основную мысль текста; подбирать название, отражающее тему или основную мысль текста; выделять в тексте главную и второстепенную информацию; составлять простой и сложный план; определять стиль и тип речи. Большая часть времени на таких уроках отводится воспроизведению и созданию текстов. При создании письменных высказываний художественного и публицистического стилей на свободные темы, студенты учатся чётко продумывать общий замысел, основную мысль высказывания.

Важное место в работе по формированию речевых умений студентов, их коммуникативной компетенции занимают упражнения с текстами. На уроке предлагаются тексты разных стилей, типов, жанров. Обучающиеся определяют стиль текста, его характерные черты,

выделяют тему, составляют план, находят изобразительно-выразительные средства языка и т.д. Студенты учатся свободно, правильно излагать свои мысли, соблюдать нормы построения текста, выражать свое отношение к фактам и явлениям окружающей действительности, к прочитанному и услышанному.

Соблюдать в практике речевого общения основные лексические, грамматические нормы современного русского литературного языка помогают деформированные тексты, имеющие задания: устранить ошибки в словоупотреблении, заменить выделенные слова синонимами, найти речевые и грамматические ошибки и т. д.

Исправляя тексты, студенты осуществляют речевой самоконтроль; оценивают свою и чужую речь с точки зрения её правильности. Работа с текстом - это одна из возможностей научить всматриваться в слово, наблюдать, анализировать, обобщать, самостоятельно мыслить.

Оптимальным средством формирования и развития коммуникативной компетенции студентов является групповая и коллективная работа на уроке.

В реальной жизни человек, в основном, общается в малых группах – на работе, дома в семье, с друзьями. Поэтому на первый план выходят умение принимать на себя разные социальные роли, умение общаться и выполнять что-то совместно с другими, принимать совместные решения. Этому способствует работа в группах. Такая форма обучения решает одновременно три задачи:

- конкретно-познавательную, которая непосредственно связана с учебной ситуацией;
- коммуникативно-развивающую, в процессе которой вырабатываются основные навыки общения внутри и за пределами данной группы, коллектива;
- социально-ориентационную, воспитывающую гражданские качества, необходимые для успешной социализации в современном обществе.

Групповая форма работы позволяет научить вырабатывать коллективное решение и обсуждать результаты деятельности. Это развивает способность слышать другого, с уважением относиться к чужому мнению, приходиться к компромиссу.

Групповая работа проходит в несколько этапов: подготовительный этап; этап формирования проблемных групп; организация учебной деятельности в проблемной группе; презентация принятого коллективно решения; рефлексивный этап (рефлексия по поводу проведённого учебного занятия).

Использование проблемного метода обучения является тоже од-

ним из средств формирования коммуникативной компетенции студентов. Ядром проблемной ситуации должно быть какое-то значимое для студента противоречие. Ребята принимают и понимают учебную задачу, но в то же время арсенала имеющихся у них средств недостаточно для её разрешения. Выделение проблемы уже указывает на то, что обучающийся имеет определённый запас знаний, необходимый для приобретения новых. Противоречие, поставленное на занятии, должно заинтересовать студентов, побудить их к поиску правильного решения, поиску объяснения.

Параллельно с работой над непосредственным учебным заданием продолжается формирование благоприятной коммуникативной среды: выработка правил сотрудничества, сотворчества, которые способствуют, а не мешают поиску общего решения. Например, каждый член группы заслуживает того, чтобы его выслушали, не перебивая. На уроке следует говорить так, чтобы тебя понимали, высказываться непосредственно по теме, избегая лишней информации. Если прозвучавшая информация оказалась не вполне ясна, задавать вопросы “на понимание” (например, “Правильно ли я понял...?”) Только после этого формулируются выводы. Критикуются идеи, а не личности. Цель совместной деятельности заключается не в победе какой – то одной точки зрения, а в возможности найти лучшее решение, узнав мнения по проблеме и т.д.

Формирование коммуникативной компетенции на уроках русского языка способствует разностороннему развитию языковой личности студента, а также предполагает необходимость гармоничного сочетать собственно учебную деятельность, в рамках которой формируются базовые знания, умения и навыки, с деятельностью творческой, связанной с развитием индивидуальных задатков обучающихся, их познавательной активности, творческого мышления, способности самостоятельно решать нестандартные коммуникативные задачи. От уровня коммуникативной компетентности личности во многом зависит успешность ее взаимодействия с партнерами по общению и самореализация в обществе.

Литература

1. Акишина А.А., Формановская Н.И. Русский речевой этикет. – М., 1986.
2. Андреев В.И. Деловая риторика: практ. курс делового общения и ораторского мастерства. – М., 1995.
3. Быстрова Е.А. Коммуникативная методика в преподавании русского языка. Русский язык и литература – 2000. №1. - С. 21-22.

4. Гойхман О.Я., Надеждина Т.М. Основы речевой коммуникации. Учебник. – М., 1997.

ТҮРКІ ӘЛЕМІ ЖӘНЕ ЛАТЫН ЖАЗУЫ

Нурланова А.Н.

Қазақстан-Американдық еркін университеті, Өскемен, Қазақстан

Араб және кирилл графикасында бүкіл түркі дүниесі бойынша озық алфавитті жасаған Қазақстан латында да бұл табысын қайталауы әбден мүмкін. Мұнымен қазақ тілі орыс тілінің әсер ықпалынан еркіндікке де шығатын болады. Латын әрпін қолданып жатқан өзге туысқан елдердің тілдерімен бір арнада өзінің табиғи даму жолына түсіп асқақтайды.

Түркияда Ататүріктің басшылығымен 1928 жылдың 28 маусымында «Алфавит жөніндегі комиссия» құрылып, Түркияда латын әліпбиіне өту кезеңі бар-жоғы бір жылға ғана созылды. 1928 жылдың 1 қарашасында М.К. Ататүрік «Жаңа түрік әріптерінің қабылдануы мен қолдануы туралы» Заң шығарды. Бұл заң бойынша 1929 жылдан бастап мемлекеттік мекемелердің латын әліпбиіне өтіп, араб графикасын қолдануына рұқсат берілмеді. 1929 жылдың 1 маусымына дейін ғана қатар қолданылып келген араб графикасына іс-қағаздар жүргізуде мүлде тыйым салынды.

Сөйтіп, Түркияның латын әліпбиіне көшуі бір жылға ғана созылды. Бұл аралықта биліктің мығым саясаты мен бағыты шешуші рөл атқарғаны білінеді.

1991 жылы 25 желтоқсанда Әзірбайжан Республикасының Президенті А. Муталибов «Латын графикасы негізіндегі әзірбайжан әліпбиін қалпына келтіру туралы» заңға қол қояды. Бұл заң бойынша Әзірбайжанда 1940 жылға дейін қолданылған 32 әріптен тұратын латын графикасындағы әліпби азын-аулақ өзгерістермен қалпына келтірілуі ұйғарылды. Бұл шаралар Кеңес үкіметі құлағаннан кейінгі кеңістіктегі түркі мемлекеттерінің егемендік алуымен байланысты ұлттық сананың көтерілуімен, өз рәміздерін, ұлттық нақышын белгілеу процесінің жемісі болды. Оның үстіне Әзірбайжан елі шекаралас жатқан бауырлас Түркия мемлекетімен тығыз мәдени қарым-қатынасы да осы үдерістің Әзірбайжанда бірінші болып басталуына себепші болды. Әзірбайжан ғалымдарының айтуынша, 1991 жылы Әзірбайжанда түрік тілінің нұсқасындағы әліпби қабылданды. Алғашқы заң қабылданғаннан кейін ел ішінде осы мәселеге қатысты әртүрлі көзқарастар

болды. Осыны ұзаққа созып, аяғын ушықтырып жібермес үшін Үкімет қатаң қадағалау саясатын ұстанды. Артық-ауыс пікір білдіруге теріс қарады, тіпті агрессиялық қатаңдықпен барлық қарсылықтарды тыйып отыруды ұстанды. Осының нәтижесінде елде негативті жайттар көп орын алған жоқ. Елдің беті бірден латын әліпбиіне бұрылды. Біржақтылықты ұстанған саясат өз жемісін беріп, қазіргі кезде Әзірбайжанда латын графикасына өту үдерісі аяқталды. Осы уақытқа дейін аталған мәселе бойынша айтарлықтай наразылық болған жоқ.

1993 жылы 2 қыркүйекте Өзбекстан Республикасы «Латын графикасы негізіндегі өзбек әліпбиін енгізу туралы» заң қабылдады. Өзбекстан Республикасы мәжілісінің 1995 жылы 21 желтоқсанда қабылдаған «Мемлекеттік тіл туралы Өзбекстан Республикасының заңын жүзеге асыру тәртібіне қатысты» жарлығы бойынша Өзбекстан республикасының латын жазуына көшуінің соңғы кезеңі болып 2005 жылдың 1 қыркүйегі белгіленді.

Түркілер қолданатын латын әліпбидің әркілі емес, біркелкі болуы туысқан елдер арасындағы түсіністік пен ынтымақтастықтың нығаюында көкейкесті екені сөзсіз. 1940 жылы кеңестік кезеңде түркі республикалары латыннан кириллге өткенде әр республика өз бетінше алфавит жасап әзірбайжан, қазақ, қырғыз, өзбек, татар, түркімен секілді халықтар бір-бірінің жазғанын оқуда қиыншылыққа ұрынған еді. Онда біркелкі дыбысты бейнелейтін әріптер басқа болды.

Алфавиттегі таңба сандары да әр түрлі еді. Атап айтқанда, қазақшада – 42, өзбекшеде – 38, қырғызшада – 41, түркіменшеде 36 әріп. 1991 жылы Кеңес Одағы құлағанда түркі республикалары осы кирилл әріптерінен бас тартып латынға көшті. Мұнда да Әзірбайжан, Өзбекстан және Түркменстан республикаларының ортақ жүйеде емес, әр қилы жүйеде өткені сондай-ақ біраз ағаттықтар жібергені байқалады. Ал Түркия болса латынға 1928 жылы өткенімен онда бар-жоғы 29 әріп бар. Олардан бірқатар дауыстар ескерілмегенін бүгінгі ғалымдар айтып отыр. Негізі түркі тілдерін 34 таңбамен белгілеуге болады.

Бүгін түрік латын әліпбиінде 5 әріп кем болып отыр. Жоғарыда кеңестік кезеңде түркі республикалардың түрлі-түрлі нұсқада кирилл таңбасына өткенін айтқан едік. Тіл ғалымдары, солардың ішінде ең ұтымды алфавиттің Қазақстан қолданған кирилл әліпбиі екенін айтуда. Мәселен, түрік ғалымы Хатиже Ширин Ұсер қазақ-кирилл әліпбиі өзге түркі-кирилл алфавитіне қарағанда, таңбаның графикалық және фонетикалық тұрғыдан бір-бірімен байланысты болуы және бір дыбысқа бірден көп таңба берудің болмауына байланысты мұқият дайындалғанын айтады.

Бұл тұрғыда қазақ-кирилл әліпбиін дайындаған тіл ғалымы С.А.

Аманжоловтың рөлінің зор екендігін атап өтеді. Біз қазақ-кирилл әріптерінің сәтті шығуының қосымша бір себебін де одан алдыңғы қазақ-латын және қазақ-араб алфавиттерінің сәтті дайындалғандығы екенін айтар едік. Әсіресе Ахмет Байтұрсынұлының жасаған қазақ-араб әліпбиі түркі дүниесінде осы жүйедегі ең ұтымды жасалған әліппе болып табылары хақ.

А. Байтұрсынұлы Исмаил Гаспиринскийдің «Ұсұли саутиге», яғни «дауысты тәсіл» методикасы ретінде дайындаған әліпбиі қазақтың тіл ережелеріне нақты келген. Осы орайда Түркияда Ататүрікке қатысты айтылып жүрген бір анекдот А.Байтұрсынұлының осы реформасының ұтымдылығын көрсету тұрғысынан маңызды. Сол анекдотта Ататүрік «Мен Байтұрсынның төте жазуын бұрын білгенде, араб графикасынан латынға өту жайында шешім қабылдамас едім» деген екен. Бұл анекдоттың қаншалықты шындық екені белгісіз. Бірақ бір нәрсе бұлтартпас ақиқат. Ол түркі халықтары мың жылдан астам қолданған араб графикасына бұрынды-соңды ең ұтымды реформаны А. Байтұрсынұлының жасағандығы.

Ол осы әліпбиін дайындаған үш мәселені негізге алған. Қазақ-араб әліпбиінен қазақ тілінде орны болмаған дыбыстарды бейнелеген (сад, дат, ты, зы) әріптерді алып тастау Қазақ тіліндегі әр дауысты дыбысқа бір таңба белгілеу 3. Қазақтың сингармонизм заңдылығын қамтамасыз ету үшін сөздің басына жіңішкелік белгісін қою.

А. Байтұрсынұлы өзі «жаңа емле» деп ат беріп 1912 жылы «Оқу құралы» атымен жарияланған кітабында атап өткен, осы реформаланған қазақ-араб әріптері қазіргі күнде «төте жазу» деп аталуда. Сондай-ақ Қытайдағы қазақтар оны қазірдің өзінде де қолдануда. Түрік ғалымы Ұсер қазақ тілінің емле қағидаларының тарихта алғаш рет А. Байтұрсынұлының қолға алғанын және оның осы ережелерінің кейінгі латын және кирилл алфавиттерінің жасалуына негіз болғанын айтуда.

Міне, бүгінгі таңда латын әліпбиіне өтерде Қазақстан ғалымдарының негізге алары қазіргі кирилл әріптері емес, сәтті жасалған А. Байтұрсынұлының төте әріптері болу керек. Сонда қазақ тіліне толық үйлесімді мықты алфавит ортаға шықпақ. Әйтпесе кирилл әріп жүйесінде кейбір қателіктер латынға да өтіп, кейбір кемшіліктерге ұрындыруы әбден ықтимал. Біз төменде кирилл әріптерінің бүгінгі қазақ тіліне кері әсерін ашып көрсететін боламыз. Қазақстан Президенті Н. Назарбаевтың 2006 жылы латынға дайындық жасалуы туралы шешімінен кейін Қазақстанда латын әліпбиіне қатысты 100-ге тарта жобаның жасалғаны айтылуда.

Қорытындылар болсақ, Қазақстан – түркі республикалар ішінде латын әліпбиіне ең кеш өтетіндердің бірі. Осыны жақсы пайдаланып

Қазақстаннан бұрын латынға өткен елдердің тәжірибелерін мұқият зерттеп, олардың артықшылық және кемшіліктерін салыстырып, түркі елдері ішіндегі ең мықты латын әліпбиді жасауымызға болады.

Әдебиеттер

- 1 Күдерінова Қ.Б. Қазақ жазуының тарихы мен теориясы. – Алматы: Елтаным, 2013.
- 2 С.А. Аманжоловтың ғылыми мұрасы және ХХІ ғасырдағы гуманитарлық ғылымдар мәселелері: Халықаралық ғылыми – практикалық конференциясының материалдары. - Өскемен: ШҚМУ ба-пасы, 2003.
- 3 Күдерінова Қ. Қазақ жазуының теориялық негіздері. – Алматы: Ғылым, 2010.
- 4 Қайдаров Ә. Қазақ тілінің өзекті мәселелері. - Алматы: Ана тілі, 1998.

ҮШ ТІЛДЕ БІЛІМ БЕРУ–БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІ, КӨПМӘДЕНИЕТТІ ТҰЛҒА ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗІ

Ешенбаева А.С.

Өскемен экономика және қаржы колледжі, Өскемен, Қазақстан

- «Тілі бірдің - тілегі бір», «Тіл тағдыры - ел тағдыры» екендігін жадымызда ұстай отырып, ел бірлігінің негізі - тіл бірлігіне қол жеткізу жолында қызмет ету парыз. Қазіргі жаңа үлгідегі мектептердің мақсаты екі және одан да көп тілде білім беру. Мемлекетіміздің мектеп реформасында қаралған үш тілде оқыту - қазіргі заман қажеттілігі. Осы мақсатта қазақ, орыс, ағылшын тілдері ұлтына қарамастан тең дәрежеде жүзеге асырылады. Тіл дамуының негізгі факторы ретінде адам қарастырылады, өйткені тіл - адамның жасаған өнімі мен туындысы. Қазіргі кезде тіл тек қана қатынас және таным құралы ретінде емес, сол сияқты ұлттың рухани мәдениеті ретінде де бірнеше бағыттарда қарқынды түрде зерттелуде. Кез келген тілдің қызметін зерттеу қазіргі тіл білімінде жаңа бағыттармен пайда болған соңғы әдіс-тәсілдерді қолдануға мүмкіндік туғызады. Н.Ә. Назарбаев: «Теңдестірілген тіл саясаты, Қазақстан халқының лингвистикалық байлығын молайту біздің бірлігіміз бен прогрестің негізі болып табылады деп атап көрсетті.

Тіл белгілі бір жүйе жиынтығын құрайтыны сөзсіз. Тіл жүйесі туралы ілім неміс ғалымы В. фон Гумбольдтың есімімен тығыз байла-

нысты. В. фон Гумбольдтың бұл идеясын әрі қарай дамытушы швейцар ғалымы Фердинанд де Соссюр болды. Фердинанд де Соссюр тілдің жүйелілігі туралы: «Тілдің барлық элементі – біртұтас болып келетін жүйе, ал жеке элементтердің мағынасы басқа элементтері болғандығы үшін ғана байқалады», – деп қорытынды жасайды [1, 147 б.].

Көптілділік – жеке адам немесе адам - топ қатынасында бірнеше тілдің кезек қолданылуы. Көптілділік, мультилингвизм, полилингвизм - нақтылы коммуникативтік жағдайдың әсер етуімен белгілі бір әлеуметтік ортада, мемлекетте бірден үш, одан да көп тілде сөйлей білушілік. Мұның өзі жеке адамның (индивидумның) Көптілділігі және ұлт пен ұлыстың көптілдігі болып бөлінеді. Көптілдіктің үш тілді меңгеру дәрежесі сол адамның немесе бүтіндей халықтың өмір сүрген тілдік ортасы, әлеуметтік, экономикалық, мәдени өмірі, тұрмыс – тіршілігі секілді көптеген факторларға байланысты. Көптілді білу - өмір талабы. Дүние жүзі халықтарының өзара түсінісу тілі - ағылшын тілі. Бала жас кезінде тілді қиналмай еркін меңгереді. «Ұстазы пейілді болса, шәкірті зейінді болады», - деген ниетпен көптілді білуге ұмтылу – жас ұрпаққа жүктелген абыройлы міндет.

Елбасының жолдауында айтылғандай, шәкірттеріміз әлемдік білім кеңістігіне ену үшін білім беру жүйесі халықаралық деңгейге көтерілуі керек. Осы мәселе бойынша 12 жылдық білім беру үлгісі эксперимент сынақтан өту үстінде.

Көптілді білім берудің проблемасы туралы зерттеу барысында отандық және шетелдік әдебиеттер мен мәліметтерге сүйенсек, әр мемлекеттің көп тілді білім беру жүйесінде өзіне тән бір ерекшелігі бар екені мәлім болды. Бірақ барлық жағдайларда ең маңыздысы-адам факторы, яғни көптілді білім беру барысында жеке адамның ұлтына, мәдениетіне, т.б. құндылықтарына мән берілуде. Мысалы, Орта Азия елдеріндегі көп тілді білім беру мәселесімен айналысатын CIMERA халықаралық ұйымының зерттеулеріне назар аударсақ бұл өңірлерде әсіресе, екі тілдік басым, яғни кезінде Кеңес Үкіметі орныққан бұл елдерде орыс тілінің ықпалы басым, тіпті кейбір жағдайларда аталған елдерде орыс тілінің үстемдігін байқап тұрамыз.

Егер Қазақстан Республикасы білім беру жүйесін алып қарайтын болсақ, осы уақытқа дейін жоғары оқу орындарында үш тіл оқытылып келді, мысалы: орыс тілі, қазақ тілі және бір шет тілі (ағылшын, неміс, француз және араб). Егер де білім алушы осы үш тілді жетік меңгеріп шықса және осы тілдерде еркін сөйлеу мүмкіндігіне ие болса, онда сол білім алушы көп тілді білуші болып саналады.

Қазақстан Республикасындағы жалпы білім беретін мектептерде білім беру мазмұны мен құрылымының халықаралық стандарт дең-

гейіне жету үшін өзге елдердегі тілдерді оқытудағы жетістіктерін талдау қажет етіледі. Көптілді білім берудің моделі тұжырымдамасын құрастырып, жалпы орта білім берудің мазмұнында қолдану қажеттілігі туындады.

Елбасы 2006 жылғы халыққа Жолдауында «Тілдердің үштұғырлығы» мәдени бағдарламасын ұсынған болатын. «Тілдердің үш тұғырлығы дегеніміз ол - мемлекеттік тіл - қазақ тілі, Республикалық www.orleu.kz порталы 19 ұлтаралық тіл - орыс тілі, ал ағылшын тілі – жаһандық экономикаға ойдағыдай кірігу тілі» - деп анық та айқын атап көрсеткен. Еліміздің тізгінін ұстар бүгінгі жастарымыз әлемнің кез-келген жерінде кез-келген қызметіне жарайтындай бәсекеге қабілетті маман болуы үшін шет тілін меңгерудің маңызы зор.

Ал 2011 жылғы 28 қаңтардағы Жолдауында былай деп атап өтті: «Мен қазіргі заманғы қазақстандық үшін үш тілді білу - әркімнің дербес табыстылығының міндетті шарты екендігін әрдайым айтып келемін. Сондықтан 2020 жылға қарай ағылшын тілін білетін тұрғындар саны кемінде 20 пайызды құрауы тиіс деп ойлаймын».

Қазақстан өз алдына дербес, тәуелсіз мемлекет. Оның ішкі және сыртқы саяси ағымына сай мамандандырылған іс жүргізетін мемлекеттік құрылымы қалыптасқан. Бұл келешекте де дами бермек. Білім дамыту институты мектеп мұғалімдерінің шет тілін оқыту барысы деңгейіне өз отанымыздың мәртебесін көтеру тұрғысынан қарайды. Шет тілін білу - қазіргі заманның ешкім шек қоя алмайтын талабына айналып отыр. Бір немесе бірнеше шет тілін еркін меңгерген бала кейін келе өмірдің кез-келген саласынан өз орнын табары сөзсіз.

Еліміз тәуелсіздік алғалы бері Мемлекет басшысы білікті мамандар дайындау ісіне ерекше көңіл бөліп келеді. Кең байтақ елімізді дамыту, оның қойнауындағы жатқан ен байлықты тиімді игеру, дамыған елдердің озық технологияларын меңгеру жолында білікті мамандар ешқашан көптік етпейді. Ал шет елдердің даму тарихын, ондағы ғылым мен білімдегі жаңалықтарды үйренуге, озық инновациялық технологияларды меңгеруде шет тілін білу отанымыздың әлемдік көштен қалмауға өз септігін тигізеріне ешкім дау айта алмас. Осының айқын дәлелі – Елбасының бастамасымен өмірге келген «Болашақ» бағдарламасы.

Осы бағдарлама бойынша әлемнің озық мемлекеттерінде білім алған жастарымыз қазіргі таңда еліміздің түрлі саласында табысты қызмет атқарып, жарқын болашағына өз үлестерін қосуда.

Елбасы жолдауында аталғандай қоғамды сапаландыру бағытында білімнің басым бағыттарының бірі - әлемдік жаһандану кезеңінде жастарға берілер білімнің мазмұнын ұлттық құндылықтармен, мәдениет-

аралық түсінікпен, ақпараттық жетістіктермен, тілдік (ана тілі мен шетел тілдері) байлықпен толықтыру болмақ.

Ұлы Абайдың XIX ғасырдың өзінде-ақ: «Зарарынан қашық болу, пайдасына ортақ болуға тілін, оқуын, ғылымын білмек керек», - деп, өзгенің тілін үйренуді өсиет еткені белгілі.

Қазақ бабаларымыздың сол кездердің өзінде болашақ үшін қам жеп, ұрпақтарына «Жеті жұрттың тілін білген, жеті жұрттың қамын жер» - деген қанатты сөзді бекер айтпаған болар. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев Қазақстан халықтары Ассамблеясының XXIII сессиясында сөйлеген сөзінде «ағылшын тілін кеңінен білмейінше ұлттың шынайы бәсекеге қабілеттілігі туралы айту қиын болады. Мен бұл жерде еліміздің барлық азаматтары туралы айтып тұрмын. Тіпті төрт мың жылдық ұлттық тарихы мен мәдениеті бар бір жарым миллиардтық қытайдың өзі ағылшын тілін белсенді түрде меңгеруде. Жапония, Үндістан, Сингапур, Малайзия сияқты елдердің табысқа жетудегі маңызды факторларының бірі халықтың жаппай ағылшын тілін білуінде.

Еліміздің жалпы білім беретін мектептері мен жоғары оқу орындарында ағылшын тілін терең әрі қарқынды түрде оқытудың арнайы бағдарламасын жасаудың уақыты келді деп ойлаймын. Бұл бағдарламаға Ұлыбритания мен АҚШ-тың білім беретін ірі құрылымдарын тарту жөнінде ойлану қажет.

Мен барлық ата-аналарды балаларын үш тілде оқытуға шақырамын. Бұл олардың болашағы үшін маңызды», - деген болатын.

Қазақстандағы көптілді білім беру моделі төмендегі мәселелерді қамтиды.

1. Қазақ тілін мемлекеттік тіл ретінде нығайту. Оқушылардың ұлттық дамуын сақтау.

2. Шетел тілдерін оқытуда Қазақстан Республикасы жалпы орта білім беру мазмұнымен, құрылымымен санасу.

3. Көптілді білім берудің оқу жоспарын жасау. Тілді тереңдете оқытатын мектептер ашу, жалпы әдістемесін жасау.

4. Көптілді білім беруде материалдық, техникалық, оқу-әдістемелік жұмыстарды инновациялық үрдіске сай ұйымдастыру.

5. Кадрларды оқыту, шетелдік волонтер кадрлардың көмегін алу.

Қазіргі заманға сәйкес көптілді білім беруде 1992 жылдан бері Қазақстанда жұмыс істеп келе жатқан қазақ-түрік лицейлері бар. Қазақ-түрік лицейін құрудың мақсаты – көпмәдениеттілік (ұлттық, білімділік, коммуникативтік) тұрғысында жұмыс атқару.

Қазақстан Республикасының ішкі және сыртқы істер саясатына араласа алатын, ана тілі, шетел тілін меңгерген азаматтар даярлау.

Оқу үрдісінде 4 тіл қатар қолданылады. Қазіргі уақытта Қазақстанда 30-ға жуық қазақ-түрік лицейлері жұмыс істейді. Олардың өзіндік ерекшеліктері мынада:

лицейге оқушыны арнайы емтиханмен қабылдайды;

6-шы сыныптан қабылдайды;

интернат жағдайында тұруы;

оқушының логикалық танымдық қабілетінің жоғарлылығы;

жеке пәндерді оқуға қызығушылығы, мотиві;

ұжымда тіл табыса алушылығы;

білім беруде инновациялық үрдісті қолдану;

оқытушылардың конкурстық негізде іріктелуі;

оқушы білімін бағалаудағы ерекше технологиялардың қолданылуы;

ұлдар, қыздар лицейі болып бөлінуі.

Қазақ тілі – қазақ мектебі оқушыларына қазақ тілін тереңдетіп үйрену үшін оқытылады. Орыс тілі - қазақ мектебінде орыс тілін үйрену деңгейінде оқытылады. Ағылшын тілін тереңдете оқыту 7-ші сыныптан жаратылыстану мен математика пәні циклын белгілі дәрежеде игеру құралы ретінде оқытылады. 8- сыныптан бастап ағылшын тілі халықаралық стандарт деңгейінде оқытылады. Қазіргі заманға сәйкес көптілді білім беруде және инновациялық үрдісті тиімді қолдануда қазақ-түрік лицейі білімінің нәтижесі жақсы екенін жасырмау керек Шетел тілдерін оқытуда ақпараттық-коммуникативтік технологиялардың рөлі ерекше. Бұл білім беру үрдісінде ақпараттық құзіретілікті қалыптастыруға көп септігін тигізеді.

Ақпараттық құзіреттілік – көпшілік ақпарат құралдары көмегімен қажетті ақпаратты іздеу,талдау және таңдап алу, ұйымдастыру, түрлендіру, сақтау және тарату. Бұл құзіреттілік оқушылардың оқу пәндері және білім аймақтары шеңберінде, сонымен бірге қоршаған дүниедегі ақпараттармен жұмыс істей білу дағдыларын қамтамасыз етеді.

Егемен елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне енуге бағыт алуда. Бұл педагогика теориясы мен оқу-тәрбие үрдісіндегі елеулі өзгерістерге байланысты болып отыр; білім беру парадигмасы өзгерді, білім берудің жаңа мазмұны пайда болды.атап айтқанда:

- білім мазмұны жаңа біліктермен,ақпараттарды қабылдау қабілеттерінің дамуымен, ғылымдағы шығармашылық және нарық жағдайындағы білім беру бағдарламаларының нақтылануымен байи түсуде;

- ақпараттық дәстүрлі әдістер-ауызша және жазбаша,телефон не-

месе радио байланыс қазіргі заманғы компьютерлік құралдарға ығысып орын беруде,

- баланың жеке басын тәрбиелеуде, оның жан-дүниесінің рухани баюына, азамат тұлға ретінде қалыптасуына көңіл бөлінуде; мектеп, отбасы мен қоршаған әлеуметтік ортаның бала тәрбиесіндегі рөліне мән берілуде. Қазіргі білім беру саласындағы оқытудың жаңа педагогикалық технологиясы, оның ішінде ақпараттық (компьютерлік) оқыту мұғалімдердің өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие үрдісін жүйелі ұйымдастыруына көмектеседі. Қазақстан Республикасында қабылданған білімді ақпараттандырудың мемлекеттік бағдарламалары еліміздің біртұтас дүниежүзілік білім кеңістігіне ену мүмкіндіктерімен байланысты, білім беру сапасын ақпараттық тұрғыдан қамтамасыз етудің жаңа сатылық жүйесін жасауға бағытталған. Бағдарламаның жүзеге асуы білім мекемелерін компьютерлендіруге ғана емес білім беруді ақпараттандыруды қамтамасыз ету әдістемесіне, ғылым мен тәжірибенің өзара байланысына да тәуелді. Компьютерлік технологияның даму деңгейі жаңа дәуірдің мультимедиялық, телекоммуникациялық мүмкіндіктері мен артықшылықтарын көрсететін, сапалы, нақты алғы шарттар болып табылады.

Мектеп оқушыларына ағылшын тілін меңгерудің деңгейін: сөйлеу, лингвистикалық, әлеуметтік-мәдениеттілік, компенсаторлық, оқу-танымдық біліктіліктердің қалыптасу дәрежесінен айқын аңғаруымызға болады. Мұндай қажеттілік ағылшын тілі мұғалімдерінен кәсіби қызметін қайта қарастырып, жүйелі ойластыруды талап етеді. Ол үшін ағылшын тілін үйретудің халықаралық іс-тәжірибеде қолданыс тапқан модельдерін енгізу кәсіби шығармашылық тұрғыдан іске асырылуы тиіс.

Модельдерді енгізудің маңыздылығы мынада:

- бүгінгі қазақ қоғамында шетел тілін үйренуге деген сұраныстың артуы,

- оқушыларды отандық және әлемдік ақпарат кеңістігіне кіріктірудегі проблемаларды шешу қажеттілігі;

- өскелең ұрпақты қазақстандық патриотизм мен ұлтаралық қатынас мәдениетіне тәрбиелеудің өзекті мәселеге айналуы;

- оқушылардың коммуникативтік және ақпараттық құзырлықтарының сапалы деңгейіне қол жеткізу.

Осыған сәйкес, ХХІ ғасырдың үш тілді жетік меңгерген жеке тұлғасын тәрбиелеуде ағылшын тілі пәні мұғалімі ретінде мен алдыма мынадай мақсаттар қойдым. Оқу үрдісінде: оқушыларға жан-жақты сапалы білім бере отырып, үш тілділікке үйрету, кәсіби шеберлікті дамыту.

Оқу-әдістемелік бағытта: Ағылшын тілін оқыту әдістемесін отандық және шетелдік теориялармен іс-тәжірибелік тұрғыдан салыстыру, білім берудің озық, жаңа технологияларын білу, тиімді түрлерін ұтымды пайдалану, педагогикалық және ақпараттық жаңалықтардан хабардар болу, электрондық оқулықтарды пайдалану.

Тәрбиелік бағытта: ұлттық патриотизмге, өзін-өзі басқаруға, өзін-өзі тануға, білім нарығында бәсекеге қабілетті ұрпақ тәрбиелеу.

Елбасының жолдауында атап өтілген тапсырмаларды жүзеге асыру мақсатында біздің мектебіміздің ағылшын тілі мұғалімдері шетел (ағылшын) тіліне оқытудың негізгі: ана тіліне сүйену;

оқытудың коммуникативтік қағидалары;

оқытудың лингво-елтану қағидалары;

оқу материалын минимумға келтіру қағидалары;

грамматикалық оқу материалын игеруде уақыттың бірізділігін есепке алу қағидаларын басшылыққа ала отырып, шығармашылықпен еңбек етуде. Біздің мектебімізде ағылшын тілі шағын орталықтан және даярлық сыныптарынан бастап оқытылуда. Мектебімізде оқушылардың пәнге қызығушылығын және танымдық белсенділіктерін арттыру мақсатында пән апталықтары, олимпиадалар, сыныптан тыс шаралар жүйелі түрде өткізіледі. Мектеп оқушылары мен пән мұғалімдері қалалық А.С. Пушкин атындағы кітапханада орналасқан «Америкалық орталықпен» тығыз қарым-қатынаста. Оқушыларымыздың пәнге қызығушылықтары өте жоғары. 5-11 сынып оқушыларының 30% жуығы қаламыздағы «Тілдік» курстарға («Best», «Oxford Team» тағы басқалар) қатысып, өз білімдерін шындап, тереңдетіп отырады. Сонымен қоса қала көлемінде жыл сайын жоғары оқу орындарының (ШҚМУ, ҚАЕУ) ұйымдастыруымен өтетін пәндік олимпиадаларға, сайыстарға («Полиглот, Тіл білгірлері») жобаларға қатысып жүлделі орындарға, сертификаттарға ие болуда.

Сонымен қоса пән мұғалімдері қалалық семинарларда («Ағылшын сабақтарында АКТ-ны қолдану, ҰБТ –ға даярлық») ашық сабақтар беріп, өз іс-тәжірибелерімен бөліседі.

Ағылшын тілі бірлестігі мұғалімдері облыс, қала көлемінде өтетін шараларға белсене қатысушылар, бірлестік мүшелері қалалық «Оқырмандар театры» сайысына қатысып «Best lyrics» атағын жеңіп алса, 2 мұғалім қалалық ғылыми-сарамандық конференцияларда баяндама жасап, мадақтамалармен марапатталды.

Қорыта келгенде, біздің бірлестіктің мұғалімдері «үштілділікті» жүзеге асыру мақсатында жоспарлы түрде жұмыстар атқаруда.

Әдебиеттер

1. Тіл білімі терминдерінің түсіндірме сөздігі. - Алматы. «Сөздік-Словарь», 2005.
2. Садуақасова М.Қ. ҚҒӘК-нің әдіскері. «Көптілді білім беру - басты бағытымыз». Ғаламтор материалы
3. «Үш тілде оқыту - заман қажеттілігі» // Қазақстан мектебі. №8-2011
4. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2006 жылғы 1 наурыз
5. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2011 жылғы 28 қаңтар
6. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. 9 бап
7. Қазақстан Республикасының «Ақпараттандыру туралы» Заңы 2007 жыл, 11 қаңтар № 217- 3.

К ВОПРОСУ О БИЛИНГВИЗМЕ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ПРОБЛЕМЫ

Левина Т.В., Мошенская Н.А.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

В период тотальной глобализации экономики, политики и культуры языковой обмен приобретает все большую значимость. Потребность в изучении нескольких языков в современном обществе постоянно растет. В мире число людей, знающих как минимум один иностранный язык в совершенстве, непрерывно растет. Что же мы понимаем под билингвизмом? Термин билингвизм используется для обозначения одновременного владения двумя языками на уровне, достаточном для жизнедеятельности в среде носителей и обучения на нем. Но содержание термина *билингвизм* далеко не однозначно. Необходимо отметить, что в научной литературе существует множество определений двуязычия:

1) Щерба Л.В. в своей книге «Языковая система и речевая деятельность» так классифицирует билингвизм: «Под двуязычием подразумевается способность тех или иных групп населения объясняться на двух языках. Так как язык является функцией социальных группировок, то быть двуязычным значит принадлежать одновременно к двум таким различным группировкам»;

2) Миньяр-Белоручев Р.К. говорит о билингвизме как о знании

двух языков;

3) Вайнрайх У. называет двуязычием практику попеременного использования двух языков;

4) Розенцвейг В.Ю. определяет билингвизм как «владение двумя языками и регулярное переключение с одного на другой в зависимости от ситуации общения»;

5) Бондалетов В.Д. дает такое обозначение: «Билингвизм – это двуязычие, то есть наличие у человека или у всего народа двух языков, обычно первого – родного и второго – приобретенного».

В научном сообществе различают несколько классификаций билингвизма:

- ранний билингвизм – когда ребенок учится одновременно своему родному, базовому и второму, иностранному языку с рождения;

- поздний билингвизм – когда человек начинает изучать второй иностранный язык уже после того, как сформированы навыки общения на первом языке.

Исследователи Залевская А.А. и Медведева И.Л. различают понятия естественного и искусственного билингвизма. Они считают, что второй язык изучается с помощью окружающих и постоянной речевой практики без осознания языковых явлений, а иностранный язык - при приложении определенных усилий, а также с использованием специальных методов и приемов.

Верещагин Е.М. выделяет четыре критерия классификации билингвизма, при этом билингвизм он оценивает по числу действий, выполняемых на основе данного умения:

- рецептивный билингвизм, то есть когда билингв понимает речевые произведения, принадлежащие вторичной языковой системе. Такой вид билингвизма возможен при изучении мертвых языков.

- репродуктивный билингвизм, то есть когда билингв способен воспроизводить прочитанное и услышанное.

- продуктивный билингвизм, то есть когда билингв понимает и воспроизводит речевые единицы, принадлежащие вторичной языковой системе, и генерирует их.

Принимая за основу классификации билингвизма соотнесенность двух речевых механизмов между собой, когда обе языковые системы могут функционировать независимо друг от друга, или могут быть связаны между собой во время акта речи, ученые выделяют вслед за Л.В. Щерба:

- чистый билингвизм, при котором имеет место усвоение второго языка от его носителей и, следовательно, национально специфические особенности усваиваются, без искажения;

- смешанный билингвизм, при котором языки свободно заменяют друг друга, а между двумя речевыми механизмами, относящимися к порождению разноязычной речи, возникает связь. При смешанном двуязычии изучаемый язык воспринимается через призму родного языка. Строй изучаемого языка искажается категориями родного языка, потому что нет абсолютно тождественных понятий у носителей разных языков, более того, слова могут обозначать один и тот же предмет, но представлять его по-разному, поэтому и перевод никогда не бывает точным.

Другую классификацию предлагает С. Манина. Так, существует массовый и индивидуальный билингвизм, каждый из которых может быть, в свою очередь, естественным или приобретенным. Носителем естественного массового билингвизма выступает сообщество - от небольшой группы людей до социума. Этот вид билингвизма охватывает весь народ или подавляющее его большинство, а один из компонентов двуязычия выступает как средство межнационального общения. Социальный билингв постоянно находится в двуязычном окружении и попеременно обращается то к одному, то к другому языку. Следующим типом билингвизма является профессиональный тип - индивидуальный, приобретенный. Его представитель - переводчик, использующий в коммуникации чаще всего два языка. В отличие от природного, естественного билингвизма, который обычно является практикой народов, переводческий носит профессиональный характер, и, как правило, ограничен социальной практикой конкретного индивида. Для билингвизма этого типа важен функциональный статус употребляемых языков и их типологическая близость.

Считается, что абсолютно одинаковое владение двумя языками невозможно. Абсолютный билингвизм предполагает совершенно идентичное владение языками во всех ситуациях общения. Это связано с тем, что опыт, который человек приобрел, пользуясь одним языком, всегда будет отличаться от опыта, приобретенного с использованием другого языка. Два языка обычно бывают сформированы у человека в разной степени, поскольку не бывает двух совершенно одинаковых социальных сфер действия языков и представленных ими культур. Поэтому в определении билингвизма отсутствует требование абсолютно свободного владения обоими языками. Если один язык не мешает второму, а этот второй развит в высокой степени, близкой к владению языком у носителя языка, то говорят о сбалансированном двуязычии. Тот язык, которым человек владеет лучше, называется доминантным; это не обязательно первый по времени усвоения язык. Соотношение языков может измениться в пользу того или иного язы-

ка, если будут созданы соответствующие условия: один из языков может частично деградировать, перестать развиваться, вытесняться из употребления; либо, наоборот, язык может возрождаться, поддерживаться, доводиться до уровня официального признания и употребления.

Несмотря на то, что билингвизм рассматривается с разных позиций, все отрасли знания исходят из следующего: существует первичная языковая система, которая используется для общения.

Литература

1. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность. – Л.: Наука, 1974.
2. Миньяр-Белоручев Р.К. Как стать переводчиком. – М.: Готика, 1999.
3. Вайнрайх У. Одноязычие и многоязычие // Новое в лингвистике. – 1972. – № 6. – С. 25-60.
4. Розенцвейг В.Ю. Основные вопросы теории языковых контактов // Новое в лингвистике. – 1972. - №6. – С. 5-24.
5. Бондалетов В.Д. Социальная лингвистика. – М.: Просвещение, 1987.
6. Залевская А.А., Медведева И.Л. Психолингвистические проблемы учебного двуязычия: учебное пособие. – Тверь: Издательство Тверского государственного университета, 2002.
7. Верещагин Г.М. Психологическая и методологическая характеристика двуязычия (билингвизма). – М.: Изд-во МГУ, 1969.
8. Зимняя И. А. Психология обучения неродному языку. - М.: Русский язык, 1989.

ENGLISH GRAMMAR EXERCISES FOR ESL STUDENTS

Kamzina Zh.

Kazakh-American Free University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

It is no doubt that to master a foreign language grammar student must be engaged in activities which are characteristic of the language. The main factors which contribute successful speech activity and form grammatical skills are exercises. They form, develop and improve language skills and abilities [3].

Grammar exercises should develop students' habits and skills in using the grammar items to be learned in speaking, reading and writing. The

teaching of grammar may largely be carried on through sentence patterns, phrase patterns in word as a pattern, and the ample use of these patterns in various oral and written exercises. Therefore grammar must be subdivided into small fragments, each taught in response to an immediate need. That is why, grammar exercises must be suggested in connection with situations, and remind us of the real usage of grammar forms and structures [1].

One of the grammar exercises are drills. Drill exercises are based on composing sentences or phrases according to a certain model. Drills are preferably used in whole classes when teachers want to practice some grammatical items. Drills are quick and efficient and allow teachers to correct any mistakes straight away. It can help students commit grammar patterns to memory and provide them with practice in pronouncing new patterns, helping them to become comfortable articulating the target language forms.

Drills fall into three categories:

- mechanical;
- meaningful
- communicative [2].

Mechanical drills require minimal comprehension of content on the part of students and serve only to reinforce patterns. In a “backward build up” drill, for instance, the teacher leads and students usually respond as a whole group.

In contrast, meaningful drills require students to understand the language in order to respond correctly, but the activity is tightly controlled because only one answer is possible.

Communicative drills encourage students to connect form, meaning, and use because multiple correct responses are possible. In communicative drills, students respond to a prompt using the grammar point under consideration, but providing their own content. For example, to practice questions and answers in the past tense in English, teacher and students can ask and answer questions about activities the previous evening.

According to G.V. Rogova drill exercises are more completed as they require reproduction on the part of the students. In learning a foreign language, drill exercises are indispensable. The learners cannot assimilate the material if they only hear and see it. They must reproduce it both in outer and inner speech. The more often they say it the better they assimilate the material. Drill exercises are also subdivided into 4 groups:

- Repetitive drill;
- Substitution;
- Completion;
- Answering the teachers' questions [2].

In the repetitive drill students pronounce the sentence pattern after the teacher, in imitation of the teacher, both individually and in unison.

For example:

Teacher: They are dancing in the park.

Class: They are dancing in the park.

In such exercises attention is drawn to the correct pronunciation of the sentence pattern as a sense unit, as a statement (sound, melody and stress).

In the substitution drill students substitute the words or phrases in a sentence pattern.

For example:

The children are walking in the street.

The children are walking in the park.

The children are walking in the garden.

In such exercises a student substitutes a phrase, the rest may say unison. Then they may replace the verb in a sentence with another verb. There is one advantage in performing this type of exercises – students consolidate the grammar item without thinking about it. They think of the words, phrases, but not of the form itself, therefore, involuntary memory is at work. Substitution drills are used to fix grammatical material and develop automaticity in using various grammatical structures in similar situations, this type of exercise is responsible for the formation of very flexible mastering skill all forms of the given grammatical phenomenon.

In the completion drill students complete the sentences the teacher utters looking at the pictures he shows.

Example: Teacher: Look at the picture.

Mike is.....

Student: Mike is getting up.

In this exercises attention should be given to the use of “is”.

Answering the teacher's questions is characterized in asking questions by a teacher using active vocabulary or the grammar phenomenon is taught.

Example:

Teacher: Is Mike is getting up?

Students: Yes he is.

One of the most motivating activities of grammar exercises is using role-playing exercises. In most role-playing exercises, each student takes the role of a person affected by an issue and studies the impacts of the issues on human life and/or the effects of human activities on the world around us from the perspective of that person. More rarely, students take on the roles of some phenomena, such as part of an ecosystem, to demonstrate the lesson in an interesting and immediate manner. Role-playing is simultaneously interesting and useful to students because it emphasizes the "real-

world" side of science. It challenges them to deal with complex problems with no single "right" answer and to use a variety of skills beyond those employed in a typical research project. In particular, role-playing presents the student a valuable opportunity to learn not just the course content, but other perspectives on it. The instructor needs to decide the context for the exercise and the roles that the students will play. If the students are taking human roles, the context is generally a specific problem such as global warming or dealing with an active volcano. Lessons need to be carefully explained and supervised in order to involve the students and to enable them to learn as much as possible from the experience. However, a well-done scenario never runs the same way twice, teaches people things they might not ordinarily have learned, and tends to be fun for all involved [4].

The role play simulates an interpersonal communication and forms a system of interrelations between the speech partners in the elementary stage of training already. The role play also removes artificiality from the teaching process, a constraint in the communication of learners, attracts them by its fidelity, adequacy to life. One should consider preliminarily what an exercise is and what its features are in order to define the place of role play in the system of exercises in the elementary stage of training, to establish whether the role play is an exercise [4].

We have already mentioned that grammar exercises may be done both orally and in written form. Among oral exercises G.V. Rogova suggests recognition and creative exercises. Recognition exercises are the easiest type of exercises for students to perform. They observe the grammar item in structures and sentence patterns when hearing or reading. Since students only observe the new grammar item, the situations should be natural and communicative. Recognition exercises are indispensable, as students retain the grammar material through auditory and visual perception. Auditory and visual memory is at work.

Creative exercises are the most difficult type of exercises as it requires creative work on the part of the learners. These may be:

- Making statements either on the picture the teacher shows, or on objects. For example, the teacher hangs up a picture and asks his pupils to say or write three or five statements in the Present Continuous.

- Asking questions with a given grammar item. For example, pupils are invited to ask and answer questions in the Past Indefinite.

- Speaking about the situation offered by the teacher. For example, one pupil gives commands to perform this or that action, the other comments on the action (actions) his classmate performs.

- Speaking on a suggested topic. For example, a pupil tells the class what he did yesterday.

- Making dialogues using the grammar item covered orally
- Dramatizing the text read. For example students read the text in persons.
- Telling the story (read, heard).
- Translating into English.
- Participating in free conversation in which students are to use the grammar item they have learned. Through these questions students are stimulated to use item they have learnt [2].

All the exercises mentioned above are designed:

- to develop students' skills in recognizing grammar forms while auding and reading English texts.
- to accumulate correct sentence patterns in the students' memory which they can reproduce whenever they need these patterns for speaking or writing;
- to help the students to produce sentences of their own using grammar items necessary for speaking about a situation or a topic offered, or writing an essay on the text heard or an annotation on the text read.

Among written exercises sentence transformation exercises are also very helpful. It is an exercise where learners are given one sentence and need to complete a second sentence so that it means the same. The second sentence usually has a prompt.

The following is an example of a transformation question:

Call me immediately he arrives Call me _____ he arrives (soon)

Answer: Call me as soon as he arrives

In the classroom sentence transformation exercises involve learners in consciously manipulating language patterns, and can raise their awareness of structure. They are a common test item, where they are used to test discrete items of language, usually structural. Sentence transformation exercises help you expand your usage skills through testing various ways of stating the same idea. The ability to rewrite sentences so that they have the same meaning as the original is often required for many English ESL exams such as Cambridge's First Certificate, CAE and Proficiency. This skill can also help you prepare for the TOEFL examination (Test of English as a Foreign Language). It is also an important skill which can help you improve your understanding of similar English expressions and vocabulary.

Transformational exercises provide an opportunity to develop students' skills of combination, substitution, shortening or widening a set of grammatical structures in speech. This training method is actually merges with the method of using the assimilated grammatical material in speech. In practicing these exercises, teacher should keep in mind two interrelated objectives first of all, to provide memorizing the grammatical material is

taught and secondly, to provide development of relevant skills and at the same time open to students a clear speech outlook of using these skills. In this relation even the smallest grammatical exercise should be constructed so that students can immediately feel the benefits of the effort, not only in the knowledge of linguistic theory but in practical use of a foreign language.

Another written type of grammar exercises are multiple-choice exercises, where the aim of students to choose the answer that they think is right from several possible answers that are listed on the question paper. The role of multiple choice exercises in the formation of knowledge and skills is very high. They form students' ability to differentiate similar but not identical grammar phenomena and make them think motivating by choice of the right variant, intensify the work of students and attract interests not only to teaching material but also to the process of cognitive activity in solving grammar issues. The use of multiple-choice tasks can be effective only in those cases when students are ready for this work, it means that all selected variants should be reviewed and the students need to know the differences.

One of the wide spread written exercises are gap-filling exercises. In language teaching gap filling is an exercise in which students have to replace missing or a suitable words. In the classroom gap-fill exercises are often used to practice specific language point such as items of grammar.

Translation exercises are also widespread type of exercises. Translation may be done from a foreign language into the mother tongue or vice versa. It is important to make students become conscious of the similarities and differences between the mother tongue and a foreign language, since with this knowledge they will be able to acquire the FL in an easier way. The roles of translation exercises in the foreign language classroom are many: first, it helps students to see the link between language usage and use; secondly, it encourages students to see the similarities and differences between L1 and L2, thirdly, through a comparison of the target language and the students' native language, most language learning difficulties are revealed.

Analyzing all possible types of grammar exercises and having considered that grammar exercises may be done both orally and in written form we defined the following oral grammar exercises: role plays, creative and recognition exercises. Written grammar exercises are: sentence transformations, gap-filling and multiple-choice exercises. Drills and translation exercises may be done both orally and in written form.

Bibliography

1. Brown, H. Douglas. Teaching by Principles: an Interactive Approach to Language Pedagogy. – 2nd ed, 2001 by Eddison Wesley Longman, Inc.
2. Рогова Г.В. Методика обучения английскому языку (на английском языке): учеб. пособ. для студентов пед. ин-тов по спец. Иностр. яз. – 2–е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1983.
3. Harmner J. How to Teach English, Edinburg: Pearson Education Limited, 2001.
4. Kris, P. A Role Play Activity with Distance Learners in an English Language Classroom, National University of Malaysia
5. Hornby, AS. Oxford Advanced Learners' Dictionary of Current English, Oxford: Oxford University Press, 1974.

ЖАЛПЫ ТІЛ БІЛІМІНДЕГІ САЛЫСТЫРМАЛЫ ГРАММАТИКАНЫҢ АЛҒЫШАРТТАРЫ

Тургумбаева Н.К., Нурланова А.Н.

Қазақстан-Американдық еркін университеті, Өскемен, Қазақстан

Салыстырмалы тіл білімі бастапқыда көптеген тілдердің бір Мезгілдегі салыстырмалы сипаттамасы ғана болды. Материалдың кенеюі әдісті дамыту мен жетілдіруді талап етті. Тіл санатын белгілеудің жалпы әдісі арнайы әдістерге бөлінді. Тіл білімінің ішінде арнайы пәндер (салалар) қалыптасты.

Әр түрлі тілдердің фактілерін салыстыру тіл білімінің алдына осындай салыстыру принциптерін белгілеу міндетін қойды, өйткені салыстыру дұрыс жүргізілмесе, дұрыс нәтиже бермейді. Мысалы, егер орыс тіліндегі *ну* («ал енді», «тездет» мағынасында) одағайы мен қытай тіліндегі *ну* («күл» мағынасында) сөздерінің мағына үндестіктерін салыстырсақ, «қудаланатын күл» мағынасын берер еді. Онда мұндай салыстыру мағынасыз, бірақ жалған орыс-қытай этимологиясын тудыруы мүмкін: Мысалы, В. К. Третьяковский, орыстың *скот* сөзі мен шотландиялықтардың асыл тұқымды *Skott* жалқы атауын біріктіре отырып, бұл халықтың атауы «мал», демек «жануарлар» сөзінен болып шыққан. Сондықтан бір-бірімен тұтас жүйелер салыстырылуы тиіс, осыдан кейін ғана жүйелердің бөліктерін немесе тіпті жекелеген элементтерді салыстыруға болады, бірақ ең алдымен осы кіші жүйелер немесе жекелеген элементтер тұтас жүйелерде сәйкес орын алатынына көз жеткізіп алған жөн.

Салыстырмалы тіл білімі бастауын XVI ғасырдан алады. Бұл ке-

зеңде Еуропаның ұлттық тілдерінің грамматикалары құрастырыла бастады. Жаңа ұлттық (басқаша аты вольгарлық, яғни халықтық) тілдер классикалық латын, грек және ежелгі еврей тілдерімен салыстырғанда анағұрлым зерттелмеген. Сонымен қатар, классикалық тілдер сол кезде өлі болған жоқ, өйткені бұл тілдерде, ең алдымен дін және ғылым саласында жазбаша және ауызша тіл қолданысы жүзеге асып отырған: іскерлік хат алмасу жүрді, кітап жазылды және басылып шықты, оқыту жүргізілді және т.б. Ал ұлттық тілдер ғылыми және діни қарым-қатынаста, сондай-ақ іскерлік қарым-қатынаста да пайдаланылмады. Олардың сөздігі мен синтаксис формалары бұл үшін жеткілікті дамыған жоқ болатын. Классикалық және жаңа вольгарлық тілдерді мәнерлі мүмкіндіктерін теңестіру үшін оларды салыстыру және олардың мәнер құралдарының көлемі мен деңгейін анықтау қажет болды.

Мұндай салыстыру таза ғылыми міндет атқарды. Ол алынған білімді тікелей қолдануды көздеген жоқ, бірақ бұл білім кейіннен тіл саясаты мен мектеп саласындағы практикалық іс-әрекеттер үшін пайдаланылуы мүмкін еді (алынған білім Еуропаның ұлттық-тілдік мәдениетінің тәжірибесінде әртүрлі қолданылған).

Вольгарлық және классикалық тілдерді салыстыру жүйелі болды, яғни тілдер жеке элементтер бойынша емес, тұтас жүйелер ретінде салыстырылды. Алғашында тілдердің фонетикасы ұлттардың әліпбилерін құрғанда ғана болмаса, жүйелі түрде салыстырылмады, бірақ бұл жұмыс таза қолданбалы сипатқа ие болды. Жүйелі түрде лексика мен грамматика ғана салыстырылды. Аспект бойынша салыстырудың мұндай түрі салыстырмалы (контрастивті, конфронтативті) тіл білімі деп аталды. Тілдерді аспектілі салыстыруда лексиканың да, грамматиканың да жүйелі қасиеттері сақталып отырды.

Салыстырмалы тіл білімі лексика саласында анағұрлым дамыды. Классикалық тілдегі мәтіндерге глоссарийлер құрастырылды. Бұл глоссарийлер классикалық мәтіндердің қиын сөздерін ана тіліне аударып, ана тілін жаңа сөздермен байытты.

Бұл глоссарийлер кейін сөздіктерде екі түрге жіктелді: жекелеген мәтіндерге арналған глоссарийлер және көптеген мәтіндерге арналған глоссарийлер, себебі кірме сөздер діни, ғылыми, құқықтық және басқа да ұғымдарды білдіру үшін сөздердің жетіспеушілігін өтей отырып, ана тіліне енген. Кірме сөздер жеке жинақтарға біріктіріліп, әр сөзге ана тілінде түсініктеме берілді.

Глоссарийлер мен азбуковниктер (классикалық тілдерден алынған сөздіктер) ана тілі лексикасының бейнесін жасады. Бұл сөздіктер ана тілінің сөздерімен толықтырылғанда, лексиканы салыстыруға

мүмкіндік туды. Лексикада негізгі үш категория анықталды: ана тілінің төл лексикасы, шет тілінен енген сөздер және классикалық тілдерден енген лексика [3].

Лексиканың үш категориясын бөліп қарастыруға, демек үш топтағы сөздердің этимологиялық негіздерін құруға мүмкіндік берді, олар - этимологиясы төл сөздер, басқа тілдерден енген және мәдени лексика - этимологиясын бөтен (классикалық) тілде іздеу керек сөздер. Егер бұған дейін этимология бір тілде сөзжасау процесі ретінде немесе атаулардың бейнелеу қасиеттері ретінде түсінілсе, енді этимология тілдердің сөздік құрамындағы қарым-қатынас ретінде қарастырыла бастады.

Бұл үрдістің екінші жағы сөздің мәнін жаңаша ұғыну болды. Сөз аударма және этимологиялық сөздікке түсіп, онда екі тілдің арасында мағыналық сәйкестігі және тіпті мағыналық баламалылығы белгіленетіндіктен, сөздің дыбыстық жағы елеусіз қалды. Егер бұрын кез келген сөз зат атауы ретінде түсінілсе, демек, зат туралы ұғымды ғана емес, дыбыстарды және сөздің мағыналық элементтерін (морфемаларды) ұштастыра бейнелесе, енді сөз ұғымды шартты түрде белгілеу үшін өзіндік белгі ретінде ғана түсініле бастады. Әріптердің дыбыстарды шартты түрде белгілейтіні сияқты, сөздің семантикалық, ұғымдық жағы сөйлеудің дыбыстық материалында көрініс бере бастап, оларға шартты түрде белгіленетін болды. Бұл тіл ой білдірудің тек ұғымдық құралы ретінде түсініле бастады деген сөз [1].

Грамматикалық жүйелер де осы іспетті салыстырылды. Бұл салыстыру екі жақты жүргізілді: грамматика жазылған тілде және грамматика теориясының өзінде.

Алдымен ана тілінің грамматикасы классикалық тілде жазылып, содан кейін классикалық тілдің грамматикасы ана тілінде жазыла бастады, ақырында XVIII ғасырда барлық тілдер ана тілінде жазылған өздерінің төл грамматикаларын алды. Ана тілінің грамматикалық терминологиясы осылай қалыптасты. Кей тілдерде кірме терминология болса, ал екіншісінде аударма, дәлірек айтқанда калькаланған терминология болды.

Грамматикалық ұғымдарды әзірлеу да ерекше жолмен жүрді. Грамматика тарихы «ана тіліне классикалық тілдер парадигмаларының грамматикалық форманттарын алуға бола ма?» - деген сұрақ қойды. Грамматика тәжірибе жүзінде жазылып, онда ана тіліндегі негіз сөзге латын тілінің жалғаулары жалғанды. Алайда, бұл әдіс жалғасын таппай, басқа жол таңдалды: сөз таптары, сөздерді түрлендіру парадигмалары, сөз тіркесі мен сөйлем мүшелері арасындағы екі тілдің мағыналық баламалылығын орнату. Классикалық тілдерден морфема-

лардың грамматикалық кірмелерін алу салыстырмалы түрде сирей бастап, сөз құрушы элементтер - префикстер мен жұрнақтарды алу кезінде қолданылды (сөз түрлендіруші аффикстер емес).

Грамматикалық ұғымдардың құрамы да әзірлене бастады. Грамматикалық жүйелерді салыстыру кезінде қандай грамматикалық мағыналар ана тілінде ұсынылуы тиіс деген сұрақ қойылды. Осы сауал әр тілде қай грамматикалық мағыналар міндетті түрде берілуі керек деген сауалды тудырды. Оны зерттеу нәтижесінде *эмбебап грамматика* сияқты тіл білімінің маңызды саласы пайда болды [1].

Эмбебап грамматика тілдерді салыстыру эталоны ретінде алынып, оның көмегімен жиі қолданысқа түскен вульгарлы, классикалық және басқа да тілдер салыстырылды. Эмбебап грамматика грамматика мен лексика семантикасы арқылы тілдерді салыстыруға жәрдемдесті. Осылайша, Н. Я. Бичурин орыс және қытай тілдерін салыстыра отырып, орыс тіліндегі көптік мағына зат есімдердің, сын есімдердің және етістіктердің көпше түрлерімен білдірілетіндігін анықтады. Ал қытай тілінде көптік мағына жіктеу есімдіктері мен жіктеуді білдіретін сөздерге *-мынь* суффиксі және сан есімдер мен зат есіммен тіркескен есеп сөздерге (тек қытай, жапон тілдерінде бар сөз табы) *-чжу* префиксінің қосылуы арқылы берілетінін ашып көрсетті [5].

Эмбебап грамматикадағы категорияларды белгілеу үрдісі мынадай түрде жүреді:

1) ой білдіру қажеттіліктеріне қарай мағына беріледі;

2) кейбір жиынтығы, негізінен аудармалы және сондықтан семантикалық эквивалентті екі тілдегі мәтіндердегі беріліп отырған мағына тұрғысынан қарастырылады, мәтіндердің көлемі мен сипаты салыстырылатын тілдердің әрқайсысында осы мәнді білдіру тәсілдері туралы толық мәлімет алынатындай етіп таңдалады;

3) бірегей мәні бар категория анықталады;

4) екі тілде де мағынаны берудің баламалы тәсілдері белгіленеді.

Бұл салыстырмалы тіл білімінің принциптері қазір де осы үрдісте жүреді. Алайда жеке тіл білімінің дамуы нәтижесінде, салыстыру жаңа материалды қамти отырып тереңге кетеді. Қазіргі тілдер фонетика, морфемика, сөзжасам, лексика, фразеология, формальды және семантикалық синтаксис тұрғысынан салыстырылады. Осылайша, салыстырмалы тіл білімі тілдің барлық сатылары мен қабаттарын сипаттай бастайды. Тиісінше салыстыру негізінің, яғни эмбебап жіктеме категорияларды бөліп көрсетуге деген көзқарас та өзгереді.

Эмбебап категориялар (қазіргі терминологияда - тілдің универсалийлері) салыстырмалы тілдердегі материалдық көрсеткішті ескере отырып бөлінеді: мысалы, дауысты, дауыссыз, буын, фонетикалық

сөз, сөйлем мүшелері, семантикалық синтаксистің стилистикалық категориялары, инверсия түрлері, фразеологиялық, семантикалық инварианттар, сөзжасамның инвариантты формальды модельдері және т.б. Осы негізде тілдер баламалы мәтіндердің көмегімен салыстырылады. Зерттеудің мұндай түрі *конфронтативті* деп аталады. Конфронтативті зерттеу кезіндегі салыстыруға негіз болатын әдетте формальды мағыналық категория болады, яғни мағына қатынасы зерттеледі. Мұнда салыстыруға негіз ретінде салыстырмалы тілдердің бірінде бір немесе бірнеше категориялардың семантикасы тандалуы мүмкін, мысалы, қазақ тіліндегі етіс категориясының грамматикалық мағынасы. Одан кейін тандалған мағынаны беретін сәйкес категория онымен салыстырылатын тілде қарастырылады. Алайда лингвистикада немесе көп жағдайда аударматану салыстырылатын тілдердің баламасы жоқ құралдарын анықтап, эквивалентсізділікті еңсеру тәсілдері зерттелсе, онда зерттеудің мұндай түрін *контрастивті* дей бастады. Мұнда грамматикалық мәндердің арақатынасы зерттеледі [2].

Осылайша, егер салыстыру кезінде айырмашылыққа басты назар аударылса, контрастивті лингвистика туралы айтамыз. Егер бір Мезгілде жалпы да айырым белгілер де есепке қоса алынса, конфронтативті лингвистика туралы айтамыз. Алайда, қазіргі лингвистикада конфронтативті және контрастивті талдау арасында қатаң шекара сызуға болмайды, өйткені екі тәсіл де зерттеудің бірдей әдістерін қолданады.

Салыстырмалы тіл білімі				
	Салыстырмалы-тарихи лингвистика	Салғастырмалы лингвистика	Конфронтативті лингвистика	Контрастивті лингвистика
Зерттеу нысаны	Генеологиялық туыстас тілдер	Генеологиялық туыстығы жоқ тілдер	Генеологиялық туыстастығы ескерілмейтін кез-келген тілдер	Генеологиялық туыстастығы ескерілмейтін кез-келген тілдер
Тіл аралық бірліктер	Баламалы, баламасыз тілдік бірліктер	Баламалы, баламасыз тілдік бірліктер	Баламалы тілдік бірліктер	Баламасыз тілдік бірліктер

Осыдан салыстырмалы тіл білімі зерттеу мақсатына қарай тілдерді салыстыру әдістерін өзгертетінін көруге болады. Әмбебап грамматикада салыстырмалы түрде барабар аударма жасау, вульгарлық тілдердің лексикалық құрамы мен синтаксистік құрылымын классикалық тіл деңгейіне дейін дамыту мүмкіндіктері зерттелді. Салыстыру арқылы салыстырылатын тілдердің зерттелетін құрылым бөлігіндегі мағына ажыратқыштық мүмкіндіктерінің түрленуі зерттеледі. Салыстырмалы зерттеулерде аударылатын баламаларды белгілеу мақсаты көзделді, яғни, аударманың лингвистикалық сыны және тілдерді оқытудың дидактикалық міндеттерін шешуге мүмкіндік туды.

Бұл мақсаттар салыстырмалы тіл білімінің мүмкіндіктерін шектемейді, себебі тілдер әртүрлі негізде салыстырылуы мүмкін. Мысалы, тіл білімінің маңызды саласы - *ареалдық* лингвистика. Ареалдық зерттеулердің мәні - тілдік тасымалдаушылары бір ареалда өмір сүретін туыстық және туыстығы жоқ тіл топтарының айтылымы, сөздік құрамы, кейде грамматикалық конструкцияларының ұқсастығын анықтау болып табылады. Бұл үрдісті қарым-қатынасқа түсу және ортақ мәдени ерекшеліктердің нәтижесі деп қана түсіндіруге болады. Бұл жағдайдағы салыстырудың негізі - тілдердің жалпы таралу (ареалдық) белгілері, ал салыстыру нәтижесі - осы ареалда осы ерекшеліктердің ұсынылуы болып табылады. Жалпы тілдік ерекшеліктердің шекараларын және таралу дәрежесін белгілеу мәдени байланыстарға негізделетін *тілдік одақ* туралы айтуға мүмкіндік береді.

Салыстырмалы зерттеулердің тағы бір түрі интернационализмдерді, яғни бір уақытта көптеген тілдерде бар ортақ сөздерді зерттеу болып табылады. Мұндай сөздер, мысалы, христиан елдеріндегі інжіл аттары, географиялық атаулар, ғылыми және саяси терминология. Интернационализмдерді зерттеуде салыстыру негізі әдетте мұндай сөздердің бірыңғай этимологиясы болып табылады (мысалы, көптеген саяси терминдер латын тілінің негізінде құрылған: коммунизм, социализм, интернационализм, легизм және т.б.). Бұл терминдер элементтері жалпы дерек көздерден алынған кірме және параллельді сөзжасам нәтижесі ретінде көптеген тілдер үшін ортақ болып табылады. Салыстыру нәтижесі түрлі тілдердегі интернационализмдердің сол тілде ұсынылуын анықтау, интернационализмдерді қамтитын тілдер шеңберін анықтау, сондай-ақ түрлі тілдердегі интернационализмдердің фонетикалық және графикалық формаларының айырмашылықтарын анықтау болып табылады [4].

Салыстырмалы тіл білімі, осылайша, тілдерді олардың мәдени байланыстарының әртүрлі формаларында зерттейді. Сондықтан салыстыру әдістерін түрлендіру сипаты зерттеу мақсатына байланысты

болып келеді.

Біздің елімізде тіл құрылысындағы жаңа үрдістер аясында кең және мақсатты контрастивті зерттеулер жүргізуге барлық алғышарттар бар. Бұл бағыттағы алғашқы қадамдарды М.Х. Әбілғалиева, У. Айтбаев, С.Е. Исабеков, Э.Т. Мукушева, К.М. Байбульсинова, М.К. Исаев, А.Е. Карлинский, Ж.М. Майгелдиева, М.К. Мырзағалиева, Ж.Ж. Нуртаева, А.И. Рабинович, М.Р. Сәбитова, Э.Д. Сулемейнова және басқа да ғалымдардың жеке еңбектері мен диссертациялық зерттеулері дәлелдеп отыр.

Әдебиеттер

1. Амирова Т.А., Ольховиков Б.А., Рождественский Ю.В. Очерки по истории лингвистики. - М., 1975.
2. Ахманова О.С. К вопросу об основных понятиях метаязыка лингвистики // Вопросы языкознания, 1961. № 5.
3. Ковтун Л.С. Лексикография в Московской Руси XVI - начала XVII в. - Л., 1975.
4. Юшманов Н.В. Элементы международной терминологии: Словарь-справочник. - М., 1968.
5. <http://genling.ru/books/item/f00/s00/z0000008/st041.shtml>

ВОПРОСЫ ПЕДАГОГИКИ И ПСИХОЛОГИИ

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ ЖЕТІСТІКТЕРІН БАҒАЛАУ, БАҚЫЛАУ ТҮРЛЕРІ

Есқужинава Н.М.

ҚАЕУ колледжі, Өскемен, Қазақстан

Қазіргі уақытта мұғалімнің алдында тұрған жауапты міндет – білім алушыға тиянақты білім беру. Заман талабына сай – жан-жақты дамыған, өзіндік «мені» қалыптасқан тұлға тәрбиелеу. Сондықтан оқыту үдерісінде білім алушылардың әрқайсысына жеке тұлға ретінде қарап, өздеріне деген сенімін туғыза білу, білім алушының білімге ын-тасын көтере білудің маңызы ерекше.

Әлеуметтік, экономикалық өзгермелі жағдайларда өмір сүруге дайын болып қана қоймай, сонымен қатар оны жүзеге асыруға, жақсартуға игі ықпал ететін жеке тұлғаны қалыптастыру. Мұндай тұлғаға қойылатын бірінші кезектегі нақты талаптар – шығармашылық, белсенділік, жауаптылық, терең білімділік, кәсіби сауаттылық. Бұл талаптарды жүзеге асыру үшін оқушы білімін бағалауда мүлдем жаңа бағытта жұмыс істеу қажеттілігі туындайды. Осы қажеттілікті шешу жолдарының бірден-бір жолы оқушы білімін критериалды бағалау жүйесі бойынша сараптау

Критериалды бағалау жүйесін қолдану арқылы оқушының тұлғалық бағытын белсенді позицияға бағыттауға болады. Бүгінгі оқушының білім сапасын критериалды бағалау жүйесі арқылы жетілдіруге болатынына күнделікті оқу үдерісінде қолдануымыздан көз жеткізуге болады.

Оқушылар арасында өзара түсіністік және ұжымдық қарым-қатынасты орнатып, оқушылардың сенімсіздіктерін жойып, мүмкіндіктерін арттыруға жол ашатын бірден бір тәсіл критериалды бағалау болып табылады.

Критерийлер - оқытудың міндеттерін жүзеге асыратын өлшемдер, атап айтқанда, оқушылар жұмыс барысында орындайтын іс-әрекеттер тізбесі.

Критериалдық бағалау - бұл білімнің мақсаты мен мазмұнына сәйкес келетін, оқушылардың оқу-танымдық біліктілігін қалыптастыруға себепші болатын, айқын анықталған, ұжыммен шығарылған, білім процесінің барлық қатысушыларына алдын ала белгілі критериялармен оқушылардың оқу жетістіктерін салыстыруға негізделген процесс.

Егер балаға оның белгілі бір деңгейге жеткендігін айтса, онда бұл

оған үздік нәтижеге жету үшін не істеу керектігін түсінуге көмектеспейді; бұл ретте егер баламен бірге оның жұмысында мұндай бағалауға не әкелгенін және бағалау өлшемдерін түсіндіруге талдау жасаса, онда бұл балаға өзінің нәтижесін жақсарту үшін кейін не істеу керектігін түсінуге мүмкіндік береді.

Критериалды бағалау жүйесінде ең маңызды нәрсе – оқу процесінің өзі, сол арқылы оқушы өзін-өзі бағалауды үйреніп, өз білімінің артықшылықтары мен кемшіліктерін көріп, әрі қарай қалай даму керектігін түсінеді, яғни бұл жүйеде оқушының қалай жұмыс жасағаны, қалай ойланғаны бағаланады. Бағалауды өткізу үшін, оқушылардың нені білетіндігін және не істей алатындығын анықтау қажет.

Оқытуды жақсартудың басты факторлары:

- оқушылармен кері байланысты тиімді қамтамасыз ету;
- оқушылардың өзіндік оқуға белсенді қатысуы;
- бағалау нәтижелерін ескере отырып, оқытуды өзгерту;
- оқушылардың өзін – өзі бағалауы;
- өздерінің оқуын қалай жақсартуға болатындығын түсіну қажеттігі.

Бүгінде бағалау тек мұғалім тарапынан жүзеге асырылмай, оқушылардың өзін-өзі және бірін-бірі бағалау түрінде жүргізілуде. Әр сабақта оқушылар өзінің және өзгелердің әрекеттері мен білім деңгейіне талдау жасап, оларға баға беруге үйренеді. Бағалауды сапалы жасау үшін оқушы өз жұмыстарын мен білімін қандай да бір үлгі, эталондармен салыстыруы керек. Ал салыстыру жасау үшін осындай эталондар туралы хабардар болуы керек. Ол үшін эталондардың критерийлерін анықтап, оларды жан-жақты сипаттап, нақты көрсету керек. Бұл мүмкіншілікті критериалды бағалау береді.

Оқушыға қойылған бағасы түсінікті және маңызды болуы үшін, дамыта оқытудың маңызды міндеттерінің бірі болып саналатын өзіндік бақылаумен бағалау тәсілдерін оқушы алдын-ала меңгеруі қажет. Өзін-өзі бағалаудың басты мазмұнына өз әрекетін реттеу және жөндеуде тұлғаның белсенді қатысуы жатады. Өзіндік бағалау білімді игерудің ғана емес, алған білімді пайдалана білу тұрғысынан да білім алудың процессуалдық қырының жетілуіне жағдай туғызады. Өзін - өзі бағалау оқушының оқу танымдық әрекетінің бағыттылығына қол жеткізеді, себебі оқу - танымдық әрекет кезінде оқушы өзіне қоятын талаптарды да реттеп отырады, оқу әрекеті барысындағы өзін-өзі бағалаудың құрылымы өзіндік әрекеттің мақсатын айқындау, оқыту нәтижелерімен оған қол жеткізу жолдарын анықтау, өзіндік іс-әрекетті жүзеге асырудан алынған нәтижелерді оқыту нәтижелерімен салыстыру, орындалатын іс-әрекет барысын бағалау жіберілген қателерді анық-

тау, оның себептерін ашу өзін-өзі бағалау негізінде жұмысты түзету, әрекет жоспарын нақтылау, жетілдіру, қорытындылау деп аталатын бірнеше буыннан тұрады.

Өзін-өзі бағалау – өз қабілетіне, мүмкіндігіне, мінез-құлқына, ішкі жан-дүниесіне, басқа адамдардың ортасында өз орны тағы басқа бойынша өзіне баға беруі болып табылатын адам санасының құрамдас бөлігі. Өзін-өзі бағалау арқылы адамның мінез-құлқы реттеледі, өзіне сыни көзқараспен қарауға үйренеді. Бағалау арқылы оқушыны сенімділікке, ойлануға, шығармашылыққа тәрбиелеуге баулиды.

Кейбір оқушылар сыныптастарына немесе мұғалімге баға бергеннен гөрі, өзін-өзі бағалағанды артық санайды. Өзін-өзі бағалау түсінуді және сенімділікті дамытады. Ол мұғалімге қарағанда, оқушыдан көп жігерді талап етеді және жалпы алғанда тиімді оқыту әдістерінің сипаттамасы болып табылады. Мұндай әдіс оқушылардың өзара бағалау әдістеріне жатады. Оқушылардың жауап үлгілерімен алмасуы, бірақ қажеттілігіне қарай, туындаған сұрақтарды бірігіп талқылай отырып, өз жұмыстарын тексеруі «ымыралы» әдіс болып табылады. Осы әдіс оқушыларға көбірек ұнайды. Онда кері байланыстың жылдам әсері болғандықтан, өте ынталандырады, оның үстіне кері байланыс тезірек туындаған сайын ол барынша уәждей тін болады. Сұрақтар мен жауап үлгілерін өзін-өзі бағалау, шамамен, әрбір бес минут сайын өткізілетіндей етіп дайындау қажет.

Жұтпағы бірлескен жұмыс кезіндегі түсіндірудің артықшылықтары, тапсырмаларды түсіндіру, оқушылардың өз түсінігін түсіндірулерін және оны тексерулерін талап етеді. Сондай-ақ осындай түсінік негізінде жасалған түзету жұмысы орындалуы мүмкін. Түсіндірулер сияқты шешуші тармақтардағы шоғырлану, әдетте қысқа. Ол оқушылардың өз түсініктерін оны ұзақ уақыт жадында сақтау мақсатында жіктеуін талап етеді.

Мұғалім бағалауынан өзін-өзі бағалауға көшу айтарлықтай қиындық тудыратын қадам және өзінің сыныптастарын бағалауда осы үдерісті жеңілдетуге мүмкіндігі бар. Сыныптастарын бағалау маңызды рөл атқарады, себебі ол ынталандыру деңгейін көтереді, оқушыларға өз тілінде сөйлеуге мүмкіндік береді, сынды қабылдауға ықпал етеді, өзіне және мұғаліммен пікірталасқа түсуіне сенімділігін арттырады, сондай-ақ мұғалімдерге үдерістен шектелуіне және жай ғана бақылауына мүмкіндік береді.

«Баға оқушының кемшіліктерін табу үшін емес, келешекте дамуына ықпал ету үшін қойылады. Бағалау барысында бала мақтағанды қалайды және соған лайық болуға тырысатыны белгілі. Сондықтан оқушыны мақтау арқылы жұмысының дұрыстығына тоқталып, соны-

нан кате кеткен тұстарына ұсыныс жасау барысында оларға жеткізіп отырсақ, онда сабаққа деген құлшыныстары арта түсетіндігін анық.

Қорытындылай келе, сабаққа күнделікті критерий құрып, онымен оқушыларды таныстырып отырсақ, оқушылар өзін-өзі бағалауды үйренеді, сол сияқты өзгені де бағалауды үйренеді. Олар өз білімінің деңгейін саралап, алға ұмтылады, жақсы жетістікке жетуге тырысады, өз білімінің әділ бағаланатынына сенімділігі артады.

Әдебиеттер

1. Мұғалімдерге арналған нұсқаулық. Екінші басылым, 2014.
2. Педагогикалық шеберлік орталығы NIS. www.cpm.kz
3. Жексенбаева У.Б. Компетентностно-ориентированное образование в современной школе. – Алматы, 2009.
4. Көкіжанова Г.К. Оқушылардың оқу жетістіктерін бағалау білім сапасын басқарудағы негізгі критерий. – Педагогика, 2009.
5. Құсайынов А. Әлемдегі және Қазақстандағы білім берудің сапасы. - Алматы, 2013.
6. Интернет ресурстары.

ПРОБЛЕМЫ ОПТИМИЗАЦИИ УМСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ В СИСТЕМЕ ОБНОВЛЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Цыплаков В.А., Русанов В.П.

*Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-
Каменогорск, Казахстан*

Особенности современных условий жизни, быстрые темпы развития науки и техники, рост информации и интеллектуализации учебного труда предъявляют организму учащихся школ высокие требования. В то же время, не вполне сформировавшийся организм детей и подростков не всегда способен адекватно реагировать на сильные и продолжительные учебные нагрузки, связанные, как правило, с недостаточной двигательной активностью детей в режиме учебного дня и недели [2, 4].

Особенно остро данный вопрос стоит в Казахстане в связи с переходом школьного образования на пятидневку. Здесь учебный день старшеклассников автоматически увеличился и составил в день 7-8 учебных часов и 4-5 часов самоподготовки. Еще большая учебная нагрузка у учащихся гимназий и лицеев.

По мнению большинства исследователей, чрезмерная учебная нагрузка приводит к функциональным расстройствам организма детей, а затем и к различным заболеваниям, количество которых нарастает от 1 к 11 классу [3, 5]. Все это лишний раз подчеркивает актуальность проведенного нами исследования направленного на оптимизацию умственной деятельности учащихся старших классов.

Эффективная учебная деятельность старшеклассников обеспечивается, прежде всего, созданием условий для творческого и напряженного труда в сочетании с активным отдыхом. Этому требованию должно отвечать содержание и организация учебного труда учащихся, составным элементом которого являются занятия физическими упражнениями. Однако в школьной практике нередко возникают противоречия между обеспечением высокого уровня умственной работоспособности детей в процессе учебных занятий и крайне неэффективными организационно-педагогическими условиями для ее поддержания.

В этой связи важными становятся вопросы, связанные с научной организацией учебного труда школьников, которые предусматривают изучение особенностей взаимодействия умственных и физических нагрузок на работоспособность школьников старших классов и построение системы организационно-педагогических мероприятий, при которых обеспечивается высокий уровень учебно-познавательной деятельности школьников в режиме учебного дня и недели.

Для решения данных вопросов необходимо, прежде всего, изучить динамику умственной работоспособности старшеклассников в режиме учебного дня и недели, без использования дополнительных средств восстановления работоспособности.

Исследование проводилось на базе школ г. Усть-Каменогорска. Испытуемые - учащиеся старших классов (14 – десятиклассников и 10 – одиннадцатиклассников), по состоянию здоровья и уровню физической подготовленности относительно однородные. Для характеристики умственной работоспособности использовался 4-минутный корректурный тест В.Я. Анфимова в модификации А.Н. Кабанова. В качестве критерия рассматривался коэффициент продуктивности умственной работы школьников.

Проведенное исследование позволяет определить некоторые закономерности использования средств физической культуры для оптимизации умственной работоспособности старшеклассников современной школы.

1. Физические нагрузки (в виде уроков физической культуры) умеренной интенсивности, которые проводились в начале учебного

дня, укорачивают процесс вработывания, стимулируют и удлиняют период высокой работоспособности школьников и способствуют ее сохранению до конца учебного дня на достаточно высоком уровне.

2. Для получения наиболее стойкого и выраженного положительного эффекта на умственную работоспособность старшеклассников в течение всего учебного дня, включая самоподготовку, целесообразно уроки физической культуры проводить в середине учебного дня.

3. Уроки физической культуры, планируемые на последние часы учебного дня, в какой-то степени, нейтрализуют утомление школьников после учебных нагрузок, стимулируют восстановительные процессы и умеренно повышают умственную работоспособность старшеклассников до конца дня.

4. Использование физических нагрузок (в виде трех уроков физической культуры) обеспечило устойчивое повышение умственной работоспособности старшеклассников на протяжении всей учебной недели. Однако наиболее выраженное повышение работоспособности отмечено у школьников, когда уроки ФК проводились в середине учебного дня, т.е. в период повышенной активности центральной нервной системы.

5. Во второй половине учебного дня и недели, когда умственная работоспособность школьников закономерно снижается (сказывается утомление от длительных учебных нагрузок) использование занятий физической культурой с умеренными нагрузками существенно стимулирует повышение ее уровня. В связи с этим, занятия физическими упражнениями могут быть рекомендованы как средство стимуляции, эффективного и быстрого восстановления умственной работоспособности школьников в режиме учебного дня и недели.

Литература

1. Антропова М.В. Работоспособность учащихся, ее динамика в процессе учебной и трудовой деятельности. – М.: Просвещение, 1968.
2. Ахаев А.В., Мананков Н.Е. Формирование здорового образа жизни детей и подростков в системе школьного образования //Вестник Каз.НУ. Серия Педагогические науки. – Алматы, 2005. - №1. - С. 134-139.
3. Безруких М.М. Понятие о школьных трудностях и школьных факторах риска // Здоровье детей. – 2005.- №18. - С. 20-25.
4. Гончарова М.С., Русанов В.П. Здоровьесберегающая среда в школе и проблемы ее формирования. Материалы Международного научного конгресса посвященного 20-летию КАСУ. «Международное партнерство: социально-экономические вызовы и тренды». Часть 3.

- Усть-Каменогорск, 2014.- С. 32-37.
5. Дружкова И., Акбердиева Д., Утебаев Н. Использование здоровьесберегающих технологий в учебно-воспитательном процессе общеобразовательной школы // Высшая школа Казахстана, 2009. - №1.- С. 76-79.
 6. Кончиц Н.С., Васильева Т.Н. Влияние физических упражнений на умственную работоспособность. Монография. - Новосибирск: Издательство НГПУ, 2014.
 7. Косилов С.А. Очерки физиологии труда. - М., 1965.

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ КОРРЕКЦИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ВЫГОРАНИЯ ПЕДАГОГОВ

Вдовина Е.Н., Синютина А.А.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

Современное состояние Казахстанской образовательной системы характеризуется активным внедрением инновационных технологий в педагогический процесс. В условиях происходящих изменений все более высокие требования предъявляются не только к профессиональным знаниям, умениям и навыкам учителя, но и к уровню его личностного саморазвития, его психологического самочувствия.

Одной из серьезных проблем современной школы является эмоциональное выгорание педагогов, которому подвержены чаще всего люди старше 35–40 лет. В современных условиях деятельность учителя буквально насыщена факторами, вызывающими профессиональное выгорание: большое количество социальных контактов за рабочий день, предельно высокая ответственность, недооценка среди руководства и коллег профессиональной значимости, необходимость быть все время в «форме».

Сейчас обществом декларируется образ социально успешного человека, это образ уверенного в себе человека, самостоятельного и решительного, достигшего карьерных успехов. Поэтому многие люди стараются соответствовать этому образу, чтобы быть востребованными в обществе. Но для поддержания соответствующего имиджа учитель должен иметь внутренние ресурсы.

Эмоциональное выгорание - это состояние физического, эмоционального, умственного истощения, это выработанный личностью механизм психологической защиты в форме полного или частичного ис-

ключения эмоций в ответ на психотравмирующие воздействия [1, с. 15].

Наиболее часто выгорание рассматривается как долговременная стрессовая реакция или синдром, возникающий вследствие продолжительных профессиональных стрессов средней интенсивности.

Синдром эмоционального выгорания изучался в трудах таких исследователей как Х. Дж. Фрейденбергер, К. Маслач, П. Торнтон, К. Кондо, Е. Махер, А. Пайнс, К. Роджерс и др.

Общие направления нарушения профессионального развития и его конкретные проявления, связанные с появлением негативных симптомов и качеств личности под влиянием особых условий деятельности и перегрузок, нашли отражение в трудах Л.С. Выготского, Б.В. Зейгарник, А.Р. Лурия, С.Л. Рубинштейна, Г.Е. Сухаревой, В.В. Лебединского, А.К. Марковой, В.П. Подвойского и др.

У педагогов имеется повышенный риск развития такого состояния, как синдром эмоционального выгорания. Хроническая усталость часто становится следствием постоянного контакта с учениками и их родителями, кроме того, следует принимать во внимание большую педагогическую нагрузку, четкое расписание, ответственность перед руководством. Провокатором стресса может стать и низкая заработная плата. В результате длительного воздействия стресса хороший педагог может начать относиться к ученикам бесчувственно, провоцировать конфликтные ситуации из-за собственного раздражения, начать проявлять агрессию не только на работе, но и дома.

Можно выделить три основных стадии синдрома профессионального выгорания у учителя [4, с. 45]:

- на первой начальной стадии у учителей наблюдаются отдельные сбои на уровне выполнения функций, произвольного поведения: забывание каких-то моментов (например, внесена ли нужная запись в документацию, задавался ли ученику планируемый вопрос, что ученик ответил на поставленный вопрос, сбои в выполнении каких-либо двигательных действий и т.д.). Из-за боязни ошибиться это сопровождается повышенным контролем и многократной проверкой выполнения рабочих действий на фоне ощущения нервно-психической напряженности;

- на второй стадии наблюдается снижение интереса к работе, потребности в общении (в том числе, и дома, с друзьями): «не хочется никого видеть», «в четверг ощущение, что уже пятница», «неделя длится нескончаемо», нарастание апатии к концу недели, появление устойчивых соматических симптомов (нет сил, энергии, особенно к концу недели; головные боли по вечерам; «мертвый сон без сновиде-

ний»; увеличение числа простудных заболеваний); повышенная раздражительность (любая мелочь начинает раздражать);

- третья стадия – собственно личностное выгорание. Характерна полная потеря интереса к работе и жизни вообще, эмоциональное безразличие, отупение, нежелание видеть людей и общаться с ними, ощущение постоянного отсутствия сил.

Особо опасно выгорание в начале своего развития, так как «выгорающий» учитель, как правило, не осознает его симптомы и изменения в этот период легче заметить со стороны. Выгорание легче предупредить, чем лечить, поэтому важно обращать внимание на факторы, способствующие развитию этого явления.

Мы полагаем, что психологическая поддержка педагогов в ситуации эмоционального выгорания должна стать приоритетной линией в работе школьного психолога с учителями. Ее можно рассматривать в качестве фундамента, над которым потом могут вырастать другие компоненты работы, к примеру, помощь в организации личностно-ориентированного обучения, психологическое просвещение и др. Без такого фундамента все остальные воздействия психологов, на наш взгляд, окажутся практически бесполезными, а в некоторых ситуациях могут вызвать агрессию со стороны учителей.

Нами было проведено исследование возможности психологической коррекции эмоционального выгорания педагогов. Мы использовали методику «Диагностика эмоционального выгорания личности» (В.В. Бойко), «Многофакторный личностный опросник FPI» (И. Фаренберг, Х. Зарг, Р. Гампел), (модифицированную форму «В») и «Цветовой тест Люшера». Гипотеза исследования: последовательная и комплексная психологическая коррекция эмоционального выгорания у педагогов будет способствовать снижению эмоционального выгорания. Выборку составили педагоги в количестве 32 человека, 4 мужчин, 28 женщин, в возрасте 23-55 лет. Исследование проводилось в период сентябрь 2018 г. по апрель 2019 г.

Исследование спланировано следующим образом.

1 этап – проведение первичной диагностики с целью определения наличия и выраженности эмоционального выгорания у педагогов. Формирование группы педагогов с высоким уровнем эмоционального выгорания.

2 этап – разработка и реализация программы психологической коррекции эмоционального выгорания педагогов.

3 этап - проведение вторичной диагностики с целью определения выраженности эмоционального выгорания у педагогов после проведения коррекционных мероприятий.

4 этап – сравнительный анализ первичной и вторичной диагностики эмоционального выгорания педагогов.

После проведения первичного диагностического среза, нами была разработана и реализована программа психологической коррекции эмоционального выгорания педагогов. Цель программы – развитие всех подструктур личностного и профессионального самосознания – когнитивной, аффективной и поведенческой, как основное условие профилактики и коррекции синдрома выгорания учителей. Программа содержала блоки:

1. Представление об эмоциональном выгорании.
2. Коммуникативная компетентность.
3. Конструктивное поведение в конфликтах.
4. Саморегуляция.
5. Аутогенная тренировка.
6. Целеполагание и управление временем.

Использовались методы: психогимнастика, ролевые игры, групповая дискуссия, арт-терапии, телесно-ориентированной терапии, медитация.

Сроки реализации программы: общая продолжительность программы составила 30 часов. Занятия проводились 1 раз в неделю, продолжительностью 3 академических часа – 10 встреч.

Выводы:

1. По методике «Диагностика эмоционального выгорания личности» (В.В. Бойко). У 25% педагогов синдром эмоционального выгорания отсутствует, у 31,2% - формируется и у 43,7% сформирован. На основе полученных данных, мы выявили 14 (43,7%) человек, у которых отмечается сложившийся синдром эмоционального выгорания. Далее именно с этими испытуемыми мы проводили диагностическую и коррекционную работу.

При сравнении данных первичного и вторичного диагностического срезов, можно отметить, что фаза «Напряжение» при первичной диагностике у 14,2% испытуемых складывается, сложилась у 85,7%. После коррекционной работы фаза складывается у 85,7%, сложилась у 14,2%. Т.е симптоматика фазы: «переживание психотравмирующих обстоятельств», «неудовлетворенность собой», «загнанность в клетку», «тревога и депрессия» до коррекции выражена в высокой степени, после коррекции больше выражена в средней степени. Различия статистически значимы. Фаза «Резистенции» при первичной диагностике у всех испытуемых сложилась. После коррекционной работы фаза складывается у 85,7%, сложилась у 14,2%. Симптоматика фазы: «неадекватное избирательное эмоциональное реагирование», «эмо-

ционально-нравственная дезориентация», «расширение сферы экономики эмоций», «редукция профессиональных обязанностей» до коррекции больше выражена в высокой степени, после коррекции больше выражена в средней степени. Различия статистически значимы. Фаза «Истощение» при первичной диагностике сложилась у всех испытуемых. После коррекционной работы фаза складывается у 92,8%, сложилась у 7%. Симптоматика фазы: «эмоциональный дефицит», «эмоциональная отстраненность», «личностная отстраненность», «психосоматические и психовегетативные изменения» до коррекции у всех педагогов выражена в высокой степени, после коррекции у всех педагогов выражена в средней степени.

2. По многофакторному личностному опроснику FPI (И. Фаренберг, Х. Зарг, Р. Гампел), (модифицированная форма «В») при первичной диагностике для большинства педагогов характерен низкий уровень невротизации личности, психопатизации интротенсивного типа, у немногих отмечается средний уровень невротического синдрома и проявления импульсивного поведения. У половины испытуемых отмечается средний и высокий уровень психопатологического депрессивного синдрома и наличие этих признаков в эмоциональном состоянии, в поведении, в отношениях к себе и к социальной среде. Большинство педагогов эмоционально устойчивы. Больше половины в средней степени социально активны, а третья часть испытуемых проявляет выраженную потребность в общении и постоянную готовность к ее удовлетворению. У большинства педагогов отмечается низкий уровень устойчивости к стрессу, защищенности к воздействию стресс-факторов обычных жизненных ситуаций, базирующейся на уверенности в себе, оптимистичности и активности. Большинство не проявляют агрессивного отношения к социальному окружению и выраженного стремления к доминированию, отмечается низкий уровень тревожности, скованности, неуверенности. У большинства испытуемых отмечается низкий уровень стремления к доверительно-откровенному взаимодействию с окружающими людьми при высоком уровне самокритичности. Большинство педагогов эмоционально устойчивы, умеют владеть собой, столько же испытуемых владеют собой в средней степени. Большинство педагогов принадлежат к смешанному типу экстравертов-интровертов. Протекание психической деятельности также у большинства по смешанному типу.

При сравнении данных первичной и вторичной диагностики можно отметить по шкалам «Невротичность» ($t_{\text{эм}}=2,9$ – различия статистически значимы), «Спонтанная агрессивность» ($t_{\text{эм}}=2,5$ – различия не определены), «Реактивная агрессивность» ($t_{\text{эм}}=1,8$ – различия

статистически не значимы) у педагогов после коррекции отмечается увеличение низкого уровня выраженности симптоматики. По шкале «Депрессивность» отмечается увеличение выраженности низкого уровня и снижение среднего и высокого уровней ($t_{эмп}=3,8$ – различия статистически значимы). По шкале «Раздражительность» отмечается увеличение низкого и снижение среднего уровней ($t_{эмп}=1,1$ – различия статистически не значимы). По шкале «Общительность» идет увеличение среднего уровня выраженности ($t_{эмп}=4,2$ – различия статистически значимы). По шкале «Уравновешенность» отмечается увеличение среднего и высокого уровней и снижение низкого ($t_{эмп}=5,3$ – различия статистически значимы).

3. Сравнительный анализ по «Цветовому тесту Люшера» говорит о следующем. До психологической коррекции у педагогов на первых позициях преобладают синий, сине-зеленый, коричневый, черный и серый цвета, что говорит о потребности педагогов в покое, самоотверждении, чувственной основе ощущений, укрытии от внешних воздействий, освобождении от обязательств, отгораживании, отрицании красок жизни и бытия.

После проведения коррекции на первых позициях преобладают синий, сине-зеленый, красный, желтый, фиолетовый цвета, что говорит о потребности педагогов в покое, самоотверждении, целенаправленной деятельности, спонтанной активности.

До коррекции на третьей и четвертой позиции преобладают цвета - оранжево-красный, фиолетовый, светло-желтый, сине-зеленый, черный, серый. Это говорит о том, что на данный момент в их жизни присутствует целенаправленная и спонтанная активность, деятельность по самоутверждению, отрицание красок жизни и бытия, желание освободиться от обязательств, отгородиться.

После коррекции на третьей и четвертой позиции преобладают цвета - синий, сине-зеленый, красный, желтый, фиолетовый цвета, что говорит о потребности педагогов в покое, самоотверждении, целенаправленной деятельности, спонтанной активности.

До коррекции на пятой и шестой позиции преобладают цвета – оранжево-красный, сине-зеленый, фиолетовый, коричневый, синий. Что говорит о том, что педагоги на данный момент не актуализируют потребности в целенаправленной активности, покое, чувственную основу ощущений.

После коррекции на пятой и шестой позиции преобладают цвета – оранжево-красный, сине-зеленый, фиолетовый, коричневый, черный, серый. Что говорит о том, что педагоги на данный момент не актуализируют потребности в целенаправленной активности, покое,

чувственную основу ощущений, отрицание красок жизни, отгораживание.

До коррекции на седьмой и восьмой позиции встречаются синий, сине-зеленый, красный, желтый, фиолетовый, черный и серый цвета. Что говорит о том, что педагоги подавляют в себе потребность в покое, самоутверждении, целенаправленной и спонтанной активности, а также отрицание красок жизни и отгороженность от окружающих.

После коррекции на седьмой и восьмой позиции встречаются фиолетовый, коричневый, черный и серый цвета. Что говорит о том, что педагоги подавляют в себе потребность целенаправленной активности, чувственных ощущений, а также отрицание красок жизни и отгороженность от окружающих. Таким образом, наша гипотеза подтвердилась.

Литература

1. Бойко В.В. Синдром «эмоционального выгорания» в профессиональном общении. – СПб.: Питер,- 2018.
2. Бойко В.В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и других. – М.: Наука, 2017.
3. Водопьянова Н.Е., Старченкова Е.С. Синдром выгорания: диагностика и профилактика – СПб.: Питер, 2015.
4. Орел В.Е. Синдром психического выгорания личности: монография.- Ярославль: Изд-во «Институт психологии РАН», 2005.
5. Анисеева Я.Я. Руководителю о психологическом климате в коллективе. - М.: Академия, 2011.
6. Бойко В.В., Ковалев А.Г., Панферов В.Н. Социально-психологический климат коллектива и личность. - М.: Дело, 2013.

ПЕРСПЕКТИВЫ ВНЕДРЕНИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ЗНАНИЯМИ В ОРГАНИЗАЦИЯХ ОБРАЗОВАНИЯ

Уразова В.С.

Усть-Каменогорский колледж экономики и финансов, Усть-Каменогорск, Казахстан

Накопление, распространение и передача знаний от поколений к поколениям во все времена определяли развитие человеческой цивилизации. В последние десятилетия знания, интеллектуальные ресурсы приобрели особую значимость в социальном и экономическом развитии общества. Это связано с действием ряда фундаментальных факто-

ров и, прежде всего, с информационной революцией и возникновением новой экономики.

Процесс управления знаниями становится необходимым инструментом реализации цели устойчивого развития общества и человечества.

В соответствии с изменениями темпа развития общества, ускоряется и развитие предприятий, выживание которые напрямую зависят от реакции на развитие общества. Организациям необходимо быстро реагировать на изменения внешней среды. Только благодаря способности сотрудников обучаться и применять полученные знания возможно своевременное реагирование организаций на изменения внешней среды, а обеспечить данный результат может только система управления знаниями.

Интеллектуальный потенциал компании становится приоритетным и основным элементом конкурентоспособности компании в современном мире.

В целях управления и контроля данным потенциалом и информационным пространством компании актуальным и необходимым становится внедрение системы управления знаниями (СУЗ) в организациях образования. Актуальность и необходимость внедрения СУЗ в организациях образования обоснована особенностями данной сферы и тем потоком и объемом информации, которые присутствует во всех процессах. Современный этап жизни организаций образования характеризуется следующим: высокая составляющая интеллектуального труда, изменение моделей менеджмента, развитие информационных технологий, постоянные изменения внешней среды, оказывающей непосредственное воздействие на деятельность организации. Что еще раз говорит о необходимости рассматривать вопрос внедрения системы управления знаниями в организации образования.

Далее будет представлен Swot-анализ перспектив внедрения системы управления знаниями в организациях образования Республики Казахстан.

Таблица 1. SWOT-анализ

Сильные стороны	Слабые стороны
- Высокопрофессиональные кадры, качественный человеческий ресурс; - Политика постоянного повышения квалификации кадров - Эффективная и прозрачная сис-	- Недостаточный уровень владения студентами и ППС иностранными языками - Отсутствие мотивации коллектива к внедрению СУЗ - Недостаточная мотивация мо-

<p>тема распределения финансовых ресурсов</p> <ul style="list-style-type: none"> - Развивающаяся ИТ- инфраструктура - Конструктивная внутренняя и внешняя политика Государства - Благоприятный инвестиционный климат страны - Высокий потенциал к развитию кадровой политики 	<p>лодых сотрудников работать в сфере образования</p> <ul style="list-style-type: none"> - Отсутствие целевого финансирования академической мобильности в некоторых организациях образования - Недостаточное количество патентов и свидетельств об интеллектуальной собственности в отдельно взятых организациях
<p>Возможности</p>	<p>Угрозы</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Активное развитие международного сотрудничества - Широкое использование международных программ - Реализация программы стратегического партнерства - Дальнейшее развитие академической мобильности ППС и студентов - Реализация программ стратегического партнерства с бизнес компаниями - Увеличение мотивации сотрудников для работы в организации в долгосрочной перспективе - Развитие корпоративной культуры в организациях 	<ul style="list-style-type: none"> - Усиление конкуренции со стороны других учебных заведений на рынке образовательных услуг и научной продукции - Снижение знаний выпускников школ - Отток квалифицированных кадров - Зависимость финансовой деятельности от внешних факторов рыночной среды

На основе проведенного SWOT-анализа выявлены основные слабые и сильные стороны перспектив внедрения СУЗ в организациях образования. Также по результатам исследования были выявлены пути снижения рисков и использования возможностей, рассмотрены и систематизированы инструменты внедрения СУЗ в организациях.

Далее можно выделить основные цели и задачи системы управления знаниями в организации образования:

- создание и закрепление конкурентных преимуществ;
- преобразовать заведение в самоорганизующуюся систему;
- максимальная реализация профессиональных и личностных возможностей преподавателей и сотрудников.

Задачи:

- приобретение знаний – использование уже имеющихся в мире знаний и их приспособление для нужд организации, а также получение новых знаний путем ведения научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ, стажировок, повышения квалификации и т.д.;
- усвоение знаний;
- передача знаний – использование новых информационных и телекоммуникационных технологий, соответствующее нормативно-правовое регулирование и обеспечение доступа к информационным ресурсам, создание условий, способствующих лучшему пониманию, осмыслению всего происходящего в организации для того, чтобы в случае необходимости принимать эффективные управленческие решения.

Так, основными выводами можно сделать следующее: удержание и развитие кадрового потенциала позволит сохранить знания внутри организации и минимизировать утечку знаний из организации; развитие сотрудничества с зарубежными компаниями и реализация стратегического партнерства приведет к обмену опытом ведения СУЗ и развитию кадрового потенциала, за счет возможных мероприятий обмена знаниями, соответственно, выведет организации образования на новый уровень.

Увеличение мотивации сотрудников для работы в организации в долгосрочной перспективе можно осуществить посредством внедрения инструментов СУЗ, включающих поощрение сотрудников за идеи, их приверженность компании, передачу и делением имеющимися знаниями; сохранить кадры можно по средством внедрения инструментов СУЗ и совершенствования кадровой политики в организации (система заработной платы, система поощрений, менторство, программа «Старший советник» и т.д.). Также снизить затраты на внедрение СУЗ путем его постепенного внедрения и сокращения некоторых статей расходов; избежать неудобства СУЗ можно путем пробных (экспериментальных) проектов и локальных применений инструментов СУЗ; постоянный анализ и исследование кадровой деятельности конкурентов (с тем же образовательным предложением), внедрение новых инструментов кадровой политики.

Таким образом, подтверждена не только актуальность внедрения СУЗ в организациях образования, но и выявлены подходы и стратегии, пути преодоления преград при внедрении СУЗ.

Для отечественных учебных заведений путь создания СУЗ может быть долгим, но при учете вышеприведенного анализа можно достичь желаемого результата в короткие сроки, используя на первых этапах

некоторые из инструментов и постепенно увеличивать их количество и постоянно анализировать качество выполнения работ.

Внедрение системы управления знаниями является значимой и реальной в настоящее время, так как развитие учебного заведения будет в том случае, если все его работники будут заинтересованы в этом и замотивированы на создание инноваций. Развитие интеллектуального капитала организации влечет за собой развитие, как компании, так и отдельных ее сотрудников. Правильно выстроенная стратегия развития предприятия, должна включать в себя совершенствование СУЗ. Процесс внедрения и разработки СУЗ длительный и ресурсозатратный, но прибыль от использования объектов интеллектуальной собственности и те, перспективы которыми обладает компания при постоянном развитии и совершенствовании СУЗ имеют более значимый характер.

Литература

1. Алексахина Т.В. Рынок интеллектуального капитала: содержание и качественная характеристика. – Экономические и гуманитарные науки. 2010. № 8 (223). С. 143-148.
2. Бобрышев С. Управление организационным знанием как стратегическим активом [Электронный ресурс]: Режим доступа: www.cfin.ru/management/strategy/knowledge_asset.shtml.
3. Гавриков А.Л., Исаев В.А. Стратегический менеджмент вуза: учеб. пособие / под ред. А.Л. Гаврикова; НовГУ им. Ярослава Мудрого. – Великий Новгород, 2003.
4. «Инвестиции в управление знаниями» / Результаты исследований IDC. Материалы сайта www.idc.com

РАЗВИТИЕ КУЛЬТУРЫ ТОЛЕРАНТНЫХ ОТНОШЕНИЙ МОЛОДЕЖИ: МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЙ АСПЕКТ

Набиев Е.А.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

Современный процесс внутренней интеграции Республики Казахстан как многонационального сообщества складывается в качественно новых условиях. Эпоха противостояния на макро - и микроуровнях сосуществования различных народов сменяется эпохой глобализации, в которой многоликий мир перед лицом современных про-

блем, растущей взаимозависимости стран и проникающих коммуникаций уже не может существовать в разделенном состоянии и обретает очертания новой интегрированной целостности. Вместе с тем, неизбежным следствием процессов интернационализации и глобализации (в сфере экономики, информации, технологий и т.д.) стал интенсивный рост столкновений различных культур.

Рост экономической, политической, культурной интеграции приводит к объективной интернационализации образовательных систем. Перед современной социально-педагогической наукой Республики Казахстан встает задача формирования личности на базе общечеловеческих ценностей, готовой к сотрудничеству и общению с представителями других народов. Поэтому присущий современному развитию цивилизации динамизм, наращивание ее культурного слоя, невиданные прежде подвижность и рост информационных технологий требуют обеспечить выход образования молодежи на качественно новый уровень, ориентированный на широкий спектр общегуманитарных, цивилизационных процессов.

Поэтому актуальность исследования проблемы толерантности обусловлена, с одной стороны, существованием двух тенденций в общественном развитии (социальные и культурные интегративные процессы в человеческом сообществе, растущая глобализация и вместе с тем увеличение деструктивности, интолерантности в отношениях между государствами, религиозные и этнические конфликты и распространение международного терроризма, поставившие под угрозу существование человечества), а, с другой, развитием самого философского знания, возрастая ролью в нем философско-антропологической и аксиологической проблематики. Понятие «толерантность» сегодня широко используется в гуманитарном знании: культурологии, психологии, социологии, конфликтологии, религиоведении, теориях права, теории литературы и т.д.

Весьма широко толерантность исследуется в философском знании: истории философии, онтологии, гносеологии, аксиологии, социальной философии, этике, философии культуры, философии религии и философской антропологии. Оно также вошло в обыденное сознание, применяется в средствах массовой информации. Вследствие этого, с одной стороны, происходит спецификация понимания толерантности в рамках предмета разных областей знания, а, с другой стороны, смысл этого понятия размывается, становится в сущностном плане неопределенным.

В научной литературе (Л.М. Дробижеева, И. Кант, В.А. Лекторский, А.И. Панченко, В.А. Тишков, М. Уолцер и др.) имеется ряд ра-

бот, рассматривающих понятие толерантности. Как правило, эти исследования представляют собой анализ толерантности в качестве основного принципа взаимоотношений людей на любом уровне, одного из условий выживания человечества. Проблеме толерантности в политике и в национально-этнических отношениях посвящены труды В.Е. Козлова, Ф.М. Малхозовой, С.И. Семенова, М.Б. Хомякова и др.

В ряде диссертационных работ раскрывается педагогический аспект толерантности – П.Ф. Колмогоров, З.Ф. Мубинова, О.В. Скрыбина, В.В. Шалина. В исследованиях освещаются важнейшие направления разработки проблемы толерантности: философия духовности, межэтнические отношения, экологические вопросы живых и социальных систем и др.

Слово «толерантность» происходит от лат. *tolerantia* – «терпеть», «выдерживать», «переносить». В разных языках данное понятие приобретает свои смысловые оттенки. Так, в английском (*tolerance, toleration*) языке оно означает готовность, способность без протеста воспринимать личность, вещь; во французском (*tolerance*) языке – это уважение свободы другого, его образа мысли; в китайском – проявление великодушия в отношении других; в арабском – прощение, снисхождение, мягкость, сострадание, благосклонность; в персидском – терпение, терпимость, выносливость, готовность к примирению.

В психологии развития личности понятие «толерантность» рассматривается как личностное образование (О.А. Овсянникова, А.М. Байбаков, Г.У. Солдатова, Д.В. Зиновьев, Е.Г. Виноградова, О.Б. Скрыбина), включающее в себя следующие свойства: адекватную самооценку; знание себя, признание других; ответственность за свои поступки; чувство юмора; расположенность к другим; самообладание; терпение; способность к рефлексии; отсутствие тревожности; высокий уровень общительности; умение выражать свое несогласие, аргументировать отказ от сотрудничества; отсутствие стереотипов, предрассудков.

С точки зрения философии, толерантность – это мировоззренческая жизненная позиция «за», «против» принципов, норм, убеждений, вырабатываемая в результате этнического, духовного опыта личности. Проблема толерантности начала своё становление как философско-мировоззренческая сравнительно недавно. Вместе с тем, вопрос о веротерпимости поднимали ещё Дж. Локк, Вольтер, Б. Спиноза и другие в Западной Европе, к веротерпимости призывали Н. Бердяев, Н. Лосский, П. Мансуров, С.С. Соловьев, А. Хомяков, А. Шестов и другие.

В социально-философской, культурологической и политической литературе можно отметить разработку данной проблемы в работах

М.М. Бахтина, О.Г. Дробницкого, И.С. Кона, К. Лоренца, Б.Ф. Поршинева, Ж.П. Сартра, Э. Фромма и других.

Место толерантности в условиях социально-экономической и политической модернизации отражено в аналитических публикациях и социологических исследованиях:

- по политической толерантности – М.С. Машаном, Ю.О. Булуктаевым, Г.В. Малининым и В.Ю. Дунаевым, Н.А. Абуевой;

- по религиозной толерантности – А.И. Артемьевым, Р.А. Подоприморой, Г.Т. Телебаевым.

- по межэтнической толерантности – С.М. Борбасовым, Р.К. Кадыржановым, Г.Н. Иреновым, К.У. Биекеновым, А.И. Артемьевым, Н.В. Романовой.

Само понятие «толерантность» благодаря смысловой насыщенности является своеобразной этической доктриной современности. Поэтому, наряду с основами демократии, системой прав человека, толерантность сегодня является руководящим принципом, в соответствии с которым осуществляется образование, воспитание и развитие личности, формирование гуманных отношений в обществе.

Таким образом, толерантность – это сложный, многоаспектный, многокомпонентный и неоднородный феномен, который невозможно описать только в одном измерении.

Проблема отсутствия единого общепринятого определения толерантности приводит к тому, что в теоретических подходах и в ее диагностике в настоящее время используется принцип сопоставления противоположностей: толерантность и интолерантность – негативное, враждебное отношение к особенностям той или иной культуры, которое проявляется в различных формах – от обычной невежественности до умышленного уничтожения людей. Поэтому в настоящее время предпринимаются попытки упорядочить разнообразные виды и формы толерантности.

Значимость проблемы толерантности в современном мире отражена в «Декларации о ликвидации всех форм нетерпимости дискриминации на основе религии или убеждений», принятой на пленарном заседании 13 ноября 1981 года Генеральной Ассамблеей ООН. В «Декларации принципов толерантности», принятой и подписанной 16 ноября 1995 года государствами – членами ЮНЕСКО, толерантность определяется «не только как моральный долг, но также как политическое и правовое требование» [4, с. 7].

Таким образом, развитие толерантной культуры молодежи теснейшим образом связано с политической социализацией и общим образованием. В Казахстане развитие толерантной культуры граждан

проходит на всех уровнях образования. Современные реалии требуют нового видения образовательного процесса, ориентированного на расширение гуманитарных наук и установкой на плюрализм и представлениями о социально-политическом мире, характеризующемся многоликостью и разнообразием; мульти-поликультурное образование, предполагающее изучение различных культур воспитания в гражданах высокой толерантности и уважения к чужим традициям.

Литература

1. Асмолов А.Г. Толерантность: различные парадигмы анализа // Толерантность в общественном сознании России. - М., 1998.
2. Завалко Н.А., Набиев Е.А., Петрусевич А.А. Методология исследования культуры толерантных отношений молодежи. Монография. - Усть-Каменогорск, 2015.
3. Золотухин В.М. Две концепции толерантности: Монография. - Кемерово, 1998.
4. Декларация принципов толерантности //Толерантность – дорога к миру / Сост.Б.Э. Ризрдон. - М., 2001.
5. Клепцова Е.Ю. Психология и педагогика толерантности. - М., 2004.
6. Нысанбаев А.Н. Философия межэтнического диалога и взаимопонимания в глобальном и локальном контекстах // Устойчивость этнокультурных систем в контексте динамики глобализации. Материалы городской научно-практической конференции Научно-экспертной группы АНК г. Алматы. – Алматы: ИФПР КН МОН РК, 2012.

ҚҰҚЫҚТАНУ ПӘНДЕРІНДЕ CLIL ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мухаметкалиева М.К.

ҚАЕУ колледжі, Өскемен, Қазақстан

CLIL – бұл пәндік білімді игеру мен тілдік құзыреттілік жақсартуға қос фокуспен шет тілі арқылы тілдік емес пәнді оқыту тәсілін сипаттау үшін пайдаланылатын жалпы термин. CLIL әдістемесі болашақ түлектердің өз мамандығы шеңберінде қарым – қатынасты шет тілінде жүзеге асыруға мүмкіндік беретін деңгейде білуіне жол беретін, лингвистикалық компетенцияларды қалыптастырады.

Пәндік – тілдік интеграцияланған оқыту екі мақсатты көздейді:

- шет тілі арқылы пәнді оқу;

- оқытылатын пән арқылы шет тілін оқу.

CLIL әртүрлі білім беру топтарында – балабақшаның жоғарғы тобынан бастап жоғары білім беруге дейін пайдаланылады, яғни бұл әдістемеді тіл зерттеу объектісі ретінде емес басқа пәндерді тану құралы қарастырылады. Сол сияқты білім алушының оқыту процесін түсіну қабілетін, коммуникативтік құзыреттіктері мен уәждемесін қалыптастыру, дамыту құралы ретінде қаралады.

CLIL әлемдегі үлкен танымалдылық ие болып жатыр. Осы әдістемеге қызығушылықтың артуы – оқытудың құзыреттілік – бағдарлық моделін енгізуге байланысты жекелеген пәндерді, оның ішінде шет тілігі оқыту әдістемесінде күрделі өзгерістердің болып жатқанынан.

Білім беру процесі ойдың орамдылығы, жұмылғыштық, бастама-шылдық және сындарлылық сияқты қасиеттерге ие мамандарды даярлауға көзделуі тиіс.

Өз бетімен білім алу қабілеті, инновациялық технологияларды иелену, оларды пайдалану перспективалары мен мүмкіндіктерін түсіну, өз бетінше шешім қабылдай алу, жаңа әлеуметтік және кәсіби жағдайларға бейімделушілік, командада жұмыс істеу дағдылары, күйзелісті жеңіп шыға алу – міне, маман ие болу керек құзыреттердің тізімі. Осы әдістеме шеңберінде білім беру қызметі осы құзыреттіктерді қалыптастыруға бағытталды.

Бүгінгі таңда көптеген елдер, оның ішінде Қазақстанда әртүрлі пәндерді ағылшын тілінде оқыту әдістемесін практикада табысты пайдалануда.

Әдістемені қабылдау үшін бастау нүктесі – әрбір студент немесе оқушы ақылды және білімді тұлға болып табылатынын, бірақ өзінің ақыл – парасатын ана тілінде ғана көрсете алатындығын мойындау болады.

Шет тілінде қарым – қатынасқа түскен кезде, студенттер арнайы білім – құрылыс, инженерия, педагогика, медицина және т.б. салаларында өз білімдерін көрсете алмай қалып жатады.

Мамандық бойынша шет тілін білмей, студенттер кәсіби қарым – қатынас жасай алмайды. Бұдан басқа, студенттердің, мамандық бойынша, оларға қажетті ақпараттық ресурстарға қол жеткізуі шектеледі және тиімді кәсіби өсу мүмкіндіктері болмауы мүмкін.

Шет тілдерін оқытуды профильдеу – «Тамақ», «Отбасы», «Әуестік» деген дағдылы мән мәтіндерден шегінуге және студенттердің келешекте кәсіби және жалпы адами қарым – қатынасы үшін коммуникативтік жағдайларға мүмкіндік береді.

CLIL әдістемесінің әртүрлілігі

CLIL әдістемесі бойынша оқыту қалайша іске асырылуы керек екені жөніндегі бірыңғай тұжырымдама жоқ. Әрбір оқу орны студенттерді қосымша / олар үшін ана тілі емес тілде оқыту жолдары мен әдістері туралы шешім қабылдайтындықтан, әр әдістеменің өз ерекшеліктері болады.

Модель – оқу орнының жағдайларына, білім беру мұқтаждықтарына және пәнге немесе тілге қойылатын болжалды фокусқа байланысты болады.

CLIL жалпы анықтамасына сәйкес, пәндік – тілдік интеграцияланған оқытудың әртүрлілігі – пәндік – бағдарланған тәсілден тілдік – бағдарланған тәсілге дейін баруы мүмкін.

Қосымша (көп жағдайда ағылшын) тілінде пәндік оқыту тәжірибесі негізінде үш модельді белгілеуге болады (профессор До Койл – 2010 ж.).

1 – модель: көп тілді оқыту.

Оқытудың әртүрлі жылдарында бірнеше тілдер пайдаланылатын интеграцияланған оқытуда, түрлі пәндерді осы модель бойынша оқыту аяқталған соң студент бірнеше тілде кәсіби білім алады.

Бұл модель әртүрлі елдерден талапкер және дарынды студенттерді таратуға арналған, оқытудың беделді нысаны болып табылады.

2 – модель: пән мен тілді көмекші / қосымша интеграцияланған оқыту.

Тілді үйрету арнайы пәндерді оқыту процесіне қатарлас жүргізіледі, сонымен қатар жоғары деңгейдегі ойлану процестерін қамтамасыз ету үшін білімдер мен икемділіктерді дамытуға ерекше көңіл бөлінеді.

Тілді үйрету арнайы салаларға байланысты болғандықтан, тіл оқытушылары профилді оқыту құрылымдық бөлімдеріне кіреді, олардың рөлі – мамандары дайындауда сыртқы қолдау көрсету.

Студенттер мамандықтарды иеленген кезде, мамандықтары бойынша жұмыс істеу үшін шет тілін пайдалана алады.

3 – модель: тілдік қолдауды енгізу арқылы жүргізілетін пәндік курстар. Мамандық бойынша оқыту бағдарламалары тілдік дағдыларды дамыту көзқарасынан әзірленеді. Оқытуды тілдерді үйрету саласындағы пән оқытушылары және мамандар жүргізеді.

Оқыту тілін нашар білетін студент барлық оқыту процесінде қолдау алып тұрады, ол студент үшін оқыту пәні мен тілді меңгеруді ықтимал етеді.

Бұл модель студенттерді әртүрлі тіл және мәдениеттер аясында оқытуға жарайды.

CLIL әдістемесіне тән негізгі элементтер

CLIL – ситуациялық, контекстік және білімді беру мұқтаждықта-ры мен талаптардың кең спектріне сәйкес келетін, арнайы пән мен тіл-ді оқытудың кең және икемді тәсілі.

Осы модель алуан түрлері арқылы іске асырылуы мүмкін екен-дігіне қарамастан, CLIL – дің барлық түрлеріне тән негізгі элементтер бар.

1. Оқу бағдарламасы – білімдер мен дағдылардың реттілігін және пәннің айрықша элементтерін түсінуін есепке ала отырып әзірленеді.

2. Бағдарлама мазмұнды әртүрлі көзқарас арқылы зерттеу мүм-кіндігін ұсынады, ол пәнді тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Осы әдістеме арқылы шет тілін пайдалану студенттерге пәнді және оның негізгі терминологиясын түсінуге, студенттерді одан әрі оқытуға не-месе болашақ мансапқа даярлауды ынталандыруға көмектесе алады.

3. Пәнді оқу кезінде шет тілін пайдалануда негізгі фактор фокусы коммуникация мен қарым – қатынасқа ерекше көңіл бөлу болып табы-лады, ол шет тілін пайдалануды жақсартады және ауызша тілді дамы-тады.

4. Оқыту – студенттердің уәждемесін арттыруды, ойлану дағды-ларын дамытуды, әртүрлі интерактивті әдістемелер пайдалануды қам-тиды.

5. Мәдениет. Баламалы көзқарастарды түсіну – мәдениет арқылы білімді, жан – жақты хабардар болу мен түсінікті орнатуға көмектесе-ді.

6. Ұлтаралық орта. CLIL студенттерді әлемдік қауымдастыққа да-ярлайды.

CLIL әдістемесін енгізу қиыншылықтары мен артықшылықтары

CLIL әдістемесін практикада пайдалану оның артықшылықтарын, сондай – ақ оны оқу процесіне енгізудің кейбір проблемаларын белгі-леуге мүмкіндік берді.

Осы әдістеменің негізі артықшылықтарының бірі білім алушы-лардың екінші және одан астам шет тілдерін үйрену уәждемесін арт-тыру болып табылады.

Тілді үйрену мақсатты болады, өйткені тіл нақты коммуникатив-тік міндеттерді шешу үшін пайдаланылады.

Бұдан басқа, білім алушылардың зерттелетін тілдің мәдениетін жақын білу мен түсінуге мүмкіндіктері бар, ол оқушылардың әлеумет-тік мәдени құзыреттіктерін қалыптастыруға әкеледі. Білім алушы тіл-дік материалдың үлкен көлемін қабылдайды, ол табиғи тіл ортасына толық енуді білдіреді. Сонымен қатар, әртүрлі тақырыпта жұмыс істеу

білім алушының пәндік технологияда сөздік қорын толықтыруға ықпал ететін өзгеше терминдер мен белгілі тілдік құрылымды жаттап алуға мүмкіндік беретінін, және алған білім мен ептіліктерін одан әрі пайдалануға дайындайтынын атап өту керек.

Осы әдістеменің көп артықшылықтарына қарамастан, оны оқу процесіне енгізген кезде проблемалар туындауы мүмкін.

Негізгі проблема – шет тілі оқытушыларының пән бойынша жеткіліксіз білімі, немесе пән оқытушының шет тілін жеткіліксіз білуі болып табылады.

Білім беру ұйымдарында бұл секілді бағдарламаларды іске асыру үшін ең кем дегенде екі тілде дәріс оқи алатын, практикалық, семинарлық және зертханалық сабақтарды өткізе алатын, жоғары білікті оқытушылар қажет.

Осындай міндеттерді, көптеген білім беру ұйымдарында табысты пайдаланылып жүрген шешу тәсілдерінің бірі – оқытушылармен шет тілі сабағын және оқу-әдістемелік материалдарды даярлау кезінде консультациялар жүргізу. Сондай-ақ оқушылар шет тілін жет білу үшін өз бетінше жұмыс істейді.

Оқушылардың жүктемесін ұлғайтуға, сондай-ақ материалды шет тілінде меңгеруге байланысты бірқатар психологиялық проблемаларға әкелетін – оқушылардың өзі шет тілін жеткіліксіз білуі тағы бір проблема болып табылады.

Оқушылардың мұқтаждықтарын қанағаттандыратын оқу бағдарламаларын және оқу материалын дайындау проблемасы туралы ескерту керек. Сондай-ақ шет тілі арқылы оқыту – пәннің өзін игеру процесін қиындата алатын фактісін ескеру керек.

Бұл жағдайда үлкен талаптар оқытушыға қойылады. Шет тілін жете білуден басқа, CLIL сабақты өткізуге мүлде жаңа тәсілді талап етеді, сондықтан оқытушыларға материалды берудің, жұмысты ұйымдастырудың әртүрлі формаларын пайдалану, студенттердің жеке және шығармашылық қызметіне ерекше көңіл аудару керек.

Бұл өз кезегінде, негізгі пәндерді ағылшын тілінде үйрену студенттер үшін әлдеқайда қызығырақ және тиімдірек болатынын білдіреді. Егер пән сабақтары шет тілі сабақтарына тән, қызметтік және коммуникативтік тәсіл шеңберінде өтетін болса, бұл CLIL оқытушылардың айрықша кәсіби құзыретін білдіреді.

Әдебиеттер

1. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңы (27.07.2007 ж. №319-III).
2. Нұрақаев Л.Т., Шегенова З.К. Пәндік - тілдік интеграцияланған

оқыту әдісін (CLIL) пайдалану жөніндегі мұғалімдерге әдістемелік ұсынымдар. – Астана, 2017.

3. «Пәндік – тілдік интеграцияланған оқыту» тәсілін қолдану жөніндегі мұғалімдерге арналған нұсқаулық. – Алматы, 2017.

ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МОТИВАЦИИ СТУДЕНТОВ ЭКОНОМИЧЕСКОГО КОЛЛЕДЖА

Еримбетова А.Н.

Усть-Каменогорский колледж экономики и финансов, Усть-Каменогорск, Казахстан

В образовательном процессе колледжа, реализующем социализацию учащихся, мотивация играет существенную роль, определяя условия его протекания. Говоря по другому, доставляет ли обучение студенту положительные эмоции или ему придется посещать занятия без энтузиазма.

От условий протекания образовательного процесса зависит его качество, выражающееся в качестве знаний учащихся и их воспитанности, что, в свою очередь, определяет уровень развития всего общества.

Действия человека исходят из определенных мотивов и направлены на определенные цели. Мотив - это то, что подталкивает человека к выполнению действий. Только зная то, что движет человеком, что побуждает его к деятельности, какие мотивы лежат в основе его действий, можно попытаться разработать эффективную систему форм и методов управления им. Для этого следует знать, как возникают или вызываются те или иные мотивы, как и какими способами они могут быть приведены в действие, как осуществляется мотивирование людей.

В современном мире к организации и качеству образования предъявляют новые требования. Поэтому современный выпускник колледжа должен не только владеть специальными знаниями, умениями и навыками, но и ощущать потребность в достижениях и успехе. Нужно прививать ему интерес к накоплению знаний, непрерывному самообразованию, поскольку постоянно развивающаяся система профессионального образования требует соответствия содержания, форм и методов обучения современным стандартам подготовки квалифицированного специалиста. В связи с этими изменениями проблема профессиональной мотивации приобретает сегодня особое значение.

ние.

Мотивация (побуждение) – активное состояние мозговых структур, побуждающее человека совершать наследственно закрепленные или приобретенные опытом действия, направленные на удовлетворение индивидуальных или групповых потребностей.

Мотивация это процесс формирования у студентов необходимых стимулов, воздействующие на поведение человека, которое развивается на основе осознания, как своих личных потребностей, так и потребностей других людей. Поэтому особенно важным становится вопрос о стимулах и мотивах учебно-профессиональной деятельности студентов. По опыту у каждого преподавателя возникает вопросом: «Почему студенты не учатся или не хотят учиться?». И тут же начинаем искать причины, которых множество: нет психологического комфорта в группах, они разочарованы в выборе своей профессии, им не хочется учиться, потому что нет заинтересованности и т.д. Известная всем мудрость гласит: «Можно привести лошадь к водопою, но нельзя заставить ее пить». И пока студент сам не захочет учиться, невозможно его заставить это сделать, но преподаватель может его заинтересовать, увлечь учебой, объясняя при этом, для чего ему нужна эта профессия и как сможет ли он самореализовываться как личность и специалист.

Мотивы - это сложная и подвижная система, на которую можно влиять. Даже если выбор будущей профессии студентом был сделан не вполне самостоятельно и недостаточно осознанно, то, целенаправленно формируя устойчивую систему мотивов деятельности, можно помочь будущему специалисту в профессиональной адаптации и становлении. Необходимо изучить мотивы выбора специальности и скорректировать мотивы учения и влияния на профессиональное становление студентов. Эффективность учебного процесса непосредственно связана с тем, насколько высока мотивация и высок стимул овладения будущей профессией. Мотивация к обучению достаточно непростой и неоднозначный процесс изменения отношения личности, как к отдельному предмету изучения, так и ко всему учебному процессу. Можно лишь создать для студента необходимые условия, при которых ему самому будет интересно учиться. А создание таких условий зависит от многих факторов: влияния круга общения студента, запросов социума, воздействия родителей и, конечно же, формирования образовательной и воспитательной среды в колледже, для которой огромное значение имеет сам преподаватель как личность и специалист, начиная с внешнего вида и заканчивая профессионализмом.

Рассмотрим подробнее наиболее важный фактор повышения мо-

тивации студентов колледжа - мотивация студентов преподавателем. Студент - не школьник, которому можно сказать «так надо», и он с этим согласится, поэтому преподаватель должен уметь доказать студентам, что им нужны знания для того, чтобы стать хорошими специалистами и самореализовавшимися личностями. Данный фактор подразумевает:

- Субъектно-субъектные отношения студента и педагога: быть преподавателю наставником, для обсуждения тех вопросов, в которых есть затруднения и чтобы он смог помочь и в других вопросах не связанные с преподаваемыми предметами. Преподаватель должен помочь студенту поверить в собственные силы. Сотрудничество, доверие, наставничество - ключевые слова для определения таких взаимоотношений.

- Уважение к студенту: да не все студенты могут нравиться преподавателям, но он личность, а значит, к нему нужно проявлять соответствующее отношение. Видеть в нем индивидуальность, уникальность, признавать самобытность личности - залог успеха преподавателя.

- Стимулирование на результат, а не на оценку: есть студенты, которым необходимо открыть возможности практического применения знаний. Студентам интереснее рассказ из опыта работы преподавателя. Так, к примеру, история из жизни заводского цеха, связанная с техникой безопасности или особенностями поломки в механизмах, запоминается намного лучше, чем обычная теоретическая информация.

- Умение педагога заинтересовать студента: своим предметом и личным примером. Студент, чувствуя взаимоуважение и отношение к себе как к равному, вызывает у него желания участвовать в обсуждении, участвовать в диспуте, высказать своё мнение и появляется огромное желание приходить на занятия. Педагог, для студента, прежде всего личность, обладающая определёнными человеческими качествами, умеющая создать на уроке атмосферу психологического комфорта и ситуацию успеха. Педагог не должен обманывать и разочаровывать своих воспитанников.

- Умение грамотно использовать систему поощрения-наказания: похвала и критика являются важным инструментом в руках педагога. Порицание не должно быть унижительным, оно должно открыть для студента перспективу дальнейших действий для освоения чего-либо или исправления, а публичная похвала, подкреплённая описанием достоинств и отличительных особенностей, придает студенту уверенности в себе, повышает его внутреннюю мотивацию и желание снова достигать не только аналогичного, но и более высокого результата.

- Формирование положительного отношения к профессии: педагог должен уметь разъяснить и убедить студента в нужности и важности выбранной специальности. Иногда нужно просто подбодрить, пояснить перспективу освоения профессии, заостряя внимание на важных профессиональных компетенциях и специфических вопросах.

- Максимальная свобода выбора для студента: ориентируясь на личность студента, можно предлагать различные индивидуальные задания, темы сообщений, докладов, виды творческих работ, дать возможность студентам самим разрабатывать друг для друга задания различной степени сложности. Осознание не только сопричастности к процессу обучения, но и значимости для этого процесса - лучший способ повысить мотивацию.

- Интерес педагога к личному опыту студента: не только в профессиональной деятельности, но и к социальному опыту личности вообще. Это необходимое условие для взаимности интереса.

Ряд этапов трудовой жизни человека захватывает более ранние и поздние периоды его жизни (выбор профессии, трудовое и профессиональное обучение и т.д.). Актуальность мотивации учебной деятельности студентов заключается в том, что основной деятельностью человека является труд, который занимает, как минимум, треть взрослой самостоятельной жизни.

Часто труд на данном этапе развития рассматривается как способ получения различных благ, с помощью которых студент хотел бы самоутвердиться. Особенно у студентов все большее значение приобретает интерес (склонность) к той деятельности, с помощью которой они собираются утвердиться в этом мире.

Мотивация к обучению, к сожалению, сама по себе проявляется довольно редко. Для этого нужно использовать различные методы её формирования, что бы она могла обеспечивать и поддерживать плодотворную учебную деятельность на протяжении продолжительного периода времени.

Методов формирования мотивации к учебной деятельности довольно много. Вот некоторые из них:

- создание ситуаций занимательности;
- эмоциональные переживания;
- сопоставление научных и житейских толкований природных явлений;
- создание ситуаций познавательного спора;
- создание ситуаций успеха в учении.

Литература

1. Абрамовских Т.А. Формирование системы управления мотивацией профессионального развития персонала средствами нематериального стимулирования. Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. 2015. № 5-2. - С. 50-55.
2. Асеев В.Г. Мотивация поведения и формирование личности. – М.: Мысль, 1976.
3. Бажук О.В. Повышение мотивации к учебно-профессиональной деятельности школьников и студентов. Учеб-метод. пособие / ФГБОУ ВПО "Омский государственный педагогический университет", филиал в г. Таре. - Омск, 2015
4. Лисовец Н.М. Профессиональная мотивация студентов как способ активации обучения. Фестиваль педагогических идей «Открытый урок» European Researcher, 2013, Vol.(62), № 11-1

ЕРЛІ – ЗАЙЫПТЫЛАРДЫҢ НЕКЕГЕ ҚАҒАТАТТАНУЫ МЕН ҮЙЛЕСІМДІЛІГІ

Байтемирова К.Б.

Қазақстан-Американдық еркін университеті, Өскемен, Қазақстан

Қазіргі таңда отбасын құруға ұлттық немесе қандай да бір басқа, элеуметтік тосқауыл жоқ. Сондықтан жастар жолдас таңдағанда, оның бойында өзіне ұнайтын мінез қырларын табуға тырысады. Болашақ отбасын құруда ерлі-зайыптылардың жас ерекшелік дайындығы ғана емес, олардың психологиялық даярлығы да маңызды орын алады.

Әрбір отбасы, әр ата-ана балаларының болашақ отбасылық өмірге тиянақты тәрбиелеуі керек. Өйткені, дер кезінде берілмеген тәлім кейін бармақ тістететіні айдан анық. Өмірлік жар таңдауда жастарға үйлесімділік заңдылықтарын білу қажет. Ерлі-зайыптылардың үйлесімі немесе үйлеспеуі еңбекке деген көзқарасқа көп байланысты екен. Қызметтік міндеттерін атқаруға жауапкершілікпен қарайтын адамдар ерлі-зайыпты өмірде үйлесімге оңай жете алады. Қызықты жұмыс, жұмысына қанағаттану ерлі-зайыптылық өмірге оң әсерін тигізеді, ал керісінше, үйдегі жайлы жағдай еңбек қабілеттілігіне, жұмысқа қанағаттанушылығына жақсы әсер етеді [1].

Неке – отбасын құрудың негізі болып табылады. Отбасы – бірлесіп күн көретін, туыстық қатынаста тұратын адамдар тобы. Балалар тәрбиесін жүзеге асырып, басқа да қоғамдық тұрғыдан мәнді қажеттіліктерді қанағаттандыратын некелік немесе туыстық қатынастармен

байланысқан адамдар тобы [2].

Отбасы – бұл адамдар қауымының ежелгі формаларының бірі, ол таптан, ұлттан және мемлекеттен бұрын пайда болды. Отбасы қоғамның бір бөлігі және тұлға әлеуметтенуінің басты институты болып табылады. Неке және отбасы түсініктері бір-бірімен тығыз байланысты, бірақ ұғымдардың ерекшеліктері да бар.

Неке және отбасы әр түрлі тарихи кезеңде пайда болған А.Г. Харчев бойынша неке бұл – әйел мен ер кісі арасындағы тарихи өзгеріп тұратын әлеуметтік қатынастар нысаны, және қоғам олардың жыныстық өмірін, ерлі-зайыптылық және ата-аналық құқықтары мен міндеттерін реттеп, белгілеп отырады, ал отбасы бұл - неке және одан туындайтын ерлі-зайыптылардың балаларының денсаулығын, оларды тәрбиелеуге деген адамгершілік жауапкершілікті алу мен құқықтық негізінде жинақталған қауым болып табылады [2].

Ерлі-зайыптылар кез-келген отбасының өзегі болып табылады. Отбасының қоғамдағы, адами мәдениеттегі рөлі өте маңызды. Отбасы маңызды әлеуметтік институт болып табылады. Дәл отбасында. Тұлғаның алғашқы әлеуметтенуі орын алады.

Жұптар арасындағы өзара қарым-қатынас психология саласындағы мамандарды үнемі қызықтырып келеді. Отбасын құрған әйел мен ер адамдар өз қатынастарына разымыз ба? – деп ойланады. Отбасындағы тұрақтылық және некеге қанағаттану өзара ерекше түсінік емес. Некедегі тұрақты одақтар әрқашан қанағаттанудың жеткілікті деңгейімен ерекшеленбейді.

Психологиялық үйлесімділік дегеніміз - біреуінің ой-пікіріне екіншісінің қайшы келмеуі, олардың бір-бірін қолдап, толықтырып отыруы және үміттерінің сәйкес келуі.

Некедегі үйлесімділік дегеніміз - отбасындағы әл-ауқат деңгейі, сондай-ақ ерлі-зайыптылардың бір-біріне қанағаттану деңгейіне негізделген отбасындағы тұрақтылық.

А.Н. Обозона (1983) ерлер мен әйелдердің отбасы мүшелері ретінде үйлесімділігінің төрт аспектісін көрсеткен:

1. Рухани. Ерлі-зайыптылардың негізгі құндылықтары, қызығушылықтары, қажеттіліктері, бағыт-бағдарларының толық келісімді болуы. Ең жоғары және күрделі рухани үйлесімділік;

2. Персоналды. Ер мен әйелдің мінездік ерекшеліктері, құрылымдық - динамикалық сәйкестілігі;

3. Физиологиялық. Ерлі-зайыптылардың жыныстық үйлесімділігі. Жас ерекшелігі мен дене, физиологиялық деңгейі;

Отбасы - тұрмыстық. Ерлі-зайыптылардың толық үйлесімді болуы. Олар әрқашан өмірдің көптеген аспектілеріне ортақ келісімге келеді.

луі керек. Бұл үй шаруашылығын жүргізу, жауапкершілікті бөлу, отбасылық бюджетті басқару үшін қолданылады. Үйлесімділіктің басты критерийі - балаларды тәрбиелеудің тиімділігі [3].

Үйлесімділіктің негізгі үш деңгейі бар:

1. Бірінші деңгей. Ер мен әйелдің темпераменттерінің үйлесімді болуы;

2. Екінші деңгей. Үміт - күтілімдерінің үйлесімділігі - бұл, сәтсіз некеге әкелуі мүмкін, оның соңы ажырасуға әкеледі. Әр қайсысының өз армандары мен мақсаттары бар. Мысалы: ер адам мықты от басын құрғысы келеді, жақсы жұмысы болып, балаларын, от басын қамтамасыз еткісі келеді. Ал әйелі жақсы жұмыс жасап, әзірге бала жайлы ойламайды. Некеге отырғаннан кейін рөлдік үміттенулер қалыптаса бастайды. Егер олар бір-біріне қайшы келсе, жаңа қосылған ерлі-зайыптылар ерте ме, кеш пе ажырасуларына алып келеді. Ол жағдайға жол бермеу үшін, бар ынта-жігеріңмен сүйіктіңізді жақсы көріп, ақша қаражатын қолдана білуіңізге қажет;

3. Үшінші деңгей. Құндылықтардың үйлесімділігі - бұл үйлесімділіктің жоғарғы сызығы. Ол өмірлік мақсаттарының үйлесімділігінен көрінеді. Барлық отбасы мүшелерінің денсаулығы мықты, жақсы қарым-қатынастары болу керек. Ерлі-зайыптылар сүйікті ісімен айналысса тұрақты табыс әкеледі. Әйел мен ер адамның отбасылық, материалдық және т.б. құндылықтары ұқсас немесе бірін-бірі толықтырып отырса, ондай неке ұзақ жасайды. Бұндай жұптарды «үйлесімді» деп атауға болады.

Ерлі-зайыптылардың үйлесімділігі туралы негізгі заң, ол ерлер мен әйелдердің тектік қасиеттерінің болуы. Ол әр түрлі болуы керек. Ал, әлеуметтік қасиеттері - ұқсас болуы керек. Тек бұл ғана ерлі-зайыптылардың болашақта өз некелеріне қанағаттанатындықтарын көрсете алады [3].

Жақсы және бақытты отбасы – рухани ғана емес, сондай-ақ, моральдық тұрғыда берік болып табылатын неке одағы болып табылады.

Некеге қанағаттану бұл эмоционалды құбылыс. Ер мен әйел адамда бұл сезім белгілі бір жағдайларда эмоция ретінде көрінеді.

Некеде ерлі-зайыптылардың материалдық, жыныстық, рухани, психологиялық және күнделікті қажеттіліктері қанағаттандырылуы тиіс. Отбасылық қарым-қатынастар осы барлық тілектерді қанағаттандырады.

Некеге қанағаттанудың бірнеше дәрежесі бар:

1. Мүлдем қолайсыз отбасы;

2. Қолайсыз отбасы;

3. Ауыспалы отбасы;

4. Сәтті, қолайлы отбасы;

5. Өте сәтті, қолайлы отбасы.

Некеге жақсы әсер ететін қандай факторларды көрсетуге болады. Ерлі-зайыптылардың бірін-бірі толықтыруы – отбасылық қарым-қатынасқа және некеге толықтай қанағаттану болып табылады.

Некеге әсер ететін төрт фактор көрсетіледі:

1. Отбасының әлеуметтік - демографиялық және экономикалық сипаты;

2. Отбасынан тыс ерлі-зайыптылардың іс-әрекет сферасының мазмұны. Бұл жерде ерлі-зайыптылардың кәсіби саласы және жақын әлеуметтік ортасымен қатынастары қарастырылады;

3. Отбасылық өмірлік негізгі бағыттарында ерлі-зайыптылардың бағдарлары мен мінез-құлқы. Осы өмір барысындағы өмірлік бағдарлары міндетті түрде сәйкес келуі керек. Шаруашылық және тұрмыстық міндеттері дұрыс бөлінуі керек. Ерлі-зайыптылар ортақ дұрыс шешім жасай отыра, дұрыс демалыс өткізе алуы да керек.

Ерлі-зайыптылар арасындағы ерекше өзара қарым-қатынас. Олардың эмоционалды - адамгершілік құндылықтары сай келуі, бірін-бірі сыйлап, жақсы көруі керек. Ортақ қызығушылықтарының болуы, оларды жақындастыра түседі. Сондай-ақ, бір-біріне адал болуы, олардың сүйіспеншілігін арттырады [4].

Психоаналитик Э. Фром ерлі-зайыптылардың қанағаттанушылығы туралы жазбаларында: «Махаббат – адамзаттың өмірінің мәні жайлы сұраққа қанағаттанарлық жалғыз ғана жауап». Оның пікірінше некеге деген қажеттілік төмендегідей көрсетіледі:

1. Ерлі-зайыптылардың көбі махаббатқа қалай жақсы көру керектігі жағынан емес, қалай сүйікті болсам деген көзқараспен қарайды.

2. Жақсы көру қабілетіне емес, махаббаттың өзіне деген көзқарастары болады.

3. Ерлі-зайыптылардың сенімі шынайы болса, махаббат және өмірдегі белсенді қызығушылықтары артады.

Сондай-ақ, Уиллард Харли ерлі-зайыптылармен психотерапиялық жұмыс жасаудың негізінде, ер мен әйелдің некеге қанағаттануының қажеттіліктеріне қарай бірнеше ерекшеліктерін анықтаған:

- Жыныстық қанағаттану;

- Демалыс;

- Әйелінің көріктілігі;

- Үйдегі шаруаны жүргізуі;

- Масаттануы.

Ал әйел адамдардың қажеттіліктері:

- Нәзіктік (романтика мен қамқорлықтың болуы);

- Ерінің отбасына деген адалдығы;
- Қаржылай қолдауы;
- Тіл табысу мүмкіндіктері;
- Шанылық пен ашық айту.

Н.Н. Обозова көптеген авторлардың, яғни О. Вейнигер, П. Астафьева, Г. Гейман, Б. Ананьевтің талдауларына сүйене отырып, ерлі-зайыптылардың қызметі жайлы қорытындысы келесідей:

Ер адамдар сыртқы әлемді қалаушы, уақыт пен кеңістіктің негізін салудың бастаушысы. Ал әйелдер - адамзат өмірін және өздерін, қоршаған ортаны қорғаушы болып табылады. Еркектер - әлемді қалай қаласа, солай бұзуында мүмкін. Әйелдер – барлығын тұрақтандырып, өмірді сақтайды.

У. Харлидің пікірінше, ер және әйелдің отбасын құрудағы болатын сәтсіздіктер, ол бір-бірінің қажеттіліктерін білмеуінен туындайды. Ерлі-зайыптылар қажеттіліктерінің айырмашылықтары ерекше, сондықтан адамдарға ерлі-зайыптылық өмірге бейімделуі қиындау болады. Бір-бірінің қажеттіліктері неғұрлым қанағаттандырылса, соғұрлым некеден ләззат алуы сезіледі [5].

Ғалымдардың зерттеулері көрсеткендей, отбасындағы психологиялық қиындықтардың барлығы, ерлі-зайыптылардың қарым-қатынасының сипаты. Отбасының бүкіл тұрмыс-салты, отбасы мүшелерінің көңіл-күйіне, ахуалына, ерлі-зайыптылардың нәтижелі кәсіптік қызмет ету қабілетіне тікелей ісер етеді. Болашақ ерлі-зайыптылардың нәтижелі кәсіптік қызмет ету қабілетіне тікелей әсер етеді. Болашақ ерлі-зайыптылардың арасындағы келісімнің алғы шарттарын қарастыра келіп, келесі үйлесімділіктерді атап көрсетуге болады:

1. Әйел мен ер арасындағы өзара тартымдылық пен биологиялық үйлесімділіктің болуы;

2. Жұптардың жеке тұлғалық жағымды қасиеттерінің болуы (әлеуметтік жетілуі, көзқарастарының ұқсастығы, төзімділік, еңбекқор, қамқорлық);

3. Ерлі-зайыптылардың жайлы өмір сүруіне жанама әсер ететін факторлар (ата-анасы, отбасының тұрмыс жайы, материалдық деңгейі);

4. Психологиялық үйлесімділік (мінез-құлқы, темперамент).

Егер ерлі-зайыптылар барлығын ақылмен істесе, тактикалық тұрақтандырғыштарды қолданса бұл процесс күйзеліссіз өтуі мүмкін. Тактикалық тұрақтандырғыш – дегеніміз, бірлескен өмірдің көптеген психологиялық тактикалық қателігінен бұрылып кетуге мүмкіндік беретін жалпы принциптер:

- Некеге дейінгі кезеңде туындаған қарама-қайшылықтарға нақты

қарау;

- Қиялға берілмеу;
- Қиын шықтан қашпау;
- Жұбының психологиясын танып білу;
- Ұсақ нәрсені де бағалай білу;
- Төзімді болу, ренішті ұмыта білу;
- Өз талаптарын қоршаған ортаға жапсырмау, жұбының абыройын сақтау;
- Өз-өзіне қарау [1].

Сонымен, қорыта келгенде отбасылық қатынас психологиясының негізгі мәселелерінің бірі неке сәттілігін және оған әсер ететін факторларды анықтау болып табылады. Қазіргі таңда отбасын тұрақтандырудың маңызды құралы болып, ерлі-зайыптылардың қарым-қатынасын жақсарту, некемен қанағаттану деңгейін көтеру болып табылады.

Әдебиеттер

1. Әбілбакиева Ғ. Жар таңдаудағы үйлесімділік заңдылықтары. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: [https:// massaget. kz/ okus-huilarga/ shyigarma/29852/](https://massaget.kz/okus-huilarga/shyigarma/29852/)
2. Биекенов К., Садырова М. Әлеуметтанудың түсіндірме сөздігі. - Алматы: Сөздік-Словарь, 2007.
3. Харчев А.Г. Социология семьи: проблемы становления науки: Перепеч. с изд. 1979. - М.: ЦСП, 2003.
4. Коваль Н.А., Калинина Е.А. Психология семьи и семейной дезадаптивности Учеб. пособие. - Тамбов, ТГУ им. Р. Державина, 2007.
5. Шнейдер Л.Б. Семейная психология: Учеб. пособие для вузов. 2-е изд. - М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2006.
6. Харли У. Законы семейной жизни // Протестант, 1992.

ИНФОРМАТИКА САБАҒЫНДА МОДУЛЬДЫ ЖҮЙЕНІ ТИІМДІ ПАЙЛАНАУДЫҢ АРТЫҚШЫЛЫҒЫ

Мустафина С.Ж.

Өскемен экономика және қаржы колледжі, Өскемен, Қазақстан

Елбасы Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан-2050» стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Жолдауында «Білім және

кәсіби машық - заманауи білім беру жүйесінің, кадр даярлау мен қайта даярлаудың негізгі бағдары. Бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін біз сауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек. Барлық жеткіншек ұрпақтың функционалдық сауаттылығына да зор көңіл бөлу қажет», - деп атап көрсетті.

Мемлекетіміздің «Білім туралы» Заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеті ұлттық және жалпы азаматтық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар: оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді акпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттерін көздейді. Сондықтан, қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдында оқыту үрдісі технологияландыру мәселесін қойып отыр. Заман талабына сай білім оқу орындарында білім мазмұнын, оның құрылымдық жүйесін жақсарту білім реформасының жүзеге асуының басты шарты. Соған орай білім беру орындарында модульді оқыту жүйесіне ауысу жағдайы күннен күнге қарқынды дамып келе жатыр .

Модульдік оқыту технологиясы өткен ғасырдың 60-шы жылдарының басында АҚШ және Батыс Еуропаның оқу орындарында дәстүрлі оқытудың баламасы ретінде пайда болды және үлкен танымалдыққа ие болды. Талай жыл өткеніне қарамастан осы технология: «модуль және тәсілдері, құрастыру, модульдік бағдарламала», деп бірнеше түсіндіру бойынша қарастырылып келеді. Кейбір ресейлік авторлар, мысалы: Ю.К. Балашов және В.А. Рыжов модульді белгілі бір нақты кәсіби қызметті орындау үшін қажетті ғылыми ақпараттың белгілі бір жиынтығы ретінде қарастырып отыр. Бұл ғалымдар модульді оқытуды жеке маңызы бар аяқталған блоктарға бөлуді ұсынады. Білім алушылар алдыңғы блокты игергеннен кейін ғана модульдің келесі блогымен жұмысқа көшеді деген тұжырымды ұстанды. Ал Шотланд мектептерінде қолданылатын оқытудың модульдік жүйесі мынадай элементтерден тұратын модульдермен берілген:

- жалпы немесе арнайы, кіру деңгейі, оқытудың жоспарланған нәтижелері;
- білім, білік, мінез-құлық элементтері;
- мазмұны (контекст, оқыту әдістері мен нысандары, бағалау рәсімдері).

Ал Кеңес әдебиетінде модульдік оқыту идеялары П. Юцвичинде "модульдік оқытудың теориясы мен практикасы" (Каунас, 1989) монографиясында баяндалған. Оның пікірінше, модульдік оқытудың мәні: оқушы толығымен өз бетінше (немесе педагогтың кейбір көме-

гімен) модульмен жұмыс істеу барысында оқу танымдық іс-әрекетінің нақты мақсаттарына жетеді. Ал бізге ең жақыны Т.И. Шамова ұсынған модульдің құрылымы. Ол модульді аяқталған дербес блоктарда ұсынылған оқыту бағдарламасы ретінде қарастыруды ұсынады. Модульдік оқытудың мәні оқушы толығымен өз бетінше (немесе педагогтың кейбір көмегімен) модульмен жұмыс істеу барысында оқу танымдық іс-әрекетінің нақты мақсаттарына жететіні болып табылады.

Оқу барысында модульді оқыту жүйесі келесі негізгі бөліктерді қамтиды: 1. Студенттің немесе оқушының жетістікке жетудегі мақсатты ойы немесе бағдарламасы;

2. Студенттің немесе оқушының жетістікке жетер жолындағы ұстаздың кеңестері;

3. Студенттің немесе оқушының өз бетінше жетістікке жеткен нәтижелері.

Модульдік оқытудың басқа оқыту жүйелерінен негізгі айырмашылықтары мен мақсаттары:

1) оқыту мазмұны тиімді және нәтижелі болуына белгілі бір мақсатта жұмыс істеуге арналған жеке блоктардан тұру ұсынылады;

2) бағдарламаға сағат көлемі мен мазмұны ғана емес одан шығатын және күтілетін нәтиже де айқын бекітіледі;

3) мұғалімінің әрбір блоктар немесе бөлімдер бойынша нұсқаулықтар мен кеңестер тізімі қарастырылған;

4) ең бастысы жеке тапсырмаларды өз беттерімен орындау барысында студенттер мен оқушылар пікір алмасу, ой бөлісу қарым қатынас жасауды қамтиды;

5) студент көп уақыты өз бетінше жоспарлау, орындау, ұйымдастыру, қорытындылау, бағалау тәсілдері бойынша нәтижеге қол жеткізеді;

6) студенттердің немесе оқушылардың білім алу мен нәтижеге қол жеткізу барысында қандай қиыншылыққа болмасын нәтиже алуға дағдыландыру;

7) оқытудың тәсілдерін игерте отырып, жеке дара адами тұлға ретінде қалыптастыруға жол сілтеу, бағыт бағдар беру.

Қазіргі кезде осы жүйенің талаптарымен мақсаттарын ескере отырып білім беру жүйесінде бірқатар енгізулер мен өзгерістер қамтылуда. Модульді білім беру жүйесіне көшу әсіресе орта және жоғары оқу орындарында тиімді оқыту болып табылары анық. Себебі жеке тұлғаны қалыптастыру кезінде студентке өз бетімен жұмыс істеу, жетістікке табандылық пен шыдамдылық арқылы жетуге болатынын үйрету үлкен жауапкершілік. Осыған орай бұл жүйені қолдануда әр пәннің өз ерекшелігі мен қиыншылығы әр түрлі.

Информатика сабағында модульды жүйені қолдану бұл дегеніміз әр студент жауапкершілігі мол жұмыс атқарумен пара пар. Информатиканы оқыту барысында мұғалім студентпен біріге отырып, нәтижеге жету барысын бірге қарастырды. Белгілі бір тақырып немесе блок бойынша керекті білім толық деңгейде теориялық жағынан, кейін тәжірибелік жағынан қарастырылады. Нәтижеге жету барысында студентте қажетті құрал жабдықтармен сонымен қатар тапсырмалар тізбегі және бірнеше нұсқаулықтар тізімімен қамтамасыз етіледі. Мысалы: Кестелік редакторды оқыту барысында студенттерге жалпы бұл бағдарламаның атқаратын қызметі мен пайдалану ортасын, жұмыс жасау жолдары мен тиімділігін ашық түсіндіріледі. Келесі жолы бағдарлама бойынша берілген тақырыптарға мысалдар келтіріледі. Қалған тақырыптар студенттердің өз беттерімен жұмыс жасауына арналады. Берілген тапсырмалар бойынша нәтижеге жету барысында студенттер келтірілген мыладар бойынша қосымша мәліметтер тізімі бойынша жұмыс атқарады. Әрбір студент жұмыс ақтару барысында компьютермен тиімді жұмыс жасау жолдарын үйренуді тереңірек біле бастайды. Мұғалімнің дұрыс жол көрсету барысында керекті құралдарды тиімді пайдаланып, топтағы студенттермен араласа отырып, пікір алмасып, өз ойларын ашық және пікірлерін нәтижелі қорғай алуды үйренеді. Осы жолмен білім беруге арналған тақырыптар тізбегін студенттер өз бетімен шешуді үйренуге дағдыланады.

Мұндай тәсілде студенттің оқу іс-әрекетін ұйымдастыру студенттің өзін-өзі оқыту мен өзін-өзі дамытудағы рөлін күшейте отырып, бірлесіп бөлінген (оқытушы студент) жеке іс-әрекетке көшуді жүзеге асыруға, сондай-ақ оқытудың деңгейлік саралануын жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Студент оқу материалын өз бетінше оқып, компьютерлік құралдарды пайдалана отырып өз бетінше тексере алады. Тапсырмалардың күрделілік деңгейі ептілік пен дағдылардың қалыптасуына қарай өсуі мүмкін.

Өз бетінше оқыту кезінде уақытты үнемдеуге, оқушыларды таза механикалық, ретті жұмыстан босатуға және білім алудың сапалы деңгейін төмендетпей, оқыту процесін жандандыруға, компьютерді жетік білуге мүмкіндік берер еді.

Қортынды: сол себепті модульді білім беру жүйесінің білім саласында, әсіресе информатика сабағына пайдасы өте зор. Ең бірінші ол студенттің өз бетімен компьютерді тиімді және оңтайлы пайлауды үйретеді, екінші топтық жұмыс, пікір алмасу, өз ойын ашық және жекті жеткізуде тиімді рөл атқарады, үшінші жеке тұлғаны қалыптастыру барысында студенті өз бетімен жұмыс істеуге, нәтижеге жету барысында табандылық пен шыдамдылықты пайдалануды, ең бастысы өз

еңбегінің жемісін көруді қалыптастыру ұйымдастырады.

Әдебиеттер

1. Миронова М.Д. Модульное обучение как способ реализации индивидуального подхода: Дис. ... канд. пед. наук. - Казань, 1993.
2. Галочкин А.И., Базарнов Н.Г., Маркин В.И., Касько Н.С. Проблемно-модульная технология обучения. Структура и содержание модульных программ по курсу «Органическая химия». - Барнаул, 2004.
3. Муравьева А.А., Кузнецова Ю.Н., Червякова Т.Н. Организация модульного обучения, основанная на компетенциях: Пособие для преподавателей. - М., 2005.
4. Рекомендации по структуре модульных образовательных программ начального и среднего профессионального образования / Составители: Ефимова С.А., Посталюк Н.Ю. Гл. ред. д.п.н., проф. Лейбович А.Н. – М., 2005.

ИНФОРМАТИКА ПӘНІНДЕ ЖАҢА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Манапова А.С.

ҚАЕУ колледжі, Өскемен, Қазақстан

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі - білім беру бағдарламаларын меңгеру үшін жағдайлар жасау керек» - деп көрсетілген. Осы жағдайлардың бірі, білім беруді ақпараттандыру барысында білім беру үрдісін дидактикалық және оқыту құралымен, яғни компьютермен қамту болып саналады.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар – мұғалімнің технологиялық білім саласында шығармашылық әлеуетін, жұмыс нәтижелілігін дамытатын құрал деп те атауға болады.

Қоғамды ақпараттандыру үрдісі заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға негізделген білім жүйесінің жаңа моделін әзірлеу қажеттілігін тудырды. Мұғалімдерге өзіндік жұмысын жеңілдететін, әрі тиімді бағдарламалық кешендерді жасауға көмек болатын жаңа технологиялық шешімдер қажеттігі туындады. Осындай топ шешімдеріне мынадай бағдарламаларды жатқызуға болады: Plickers, learning.apps, kahoot.it, яғни осындай бағдарламалар негізінде мұғалімдер барлық оқушылардың білім алу үрдісіне қызығу-

шылықпен, ауыртпалықтарсыз және барынша мұғалім мен білім алушылар уақытының аз жұмсалуды нәтижесінде жетуімізге болады.

Plickers - статистикалық жұмыс жасау үрдісін жеңілдететін және сыныптың жауабын лезде бағалап беретін қосымша.

Біз жарнамалардағы QR-кодтарды көргенде, ол кодтар нақты бір сайтқа қосымша ақпарат алу үшін сілтеме жасайтынын білеміз. Бірақ, бұл QR-кодтардың жалғыз қолданысы емес.

Plickers мұғалімнің ұялы телефонын немесе планшетін оқушылардың карточкаларындағы QR-кодтарды оқу үшін пайдаланады. Әр оқушыда жеке карточка болады. Карточканың төрт қабырғасы жауаптың төрт нұсқасын білдіреді, оларды бұру арқылы оқушы дұрыс нұсқасын таңдайды. Алдын ала бағдарламаға сыныптың тізімі ендіріледі, сол арқылы әр оқушының сұраққа қалай жауап бергенін білуге болады.

Plickers қосымшасы арқылы тақырып соңында тест өткізуге болады. Ол үшін алдын ала сыныптың тізімі мен тест сұрақтарды енгізіп қою қажет. Оқушылар карточкаларын дұрыс жауабына бұрып бір уақытта көтереді, ал сіз планшетке немесе ұялы телефонға түсіріп аласыз, бағдарлама жауаптарды сканерлеп, нәтижесін көрсетеді. Plickers-те жауаптарды диаграмма арқылы да көруге болады. Plickers-ты оқушылардың сабаққа кім қатысып отырғанын білу үшін де қолдануға болады. Бұл бүкіл сыныпты тізім бойынша тексергеннен карточкаларды көтеріп тұрған оқушыларды суретке түсіріп алған тиімдірек деп ойлаймын.

Plickers–тің тиімділігі осында – ол оқу үрдісін өзгертпейді. Ол қосымшаны қолдану үшін компьютерлік сынып және басқа да техника қажет емес, тек қана мұғалімнің планшеті керек. Сонымен қатар, оқушылардың өзіне де қызықты, себебі сабақта ойын элементі пайда болады.

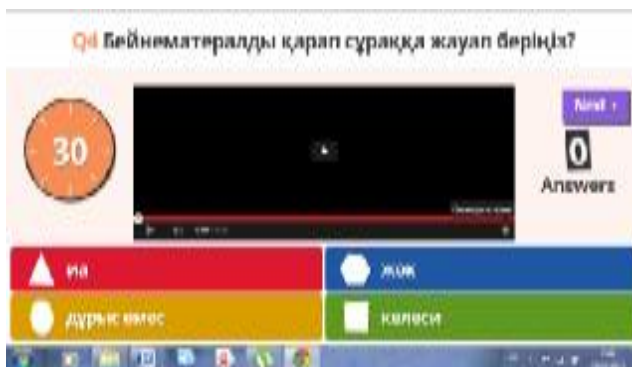
Сурет 1. Plickers қосымшасы

Тағы да бір жоғары мүмкіндіктерге ие интернет бағдарламалардың бірі – Kahoot.

Сурет 2. Kahoot қосымшасы

Kahoot – мобильді құрылғыларда дұрыс жауабы бар онлайн викторина құруға мүмкіндік беретін сервис. Сервис арқылы құрылған бір викторинаға жалпы саны 30-ға дейін оқушы қатыса алады. Веб сервис оқушының әр тақырып бойынша білімін бекітуге, тексеруге мүмкіндік береді.

Сурет 3. Kahoot қосымшасының тестілеу терезесі

Викторинаны жүргізу барысында оқушылар арасында байқау ұйымдастыруға болады. Қорытындысында оқушылардың жинаған ұпайын берген жауабының дұрыс, бұрыстығын көрсетеді. Сонымен қатар, қашықтан оқыту мақсатында да қолдануға болады. Құрылған тестті әлеуметтік желілер арқылы немесе электронды пошта арқылы сілтемесін жіберіп, басқа әріптестермен бөлісуге болады.

Қазіргі заман мұғалімі тек өз пәнінің терең білгірі ғана емес, тарихи-танымдық, педагогикалық, саяси-экономикалық сауатты және ақпараттық – коммуникациялық технологияны жетік меңгерген болуы тиіс. Еліміздің мәртебесінің биік болуы әсіресе, жас ұрпақтың білімділігі мен белсенділігіне байланысты. Қазіргі заманғы білім беруге қойылатын басты талап сапалылық. Мұғалім заман талабына сай, білім беруде жаңалыққа жаны құмар, шығармашылықпен жұмыс істейтін, оқытудың жаңа инновациялық әдістерін шебер меңгерген жан болғанда ғана білігі мен білімі сапалы, көшбасшы тұлға қалыптасады.

LearningApps.org – бұл РН Вегн білім беру Информатика Педагогикалық колледжі Орталығының Майнц және Циттау / Герлиц қалалары Университеттерімен бірлескен ғылыми-зерттеу жобасы.

Сурет 4. LearningApps.org қосымшасы

Интерактивті білім беру қосымшасының негізгі тапсырмасы балаларды интерактивті және қызықты формада оқытатын арнайы мультимедиялық бағдарлама. Интерактивті тапсырмаларды құрастырушы LearningApps.org «Викторина»; «Сөздерді белгілеу»; «Кім миллионер болғысы келеді?»; «Топтастыру», «Картада белгілеу», «Жұпты табу», «Құрастыруға арналған пазлдар», «Суреттерді сұрыптау», «Сөзжұмбақ, Бұл қай жерде?» және тағы басқа сияқты білім беруге арналған онлайн қосымшалардың көп түрін ұсынады.

БІЛІМ БЕРУДЕГІ МОБИЛЬДІ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Мұратұлы Д.

Қазақстан-Американдық еркін университеті, Өскемен, Қазақстан

Мобильді технологиялар білім беру процесінің ажырамас бөлігі болып табылады. Қазіргі заманғы оқыту мобильді байланыс құралдарының таралуына, білім беру сапасын жақсартатын және студенттерді шет тілін оқытуда педагогикалық мүмкіндіктерді кеңейтетін көптеген оқу бағдарламалары мен жаңа технологияларды белсенді енгізуге байланысты. Ақпараттық технологиялар ғаламдық ақпараттық кеңістік құра отырып, ақпараттық ағындардың қоғамға таралуын қамтамасыз ете отырып, адами қызметтің барлық салаларына енді.

«Мобильді оқыту» - білім беруде педагогтердің жұмысын жеңілдетуші, мүмкіндіктерін кеңейтуші, білім тереңдігін күшейтуші технология және негізгі оқыту формасына қосымша көмекші құрал деп те қарастырылады.

«Мобильді оқыту» «қашықтықтан оқыту» ұғымымен тығыз байланысты. Себебі, оқытушы мен оқушының арасындағы қарым қатынас формасы қашықтықтан (оқушы - объект, оқытушы - субъект) орындалады, оқу үдерісінің компоненттері (мақсаты, мазмұны, әдіс тәсілі, ұйымдастыру формасы, оқыту құралдары) толық қамтылады. Мобильді оқытудың оқыту формасының қашықтықтан оқытудан өзгешелігі, мобильді оқыту технологиясы оқу үдерісін нақтылайды, яғни оқушы өзінің білім алуына қатысушы белсенді (білім беру үдерісінде оқушы - субъект).

Біздің елімізде қазір «мобильді оқыту» электронды оқытудың қосымша формасы ретінде қолданылуда. Бірақ қолданылу аясы әлі де болса қажетті деңгейде емес. Оған себеп:

1. Сапалы білім беретін контенттердің жеткіліксіздігі және оны іске асыруға қажетті алғы шарттардың жеткіліксіздігі;
2. Жаппай білім алуға пайдаланылатын біртұтас жүйенің жасалмауы;
3. Желілік байланыс қызметінің бағасының жоғарылығы.

Тексеру процесін автоматтандыру аудиторлық уақытты тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Қалыптастырушы бағалауға арналған қосымшалардың ішінде атап өтуге тұрарлықтары: математикалық және шығармашылық есептер үшін онлайн сервистер (Theanswerpad, Peergrade), тест үшін қосымшалар (Kahoot, Socrative), бағалаушылар (Plickers, Gradedeck, Quick key), онлайн платформаларда тест өту үшін студентке есептік жазба, ұялы клиент және тұрақты интернет қосылым қажет. Бұл оны орындау кезінде қиындық тудыруы мүмкін. Сон-

дықтан дәстүрлі және инновациялық әдістерді біріктіретін бағалаушы қосымшаларға назар аудару мағынасы бар – Студенттер қағаз матрицаға жауап бере отырып, жұмысты орындайды, содан кейін оқытушы құжатты смартфонмен сканерлейді және мәліметтерді өңдеуге жібереді (1-кесте).

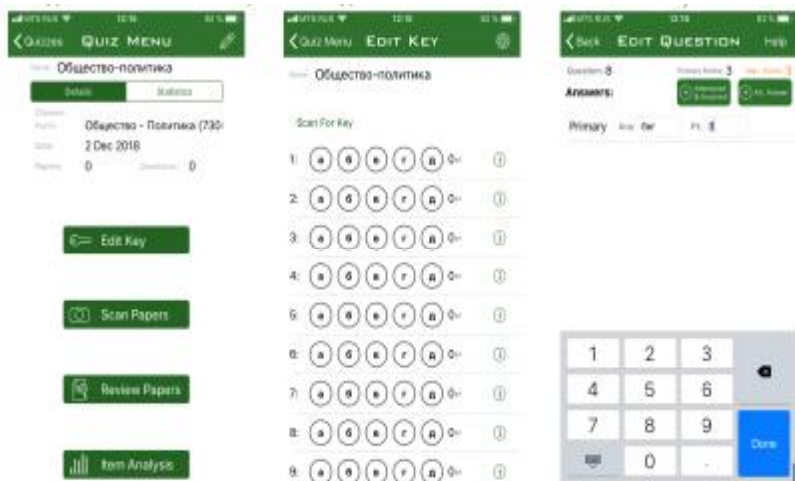
Кесте 1. Автоматты талдауға арналған бағдарламалар

	ZipGrade	Grade Deck	Wise	Quick Key	Gradecam
Нұсқасы	2.22.284	2.0.3	2.0	0.1.222	5.0.18
Пайдалану мүмкіндігі	100	Шексіз	100	100	Шексіз
Максималды сұрақтары	100	100	100	30	10
CSV мүмкіндігін қолдау	Бар	Бар	Бар	Бар	Жоқ
Кросс-платформалық	Бар	Бар	iOS	Бар	Бар
Тапсырмалар түрі	Multiple choice True/False	Multiple choice True/False	Multiple choice True/False	Multiple choice Open response Match question	Multiple choice True/False

Мобильді құрылғылар Интернет желісіне қосылу құралы. Электронды оқыту курстары, білімді бақылау, тестілеулер, практикалық жұмыстарды орындау және басқа да оқу материалдарына қол жетімділікті ұйымдастырушы арнайы порталдарды қолданушылар мобильді құрылғыларды пайдалана алады.

ZIP Grade. Қосымша, студенттер жауаптарының сандық көшірмесін алуға және жылдам нәтиже беруге мүмкіндік береді. Студент дұрыс жауапты таңдайды, оны басып шығарылған бланкіге енгізеді, ал оқытушы олардың жауаптарын телефон арқылы тексереді.

Алдымен студенттер жауап беретін бланктерді табу қажет. Zip-Grade сайтынан <https://www.zipgrade.com/>, Answer Sheets парақшасына өтіп, қажетті жауап бланкісі таңдалады. 20 сұраққа дейін, 50-ге дейін немесе 100-ге дейін.

Сурет 1. ZipGrade бағдарламасының көрінісі

Әрбір оқытудың жаңа технологиялары оқыту теориясы бойынша белгілі бір субъектілердің қарым-қатынасындағы қасиеттерін өзгерте жаңа өрістегі белгілерді қалыптастыруға ұмтылады. Оған қажетті оқытудың құралдарын өзгерте жаңа мазмұнда, жаңа сипатта жетілдіре анықтауды көздеген.

Оқыту технологияларын сабақта қолдану студенттердің білім сапасын арттырып қана қоймайды, олардың жеке тұлға ретінде қалыптасуына әсерін тигізеді. Жаңа әдіс-тәсілдерді мән-мағыналарына, ерекшеліктеріне қарай тандап қолданса, студенттерге білім беру сапасы жақсарады.

Әдебиеттер

1. Traxler J. Current State of Mobile Learning // Mobile Learning: Transforming the Delivery of Education and Training. 2009 [Элек-трондық ресурc] URL: <http://www.aupress.ca/index.php/books/120155>;
2. Маматов А.В., Немцев А.Н., Штифанов А.И., Беленко В.А., Загороднюк Р.А., Немцев С.Н. Использование технологии сотовой связи и мобильных устройств в дистанционном обучении. – М., 2012.
3. Система «Білім ал» [Электрондық ресурc] URL: www.bilimal.kz;
4. Логинова А. В. Использование технологии мобильного обучения в образовательном процессе // Молодой ученый. - 2015. - №8. - С. 974-976.

ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ САБАҒЫН ӨТКІЗУДІҢ ЗАМАНАУИ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

Толеуханов К.Т.

ҚАЕУ колледжі, Өскемен, Қазақстан

Елбасы Н.Ә. Назарбаев әрбір жылғы халқына арнаған жолдауында: «жедел дамып келе жатқан ортада өмір сүруге қабілетті; ұлттық тілді, тарихты жетік меңгерген, отандық мәдениетті бойында қалыптастырған; шығармашылығы дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру» деп атап өткен болатын.

Бүгінде білім - қоғамның әлеуметтік-экономикалық, интеллектуалдық және рухани дамуының стратегиялық бағдары ғана емес, сонымен қатар біздің қоғамымыздың қауіпсіздігінің кепілі.

Оқытудағы жаңа технология аса қажетті педагогикалық мәселелердің шешімдерін табуға, ой еңбегін арттыруға, оқу процесін тиімді басқаруды қамтамасыз етеді.

Жаңа технологияларды оқыту үрдісінде қолданудың негізгі ерекшелігі ол оқытушылар мен білім алушыларға өз бетімен және бірлесіп шығармашылық жұмыс жасауға көп мүмкіндік береді және оны педагогикалық мақсатта пайдалану білім алушылардың зердесіне, сезіміне, көзқарасына әсер ете отырып оның интеллектуалдық мүмкіншіліктерін арттыруға көмектеседі.

Дене тәрбиесінің әлеуметтік жүйе және қоғамдық құбылыс есебінде дене тәрбиесі жүйесін, оның қалыптасуы мен дамуының негізгі заңдылықтарын, оның қызметі мен құрылымын танып, білудің қажеттілігі білім мен тәрбие талаптарына сәйкес өсіп келе жатқан ұрпақтың дене тәрбиесін қамтамасыз ету үшін керек.

Мұндай маңызды әдістеме ғылыми және оқу пәні ретінде жетекші рөл атқаратын, дене тәрбиесі саласындағы кәсіптік бағытта болашақ мұғалімдерді дайындауды жүзеге асыратын жоғары оқу орындарындағы оқыту жүйесіне тікелей байланысты.

Қазіргі жаңа технология заманында білім алушыларды қызықтырып, асық, бес тас ойындар деп айту өте қиын іс екені анық. Сондықтан білім берудің жаңа технологиясын пайдаланып, дене тәрбиесі пәнін жаңа технологиялық әдіспен білім алушылардың жас ерекшеліктеріне, денсаулықтарына байланысты, ұлттық ойындарды, спорттық ойын түрлерін, сабақтың мазмұнына қарай іріктеп алып, пайдалануға болады.

Әрбір білім алушының санасына ойынды сіңістіріп енгізу үшін біз қызықты да дұрыс әдістерді қолдануымыз қажет. Дегенмен, бұл бағдарламалар базалық, сондықтан оларды әрбір педагог жергілікті

жағдай мен салт-дәстүрлерге орай өзгертулер мен толықтырулар енгізіп, өзгерте алады.

Дене тәрбиесін, жаңа технология мен озат тәжірибені ұлттық және жалпы адамзаттық құндылық қағидаларымен сабақтастыра зерттеу - бүгінгі күн талабынан туындап отырған педагогика ғылымының міндеттерінің бірі. Дене тәрбиесінің мәнін бүгінгі жаңа заман талабына сәйкес қарастыру - бұл адамды өзі өмір сүрген органың жемісі ғана емес, сол ортадағы дене мәдениеті, адамгершілік қарым-қатынасы әрекетімен көрінетін субъект деп танылуымен айқындалады.

Қоғамның елеулі өзгерістерге түсуі, адамның мақсат-мұраттарына, тұрмыс-тіршілігі мен мінез-құлқына, сондай-ақ өзінің жеке басына да субъект ретінде өзгеріс енгізуде. Оның үстіне қоғамдағы салауаттылық, дене мәдениеті мен рухани құндылықтардың табиғаты, мәні, шығу тегі және атқаратын қызметтері туралы жан-жақты зерттеу, білім алушылардың дене тәрбиесін салауаттылық дене мәдениеті мәселесімен байланыста қарастыру қажеттігі біздің тақырыбымыздың өзектілігін айқындай түседі.

Елімізде бәсекеге қабілетті білім - білім беру саласының ең басты міндеті болып отыр. Дамудың алдыңғы қатарындағы елдердің білім дәрежесімен теңесу - еліміздің білім саясатының негізгі көздегені. Дамыған елу елдің қатарына енудің алғышарттарының бірі де осы сапалы да бәсекеге қабілетті білім. Сондықтан да еліміздегі мектептердегі білім берудің басты ұстанымдары мен міндеттері, әрекеттері, жолдары осы мақсатқа орай ұйымдастырылады.

Сонымен, түйіндеп айтарым, сабақта және тәрбиеде, мектептерде ұлттық ойынды ұтымды пайдалансақ, дене тәрбиесі пәнінде білім алушылардың өз бетімен жұмыс жасау дағдарын қалыптастыру шарттары теориялық тұрғыдан негізделсе, онда білім алушылардың білімге деген құштарлығын арттыруға және халықтың асыл мұрасын бойына сіңіріп, ұлттық сананы қалыптастыруға болады.

Жалпы орта мектептердегі «дене тәрбиесі» пәнінің мақсаты әлі күнге дейін толықтыруды қажет етеді, осыған орай оның ғылыми негізделген бағыт-бағдарын жасау қажеттілігі туындайды. Осы бағыттағы ізденістердің тиімдісі дене тәрбиесі сабағында дәстүрлі емес оқыту құралдарын қолдануды зерттеу болып табылады.

Қазіргі таңда Қазақстан бүкіл әлемдік білім кеңестігіне ену табалдырығында. Өмір ағымына қарай білім беру жүйесінің моделі күрделі өзгерістерге ұшырап отыр. Елбасы Н.Ә. Назарбаев білім мен ғылым қызметкерлерінің екінші съезінде «Болашақта еңбек етіп, өмір сүретіндер - бүгінгі мектеп білім алушылары. Мұғалім оларды қалай тәрбиелесе, Қазақстан сол деңгейде болады. Сондықтан жүктелетін

міндет өте ауыр» деген болатын. Осы ғылым мен білімнің негізін тереңдету нәтижесінде ғана еліміз өзінің елдігін басқа елдер алдында көрсете алады. Ал ел тағдыры оның келешекте кемелді ел болуы мектептің қандай негізде құрылуына байланысты болмақ.

«Біздің стратегиялық міндетіміз - бәсекеге қабілетті елдердің қатарынан лайықты орын алу» деп ел басшымыз әңгіменің басын ашып айтқаны бар.

Дене шынықтыру пәнінің басқа пәндерге қарағанда көптеген ерекшеліктері бар. Мұнда негізінен білім алушының қабілеті, бейімділігі баса назарда болуы керек. Дегенмен де білім алушыларды бейімдеу, қабілетін дамыту, спортқа деген қызығушылығын арттыру жақсы ұйымдастырылған сабаққа байланысты. Сондықтан білім алушылардың пәнге қызығушылықтарын арттыру, сабақта тақырыпқа байланысты спорт түрлерінің шығу тарихын, спорт түрлері дамыған елдерді спорттың әр саласындағы белгілі спортшылар өмірін алуға болады.

Сол себептен мұғалім сабақты тартымды етіп теория мен практиканы ұштастыруында жаңа инновациялық технологиялардың тиімділігі баса назарда болуы қажет. Бұл мұғалім мен білім алушы арасындағы қарым-қатынас, сабақты жақсы оқитын, спортқа бейім білім алушылармен белсенді жұмыс істеп қана қоймай, барлық білім алушының дамуы үшін қолайлы жақсы ойлар туғызып, қабілеті жеткен жерге дейін еңбек етуін ойластыру тиіс. Барлық білім алушылар өз қабілетін ең төменгі жеңіл тапсырмаларды орындаудан бастайды, оларды міндетті түрде толық орындап болғаннан кейін ғана, келесі күрделі деңгейдегі жаттығуларды орындауға көшіп отырады. Бұл білім алушылар арасындағы бәсекелестікті және әр білім алушының өз қабілетіне, қызметіне сәйкес жоғары деңгейге көтерілуіне толық жағдай жасалады.

Білім алушының бойында оның өміріне қажетті іс-әрекет тәсілдері мен технологияларын қалыптастыруға негізделген оқытуды ұйымдастырудың амал-тәсілдерін, формалары мен әдістерін айқындау – қазіргі таңда кезек күттірмейтін көкейкесті мәселелердің бірі.

Жеке тұлғаның дамуы үшін білім алушының қарқынды іс-әрекеті болуы шарт. Алайда кез-келген іс-әрекет білім алушының қабілетін, дарынын, мінез-құлық белгілерін, білік пен дағдыларын дамыта алмайды. Қабілеттіліктің дамуы үшін өз барысында білім алушының бойында жағымды сезімдер туғызатын іс-әрекет қажет. Білім алушы белгілі бір жұмыспен міндет үшін емес, баға үшін емес, сол жұмыспен өзі айналысқысы келетін болғандықтан жетістікке ұмтылады, яғни ол білім алушыда жағымды сезімдермен байланысты қажеттілік бар.

Осыған байланысты жеке тұлғаның дамуының тағы бір бастауы өзіне көңіл аудартады. Бұл жеке тұлғаның мәдени ұстанымдарынан бастау алатын өз-өзіне деген қалыптастырушылық, талап қоюшылық ықпалы.

Қазақстан әлемдік қауымдастық қатарында басқа елдермен терезесі тең дәрежеге қол жеткізуі үшін, жас ұрпақтың нұрлы болашағы үшін осындай батыл қадамдарға бару қажет. Қоғам игілігі, елдің өркендеп дамуы үшін жасалып жатқан осы маңызды бастамаға білім беру және ғылым саласы қызметкерлерінің, жалпы барша халықтың қолдау көрсетіп, барынша ат салысатынына сенеміз. Сол сенім бізді алға жетелейді. Халқымыздың ғасырлар бойы армандап, екі ғасыр тоғысында қол жеткізген бақыты ол біздің – тәуелсіздігіміз. Оның іргетасының мықты болып, нығаюы жас ұрпақтың терең білімі мен тәлімді тәрбиесіне байланысты болмақ.

Әдебиеттер

1. Алимханов Е.А. Дене тәрбиесі және спорттағы ғылыми-әдістемелік жұмыстарды жүргізу. Оқу – әдістемелік құралы. – Алматы, 2013.
2. Ботағариев Т. Дене шынықтыру және спорт теориясы мен әдістемесі. Оқу құралы. – Алматы, 2017.
3. Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі: ғылыми-теориялық журнал, 2014 ж.
4. Қарақов А. Қозғалыс белсенділігі – дене тәрбиесінің бастауы. - Әдістемелік құрал. - Алматы, 2017.
5. «Дене шынықтыру мен спорт құралдары арқылы ұлт денсаулығын нығайту» - халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының материалдары. - Орал, 2018.

ЗАМАНАУИ АРНАЙЫ ОРТА КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУДЕГІ АРНАЙЫ ТЕХНИКАЛЫҚ ПӘНДЕРДІ ОҚИТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Сембина Ш.К.

Өскемен экономика және қаржы колледжі, Өскемен, Қазақстан

Қазіргі оқытушының рөлі аудиториялық сабақтарда оқулықтағы қиын жерлерді таза механикалық түсіндіруден білім алушылармен шығармашылық қарым-қатынас жасауға, сондай-ақ дұрыс шешімдерді бірлесіп іздеуге көшуді көздейді. Бұл ретте студенттердің өздігінен білім алуы мен өзін-өзі дамыту үшін қолайлы жағдай жасауға көп көңіл

бөлуге тура келеді. Оқу процесі білім, білік және дағды кешенін қалыптастыруға, жалпы дамуға, ақпаратты жинау және өңдеу бойынша дербес қызмет әдістерімен қарулануға, осылайша ескірген "Бүкіл өмірге білім" формуласының өзекті "Бүкіл өмір арқылы білім" формуласына көшуін іске асыруға бағытталуы тиіс Қазіргі заманғы ақпараттық технологияларды кеңінен пайдалану кезінде жаңа оқу ортасын қалыптастыра отырып, оқытуға осындай көзқарасты неғұрлым тиімді іске асыруға болады [1].

Колледждердің техникалық мамандықтарының студенттері оқытылатын пәндердің ерекшелігіне байланысты гуманитарлық мамандықтар студенттерінен айырмашылығы бар, соның ішінде әртүрлі схемалармен, диаграммалармен, кестелермен, сызбалармен және т.б. бай оқу материалымен жұмыс істеуге мәжбүр екендігіне назар аударайық. Бұл ерекшелікті ескермеуге болмайды.

Осыған байланысты соңғы жылдары бастапқы графикалық дайындық деңгейі аса өткір – төмен болған колледждердің техникалық пәндерінің оқытушылары кездесетін проблеманы қозғамауға болмайды. Кеңістіктік көріністер мен кеңістіктік ойлаудың жеткіліксіз қалыптасуы, проекциялық сызудың бос орындары байқалады: студенттер кескінді проекциялық байланыстардың бұзылуымен сызады, бейнелердің өздері бейнеленген пәндерге және т.б. сәйкес келмейді. Кейбір жағдайларда бөлшектердің геометриялық пішінін талдау кезінде қиындықтар туындайды. Мұндай жағдайда келесі сұрақ өзекті болып қалады: білімдегі олқылықтарды жою және техникалық пәндерді оқу кезінде тұрақты практикалық іскерлікті қалыптастыру үшін оқу процесіне және тиісінше оқу-әдістемелік кешенге оқытудың қандай әдістемелік құралдарын, тәсілдері мен технологияларын қосу орынды болар еді. Аудиториялық сабақтарға бөлінген уақыт өте аз, ал біліктілік пен дағдыны қалыптастыру процесі уақытша екенін ескере отырып, сапаны жоғалтпай оқыту процесін қарқындату мәселесі өзекті болып отыр.

Техникалық пәндерді оқу кезінде мультимедианы (көру әсерлерін) кеңінен қолдану негізінде мәтіндік ақпараттың едәуір көлемін графикалық түрде ауыстыруға болады. Естеріңізге сала кетейік, техникалық мамандықтағы студенттердің көпшілігі өздерінің ментальдық ерекшеліктеріне байланысты дәл осындай графикалық түрде ұсынылған оқу материалын неғұрлым тиімді меңгеруге бейім. Бұл жағдайда ақпаратты игеру процесі өнімді болады. Мультимедиа мен анимацияны пайдалана отырып, анық, қысқа Графикалық ақпарат техникалық мамандықтардың студенттерімен жақсы меңгеріледі. Мұндай оқыту технологияларын қолдану өзінің тиімділігін дәлелдеді: олар за-

манауи компьютерленген (қағазсыз) оқыту жағдайында жеткілікті түрде оңай іске асырылады. Сонымен қатар мультимедиялық оқу құралдарын құру айтарлықтай материалдық шығындарды талап етпейді [1].

Мұнда негізгі мәселелер графикалық ақпаратты ұсынудың ең оңтайлы тәсілдерін пайдаланумен байланысты. Компьютер мониториянда "суреттің сапасы" да маңызды. Оқу материалын түсіну үшін көрнекілік пен қол жетімділікті арттыру үшін суреттің фото реалдылығын қамтамасыз ету қажет. Бұл жағдай технологиялық станоктар мен жабдықтар, кескіш құрал, машина бөлшектері, техникалық механика негіздері, материалдар кедергісі, автомобиль қозғалтқыштары теориясы және т.б. сияқты техникалық пәндерді оқу туралы сөз қозғаған кезде ерекше маңызға ие болады.

Оқу материалы адамда рационалды, эмоциялық бастауларды іске қосу керек. Оқыту кезінде анимацияны, мультимедияны пайдалану "логиканы үндестіреді" және білім алушының эмоционалдық саласын (бейнелі ойлау) және нәтижесі ретінде оқыту ұзақтығын айтарлықтай қысқартады, оқылатын материалды бір мағыналы түсіну барысында қателер санын азайтады.

Мұндай тәсілде студенттің оқу іс-әрекетін ұйымдастыру студенттің өзін-өзі оқыту мен өзін-өзі дамытудағы рөлін күшейте отырып, бірлесіп бөлінген (оқытушы студент) жеке іс-әрекетке көшуді жүзеге асыруға, сондай-ақ оқытудың деңгейлік саралануын жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Студент оқу материалын өз бетінше оқып, компьютерлік құралдарды пайдалана отырып өз бетінше тексере алады. Тапсырмалардың күрделілік деңгейі ептілік пен дағдылардың қалыптасуына қарай өсуі мүмкін.

Өз бетінше оқыту кезінде уақытты үнемдеуге, оқушыларды таза механикалық, ретті жұмыстан босатуға және білім алудың сапалы деңгейін төмендетпей, оқыту процесін жандандыруға мүмкіндік беретін компьютерлік бақылау оқыту тестілерінің түрі өзін жақсы көрсетті. Бұл жерде кейбір жұмыстардың авторлары тест тапсырмаларын жасаған кезде пәндік тазалық ережелерін ұстануды ұсынады. Мысалы, физика бойынша тесттердің мазмұны сыналушыны математикадан бағаламай, эксперименталды бақылау жүргізудегі проблемалық жағдайдың мәнін көрсетуі тиіс. Бірақ, біздің ойымызша, техникалық пәндерді оқу кезінде бұл мүмкін емес, өйткені симуляциялық (көп экрандық) ойлау, яғни бір құбылысты әр жағынан бір мезгілде қарау сияқты кәсіби ойлаудың дамуына қайшы келеді. Бұл кәсіптік сапа қамтамасыз ету курстары деп аталатын алдыңғы пәндердің үлкен санына сүйенетін жалпылама және арнайы пәндерді оқу кезінде дамиды. Бі-

лім алушыларда мамандықтың тұтас қабылдауы және оқыған пәндердің жалпыланған біліміне сүйену қабілеті қалыптасуға тиіс. Пән үшін пән принципі бойынша оқыту тұлғаның кәсіби қалыптасуын тежейді.

Симультациялық ойлауды дамытудың мысалы ретінде теориялық механика, физика, материалтану кедергісі, механизмдер мен машиналар теориясы, материалтану, дәлдікті нормалау және т.б. пәндерге сүйенетін "машина бөлшектері, құрастыру негіздері" курсы қызмет ете алады. Білім сомасына бағдарлау машина бөлшектерін жобалауда автоматты шығармашылық көпжақты көзқарасты қамтамасыз етпейді. Ол үшін көптеген экрандық ойлауды дамыту керек, әсіресе, білім алушылардың білімдеріндегі олқылықтарды анықтауға мүмкіндік беретін оқыту тестілеуін жүзеге асыру кезінде және машина бөлшектерін құрастыруға көпжақты тәсіл дағдыларын үйрету мақсатында осы мәселелер бойынша оқу материалдарын ұсыну қажет. Сынақтарды құрастыру кезінде пәндік тазалық талабы бұл оқытылатын пәндер арасында қалқан құру деген осы. Тест тапсырмаларын құрастыру кезінде негізінен абстрактілі және, әсіресе, сөздік ойлауға сүйеніп, тесттің кең таралған төрт түрін (жабық, ашық, дұрыс сәйкестігін анықтау, дұрыс тәртіпті орнату) қолданады [3].

Сонымен, тестінің ашық нысаны бір элемент жоқ толық бекітілмеген, және тестілеуші кілт сөзді (екі сөзден аспайтын сөз тіркесі рұқсат етіледі) қояды. Жабық формадағы тестерде тапсырманың негізгі бөлігі бекіту түрінде қалыптасады, ол жауаптардың біреуі қойылғаннан кейін ішінара немесе жалған сөз сөйлеуге жүгінеді. Сәйкестікті орнатуға арналған тесттік тапсырмаларда келтірілген екі жиыннан шынайы жұптарды таңдау керек. Сыналатын адам бірінші топтың әрбір элементін екіншісінен бір немесе бірнеше элементтермен байланыстыру керек. Жиындарда негізінен сөз өрнегі бар. Дұрыс бірізділікті орнатуға арналған тест тапсырмаларында ұсынылған объектілердің (символдар, сөздер, формулалар, суреттер) жүру тәртібін анықтау қажет. Көптеген ретсіз элементтер берілген, олардың арасында тәртіп орнату қажет, яғни алған білімін дұрыс жаңғырту, ал шын мәнінде, сөздерді, символдарды, формулаларды шешу оқу проблемасында жалғыз дұрыс орналастырумен қайта жариялау қажет. Тест тапсырмаларының қарастырылған формалары білім сомасын бақылауға бағытталған, бірақ мәселелерді шешу қабілетін тексеруге емес, бірақ осы техникалық, инженерлік ойлаудың мәні.

Сондықтан техникалық пәндер бойынша тесттердің ерекшелігі олар мамандар ойлайтын кәсіби тілде жасалуы тиіс, техника тілінде (графиканы, проекциялық сызуды, кинематикалық, электрлік және принциптік схемаларды пайдалана отырып) болуы тиіс. Ұсынылатын

міндеттер проблемалық сипатқа ие болуы, әртүрлі оқу пәндеріне тән білімнің кең спектрін тартуды шешу үшін талап етуі, кәсіби (симульандық) ойлауды дамытуға ықпал етуі тиіс. Егер ауызша ойлау мидың сол жартысына тіреумен байланысты болса, онда сызбаларды оқу дамыған кеңістікті қиялды және кеңістіктегі адамның бағдарына, интуитивті қабылдау мен әлемді тануға, бейнелі ойлауға жауап беретін оң жартысын қосуды талап етеді.

Оң жақ жарты шарға жүктеме түпнұсқалық және жаңа конструкциялардың сызбаларын оқу және жұмыс істеп тұрғандармен салыстырғанда артады. Демек, кәсіби тестілеу сананың екі түрін, екі ойлау нысанын, адам шығармашылығының екі саласын қамтитын толыққанды адам санасына сүйенуі тиіс. Яғни, ауызша ойлаумен қатар ойлауды бейнелі дамыту қажет. Тест тапсырмаларының Кәсіби бағытталған оқу мәселелері мидың екі жарты шарының өзара әрекеттесуін жаттықтыру және білім алушыларда ең бастысы өзі меңгеруі тиіс вербалды айналымдарды білу емес, іс-әрекеттер болып табылатын кәсіби дағдыларды қалыптастыру мақсаты болып табылады. Оқу материалдарында адамда рационалды және эмоциялық бастаулардың синтезі болуы тиіс. Ал анимацияны, мультимедианы пайдалану "логиканы үндестіреді" және білім алушының эмоционалдық саласын (бейнелі ойлау) және нәтиже ретінде білім алуды тездетеді. Колледждерде техникалық пәндерді оқытудың тағы бір ерекшелігі – оқытудың дәстүрлі технологиясы бойынша біліктілікті талап ететін зертханалық практикумдарды өткізу, нақты зертханалық жабдықтарды, станоктарды, айла бұйымдарды, аспаптарды, бақылау-өлшеу құралдарын, демек, оларды орналастыру үшін үлкен өндірістік алаңдарды пайдалану қажеттілігі. Сонымен қатар, зертханалық жабдық әдетте жоғары құны мен күрделілігіне ие, бұл жоғары білікті қызмет көрсету персоналын, пайдалану шығындарын және ағымдағы жөндеуді талап етеді.

Қазіргі заманғы бағдарламалық құралдар және есептеу жүйелерінің мүмкіндіктері шынайылыққа барынша жақын параметрлермен кез келген технологиялық жабдықтың іс жүзінде жоғары сапалы имитациясын орындауға мүмкіндік береді. Осылайша, осындай жағдайға шығу қазіргі заманғы ақпараттық технологияларды – интерактивті оқу құралдарын пайдалану арқылы мүмкін болады, ол нақты жабдыққа қажеттілікті төмендетуге және сонымен бірге оқытудың тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді [1].

Компьютерлік модельдер студентке технологиялық жабдықтың конструкциясын зерттеуге, оның жұмыс режимдерімен, негізгі тораптармен және олардың функцияларымен, тораптар мен механизмдердің

базалық сипаттамаларымен танысуға мүмкіндік береді. Сондықтан техникалық пәндер бойынша интерактивті оқу құралдарының компьютерлік модельдерін құру кезінде нақты жабдықтың параметрлері мен сипаттамаларын, нақты техникалық құжаттаманы есепке алады, нақты жабдықтың жұмысына заттай фото және бейне түсіріледі, қозғалтқыш жұмысының шуылын және басқа дыбыстарды жазу жүргізіледі.

Қорытынды: Оқытудың жоғары технологияларына көшуді жүзеге асыра отырып, оқу процесін қарқындата отырып, техникалық пәндерді оқу процесінде оқытудың барлық түрлеріне арналған мультимедиялық және интерактивті оқу құралдарын бақылау ретінде бірлесіп пайдалану тиімді болар еді.

Осындай үлгідегі оқу құралдарын құрастыру, сынақтан өткізу және жетілдіру, оқытудың жаңа инфрақұрылымын құру оқытушының студенттердің дербестігінің басымдығын ескере отырып, оқу үрдісінде жаңа рөлді сезінуіне әкеледі және нәтижесі ретінде білім алушыларды жаңа сапалы жоғары деңгейге шығаруға ықпал етеді, олардың болашақ мамандығына деген шынайы қызығушылығын нығайтады.

Әдебиеттер

1. Голощапов В.М., Викулов А. В., Моисеев В.Б., Репин А.С., Ширтладзе А.Г., Скрыбин В.А. Теоретическая механика. Статика, кинематика, динамика: Учеб. пособие. – М., 2018.
2. Передрей Ю.М., Романовский Б.В., Викулов А.С. Теоретическая механика. Словарь справочник: Учебное электронное пособие. – М., 2008.

БІЛІМ БЕРУДЕ ҰЖЫМДЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУДЫҢ НӘТИЖЕЛІЛІГІ

Касенова Ш.И.

ҚАЕУ колледжі, Өскемен, Қазақстан

Жас ұрпақта сапалы білім мен саналы тәрбие беру – бүгінгі заманың талабы. Бүгінгі күнгі білім берудің ең негізгі мақсаты – денсаулығы зор, білімі терең, адамгершілігі бар, туған жері мен тарихының ұлылығын құрметтей білетін жас ұрпақты тәрбиелеу. Бұл орайда адамзат баласының өз ұрпағын оқыту мен тәрбиелеудегі ең озық, тиімді әдістерін, тәжірибелерін жалғастырып, тың жолдар іздеу, педагогиканың озық үлгілерін жаңашылдықпен дамыту жалғаса бермек.

Қазіргі таңда оқытылатын пәндердің оқушылардың таңдайтын мамандығына қарай бағытталуына, яғни, мақсаты білім беру ісіне ерекше назар аударылады. Жеке тұлғаны қалыптастыру оқушының өзі арқылы, ойлау дағдыларын дамыта отырып жүзеге асырылады.

Қазіргі таңда жаңа технологияларды игеру әрбір оқытушыға қиын емес. Білім беру саласында оқытудың жаңа педагогикалық технологияларын кез-келген сабақтарда жиі қолдануға болады. Ал, жаңа технологияны меңгеру оқытушының интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізсе, ол оқушының ойлау, есту, көру, ынталану, бақылау, қабылдау, іздену мен танымдық қабілеттерін ашуға, белсенді сөздік қорын дамытуға бағытталған. Оқыту үдерісінде таңдап алған әдістемелік жұмысымының тақырыбы – оқытудың ұжымдық сипаты мен оқушының дербес ерекшеліктерін ұштастыру. Күлтегін нәтижесіне – шығармашылық қабілеттерін жүзеге асыра алатын тұлға даярлау.

Сапалы білім, саналы тәрбие беру үшін оқытушы үздіксіз ізденіп, шыңдалып, шығармашылықпен айналысып, білімін жетілдіруі қажет. Жеке әдістемелік жұмыс жоспарда – өз білімін жетілдіру, дарынды оқушылармен жұмыс, олимпиадаға дайындық, тәжірибе алмасу сабағын беру, қатысу, ашық тәрбие сабақтар өткізу, құжаттармен жұмыс түрлері бар. Сонымен қатар, өз тәжірибемде жаңа технология түрлерін оқушылардың қабылдау қабілеттеріне және жас ерекшеліктеріне байланысты пайдаланып отырамын. Биология және химия пәндерінде саралап, деңгейлеп оқыту мен топтасып оқыту оқушылар үшін қызықты, ал мұғалім үшін тиянақты. Себебі, оқушы білімді толығымен меңгереді және өздері қабылдап, әрі қарай пайдалана алады. Қосымша деректер іздеп, білімдерін толықтырады, оқушыларға тест және бақылау. Жұмыс дәптерлерімен жұмыс жасағанда, қиындықтар туғызбайды.

Оқытушының іс-әрекеті қаншалықты мақсатты әрі мазмұнды болса, оқушы іс-әрекетінің де нәтижесі сандай болады. Егер оқытушының іс-әрекеті мақсатсыз орындалған болса, онда оқушының да іс-әрекетінің нәтижесі төмен болады.

Оқытудың ұжымдық сипаты мынадай мақсат-міндеттерді шешеді:

1. Оқытушылар мен оқушылар бірлесе отырып оқытудың түпкі нәтижелерін көздейді, жоғары нәтижелерге жету жолдарын болжайды, іріктейді және талдайды;

2. Өзара қарым-қатынаста ой бөліседі, бір-бірін құрметтеуге үйренеді;

3. Атқарылған жұмыстар қоршаған ортадағы ахуалды жақсартуға, ортақ қуаныш пен ренішке бөленуге, маңызды да пайдалы әрекет

жасауға мүмкіндік туғызады.

Оқушылардың дербес ерекшеліктерін анықтау үшін, ең алдымен, олардың ықыласы мен жігерін, темпераментін, есте сақтау мен ойлау қабілеттерін, ынтасын зерттеледі. Психологиялық тәжірибе жасап, сауалдамалар толтыруға болады. Әрбір оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқушы мен оқытушының бірлесіп жұмыс істеуін, олардың үйде өздігінен орындайтын тапсырмаларын, сыныпта және сыныптан тыс атқаратын жұмыстарын үйлестірудің түрлерін анықтауға болады.

Өзіндік әдісті жүзеге асыру: 1) оқушылардың жеке ерекшеліктерін зерттеп, типтік топтарға бөлуді; 2) оқу үрдісінің барлық сатыларында әр түрлі топтарға оқушыларды оқыту мен тәрбиелеудің, жан жақты дамытудың әдістемелік тәсілдерін жасауды; 3) әр алуан мақсатта жеке дидактикалық материалдың жүйесін құруды; 4) білімді бағалау, бақылау жүйелерін жетілдіруді көздейді.

Оқушыларды топтарға бөлгенде, олардың оқуға және жұмысқа деген қабілеті ескеріледі.

Оқуға қабілеттілік – неғұрлым қысқа мерзімде білімнің биік деңгейіне жету қабілеті. Бұл белгі бойынша оқуға қабілеті жоғары, орташа және төмен деп үш топқа бөлуге болады.

Жұмысқа қабілеті – олардың өнімді оқу қызметімен шұғылдануын айтуға болады. Бұл белгі де психо-физиологиялық мүмкіндіктерімен, оқуға ынтасы мен іскерлігімен анықталады. Жоғары, орташа және төмен үш топқа бөлуге болады.

Оқушыларды топтарға бөлу үшін: 1) оқушының жеке құжаттары, мінездемесін, сынып журналын зерттейді; 2) сыныптағы, үйдегі жұмысын бақылап, талдайды; 3) бақылау жұмысы арқылы деңгейлері анықталады; 4) оқушының білімін өздігінен көтеру іскерлігін тексеру жұмыстары арқылы алынады; 5) пәннің мазмұны, негізгі ұғымдары, қасиеттері мен өзара байланыстары бойынша ұдайы әңгіме өткізіледі.

Ұжымдық оқытудың ерекшелігі – ұжымда және шағын топтағы оқушылардың бірігіп жұмыс істеуінде, мұндай шағын топта оқушы өзін жоғалтпайды. Қажет болса, оқытушының ұйғаруымен де олар бір-біріне көмектесіп, ортақ тапсырмалар орындайды. Мұндай жағдайда әр оқушының жетістігі мен кемшілігін бағаланып қана қоймай, олардың ортақ нәтижеге қандай үлес қосқаны да ескеріледі. Ал жеке жұмыс істеуде әр оқушы жеке тапсырмаларға жете үніліп, оларды орындауға өзі де тырысады. Оқушының өзіне деген сенімі, өзін-өзі сыйлау мен құрметтеу сезімі пайда болады. Ұжымдық оқыту формалары топтық, жұптық, ұжымдық болып бөлінеді.

Топтық оқыту - интеллектуалдық сұранысын уақытылы қанағат-

тандыруға және оқу үрдісінде өзін жетілдіруге, өзіндік дамуға онды септігін тигізеді. Оқушылардың оқып-үйренуі, зерттеуі, түсінуді оқуға, білуге құштарлығын арттырады.

Білім беру үрдісінде топтық оқыту сабақтарын пайдаланған тиімдірек. Әсіресе, қайталау, жеңіл және сабақ кездерінде. Ол кезде оқушылар өздеріне сенімді, жаттығулар кезінде батылырақ жұмыс жасайды. Бір-біріне көмектесе алады, қателерін дұрыстайды. Бірлес отырып жұмыс жасау ахуалы орнайды, жетістікке жету мақсатын алдарына қойып табандылықпен орындайды. Кесте толдыру, сызба нұсқа құрастыру және сөзжұмбақ шешу кездерінде жүзеге асады. Топ басшылары мүшелерін жетелейді. Жауапкершілікке міндеттейді. Бағалау кезінде атқарылған жұмыстарын айтып баға береді. Жұмыс жасаумен бірге бақылау жүргізіледі. Оқушылардың дербес ерекшеліктерін ұштастыру мақсатында жеке тапсырмалар беріледі.

Жұптық оқыту кезінде осы мәселе ескеріледі. Жақсы қабылдайтын оқушымен орташа қабылдау қасиеті бар оқушылардың бірге отырулары қадағаланады. Жобалау әдісін пайдалану кезінде таныс емес, оқулықта жоқ материалдарды ұсыну дайындалуына қарай дербес оқушылардың шығуына әсер етеді. Білімдерін толықтырады, әрі топ оқушылардың арасынан ерекшеленеді. Пән апталығында бір топ оқушының жоба әдісімен тағайындалған «тіршілік және даму» ғылыми іс-шарасы колледж оқушылары үшін шығармашыл тұлға ретінде оң нәтиже берді.

Оқу-тәрбие үрдісінде жүргізілген тәжірибе алмасу сабақтары мен тәрбие сағаттарынан көптеген оң нәтижелерге жетті. Оқытудың ұжымдық сипатын қолданған кезде білім алушыларда өз-өзіне деген сенімділік пайда болып, білмегендерін сұрап білгендерін бөліседі. Әрбір сабақ - оқу үрдісіндегі шешуші буын, сондықтан ол жоғарғы шеберлікті керек ететін, даму үстінде сапалы оқуды іздестіретін үрдіс. Оқытушының негізгі мақсаты - сабағын тартымды әрі қызықты етіп өткізу, оқушының пәнге деген қызығушылығын ояту, пәннің ғылымилығына мән беру. Осы орайда түрлендіру технологиясын пайдалана отырып өткізген сабақтардың ықпалы зор ондай сабақтар арқылы оқушылар арасында достық қарым-қатынас нығая түседі, сөйлеу мәдениеті жетіледі, ойлау қабілеті дамиды, пәнге қызығуы артады.

Әр пәннің мұғаліміне де керегі осы. Мақсат, міндеттері бойынша тапсырмалар дайындалады. Жұппен, топпен жұмыс жасай отырып меңгереді. Алған білімдерін қорытындылау мақсатында жобалау әдісін пайдаланып, өтіп жатқан тақырыпқа байланысты презентацияларды. Оқушылардың білімдері бағдарламалы сұрау; зертханалық жұмыс; топ серуен есебі; жоба жасау (презентациялар, қорғау); семи-

нар, пікірлесулерге қатысу; сынақ атты жұмыс түрлері арқылы бағаланады.

Қорытындылай келе, «Ұстаздық еткен жалықпас үйретуден балаға» демекші, білім аламын дейтін баланы алға тартып, оны дамытып отыруға оқытушылар толығымен міндетті.

Әдебиеттер

1. Куанышбаева Г.К. Биология пәнінде жана технологияларды қолдану орта мектеп. Алматы, 1 (4), 2001. – Б. 9-12.
2. <http://bilimkozy.idhost.kz/31-biolog-atay-kmge-byuqady-ashy-saba.html>.
3. Божович Л.И. Психологические закономерности формирования личности в онтогенезе // Вопр. Психологии. 1976, № 6 с.45-53.
4. Тілешов Е.Е. Әдістеме әлемінде. Ғылыми-әдістемелік жинақ. – Алматы, 2012.

ТОЛЫҚ ЕМЕС ОТБАСЫНАН ШЫҚҚАН ӘСКЕРИ САРБАЗДАРДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Сыдықанова Г.А.

Қазақстан-Американдық еркін университеті, Өскемен, Қазақстан

Адам үшін қажетті құндылықтар арасында жетекші орындардың бірі отбасы. Отбасының қоғамдағы рөлі өзінің күші бойынша, қандай да бір басқа да әлеуметтік институттармен теңеспейді, өйткені дәл отбасында адамның жеке басы қалыптасады және дамиды. Отбасы алғашқы тәрбие институты ретінде әрекет етеді, онымен байланысты адам өмір бойы сезінеді. Отбасы ішіндегі әлеуметтену үшін толыққанды үлгінің болмауы әрқашан баланың психикалық және тұлғалық дамуындағы белгілі бір бұзушылықтарға әкеледі [1].

Соңғы жылдары баланы (балаларды) жалғыз ата-ана тәрбиелейтін отбасыларының көбеюі байқалады, және көп жағдайда бұл ана. Мұндай отбасылар үшін ғылымда "толық емес отбасылар" деген термин бар. Психология және педагогика бойынша энциклопедиялық сөздікте "толық емес отбасы" деген анықтамада: "... бұл ата-анасының біреуі жоқ отбасы (көбінесе әкесі). Көп жағдайда толық емес отбасы ата-анасының ажырасуы немесе әйел баланың некеден тыс тууы нәтижесінде пайда болады. Толық емес отбасындағы тәрбие мүмкіндіктері айтарлықтай шектеулі, өйткені еліктеуге қажетті үлгі жоқ, балаларды бақылау мен қадағалау қиындауда. Әкенің болмауы баланың қоршаған

әлемді тануын шектейді, оны отбасылық қарым-қатынастың әр түрлі нұсқаларымен танысу мүмкіндігінен айырады және психикалық дамудың біржақты болуына әкеп соғады. Бұл болашақта еліктеуге болатын ересек адамның далалық мінез-құлқы үлгілерінің жоқтығына байланысты. Егер әкесі отбасында болмаса, онда ер адамның бейнесі бұрмаланған болып шығады, керісінше, идеалданған, бұл кейіннен ерекпен жеке қарым-қатынаста жеңілдетуге немесе еңсерілмейтін қиындықтарға әкеледі [2].

Толық емес отбасы - қазіргі заманғы отбасының негізгі әлеуметтік-демографиялық түрлерінің бірі.

Толық емес отбасы - бұл аналық - әкелік - бала қатынастарының дәстүрлі жүйесі жоқ жартылай толық емес байланыстары бар шағын топ.

Толық емес отбасылардың қалыптасуының бірнеше көздері бар. Олардың ішіндегі ең жаппайы ерлі-зайыптылардың ажырасуы, отбасының құлдырауымен байланысты.

Зерттеушілер жинаған социологиялық ақпарат ажырасудың ең көп кездесетін себептері алкогольизм, кейіпкерлердің ұқсастығы, сатқындық немесе басқа отбасының құрылуы екенін көрсетеді. Бір қызығы, көп жағдайда ажырасуды бастаушы әйел болып табылады.

Отбасы психологиясы бойынша зерттеулер біздің елде де, шетелде де жаппай сипат алууда. Сондай-ақ, толық емес отбасына психологиялық зерттеу пәні ретінде қызығушылық үнемі өсуде.

Толық емес отбасының әртүрлі психологиялық және әлеуметтік ерекшеліктерін зерттеуге шетелдік авторлардың көптеген жұмыстары арналған.

Әскерге шақырылушының әскери қызмет жағдайларына бейімделуімен байланысты мәселелерді шешу практикалық әскери психологияның маңызды мәселелерінің бірі болып табылады. Әскери қызметтің сәтті өтуі тұлғаның жағдайға бейімделуіне тікелей байланысты. Әскерге шақырылған жас жеткіншек көптеген шектеулерге, тиымдарға, өмірдің әдеттегі жағдайындағы өзгерістермен кездеседі (3).

Әскери сарбаздардың күйзеліс жағдайы әскерге шақыру жағдайымен, әдеттегі болу ортасының ауысуымен, жағдаймен байланысты. Адамның күйзелісті жеңе алмайтындығының себептерінің бірі оның жетілмегендігі болып табылады, бұл ретте оның мінез-құлқының түрлері жасөспірімдік жастағы ауытқитын мінез-құлық реакцияларына сәйкес келеді. Әскери қызметке шақыру кезінде "қайғы - қасірет" деп аталатын қорқыныш пайда болады - жақындарынан алыста қалу, беймәлім нәрсемен кездесу қорқынышы.

С.В. Ильинскийдің деректері бойынша, бейімделу кезеңінде (ал-

ғашқы 3-6 ай) жүйке-психикалық тұрақсыздығы, мінез-құлықтық және психикалық бұзылулары бар адамдар анықталады.

Осылайша, бейімделуде әртүрлі қиындықтары бар жаңадан келген әскери қызметшілер симуляцияны немесе аггравацияны әскери ұйымда мәртебесін уақытша ауыстыру құралы ретінде (ұжымдағы жарғылық емес өзара қатынастар мен қиындықтар болған кезде), материалдық-тұрмыстық жағдайларды уақытша жақсартуды және әскери қызмет атқару қиындықтарынан жалтаруды пайдалана алады. Денсаулық жағдайы бойынша комиссиямен байланысты күтулер де мүмкін. Мұндай әскери қызметшілер, әдетте, объективті диагностикаға қиын болатын (көбінесе тыныс алу органдары мен асқазан - ішек жолдары) әртүрлі ауыр жай-күйлердің болуына субъективті шағымдарды ғана көрсетеді. Жоғарыда айтылғандарға байланысты соматикалық симптомдарды симуляциялайтын әскери қызметшілердің бейімделуінің әртүрлі сипаттамаларын зерделеу қажеттілігі туындайды.

Толық емес отбасындағы сарбаздар ішкі жанжалмен және өзін-өзі кінәлауға бейімділігімен ерекшеленеді. Олар ішкі қақтығыстардың, күмәндердің, өз-өзімен келіспеушіліктердің болуы, шамадан тыс өздігінен қазбалау, өзін-өзі ұстаудың жалпы жағымсыз фоны туралы ойлау, сондай-ақ өз қателіктері мен сәтсіздіктерін айыптауға дайын болуымен сипатталады (4).

Әдебиеттер

1. Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия «Психология», 2011. №2 (10)
2. Лазарус Р. Теория стресса и психофизиологические исследования. - В кн.: Эмоциональный стресс. Л.: Медицина. 1970. - С. 178-208.
3. Мухаметжанов А.М., Смагулов Н.К., Жауғиқова С.Б., Абикенова Ф.С., Есимова Р.Ж., Быстревская Л.К., Аринова С.М., Иманбаева Г.Н., Кенжебекова С.Б., Умер Ф.И. Особенности адаптации военнослужащих в процессе прохождения воинской службы // Современные проблемы науки и образования. 2012, № 3. - С. 83.
4. Овчарова Р.В. Родительство как психологический феномен: учебное пособие. - М.: Московский психолого-социальный институт, 2006.
5. КиберЛенинка: <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskie-osobennosti-adaptatsii-prizyvnikov-k-voinskoy-sluzhbe-iz-polnyh-i-nepolnyh-semey>

КРИТЕРИАЛЬНОЕ ОЦЕНИВАНИЕ УЧЕБНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ В УСЛОВИЯХ ОБНОВЛЕНИЯ СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Жукова Т.В.

Колледж КАСУ, Усть-Каменогорск, Казахстан

В процессе модернизации казахстанского образования профессиональное сообщество сталкивается с многочисленными проблемами. Одна из них – необходимость совершенствования системы оценивания и, как следствие, создание технологии оценки качества образования в школе. Критериальное оценивание трактуется как процесс, основанный на сравнении учебных достижений учащихся с четко определенными, коллективно выработанными, заранее известными всем участникам процесса критериями, соответствующие целям и содержанию образования, способствующий формированию учебно-познавательной компетентности учащихся.

Критериальное оценивание осуществляется в соответствии с содержанием учебных программ, формами контрольных мероприятий, индивидуальными психолого-педагогическими особенностями учащихся; на основе единства формирующего и констатирующего оценивания, заключающегося в целостном использовании промежуточного и итогового контроля учебных достижений учащихся; осознанности, служащей действенной характеристикой процесса контроля учебных достижений учащихся; диагностической основы, осуществляющейся в проведении педагогической диагностики эффективности использования данной технологии; определяет цель создания условий и возможностей для формирования и развития учебно-познавательной активности учащихся, их творческой и исследовательской сферы, учебной самостоятельности и ориентации в потоке научной информации путем приобщения учащихся к систематической рефлексии, к поиску смысла этой деятельности. Критериальное оценивание снижает субъективность выставления отметки, обеспечивает учителя и учеников механизмами, одинаково эффективно работающими как при оценивании, так и при самооценивании, являющемся важнейшим компонентом образовательного процесса [1; 3].

Переход к обновлению содержания образования предъявляет новые требования к преподаванию в рамках компетентного подхода образования. Обновление структуры и содержания образования заключается в преодолении традиционного стиля обучения, новой конструктивной модели образования, обеспечивающей самостоятельность мышления обучающихся. Современные преобразования, такие

как открытость общества, его быстрая информатизация и динамичность, кардинально меняют требования системы образования. Система общего среднего образования страны работает по обновленному содержанию образования. По обновленному содержанию образования в результате обучения у обучающихся должны быть сформированы навыки критического мышления, самостоятельного исследования и глубокого анализа информации [1; 4].

Критерий, как известно, – это признак, на основании которого производится оценка, определение или классификация чего-либо или мерило оценки. Критерии могут включать в себя ряд показателей – конкретных измерителей критерия, которые обеспечивают его доступность для наблюдения и измерения.

Критериальное оценивание учитывает как результативность всех видов учебной деятельности обучающихся и процессуальную сторону усвоения учебного материала, так и проявление индивидуальных качеств и личностных свойств. Объективность выставляемых обучающимся отметок определяется критериями, которые условно делятся на три группы: предметно-содержательную, содержательно-деятельностную, индивидуальную (личностную). Таким образом, определение результатов обучения необходимо для того, чтобы цели обучения стали диагностичными и стало возможно отслеживать процесс достижения обучающихся, а также своевременно вносить необходимые изменения в учебный процесс [2, 3].

Обновление содержания образования предполагает применение эффективных педагогических технологий, в том числе и технологии критериального оценивания.

Критериальное оценивание понимается как оценка учебных достижений обучающихся по критериям, которые отражают их достижения по разным направлениям учебной деятельности. Критериальное оценивание положительно сказывается и на показателях качества знаний обучающихся. Главным отличием критериального оценивания от традиционного является то, что при традиционном оценивании достижения обучающихся сравниваются со среднестатистической нормой (оценка выставляется, ориентируясь на средний уровень знаний класса/аудитории в целом), а при критериальном оценивании достижения обучающихся сравниваются с планируемым результатом обучения, представленным критериями оценивания [7].

Компетентностный подход ориентирует на развитие умений обучающихся в конкретных ситуациях применять знания, умения, а также опыт, личные качества с учетом ценностных приоритетов и сформированной на их основе системе жизненных отношений [4].

Действенность знаний раскрывается такими компонентами интеллектуальной сферы, как виды мышления, мыслительные операции, способы деятельности (познавательные, предметные и общеучебные умения).

При оценке теоретических знаний необходимо руководствоваться следующими критериями: владение фактическим материалом, изложение его с использованием терминологии по учебным дисциплинам; уровень усвоения программного материала; сопоставление ранее изученного материала с новым, а также с материалом, усвоенным при изучении других дисциплин; работа с различными источниками информации; проявление познавательной активности, самостоятельности, творчества, умение отвечать на нестандартные вопросы и др.

При оценке практических умений необходимо руководствоваться следующими критериями: умение устанавливать причинно-следственные связи теории с практикой; применение теоретических знаний для решения качественных, экспериментальных и расчетных задач: проведение наблюдений и измерений, которые обеспечивают получение правильных результатов; самостоятельное формирование выводов и обобщения; степень самостоятельности обучающихся при выполнении заданий и др. [5, 6].

Обновление содержания образования предполагает применение эффективных педагогических технологий, в том числе и технологии критериального оценивания, которые преподавателям позволяют: разработать критерии, способствующие получению качественных результатов; улучшить качество преподавания и обучения; выстраивать индивидуальную траекторию обучения каждой личности с учетом его индивидуальных способностей и особенностей; использовать разнообразные подходы и инструменты оценивания; вносить предложения по совершенствованию содержания учебной программы. Обучающимся позволяет: использовать многообразие стилей обучения, типов мыслительной деятельности; знать и понимать критерии оценивания для прогнозирования собственного результата обучения и осознания успеха; участвовать в рефлексии, оценивая себя и своих сверстников; использовать знания для решения реальных задач, выражать разные точки зрения, критически мыслить.

При оценке сформированности компетенций наряду с традиционными методами и средствами оценки результатов обучения рекомендуется использовать и инновационные методы и средства оценки результатов обучения, например, эссе (средство, позволяющее оценить умение обучающегося письменно излагать суть поставленной проблемы, самостоятельно проводить анализ этой проблемы с исполь-

зованием концепций и аналитического инструментария соответствующей дисциплины), терминологический диктант (способ проверки степени овладения категориальным аппаратом учебного модуля), кейс-измерители (основаны на использовании проблемных заданий, в которых обучающимся предлагают осмыслить реальную профессионально-ориентированную ситуацию, содержащую в себе необходимую, но неполную информацию для решения заданной проблемы) [3].

Таким образом, применение критериального оценивания дает преподавателям ясность относительно стратегических целей и тактических задач обучения. Критерии помогают обучающимся более объективно оценивать качество собственной работы и помогают понять, как учиться, чему учиться, а главное, зачем учиться.

Литература

1. Национальная академия образования им. И. Алтынсарина. Система критериального оценивания учебных достижений учащихся. Методическое пособие. – Астана, 2013.
2. Дюкарев И., Караваева Е., Ковтун Е. Ключевые ориентиры для разработки и реализации образовательных программ в предметной области «Образование». – Бильбао: Университет Дуесто, 2013.
3. Ефремова Н.Ф. Экспертиза качества освоения компетенций студентами по модулям образовательных программ. // Научное периодическое издание “СЕТЕРIS PARIBUS” №1(1)/2015. – М.: ООО «Европейский фонд инновационного развития», 2015. – С. 76-82.
4. Лебедев О.Е. Компетентностный подход в образовании. // Школьные технологии. – 2004. – № 5. – С. 3-11.
5. Звонников В.И. Современные средства оценивания результатов обучения: учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2007.

САБАҚТА ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ТӘЖІРИБЕСІНЕН

Самарханова Н.Н.

ҚАЕУ колледжі, Өскемен, Қазақстан

Бүгінгі күнде әлеуметтік-экономикалық жағдайда колледж оқытушылары қазіргі заманғы еңбек нарқына төтеп беретін бәсекелескен қабілетті мамандарды дайындау мақсатында оқу үрдісіне жаңа педагогикалық технологияларды енгізуі және оқушылардың танымдық және

шығармашылық қабілеттерін, меңгерген білім мен дағдыларын практикада қолдану біліктілігін дамытуы және қолдауы қажет.

Қазіргі заманғы педагогиканың ерекшелігі - оқушының жеке тұлғасын дамытуға бағдарланған жаңа білім беру технологиясын құруға ұмтылу. Әлемдік білім беру кеңістігіне ену мақсатында Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінде реформалар жүріп жатыр. Осы реформаларға сәйкес жоғары мектептің оқу үрдісіне педагогикалық технологияларды енгізу белсенді түрде қолға алынып отыр. Ол бүгінгі заман талаптарынан туындап, болашақ мамандардың даярлығын жетілдіруді көздейді.

Педагогикалық технологиялар мен тәрбие мазмұны терең ғылыми негізде бола отырып, көп қырлы дәстүрлер мен халықтың ұлттық психологиясын бейнелеуі қажет. Өйткені кез-келген халықтың мұрат тұтар тұлғалары болады. Олардың бойында ұлтқа тән өзіндік санасы, кеменгер ой-пікірі, елдің тарихи даму барысында қалыптасқан жақсылық пен жамандыққа қатысты көзқарасы, т.б. сомдалады.

Бүгінгі күнгі оқыту жүйесінде мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынас та жаңа қағидаларға негізделеді. Сондықтан, қазіргі уақытта оқыту үрдісіне жаңа педагогикалық технологияларды енгізіп, оны білім беруде кең қолдануды - сол қағидалардың бірін орындағанымыз деп айтуға толығынан болады. Қазіргі колледж түлегі осы заманғы әлеуметтік ортаға кірігіп, бейімделуі үшін белгілі білімдер жүйесін меңгеруі тиіс екені белгілі жайт. Сол себепті, заманның жаңа талаптары тұрғысына орай оқушылардың сапалы білім алуына мүмкіндік беретін оқытудың жаңаша құрылуына барынша жағдай жасау қажет. Бүгінгі студент-оқушы кәсіби-теориялық білім, іскерлік дағдылармен қаруланып қана қоймай, шығармашылық еңбегімен ізденіп, өздігінен білім алуға, ой қорытындысын жасауға қабілетті болуы шарт.

Колледжде өтілетін көптеген пәндердің ішінде оқушыларға терең білім, жан-жақты тәрбие беруде қазақ тілі мен әдебиетінің алар орны өлшеусіз. Бұл пәндер адамды рухани биіктетеді, жан сұлулығына тәрбиелейді, ізгілікке, адамгершілікке баулиды. Адамды асыл армандарға бастайды. Олай болғанда, түптеп келсек қазақ тілі мен әдебиетін оқытудағы басты мақсат – жан әлемі жетілген, рухани түсінігі мол жан-жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру болып табылады. Мұғалім өзіне жүктелген осы абыройлы міндетті жүзеге асыру жолында әр түрлі педагогикалық әдіс-тәсілдерді қолданады. Қазір инновациялық технологиялар көп сөз болып жатыр. Енді солардың бірі - жобалау технологиясына тоқталайық. Оқушылардың зерттеу жұмысын ұйымдастыру және жоба жұмысын жасауға мақсатты әрі жүйелі түрде бағыттау керек екені - бүгінгі күн талабы. Сондықтан да жобалау техно-

логиясының тиімділігі күннен күнге артуда.

Түсіндірме сөздікте оған төмендегідей анықтама беріледі: Жобалау технологиясы – оқушылардың жоспарлау және күрделене беретін тапсырмаларды орындау арқылы меңгеретін білімі.

Жобалау технологиясын қолданудағы негізгі мақсат - студент-оқушылардың қызығушылық ынтасын дамыту, өз бетімен жұмыстарын жүргізу арқылы білімдерін жетілдіру, ақпараттық бағдарлау біліктілігін қалыптастыру және сыни тұрғыдан ойлау қабілетін арттыру арқылы оларды болашақта әр түрлі жағдаяттарда, әр түрлі қоғамдық ортада өзін-өзі көрсете білуге бейімдеу.

Егер жоба тақырыбын дұрыс таңдай отырып, жоспарлай білсе, оны дұрыс орындай алса - ол болашаққа дұрыс бейімделген тұлға болып қалыптасады. Әр түрлі жағдаяттарда дұрыс шешім қабылдай отырып, әр түрлі адамдармен тіл табыса отырып, әр ортада дұрыс бағыт – бағдар бере алады.

Сонымен, жобаның тиімділігі – көзбен көріп, құлақпен естіп, есте сақтай отырып, студент-оқушыны ізденіске, іскерлік пен танымдық ынтаға, шығармашылық қабілетті жетілдіру арқылы түрлі мәселелерді шеше білуге, тапқырлыққа, жаңа ғылыми ізденіске жетелеуде.

Жобалау технологиясының негізінде – оқушылардың жұппен немесе топпен бірігіп дайындайтын шығармашылық жұмыстар жатыр.

Жоба әдісін қолдануда студенттер өз бетімен қажетті хабарды жинауға дағдыланып, өздік шығармашылық қабілеттерін арттырады. Жоба әдісінің басты мақсаты - тәжірибе жүзінде орындауға бағытталған белгілі бір міндеттерді немесе әр сала бойынша білімдерін толықтыруды талап ететін маңызды тапсырмаларды орындау барысында студенттің өздігінен білім алуына жағдай жасау.

Жоба тапсырмаларын орындау үстінде көбінесе студенттер жұптасып, немесе үш-үштен бірігіп, немесе шағын топпен жұмыс істейді. Табысқа жету ұжымдағы әрбір мүшенің тілдік қатынасқа құрылған жоба тапсырмаларын дұрыс орындауына және ұжымның жаппай ұйымшылдықпен жұмыс істеуіне байланысты.

Жобада оқытушы сарапшы, үйлестіруші немесе қосымша мәліметтерді беруші рөлін атқарады. Өз күшімен жоба-тапсырманы орындауда тіл үйренушілер өз жұмыстарын жоспарлау, оның нәтижесін болжау, бірігіп жұмыс істеу сияқты өз бетінше жұмыс істеу тәсілдерін меңгереді.

1-кезең дайындық кезеңі. Тақырып таңдау, оны құрастыру, міндеттерін белгілеу, ұйымдастыру, талқылау, жоба мазмұнымен танысу. Мұнда оқытушымен бірге студент жобаның тақырыбын, мақсатын анықтайды.

2-кезең. Материал жинау, материалды өңдеу, толықтыру. Студенттердің жинаған тілдік материалдарын, алғашқы нәтижелерін қорытындылап талқылау, келесі қосымша материалды, жаңа материалды іздестіру. Жоба үй тапсырмасы ретінде материалды қолдана отырып сұхбат жасауға беріледі, лексикалық, грамматикалық материалдар өңделінеді, кесте беріледі.

3-кезең. Сөйлеу кезеңінде алынған материалды қолдану, жоба жұмысын аяқтайды.

4-кезең. Қорытынды шығару, жобаның презентациясы.

Осылайша жоба жұмысымен әр студент қазақ тілінде сөйлейді. Әр студент өз ойын айтуға, дәлелдеуге тырысады. Ауызша сөйлеуді жетілдіруге үлкен мүмкіндік береді

Қазақ тілі және әдебиет сабақтарында оқушылар тіл мен әдебиетке қатысты көптеген мәліметтер алады. Бірақ, жас ұрпақтың дарыны мен талантын ашу, шығармашылық ойлау қабілетін жетілдіру үшін бұл жеткіліксіз.

Қазақ тілі және әдебиет сабақтарында жобалау технологиясын қолданудың тиімділігі – берілетін көлемді түсініктерді, ұғымдарды тұжырымды, көрнекті, жинақты түрде бере білуде. Әсіресе, әдебиет сөз сабағы. Көбінде сөздік әдіс арқылы берілетін пән. Ал бұл мұғалімнің оқыту процесінде жобалау технологиясына арқа сүйеуіне негіз болады. Өйткені, оның өнімді нәтиже берері сөзсіз. Себебі, тәжірибе барысында оқушылардың сөйлеу тілінде мынадай ортақ кемшіліктер көп байқалады: біріншіден, балалар өз ойларын дұрыс жеткізе алмайды. Олар өзіне қажетті сөздерді дұрыс іріктеп, орынды қолдануға төселмегендіктен, бір сөзді бірнеше рет қайталайды. Қыстырма сөздерді, қажетсіз сөздерді жиі қолданады да сөз әсерлігі төмендейді. Екіншіден, ой жалғастығы жоқ. Жүйемен сөйлеу машықтары жетілмеген. Негізгі ойы мен қосалқы пікірлерін ажырату қиын. Үшіншіден, балалар сөйлегенде сөзін мәнерлі айтуға, тілдік жағдаятқа сай ырғақпен сөйлеуге мән бермейді. Қайткенде тез жауап беріп, құтылуға асығады. Сондықтан олардың сөздерінің эмоциялық әсері болмайды. Кейде сөйлемдерінің жігін ажырату да мүмкін болмайтын жағдайлар кездеседі. Ал сөйлемдерінің құрамы, тұлғасы нормадан ауытқып, бас-аяғы белгісіз болып кететін кездері де жоқ емес. Ауызекі сөйлеу тіліндегі мұндай кемшіліктер жазба тілінде де кездеседі. Сөйлем, азат жол, мәтіндердің ара жігін ажырата алмау мен олардың бір-бірімен сабақтастығына мән бермеудің салдарынан ой тұтастығының сақталмауы, әсіресе, шығармашылық бағыттағы жазба жұмыстарының деңгейінің төмендігін көрсетеді. Мұндай қателерді болдырмау үшін оқушыны сөз саптау шеберлігіне үйретудің алғы шарты ретінде тіл көркем-

дігінің, ой жүйелігінің қажеттігін сезінуіне көз жеткізудің амал-тәсілдерін тауып, орнықты ой түйіндеуге жетелеу керек. Бұл оқушының пәнге деген саналы қатынасына негізделген оқу мотивтерін ескере отырып оқытудың алғашқы сатысы болып есептеледі.

Себебі мотивті қалыптастырмайынша, яғни оқуға, білімге деген баланың ішкі тілегі мен қозғаушы күшін оятпайынша, танымдық белсенділіктерін туғызбайынша, оның саналы әрекеті туралы сөз қозғау артық болар еді. Оқушының осы әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларының өріс алуының бірінші шарты - жалпы қарым-қатынастың объективтік мәні қандай, коммуникативтік жағы нені көрсетеді деген ұғым қалыптастыру. Сондықтан сабақ барысында баланы ойға жетелеуге бағытталған жұмыс түрлері ұйымдастырылғаны дұрыс.

Аталған технологияны қолдану кезінде жобаның моделі әр оқушының алдында жатады. Ол білім алудың бағдаршамындай, оқушылар оған қарап, әр түрлі іздену, зерттеу жұмыстарын да орындайды. Жоба оқушы іс-әрекетін де белгілі бір мақсатқа жүйелейді, бағыттайды, тәртіпке салады. Оқулықтан тыс еңбектермен танысып, ғылыми ізденісте жұмыс жасауға баулиды. Өз беттерімен де жоба жасауға ықпал етеді. Ең бастысы, өз беттерімен терең, тиянақты білім алуға өнімді, нәтижелі көмек жасайды. Оқушылардың жобалық ізденісі мұғалімнің жұмысын да жеңілдетеді. Оның әр кезеңі бойынша жеке жұмыстар, топтық жұмыстар, жұптық жұмыстар беріп, оқушылардың білім деңгейлерін шығармашылық деңгейге дейін алып келуге, түсініктен талдау, баға беруге дейін көтеруге болады. Жоба бойынша жұмыс дұрыс ұйымдастырылса, онда терең де толық білім қамтамасыз етіледі деп болжауға болады.

Бұл жоба жаңа тақырыпты меңгеруге де аса қолайлы. Ондай кезде алдын-ала жобаның тақырыбы оқушыларға ұсынылып, тақырып бойынша тапсырмалар таратылады. Оқу реті мен жоба жұмысының жоспары жасалып, әр оқушының мүмкіндігіне қарай тапсырмалардың орындалуын қамтамасыз ету қажет болады. Яғни, оқушы жобалау жұмысына даярланады. Ал, жоба жұмысының нәтижесін тексерудің негізгі формасы – топтық талқылау. Мұндай тексерудің ерекшелігі – оқушылар, біріншіден, жоба жұмысы бойынша зерттеу әдістері, тәсілдері бойынша бір-бірімен тәжірибе алмасады, өзіндік көзқарасын білдіріп, өз бетінше шешім қабылдау дағдысы қалыптасады. Жоба тақырыбы бойынша материалдарды іріктеп, таңдай білу, конспектілеп, талдай білу, ой қорытындыларын жасау оқушы үшін бастапқы кезде қиынырақ болғанымен, оқытушы басшылығымен жұмыс жүйелі және дұрыс ұйымдастырылған жағдайда оқушының жоба жұмысын жүргізу дағдысы бірте-бірте қалыптаса бастайды.

Жобалық оқыту әдісін пайдаланудың енді бір тиімді жағы сыныптық - сабақ жүйесінің әлсіз жақтары бізге қосымша оқытуды ұйымдастыруға итермелейді. Өйткені сыныптық - сабақ жүйесінде оқушының дара ерекшеліктерін, шығармашылық қабілеттерін, танымдық деңгейден эвристикалық деңгейге көтеруге мүмкіндік болмайды. Сол себептен де оқушылардың жеке қабілеттерін дамыту үшін қосымша білім беру қажеттілігі туындайды. Бұл қажеттілікті жобалау жұмыстарында іске асыруға әбден болады.

Оқушылардың өз еркімен шығармашылық іс-қимыл жасауы олардың өзін-өзі тануына, өздігінен жетілуіне, өзінің ұнатқан білім негіздерін терең меңгеруге ықпалы зор. Бұған өз шәкірттеріміздің шығармашылық ізденіс жұмыстарының нәтижелері айқын дәлел.

Баланы ізденушілікке баулу, оған зерттеу дағдысы мен білігін игерту - әдебиет мұғалімінің негізгі міндеті дедік. Сондықтан, әдебиет сабағында мемлекеттік бағдарламаның мазмұны бойынша жоспарланған тақырыптарды оқушылардың өздері ізденіп, меңгеруге талпынғандары әжептәуір жетістіктерге жеткізетіндігін байқадық. Себебі, жобаны қорғауға дайындалған оқушы өз бетінше ізденіп, қыруар шаруа атқарады. Белгілі бір акын-жазушының шығармашылығын жобалау технологиясы бойынша зерттеп, қорғаған оқушылардың жеткен жетістіктеріне тек мұғалім ғана риза болып қоймай, осы істен оқушылардың өздері де пайдалы тәжірибе алады. Бұлардың барлығы біздің әдебиет сабақтарында күнделікті атқарылып жатқан істер.

Міне, бұдан шығатын қорытынды: жобалық оқыту технологиясы оқушыларға қазақ тілі мен әдебиет пәні бойынша терең де сапалы білім алуға кепіл бола алады. Бұған өз тәжірибелеріміз бен ізденістеріміз арқылы анық көзіміз жетті. Қорыта келгенде оқу орнында жобамен жұмыс технологиясын қолдану жеке тұлғаны дамыту бағытында студенттің өз бетімен хабарды жинауға, сараптау, тиімді де тиісті қорытынды жасауға, өз ойын дәлелдеуге, сөздік қорын толтыруға, сөйлеу тілінің мәдениетін тиімді үйренуге, эстетикалық талғамын дамытуға үлкен үлес қосады. Студенттер жобалау әдісімен жүргізілетін жұмыс барысында өздерінің оқытушыға беймәлім таланттарын көрсетуге мүмкіндік алады. Олар ұйымдастырушылық қабілеттерін арттырады. Сондықтан, жобалау әдісі студенттерді жан-жақты дамытуда ең озық әдіс деуге негіз бар.

Әдебиеттер

1. Қасымбеков Ә. Қазақ тілі мен әдебиетін оқытуды жетілдірудің кейбір жолдары. – Алматы, 1989.
2. Қазақстан мектебі. №1. 2008.

3. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / под ред. Е.С. Полат – М., 2000.
4. Пахомова Н.Ю. Проектное обучение – что это? // Методист, №1, 2004.

БУЛЛИНГ – ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ БІР ТҮРІ РЕТІНДЕ

Оракбаева М.К.

Қазақстан-Американдық еркін университеті, Өскемен, Қазақстан

Қазіргі кезде мектеп қабырғасында зорлық-зомбылықтың бір түрі ретінде буллинг өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Аталған мәселе барлық әлемдегі білім беру ордаларының ортақ мәселесі болып отыр.

Буллинг деген (bully - бұзақы, төбелескіш, зорлаушы) қорқыту, дене немесе психологиялық террор арқылы басқа адамды қорқытып, оны өзіне бағындыру дегенді білдіреді

Heald (1994), ойынша буллинг - бір адамның немесе топтың өмірлік жағдайда өзін қорғауға дәрменсіз адамға қарсы бағытталған ұзаққа созылатын физикалық, психологиялық зорлық-зомбылықты қорқыту, жанын ауыртуды саналы ниетімен жүзеге асыру болып табылады.

Буллинг кезіндегі шабуылдың бірнеше рет қайтара болу факторын Бесаг (Besag (1989) атап көрсетті. Сонымен бірге ғалым шабуыл қарым-қатынастың вербалды құралдардың қолдануымен жүзеге асатынына назар аударды. Бұл өзінен үстемділігі жоғары тұлғалар жүзеге асырады және шабуылдың мақсаты басқаларға қорлау көрсету арқылы қанағаттанушылық алу болып табылады.

Сонымен бірге Р. Дж. Хазлер (Hazler (1996) ойынша, ренжітуші бұл әрекетті құрбанды төмендету үшін қолданады. Осы ғалым буллинг кезінде кері байланыстың болуын атап көрсетті. Оның ойынша, буллинг жағдайында деструктивті өзара әрекет болады, онда үстемді субъект өзінен төмен субъектінің берекесін кетіретін үстемді мінез-құлық танытады.

Буллингтің әлеуметтік құрылымын Роланд (Roland (1989) ұсынды. Бұл жүйеге ренжітушілер (агрессорлар, бұзақылар) мен оның құрбандары және куәлар қатысады. Зорлық-зомбылық куәларының азабын Аскев (1988) зерттеулері дәлелдегендей, қудалаудан құрбандар ғана емес, оның айналасындағыларды да зардап шегеді [1].

Балаларға қатысты буллинг мәселесін бірқатар Ресей ғалымдары С.В. Кривцова (2011), В.Р. Петросянц (2011), Д.Е. Щипанова, К.А. Беспалова, М.А. Киликова (2014), Р.Б. Иванченко, В.С. Соловьева

(2014), Д.Н. Соловьев (2015), М.Р. Арпентьева (2016), Н.В. Катова (2016), Е.И. Погорелова, И.В. Арькова, А.С. Голубовская (2016), О.А. Гребенникова, М.И. Добролюбова (2017) өздерінің еңбектерінде қарастырды.

С.В. Кривцова ойынша буллинг бір балалардың басқаларға қарсы агрессиясы, мұнда құрбан мен агрессордың күштерінің теңсіздігі орын алады.

Д.Н. Соловьев буллингті деструктивті шиеленісті өзара әрекеттесу формасы ретінде қарастырады.

В.Р. Петросянц ойынша буллинг – бұл тұлғаралық өзара әрекеттесу формасы, онда бір адам ренжітуші, ал басқасы ұзақ әрі жүйелі психикалық пен физикалық зорлық-зомбылыққа тап болған құрбан рөлін атқарады [2].

Отандық және шетел ғалымдардың «буллинг» түсінігіне берген анықтамаларын талдай отырып, мынандай қорытынды жасауға мүмкіндік берді, демек, буллинг бұл бір индивидтің немесе адамдар тобының әлсіз екінші адамға көпшілік алдында қайталанатын, әрі ұзаққа созылатын агрессивті-зорлық әрекеті болып табылады.

Әдетте буллингке бірнеше тарап қатысады: булллерлер (ренжітуші, агрессорлар, қиянатты ұйымдастырушылар), құрбандары және куәгерлері. Көп жағдайда буллингке қуғыншы тобы қосылып, олармен булллерлер өзінің агрессиясын жүзеге асырады.

Буллингке балалар да ересектер (педагогтар)де қатыса алады, олардың әрбіреуі буллинг құрбаны немесе булллер бола алады. Көп жағдайда буллингтің дамуына балалық шақтан тәрбиеленетін құндылықты бағдар, отбасындағы тәрбие, сонымен бірге білім алу үшін балалар оқитын білім мекемелерінің микроклиматы да ықпал етеді [3].

Ғылыми әдебиеттерде буллинг көрінуінің әртүрлі түрлерін қарастырады, Р.Б. Иванченко, В.С. Соловьев мектепте кеңінен таралған буллингтің бірнеше түрін ұсынды: эмоционалды зорлық, кибербуллинг, физикалық зорлық, экономикалық зорлық, тән жазасы [4].

С.Т. Мерцалова зорлық-зомбылықты физикалық, эмоциялық, вербалды және сексуалды деп бөледі.

Д. Лэйн зорлық-зомбылықтың физикалық және психикалық түрлерін бөліп көрсетеді.

И.С. Бердышев сөз, әрекет және агрессияға негізделген буллинг түрлерінің бар екендігін айтады.

Американдық зерттеушілер буллингтің 8 негізгі типін ажыратады:

1. Сөзбен қақтығысу (флейминг) - екі немесе одан көп адам арасында әдетте көпшілік орындарда, әлеуметтік желілерде туындайтын

қысқаша эмоциялық керіс. Кейде ұзаққа созылатын жанжалға (hollywar - қасиетті соғыс) айналуы мүмкін.

2. Орынсыз шабуылдау - адамды үнемі орынсыз соқтығу арқылы қинау (harassment), коммуникацияның дербес каналдарын артық жүктеу арқылы құрбанға бағытталған қайталанатын қорлау сипатындағы хабарламалар (мысалы, ұялы телефонға жіберілген sms хабарламалар, үздіксіз қоңырау шалу).

3. Жала жабу (denigration) - адамның жанын жаралайтын жалған ақпарат тарату. Сексуалдық сипаттағы мәтінді хабарламалар, фото, әндер. Құрбандарға жекелеген жасөспірімдер ғана емес сынып түгел айналуы мүмкін (мысалы, «мектепте кімнің орны қандай» деген сияқты тізім таратылуы мүмкін), сыныптастар туралы түрлі әзілдер жазылған арнайы «сын кітаптары» (slam books) құрылады.

4. Біреудің атын жамылу - белгілі бір адамның атын иемденіп алу (impersonation), қудалаушы құрбанның атын, оның әлеуметтік желілерге, блогқа, поштаға, лездік хабарламалар жүйесіне кіретін атын, қол жеткізу құпия сөзін пайдаланып, оның атынан хабарлама жазып немесе ұқсас никнейммен аккаунт құрып, құрбанның атынан жағымсыз нәрселер жазады.

5. Алдампаздық, құпия ақпаратты алдау арқылы біліп алып, тарату (outing & trickery) – дербес әрі жеке сипаттағы ақпаратты қолға түсіріп, оны интернетте жариялау немесе оны білмеуге тиісті адамдарға тарату.

6. Бөлектену, бойын аулақ салу (остракизм, окшаулану). Кез-келген адам қандай болмасын бір топтың мүшесі болғысы келеді. Топтан шығып қалу кейбір адам үшін әлеуметтік өліммен тең. Адам неғұрлым өзара әрекеттесу шеңберінен шығып қалатын болса, өзін қажетсіз сезініп, жайсызданып, ұнжырғасы түседі. Виртуалды ортада бұл баланың эмоциялық көңілінің толықтай бұзылуына алып келеді.

Онлайн - бөлектену құпия сөзбен қорғалатын, ұнамсыз адамдар немесе пошталардың тізімі құрылатын кез-келген ортада жүзеге асырылуы мүмкін. Кибер-остракизм лездік хабарламалар немесе электронды хаттарға жауап бермеуден де байқалады.

7. Киберқудалау - шабуыл жасау, ұрып-соғу, зорлау, т.б. мақсаттарда құрбанды жасырын түрде аңду.

8. Хеппислепинг (Happy Slapping - шаттыққа толы шапалақ, ұнамды ұр тоқпақ) – ұрып-соғу көрінісін ұялы телефон камерасына түсіріп және әлеуметтік желілерге салу [5, б. 88].

Егер буллинг түрлерінің көрінісін дер кезінде алдын алмаса, онда олар қауіпті бола бастайды. Ал буллинг әсер еткен балаларда әртүрлі дәрежедегі психологиялық жарақат пайда болып, ауыр зардаптарға

әкелуі мүмкін. Яғни, бала тез ашуланады, айналасындағылармен жиі ұрсысады, ересектердің айтқанын орындамайды, өз қателері және сәтсіздіктері үшін өзгелерді кінәлауға бейім, өкпелегіш келеді және психо-эмоционалды күйінің тұрақсыздығы өз-өзіне қол жұмсауына ықпал етеді.

Сонымен буллинг дегеніміз бұл бір немесе бірнеше баланың бір балаға не бірнеше балаға қатысты саналы түрде ұзаққа созылған әрі қайталанатын дене және психикалық зорлық-зомбылық, қорлау мен қудалау дегенді білдіреді.

Әдебиеттер

1. Кон И.С. Что такое буллинг и как с ним бороться // Семья и школа. – 2006. – №11. – С. 15-18.
2. Цыпин А.Е. Буллинг – психотравмирующий фактор образовательной среды школы // Прикладная психология и педагогика. Т. 3 № 4, 2018.- С. 53-66.
3. Гришаева Н. А. Буллинг в школе // Психологические науки: теория и практика: материалы III Междунар. науч. конф. (г. Москва, июнь 2015 г.). - М.: Буки-Веди, 2015. - С. 66-68.
4. Волкова И. В. Характеристики подросткового буллинга и его определение // Вестн. Мининского ун-та. 2016. № 2 (15). - С. 26.
5. Нұрғалиев К.А., Аметова А.К. Кіші мектеп жастағылар ортасындағы буллинг проблемасы // БҚМУ Хабаршы №1-2017. - Б.84-91.

ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ САБАҚТАРЫНДА КӨПӨЛШЕМДІ ҚҰРЫЛЫМДАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ

Сегизбаева Ж.Б.

ҚАЕУ колледжі, Өскемен, Қазақстан

Білім беруді жаңғырту жағдайында заманауи оқушы меңгеруі тиіс материалдың күрделілігі мен көлемі оның тұтас қабылдауы мен ұғынуын айтарлықтай қиындатады.

Әрбір кәсіби оқытушы қазіргі ақпараттық қоғам жағдайында, оқулықтардың шамадан тыс жүктелуіне байланысты, параграфтағы материалдардың жеткілікті түрде жүйелі және нақты баяндалмауы оқу материалын тез меңгеруі үшін қалай қол жеткізу керек және оның тиімді игерілуін қамтамасыз ету мәселесі жиі туындайды.

Бұл мәселенің өзектілігі: тақырыптардағы оқытылатын материал

көлемі ауқымды болып уақыт аз бөлінген кезде, оқу–әдістемелік және көрнекі құралдармен жеткіліксіз қамтамасыз етілгендігінде. Бұл сұрақтарға жауап іздеуде және осы проблеманы шешуге жаңа технологияны дидактикалық көп өлшемді құралдар технологиясын белсенді қолдану арқылы оқу материалдарын жүйелендіруге немесе педагогика ғылымдарының докторы, профессор В.Э. Штейнберг ұсынған білімді ұсыну мен талдаудың логикалық-мағыналық модельдерін жобалау арқылы көмектеседі деп айтуға болады.

Бұл технологияның артықшылығы - ол оқытуда білімді механикалық меңгерудің элементтерін игеруге, білім алушылардың ойлау қызметін белсендіруге мүмкіндік береді. Көрнекілік арқылы оқытылса оңай екені құпия емес.

Жаңа технологияның теориялық негіздерін оқып, білім алушылардың оқу материалдарынан басты ойларды бөліп, оларды схема түрінде топтастырып, логикалық-мағыналық модельдерді құрумен қол жеткізуге болады.

Осылайша, жаңа білімді алу кезінде білімді жүйелеу және жинақтау, білімді талдау үшін логикалық-мағыналық модельдері қолдану сабақта оқытушы жұмысы мен оқушылардың өзіндік жұмысының ажырамас бөлігіне айналады.

Дидактикалық көп өлшемді құралдар технологиясының мақсаты:

- білім алушыларға жалпы оқу материалдары туралы анық, көрнекі түсінік қалыптастыру;
- берілген материалдардан маңызды, ең бастыларын ажырату;
- оқиғалар мен құбылыстар арасындағы себеп-салдарлық байланысты орнатуға үйрету;
- оқытуды жандандыру, оған зерттеу, шығармашылық сипат беру және осылайша оқушыға өзінің танымдық қызметін ұйымдастыру бастамасын беру

Логикалық - мағыналық модельдерді жасауға қойылатын негізгі талаптар:

- оқу материалының орналасуы, құрылымы, ықшамдылығы,
- тез түсіну,
- логикалық бірізділік,
- оқу материалын бейнелеуде қысқартуларды, графиктерді, диаграммаларды, символдарды пайдалану.

Логикалық-мағыналы модельдермен жұмыстың бірінші кезеңінде (қабылдау және меңгеру кезеңінде) оларды оқытушы білім алушыларға құрастырып көрсетеді. Оқытушы білім алушыларға модель құрастыру принципін таныстырып, жұмыстың жүйелілігін түсіндіреді.

Екінші кезеңде (шығармашылық ойлау кезеңінде) логикалық-ма-

ғыналық модель оқушылардың өздері жобалайды. Олар алдыңғы бірлескен жұмыс тәжірибесін пайдалана отырып, материалды логикалық-мағыналық үлгі түрінде баяндауды өз бетінше үйренеді. Білім алушылардың өзіндік шығармашылық жұмыстарын дамытуға тиімді қол жеткізу мақсатында оларға бос клеткалар түріндегі жетіспейтін буындары бар үлгілер ұсынылады.

Логикалық–мағыналық модельдеу түріндегі көп өлшемді құрылымдау келесідей жобаланады:

модель болып табылатын тақырып негізгі сұрақтар шеңберіне бөлінеді – модель координаты;

координаттардың орналасуы оларды саралау жолымен анықталады (K1-K8);

әрбір сұрақта - мазмұнның тораптық элементтері қандай да бір негіз бойынша координаттарда тірек тораптарын орналастыру анықталады;

координаттар мен тірек түйіндерінің атаулары бір-екі түйінді сөзге дейін бекітіледі;

тірек тораптары арасындағы аса маңызды мағыналық байланыстар анықталады, бұл оқу процесінде талдаудың маңызды процедурасы болып табылады;

модель құрылымы координаттар мен тораптарды қайта орналастыру қажеттілігіне, басқа тораптармен байланысы жоқ оқшауланған болатын артық тораптардың болуына;

Сонымен қатар, екінші кезеңде тақырыптың негізгі ақпарат бірлігіне зерттелуіне қарай біртіндеп қосымша, неғұрлым егжей – тегжейлі элементтер - модульдер ұлғаяды. Нәтижесінде әрбір білім алушының логикалық-мағыналық моделі жеке болып шығады. Ол қаншалықты толық, ақпараттық - бай болуы оқушының мүмкіндіктеріне байланысты.

Үшінші кезеңде (бақылау және өзін-өзі бақылау кезеңінде) логикалық-мағыналық модель білім алушылардың білімін бақылауды (талдауды) және өзін-өзі бақылауды (өзін-өзі талдауды) жүзеге асыру үшін тарату материалы ретінде мақсатты пайдаланылады. Бұл үшін білім алушыларға қандай да бір фрагмент жоқ, аяқталмаған (немесе ажыратылған) логикалық-мағыналық модель ұсынылады және жетіспейтін бөлігін қалпына келтіру және толық сурет жасау тапсырмасы беріледі. Бұл технологияны үнемі пайдалану барлық білім алушылардың өздігінен және осындай логикалық-мағыналық модельдерде оқу материалдарын өте сәтті жүйелейтініне қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Сондай-ақ, мұндай схемаларды саясаттану және әлеуметтану,

экономика, құқық, мәдениеттану, қоғамтану, дүниежүзілік тарих негіздері бойынша әртүрлі тақырыптарды зерделеу кезінде оқушыларға ұсынып, құрастыруға болады.

Оқушыларға логикалық-мағыналық модельдерді құрастыру не береді? Ең бірінші білім алушылар пән бойынша ең маңызды оқиғаларды есте сақтау керек. Мысалы, "Орынбор қазақтары туралы жарғы, 1824 ж." ("Орынбор қазақтары туралы жарғы, 1824 ж."), "Сібір қазақтары туралы жарғы, 1822 ж." ("Сібір қазақтары туралы жарғы, 1822 ж."), "Қазақстандағы Ресей империясының отаршылдық саясаты: 1867-1868 жж. Алматы реформа" (Ресей империясының отаршылдық саясаты: реформалар 1867-1868 ж. Астана қ.).

Айта кету керек, бүгінгі күні осы технологияны қорғауға жаңа дәлелдер пайда болды: оқытуда компьютерлер кеңінен қолданылады, осыған байланысты логикалық-мағыналық модельді жобалау енді мұғалім үшін де, оқушылар үшін де қолжетімді. Монитор экранында алдыңғы қатарлы ақпараттық технологияларды қолдана отырып, жасауға және өңдеуге болады.

Оқытушы білім-алушыларды логикалық-мағыналық модельдерді құруды үйретіп қана қоймай, сонымен қатар білім алушылардың ізденушілік белсенділігіне, ой-өрісіне және шығармашылыққа ұмтылысын сақтап, көбейтіп, ынталандыруы керек.

Осылайша, практикалық қызметке логикалық-мағыналық модель түрінде сөздік көрнекілікті әзірлеу және енгізу келесі мақсаттарға қол жеткізуге мүмкіндік береді

- білім алушыларды оқылатын материалдағы ең бастысын анықтауды үйрету,
- жалпылау және талдау іскерліктері мен дағдыларын қалыптастыру,
- қысқа уақыт ішінде материалдың үлкен көлемін қайталауды,
- оқуға деген ынтаны күшейту,
- материалды оқу барысында білім мен іскерлікті бекіту,
- жеке дербестік беру,
- білім алушылардың логикалық қабілеттерін және танымдық белсенділігін кеңейту,
- білім алушылардың алған білімдерін өзін-өзі бақылау (өзіндік талдау) дағдыларын қалыптастыру.
- ғылыми танымға ұмтылысын ынталандыру.

Айта болсақ бүгінгі күні осы технологияны қолдауға жаңа дәлелдер пайда болды: оқытуда компьютерлер кеңінен қолданылады, осыған байланысты логикалық-мағыналық модельді жобалау енді оқытушы үшін де, білім алушылар үшін де қолжетімді. Монитор экра-

нында алдыңғы қатарлы ақпараттық технологияларды қолдана отырып, жасауға және өңдеуге болады.

Осылайша, сабақта жаңа технологияны - дидактикалық көп өлшемді құралдар технологиясын-логикалық-мағыналық модельдерді белсенді қолдану оқушылардың әлеуметтік-экономикалық цикл пәндері бойынша білім деңгейінің тұрақты өсуіне және ғылыми-зерттеу қызметі мен ғылыми танымға ұмтылуына әкеледі.

Әдебиеттер

1. Гальперин П.Я. Психология мышления и учение о поэтапном формировании умственных действий. Исследования мышления в советской психологии. - М., 1966.
2. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения. – М., 1996.
3. Рахимов А.З. Педагогическая технология творческого развития. Методическое пособие. - Уфа, 2003.
4. Шаталов В.Ф. Эксперимент продолжается. – М.: Педагогика, 1989.
5. Штейнберг В.Э. Дидактические многомерные инструменты. Теория, методика, практика. Народное образование. – Уфа, 2002.

ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ КОМПЬЮТЕРЛІК ОЙЫНДАРДЫҢ, ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІНІҢ ПАЙДАСЫ МЕН ЗИЯНЫ

Ажахметова М.К.

ҚАЕУ колледжі, Өскемен, Қазақстан

Қазіргі кезде мемлекетіміз бәсекеге 50 елдің қатарына кіруді көздеп отыр. Ол үшін жастар және әр бір қазақ азаматы жаңа ақпараттық - коммуникациялық технологияны жетік меңгеруіміз қажет. Қазір адамдар қызмет орнында да, үйде де компьютермен жұмыс істей береді. Оның өмірімізге, кеңінен енгені соншалықты, бала біткен ойыншықпен емес, компьютермен ойнап, өзінің өмір танымын ғаламтордағы желі ішінде қалыптастырады. Қазіргі күнкөріс қамы мен заман ағымының күрделілігі, көптеген ата-аналар тәулік бойы балаларының тыныс-тіршілігіне бақылау жасай алмай, олар шектен тыс бейне монитордың алдында отырғандықтан денсаулығына зор зиянды әсер алады.

«XXI ғасыр - компьютер ғасыры» деп аталып кеткен бұл ғасырда бар шаруаны тындырып отырған бұл құралдың жақсы жақтарымен қатар біздің ұрпағымызға тигізіп отырған зияны да шаш-етектен. Қазіргі кезде компьютерсіз өмірімізді елестету тіпті мүмкін емес. Бірақ не нәрсенің де көлеңкелі тұстары болатыны анық. Сол бесаспап құрал-

дың біздің балаларымызға қандай зиян екенін талдап көрсек. Компьютер тек арнайы бағдарламалар арқылы белгілі бір саланың мамандарының жұмыс істеуіне жағдай туғызатын құрал ғана емес, онда түрлі қызықты ойындар, анықтамалар, интернет арқылы кез келген сұраққа лезде жауап таба алатын мүмкіндіктері бар. Ағартушы ұстаз Б. Алтынсаринше айтсақ, "айшылық алыс жерлерден жылдам хабар алдыратын" құрал. Енді осы әмбебап құралдың зиянына тоқталсақ. Монитор қосылып тұрған кезде айналасында электростатикалық өріс пайда болады. Ол айналасындағы шаң-тозаңдар арқылы адамның денесіне, қолына қонады. Сөйтіп, адамда аллергиялар, дененің құрғауына әкеп соқтырады. Компьютердің алдында ұзақ отыру омыртқаға өте зиян және монитордағы кескіндер көздің көруін нашарлатады. Үзіліссіз мониторға қадалып отыру көзді құртатыны, сәулелердің әртүрлі дерттерге шалдықтыратыны - бұл тек сыртқы залал. Ал, компьютердің адамдарға келтіретін ең сұмдық зияны, оған еліккен жан өзгелерді ұмытып, ешкіммен араласпай, томаға-тұйық күн кешетін болады. Компьютерлік ойындар жасөспірімдердің санасын улайтыны белгілі.

Компьютер адамзаттың өркениет жолымен дамуына ықпал ететін басты құралдардың бірі екені даусыз. Қай салада болмасын компьютер кеңінен қолданылып, адамдар тіпті онсыз өмір сүруін елестете алмайтындай дәрежеге жетті. Ал компьютерлік ойындар балалардың құмартып ойнайтын ойындарының біріне айналып, оған деген тәуелділігі күннен-күнге артып отыр. Дүниежүзілік Денсаулық Сақтау Ұйымы құмар ойындарын психиканың бұзылуына әкеліп соқтыратын, адам ағзасына қауіпті ойындардың қатарына енгізді.

Қазіргі өмір аясында жасы кәметке толмағандар компьютерлік ойындар мен автомат - ойындар ойнайтын орындарға жиі барады.

Ғалым - зерттеуші А. Сидорованың 12-14 жастағы жасөспірімдерден тұратын 2 топқа компьютерлік ойынның әсерін білу үшін жүргізілген эксперимент нәтижесін талдау оған келесі шешімді жасауға мүмкіндік береді:

1. Компьютерлік ойындардың жасөспірім психологиясына әсері барысында тітіркену, сезіктену, ойыншы тарапынан жағымсыз көріну секілді сезім артады.

2. Компьютерлік ойынды ойнайтын жасөспірімдер балаларға тән кішігірім бұзақылықта немесе жеңіліске ұшырауда өздерін айыпты санайды.

3. Компьютерлік ойынды ойнайтын жасөспірімдерде айнала қоршаған өмірге теріс қарау пайда болады (жақындармен ұрысу, айқайлау, басқаларды кемсіту).

4. Мұндай жасөспірімдер тек үстем - үстем сөйлеп қана қоймай,

денеге зақым келтіру әрекетін де қолданады. Мұндай әрекеттерді ойын барысында ұтқандар мен ұтылғандарды бақылай отырып аңғаруға болады. Жасөспірімдер айкайлайды, қасындағы заттарды лақтырады, сындырады, дүлейді айналасындағыларға шығарады.

Бұрын жаз мезгілі бола қалса балалардың барлығы азаннан қара кешке дейін үй көрмей далада ойнап жүруші еді.

Қазір ауылдық жерде де, қалалы жерде де сыртта асыр салып жүрген баланы сирек кездестіреміз. Себебі оларды үйге матап тастаған бір дүние бар, ол – ғаламтор.

Ғаламтордан түрлі ойындар ойнап, түрлі әуен тындап, бейнежазба көруге құмартып алған олар тіпті компьютердің жанынан шықпайтын болды. Бүлдіршіндерді компьютерсіз көзге елестету де қиын болып бара жатқан сияқты.

Күндіз үй көрмей, түнде ұйқы көрмей жұмыс істейтін ата-аналар үшін де компьютер балаларын алдар қайтын жақсы құралға айналды. Конференцияға қатысқан мамандардың сөзіне қарағанда, осы ғаламтор желісінің балалардың психологиясына қаншалықты зиянын тигізіп жатқанын көп ата-ана біле бермейді. Білсе де, одан балаларын қорғаудың жолдарын меңгермеген. Ал мұның салдары балалардың өскенде маскүнем, зинақор, жауыз болып өсуіне әкеліп соғады. Мәселен, Ресейдің Ішкі істер министрлігі ғаламторға арнайы тексеру жүргізіп, терроризм мен экстремистік сипаттағы 40-қа жуық сайтты анықтаған. Бір ғажабы, оның әрбір төртіншісі осы елде орнатылған екен.

Қазіргі кезде әлеуметтік желілер "ВКонтакте", "Мой Мир", халықаралық "Facebook", "LinkedIn" және тағы басқалар кең таралған. Статистика бойынша, Қазақстандық интернет қолданушылардың 62,4% "ВКонтакте" желісінде, 25,9% "Мой Мир" желісінде, ал 22,7% "Одноклассники" желісінде отырады. Бұл ақпарат жастардың әлеуметтік желіде қаншалықты және қайда отыратынын көрсетеді. Көптеген жастардың ата-аналары бұл үрдістің әсерінен қауіптеніп отыр. Себебі, көбінесе 10-18 жастағы жасөспірімдер мұндай әсерге тап болады. Ал бұл жасөспірімдердің негізгі әлеуметтендіру, оның психика мен дүниетанымын қалыптастыру кезеңі болып табылады. Статистикаға жүгінсек, жастардың 49,2% әлеуметтік желіні күнделікті, 19,7% аптасына бір рет және 9,1% айына бір рет тексереді. Бұл деректер ата-аналарды мазалап қана қоймай, психолог дәрігерлердің, мұғалімдердің де ойын қауіптендіреді. Себебі, бұл жастардың қоғамдық, психологиялық дамуына әсер етеді. Сонымен қатар, ғаламтор адамның физикалық денсаулығына ықпал береді. Мысалы, 15 жасар жасөспірім күніне 4 сағат экран алдында отырса, физикалық күшке тек шамамен 1 сағат қана уақыт бөлінеді.

Жақында «ВКонтакте» желісінде жеткіншектерді «Синий кит» және «Тихий дом» ойындарына шақырған топтар мен хабарламалар пайда болды. Мәлімет бойынша ойынға кірген балалар 50 тапсырма орындауы қажет. Және де сол тапсырмалар баланың өміріне тікелей қауіп төндіреді. Яғни ойынға қатысушы қан тамырын кесіп, қолына киттің суретін салуы керек екен. Ең соңғы тапсырмада, бала өз-өзіне қол салып, өмірімен қош айтысуы тиіс. Бұл тапсырмаларды орындамау немесе ойынды тоқтату мүмкін емес. Себебі ұйымдастырушылар баланың психологиясына әсер ете отырып, оның туыстарын өлтіретіндігін айтып қорқытады. Сондықтан көп жағдайда балалар сол белгіңіз жанның алдауына түсіп, психологиясы уланып, қорқыныштан суицидке барады.

Егер Қазақстанның ақпарат нарығын Ресейдің жаулап отырғанын ескерсек, демек, әлгі сайттарды біздің балаларымыз да көреді деген сөз. "Балалар қарапайым мектеп тапсырмаларынан бастап, түрлі тақырыптағы рефераттарды, басқа да танымдық дүниелерді интернет арқылы орындайтын болды.

Компьютермен ұзақ үздіксіз жұмыс істеу кезінде, бір ойынды қайта-қайта ойнаудан, ойнау барысында ызаланып, ренжіп, ашулануда адам психикасына зақым келтіріп отырды және көздің қажетті демалу фазасы болмайды, олар шаршайды және жұмыс істеу қабілеті төмендейді. Көру мүшесіне үлкен күш ақпаратты енгізу кезінде, сондай-ақ пайдаланушы экраннан мәтінге, клавиатураға үнемі қарау қажеттілігінен, әр түрлі ара қашықтықта және жарықта болғанда өткізеді. Ойлау жүйесі мен көру органдарына күш түсіреді, өйткені экранға жақын отырып, майда әріптерді, сандарды оқуға, ойлануға тура келеді. Осылардың бәрі көз бұлшық еттеріне күш түсіреді, оның үстіне экранның жарықтық тербелістері де оған әсер етеді. Компьютерлік көру Синдром белгісі көрудің төмендеуі, жақын заттардың алыстауы фокусировкасының ақырындауы және керісінше заттардың екеу болып көрінуі, оқу кезіндегі тез шаршау, көздің қышу сезімі, қабаққа құм тығылғандай сезіну, көздің қызаруы, көздің қозғалуы кезінде көз алмасы мен шекенің ауырсынуы байқалады. Компьютерлік көру синдромы қолданушыларда экран алдында үздіксіз екі сағаттан кейін, көпшілігі төрт сағаттан кейін және барлығында алты сағаттан кейін алғашқы белгілері байқалады. Экраннан ақпаратты оқу оны енгізуге қарағанда қиынырақ болады.

Бұл кестеде жыл сайын көру қабілеті төмен балалардың саны көбеюде.

Сонымен компьютермен жұмыс істегендегі көздің қызметі басқа жұмыстардан - оқу, теледидар көруден де ауыр болады. Оған орга-

низмге статистикалық күш түсіретін және қимылды азайтатын олардың тұрақты отырып істеуін қоссақ, өскелең балаға оның дамуын тежейтін біраз қиындық туындайтыны белгілі шығар.

Және де... Тағы бір фактор - нервтік-эмоциональдық жүйеге күш түсуі. Компьютермен қатынасу кезінде, әсіресе ойындар олардың нерв жүйесіне қатты әсер етеді, өйткені жылдам жауап беріп, тез қимылдауды талап етеді. Нервтік жүйелердің қысқа уақытта қатты жұмыс істеуі жас баланың шаршауын тездетеді.

Балаларды ғаламтордан қорғаудың түрлі жолдары бар.

Біріншіден, әр ата-ана баласына ғаламтор туралы толық мәлімет беруі тиіс. Оның пайдасымен қоса зияны туралы да айтуы керек. Балаларды ғаламтордан қорғайтын жалғыз періште – ата-ана. Қазір неше түрлі ақша табуға құралған сайттар бар.

Бірақ ата-аналар да, ұстаздар да, тіпті балалардың өздері де көп ескере бермейтін бір мәселе бар, ол – ғаламтордың қауіптілігі, ондағы кейбір дүниелердің адам психологиясына кері әсер етуі. Мәселен, қазіргі күні ата-аналардың көбі ғаламторда балаларды кішкене күнінен терроризм мен экстремизмге, зорлық-зомбылыққа тәрбиелейтін қара ниетті сайттардың бар екенін білмейді.

Балалар интернетті ақтарып отырып, оларға кіріп кетеді. Егер ата-аналары қадағаламаса, бұл оларға үлкен шығын алып келуі ғажап емес. Бұдан басқа интернеттегі бұзақылар, мәселен, хакерлер балаға шабуыл жасауы мүмкін.

Негізінен, қазір балалардың көбі кітаптан алшақтап барады. Менің оларға берер кеңесім: компьютермен қатар бір мезгіл кітап оқу да – пайдалы дүние.

Екіншісі – білім беру компанияларын дамыту. Яғни әрбір ата-ана, ұстаздар қауымы балаларға ғаламтордағы кейбір сайттардың зияндылығы туралы айтып отыруы керек.

Үшіншісі – жаңа технологияларды пайдалану. Қазір ғаламтордағы сайттарды реттеп, бақылап отыратын арнайы бағдарламалар бар. Сіз бағдарлама арқылы балаңыздың қандай сайттарға кіріп жүргенін біле аласыз.

Халқының 95 пайызы интернетке қосылған, әлемдегі ғаламторды ең көп пайдаланылатын елдердің бірі - Оңтүстік Корея. Бұл елде жасы 30 жас шамасындағы жастар кәрілік симптомдарымен жиі ауыратын болған. Оған есте сақтау қабілетінің төмендеуі, зейіннің әлсіреуі және ұйқысыздық жатады. Дәрігерлер оларға "компьютерлік ессіздік" деген диагноз қоя бастаған.

Жанашыр мамандар "ғасыр дерті" деп бағалап отырған бұл сырқатпен күрес жалпыхалықтық іске айналуы тиіс. Себебі, ТМД елде-

рінде компьютер мен интернетті пайдалану ісінде Қазақстан алдыңғы қатарға баяғыда-ақ шығып қойған. Ендеше, егер аталған компьютеромания ауруы тіркелмей тұрғанда, алдын алуымыз керек.

Әдебиеттер

1. Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі: Информатика және компьютерлік техника. – Алматы: «Мектеп», 2002.
2. <http://www.dalanews.kz/ojkazan/ojyny-kanbagan-bala/>
3. <http://www.info-tses.kz/news/kompyuterd>

ҚАЗАҚСТАННЫҢ БОЛАШАҒЫ – ЖАСТАРДЫҢ ҚОЛЫНДА

Колдаева А.А.

ҚАЕУ колледжі, Өскемен, Қазақстан

Мен жанбасам лапылдап,
Сен жанбасаң лапылдап,
Біз жанбасақ лапылдап,
Аспан қалай ашылмақ.

Назым Хикмет Ран

Ел мүддесі мен келешегін ойлайтын рухани бай жастарды тәрбиелеу үшін отбасының, маңызды екендігін білген халқымыз: «Ата көрген оқ жонар, ана көрген тон пішер» дегенді тегіннен тегін айтпаған және аз сөзбен – ақ ұлы ұғымға меңзей білген.

Әрбір ұлтты бір – бірінен ерекшелендіріп тұратын осы тіл мен діл дүниеге келген сәбиге ана сүтімен, әкенің қанымен беріліп, сол жасты рухы мықты азамат етіп өсіреді. Рухы мықты азаматтың болашағы да зор. Сол үшін де әрбір ата – ана баласының жақсы тәрбие алуына дені сау болып өсуіне көңіл бөліп, өздері тарапынан берілетін тәрбиенің мәніне, мазмұнына назар аударғандары жөн. Ата - ана әрбір жас балаға үлгі, оның бүгін қандай болып тұрғанын білдіретін және ертеңіне жол көрсетіп тұрған бағдаршам.

Осы пікірімізді мынадай мысалмен дәлелдеуімізге де болады. Кезінде мұғалімдік мамандықты игерген бір азамат уақыт өте келе ішімдікке үйір болып, соның салдарынан мектептен шығып қалып көше кезіп жүретін маскүнемдік жолға түседі. Сол отбасындағы бес баланың қай-қайсысы да мектепте нашар оқып, үсті-бастары кір – қожалақ болып жүретін еді. Отбасындағы қиындыққа төзе алмаған балалардың анасы ауырып қайтыс болды. Әке мас болып, шеше үйдегі қиындық-

тардан қазаға ұшырауы балалардың бірінің ұрлық жасап істі болуына итермелесе, қалғандарының оқусыз, белгілі бір мамандықты меңгере алмаудан азып тозып кетулеріне себепші болды. Ахмет Бай-тұрсынов: «Баланы үйінде ұлша тәрбиелесең – ұл болады, құлша тәрбиелесең – құл болады» депті. Осыны еске алсақ, бала тәрбиесі отбасына, сол баланың ата-анасының берген үлгі – өнегесіне тікелей байланысты екенін көреміз. Ғылыми негізге сүйенсек адам баласының бүкіл тәрбиесінің негізгі қоры 18 жасқа дейін жиналып болады екен. Балам жақсы болсын деген әрбір ата - ана бала тәрбиесіне маңыз беріп, ондағы өз орнының қандай екенін білгені жөн. Баланың тәрбиесі – ата – ананың еккен егінінің жемісі (1, б. 105).

Елбасымыз өзінің Қазақстан халқына арнаған Жолдауында назар аударған тағы бір маңызды мәселе – ол педагогтардың сапасы мен біліктілігін арттыру. Яғни көріп отырмыз:

1) Ел келешегі жас ұрпақ тәрбиесіне тікелей байланысты;

2) Елді жаңғырту стратегиясын іске асырудың табыстылығы, ең алдымен, қазақстандықтардың біліміне, әлеуметтік және дене болмысы, көңіл күйлеріне байланысты.

Кез келген ұлтты қалыптастыратын орта - оның ұлттық мектебі. Сондықтан қазақ мектебінің тағдыры – ел тағдыры. Ұлтымыздың болашағын ойлаған алаштың ардақтылары мұны әрқашан ескеріп отырған. Қазақ халқының ұлы перзенті Мұстафа Шоқай «Ұлттың мәдениеттен жүрдай рух пен тәрбиеленген ұрпақтан халқымыздың қажеті мен мүддесін жақтайтын пайдалы азамат шықпайды» - деп, ұлт болашағын ұлттық мектепте, ұлттық рухта тәрбиелеу керектігін көрсеткен (3, б. 201).

Сапалы білім беру елімізді индустрияландырудың және инновациялық даму жолына түсірудің басты алғы шарты болып табылады. Білімсіз қоғамда прогресс, жаңа өрлеу мүмкін емес. Н. Назарбаевтың сөзімен айтқанда, қазіргі уақыт адамзат биігін білекпен емес, біліммен бағындырудың заманы. Бүгінгі жас ұрпақ білім бұлағынан мольна сусындауға зейін қоюда. Мемлекеттік тіл – қазақ тілін, ұлтаралық қатынас тілі – орыс тілін және халықаралық тіл – ағылшын тілін меңгеруі тиіс (5, б. 21)

Жастар кез келген қоғамның болашағы мен қозғаушы күші. Мемлекеттің тұрақты дамуының негізі – бәсекеге қабілетті жастар буыны, ал, бұл тікелей жас қазақстандықтардың білім мен білік сапасына, олардың ұмтылысы мен ынтасына байланысты. Сондықтан да мемлекеттік саясаттың негізгі бағытының бірі - жастар секторы. Жастар секторына Қазақстанда айрықша назар аударылады (4, б. 25).

Бүгін білім жүйесі, жер, тұрғын үй мәселесі, құқық қорғау орган-

дары өзге де өзекті тақырыптарды қаузаған Н. Назарбаев жастарды да назардан тыс қалдырмады. 2019 жылды Жастар жылы деп жариялады.

«Әр Қазақстан азаматы реформалардың мәнісін, Отанымызды өркендету жолында олардың маңызды екенін түсіну керек. Ал мұны жеткізу біздің міндетіміз. «Рухани жаңғыру» бағдарламасын бәрі қолдады. Оған қосымша «Бес әлеуметті бастаманы» көтердік», - деген Елбасы жастар мен отбасы институтын қолдау – мемлекеттік саясаттың басымдығына айналуы тиіс екендігін ескертті (2, б. 65).

Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев және Үкімет қазіргі толқынға, жастарға үлкен үміт артады. Елбасының тапсырмасы бойынша өткен жылы республикада жастар саясатының мәселесі бойынша арнайы уәкілетті орган – Қазақстан Республикасының дін істері және азаматтық қоғам министрлігі құрылды. Бұл уәкілетті органның қызметтік шеңбері өте кең: біліктілік деңгейі, білім алу, жастарды жұмыспен қамтамасыз ету, бос уақытты тиімді өткізуді ұйымдастыру, саламатты өмір салтын ұстану және рухани құндылықтарды қастерлеу, патриотизмді бекіту. Бүгінгі таңдағы Қазақстанның халық саны 18 миллионнан асқандығын және 4,2 миллион адам (немесе 23 пайыздан жоғары) жалпы алғанда – бұл 14 жас пен 29 жастар аралығындағы жастар екендігін ескерсек, бұл көрсеткіш те ҚР ДИАҚМ-нің атқаратын жұмысы өте көп (5, б. 45).

Саламатты өмір салты да басымдықта. Елбасы қазақстандықтардың минимум 30 пайызын жаппай спортқа тарту туралы міндет қойды. Бұл тапсырманы жүзеге асыру барысында мемлекеттің барлық аймағында спорт объектілері, ойын алаңдары, дене шынықтыру және сауықтыру кешендері салынууда.

Жастар арасында спорт және өнер саласында біздің республикамызды бүкіл әлемге танытып жүрген танымал жастар аз емес. Олардың қатарында – Жансая Әбдімәлік, Динара Сәдуақасова, Қайрат Ералиев, Еламан Ерғалиев, Димаш Құдайберген және т.б. (2, б. 66).

Сонымен қатар мемлекет денсаулықты сақтау мәселесіне де айрықша көңіл бөлуде, және табысты нәтижелер байқалуда. Ресми көрсеткіштерге сүйенсек, 2018 жылы жастарлар асында өлім - жітім 2017 жылмен салыстырғанда 7,6 пайызға төмендеген. Наркологиялық орталықтарда тіркеуде тұратын жастар контингенті 12,9 пайызға қысқарған.

Мемлекет тарапынан жастарды қолдау үшін жасалып отырған «Жасыл ел», «Жастар кадрлық резерві», «Дипломмен ауылға», «Серпін–2050», «Қолжетімді баспана – 2020» және т.б. бағдарламалар бар. Жастар табанды еңбек етіп, елімізде болып жатқан оңды үрдістерге белсене қатысуы арқылы ғана жетістікке қолжеткізіп, биіктерге көте-

рілуге болатынын түсінуі маңызды (7, б. 9).

Қазақстанның жарқын болашағы үшін қандай да бір іс тандыруға міндетті екенімізді естен шығармау керек! Ел ертеңі – білімді жастар. «Бұлақ көрсең көзін аш» дегендей, қазақ жастарын білімге бағыттайық. Елбасы Н. Назарбаев «Қазақстанның болашағы бүгінгі жастар. Сіздер оларға қалай білім берсеңіздер, Қазақстан сол – деңгейде болады» деп атап көрсеткен. Еліміздің бабаларымыздан мұра болып келе жатқан құндылықтарымызды, тарихи дәстүрлерімізді жаңғыртып, оны алға бастырып қана қоймай, экономикасын, ғылымын дамытуға, жігерлеріне ел үшін еңбектенуге міндетті. Ендеше жастар еңбек жолына ғана қоғамын өрге бастыра алады.

Отаншыл халық жастары болмаған елдің болашағы қараңғы. Жаңа заман тәуелсіз ел мұраты – жастардың білімі мен біліктілікке талпынып әрекеттенуін, еңбектеніп өсуін талап етіп отыр. «Елінің ұлы болсаң, еліңе жаның ашыса, азаматтық намысың болса, қазақтың мемлекетін нығайтып, көркеюі жолында теріңді төгіп еңбек ет. Жердің де, елдің де иесі екенінді ұмытпа», - дейді. Елбасы бір сөзінде. Сондықтан, жастарға білім беретін ұстаздар да ұлы мұрат жолында жалынды еңбек етуге даярмыз (б. б. 88).

Сөз соңында айтарым, қазіргі кезде «Жастар – еліміздің болашағы» деген қанатты сөзді жиі айтамыз. Ал, сол жастардың болашағы, Отанымыздың ертеңгі тағдыры өзіміздің бүгінгі қызметімізді қалай атқарып жүргенімізге тікелей байланысты. Ендеше мына өтіп жатқан жаһандану, ғаламдану үрдістеріне жұтылып, ұлт ретінде жойылып кетпейік десек ұлымызды рухты, қызымызды ғұрыпты етіп, қазақ өміріне жақындатып тәрбиелейік дегім келеді.

Әдебиеттер

1. <https://massaget.kz/okushyilarga/> сайты.
2. <https://e-history.kz/kz> сайты.
3. Қазақстан Республикасының Білім заңы. – А., 2007
4. Әділбекова Ж.З. Білім беру үрдісіне жаңа технологияларды енгізу. - Алматы: «Ғылым», 2007
5. Білім технологиялары. - А., 2012.
6. Егемен Қазақстан - 2012 ж. - 10–12 б.
7. Қазақстан Республикасының Конституциясы. – Алматы, 1998.

ЖЕТКІНШЕК КЕЗЕҢДЕГІ «ДАҒДАРЫС» МӘСЕЛЕСІ

Баженова Н.К.

ҚАЕУ колледжі, Өскемен, Қазақстан

Жеткіншектің организмінде болатын елеулі өзгерістер ұзақ уақыт бойы осы кезеңдегі жеткіншектер ерекшеліктері мен дамуының сыналу құбылыстарының биологиялық шарттастығы туралы әр түрлі теорияларға негіз болады. Мұндай ұғым біздің ғасырымыздың алғашқы ширегінде үстем болды. Биогенетикалық универсализм негізін салушылар С. Холл мен З.Фрейд болды. Олар жеткіншектің дағдарысымен өзіне тән ерекшеліктері комплексін биологиялық шарттастығы себепті болмай қоймайтын әрі универсал құбылыс деп санады.

20-30 жылдарда әр түрлі елдерде нақты зерттеулер жинақталғандықтан биогенетикалық универсализмге қарама-қарсы бағыт күш ала бастады, ал бұл зерттеулерде жеткіншектің жеке басының кейбір қасиеттерінің оның әлеуметтік қатыстылығына тәуелділігі көрсетілді. Қиын жеткіншектерді тәрбиелеу іс-тәжірибесінің маңызы болды, мәселен, А.С. Макаренко дам ұндай жеткіншектер қысқа мерзім ішінде түзелетін еді.

Самоа аралындағы жеткіншектерді зерттеген америкалық ғалымы М. Мид жеткіншек шақта дағдарыстар мен дау-жанжалдардың болмай қоймайтындығы туралы түсініктің қисынсыздығын дәлелдеді, сөйтіп олардың биологиялық емес, әлеуметтік шарттастығын көрсетті. М. Мид Самоадағы жеткіншек қыз балалардың балалықтан ересектікке үйлесімді, дау-жанжалсыз өтетінін байқады да балалардың тіршілік жағдайларын, тәрбиеленуі мен айналадағылармен қарым-қатынастарының ерекшеліктерін егжей-тегжейлі сипаттап жазды. Қыз балалардың жеткіншек шағын М.Мид балалық және ересектік көзбен салыстырғанда тұтас алғанда неғұрлым жақсы және ерікті кезең деп бағалады.

Антропологтардың зерттеулерінде жеткіншектік кезеңнің ұзақтығы әр түрлі болуы және бірнеше аймен шектелуі мүмкін екені анықталды. Балаларда “Эдип” комплексінің міндеттілігі туралы пайымдау да теріске шығарылып, жеткіншектің инициациядан кейін алатын ересектік статусына арнайы әзірлік жағдайында да, сондай-ақ бұл статустың талаптарын біртіндеп меңгергенде де жеткіншек ер балаларда дағдарыстың болмау мүмкіндігі анықталды.

Антрополог Р.Бенедикт балалықтан ересектікке өтудің 2 типін көрсетті:

- үздіксіз баланың бала балалықтан ересектікке өтудің 2 типін көрсетті;

- үздіксіз тип.

- баланың балалық шағында оқып үйренгені мен ересектің рөлін жүзеге асыру үшін қажетті іс-әрекет тәсілдері мен түсініктер арасында үзілістер болатын тип.

Өтудің бірінші типі балалар мен ересектерге арналған маңызды нормалар мен талаптардың ұқсастығы жағдайларында болады. Мұндай жағдайларда даму бірқалыпты өтеді, бала ересектік іс-әрекет тәсілдеріне біртіндеп үйренеді де, ересектің статусының талаптарын орындауға даяр болып шығады.

Өтудің екінші типі балалар мен ересектерге қойылатын мәнді талаптарда алшақтық болған кезде байқалады. Мұндай жағдайларда балалықтан ересектікке өту әр түрлі қиыншылықтармен қабаттасып, оның өзіне тән нәтижесі болады - ресми кемелдікке жеткен кезде ересектің рөлін атқаруға дайын болмау кел шығады. Балалықтан ересектікке өтетін жол, деп атап көрсетті Бенедикт, әр түрлі қоғамдарда әркелкі болады және оның ешқайсысы да кемелдікке жеткізетін “табиғи” соқпақ деп қарастырылмайды.

Антропологтар зерттеулерінің теориялық маңызы зор. Бала өмірінің нақты әлеуметтік жағдайларына:

- жеткіншектік кезеңнің ұзақтығына;
- дағдарыстың, талас-тартыстың, қиыншылықтың болуына;
- балалықтан ересектікке өтудің өзінің сипатына қарай анықталатыны дәлелденді.

Жеткіншектік шақтың басында балалар сырт пішіні жағынан да, мінез-құлқы жағынан да ересектерге ұқсамайды: олар әлі де көп ойнап, көп жүгіреді, алысып-жұлысып, тентектіктер жасайды, өз дегендерін істеп, байыз таппайды, қызу да шамданғыш, әр түрлі салада белсенді, көбінесе ұшқалақ, ынта білдіріп, ден қоюы да, біреуді жақсы көруі, қарым-қатынасы да тұрақсыз, басқаның ықпалына оңай көнгіш болады. Алайда балалығы қаз-қалпында болып көрінетін сырт көрінісі алдамшы болады да оның сыртында жаңаның қалыптасуының маңызды процестері жүріп жатады: жеткіншектер көп жағынан әлі бала болып жүріп, елеусіз есейеді.

Ересектің қалыптасу процесі көзге бірден түспейді. Оның көріністері мен нышандары әр сипатты және сан алуан. Ересектің алғашқы өркендері оның әр сипатты және сан алуан. Ересектің алғашқы өркендері оның дамыған формаларынан өте айрықша болып, кейде жеткіншектің мінез-құлқында ересек адамға жағымсыз жаңа сәттерде көрінуі мүмкін.

Жеткіншек жасқа аяқ басқан баланың жеке басының қалыптасуындағы түбегейлі өзгерістер сана-сезімнің дамуындағы сапалық өзге-

рістермен анықталады, осының арқасында бала мен ортаның арасындағы бұрынғы қатынас бұзылады.

Жеткіншектің жеке басындағы басты және өзіне жаңа құрылым оның өзі туралы енді бала емеспін дейтін түсініктің пайда болуы болады, ол өзін ересекпін деп сезіне бастайды, ересек болуға және өзіне жұрттың осылай деп қарауына ұмтылады.

Ересектік сезім дене дамуы мен жыныстық толысудағы ілгерілеушіліктерді ұғынып, бағалаудың нәтижесінде шығуы мүмкін; бұларды жеткіншек анық сезінеді және оны өз ұғымында да объективті түрде неғұрлым ересек етіп көрсетеді. Қазіргі бар акселерация балада осы жаңа өзін-өзі түсіну мен өзін-өзі бағалаудың бұрынғы жылдарға қарағанда ерте пайда болуына жағдай жасайды.

Ересектік сезімдерінің ендігі бер қайнар көзі – әлеуметтік негіздер. Мұның өзі ересектермен қарым-қатынаста бала объективтік тұрғыдан балалық жағдайда болмай, еңбекке қатысып, елеулі міндеттері болғандай реттерде туындауы мүмкін. Ересектердің сенімі және жастайынан дербестікке жету әлеуметтік қана емес, субъективтік тұрғыдан да баланы тез есейтеді. Бұған ұқсас мысалдар Ұлы Отан соғысы жылдарында көп кездесті. Ересектік сезімнің жыныстық толысудан көп бұрын пайда болуының мүмкіндігі бар жолды Н.А. Некрасов бармақтай мұжық бейнесінде берген. Мұның өзі бала ересек деп санайтын адам мен өзі арасындағы бір немесе бірнеше өлшем бойынша баланың өзі ұқсапсыз (білім, іскерлік, күш, ептілік, батылдық, т.б. ұқсастығы) деп тапқан жағдайда да туындауы мүмкін; ұқсастық жайлар неғұрлым көп болса, өзін ересек сезінуге негіз де соғұрлым көп болады. Ересектік сезім баланы өзіне тең ұқсайтын неғұрлым ересек жолдастарымен (баланың ұғымында) қарым-қатынаста да қалыптасады. Жеткіншек өзін айналасындағылармен ғана емес, мұның алдында өзінің қандай болғанымен де салыстырады, әрине, белгілі бір бейнелерді бағдарға алып, өзіндегі прогресті бөліп көрсетеді.

Жеткіншектің өзіне тән әлеуметтік белсенділігі ересектер дүниесіндегі және олардың қарым-қатынастарындағы бар нормаларды, құндылықтар мен мінез-құлық тәсілдерін меңгеру алғырлығы болып табылады. Мұның ұзаққа созылатын салдары болады, өйткені ересектер мен балалар әр түрлі екі топты көрсетеді және олардың міндеттері, құқылары, артықшылықтары мен шектеулері түрліше болады. Балаларға арналған көптеген нормаларда, ережелерде, талатарда, шектеулерде, тіл алудың ерекше моралында олардың ересектер дүниесіндегі дербессіздігі, тең құқылық сыздығы мен тәуелді жағдайы бейнеленген. Бала үшін дүниеде қол жетпес, тыйым салынған жайлар көп. Балалық шағында бала қоғамның балаларға қоятын талаптарымен нормаларын

менгереді. Бұл нормалар мен талаптар ересектер тобына өтер кезде сапалық тұрғыда өзгереді. Жеткіншекте өзі туралы енді балалықтың шекарасынан өткен адаммын деген түсініктің пайда болуы оның бірі нормалар мен құндылықтардан басқаларына - балалық нормалар мен құндылықтардан ересектік нормалар мен құндылықтарға – қайта бағдар алуын айқындайды.

Әдебиеттер

1. Простакова Т.М. Кризис подросткового возраста. - М., 2009.
2. Елубаева С.Б. Психологические особенности этнической и идентичности и самооценки современных казахских подростков. - Алматы, 2004.
3. Күнсләмова Т.К. Жеткіншектердегі өзіндік бағалау, өзіндік реттелу және эго күйдің белсендіруі мен агрессиялықтан өзара байланысын психологиялық - педагогикалық тренинг негізінде зерттеу. – Алматы, 2002.
4. Мұқанов М.М. Жас және педагогикалық психология. - Алматы, 2002.

БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫН ЖАҢАРТУ: ДИАЛОГТІК ОҚЫТУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Бирталаева Б.Н.

№6 орта мектеп, Аягөз, Қазақстан

Дәстүрлі оқытуда білім берудің көзіне айналған оқыту технологиясы бүгінде жаңа бағытқа ие болды. Тәуелсіздігімізді алғаннан бері Елбасымыздың қолдауымен нық қадам бастаған еліміз әлемнің алпауыт елдерімен терезені тең ұстауды мақсат етуде. Еліміздің экономикасында ғана емес, білім беру саласында да әлемдік білім беру жүйесінің озық тәжірибелері енгізіліп отыр.

Білім беру елдердің бәсекелестікке қабілетті болуын қамтамасыз ететін ең тиімді әрі ұзақ мерзімді стратегия болып табылады. Көптеген авторлар, соның ішінде Виллем Те Вельде (Willem te Velde, 2005) жаһанданудың қазіргі кезеңінде жоғары сапалы білімнің қажеттігі туралы өз пікірлерін айтты. Қазіргі таңда экономикалық өсу және азаматтардың әл-ауқаты үшін білімнің айтарлықтай маңызды екенін бүкіл әлем мойындауда. Муршед және басқа авторлар (Mourshed, M. et al, 2010) жоғарыда аталған мәселелерді шешу мақсатында өзгеріс енгізу үдерісіне қатысатын жүйелердің саны артып отырғанын, білім

беруді реформалаудың қарқынды артып келе жатқанын атап көрсетті [1, 6].

Қазақстан Республикасы Президентінің Жолдауында: «Біздің міндетіміз - білім беруді экономикалық өсудің жаңа моделінің орталық буынына айналдыру. Оқыту бағдарламаларын сыни ойлау қабілетін және өз бетімен іздену дағдыларын дамытуға бағыттау қажет», - деп білім беру жүйесін жанарту мәселесін қолға алуды міндет етті [2, 21]. Халықаралық білім беру стандартына сәйкес Қазақстан Республикасының білім беру жүйесіне енгізілген сындарлы оқыту теориясын қамтыған жаңартылған бағдарлама – әлемдік кеңістікке қол жеткізетін сапалы білім беруді жүзеге асырудың жолы.

Қазіргі кезде Қазақстан Республикасында жоғарыда сипатталған жаһандық проблемаларға жауап бере алатындай жұмыстар республикалық деңгейде жүргізілуде. Оқу бағдарламасындағы ұлттық стандарттарға, бағалауға, оқулықтар мен оқыту әдістеріне қатысты білім беру саласындағы өзекті құндылықтар мен мақсаттар мектеп оқушыларының жалпы үлгерімін арттыруды, сондай-ақ инновация мен көшбасшылықты енгізу үшін талап етілетін дағдыларды дамытуды, мектеп мән мәтіні арқылы ұлттық сананы қалыптастырып, іске асыруды және ауқымды халықаралық тәжірибемен өзара әрекеттесуді көздейді. Жаңартылған оқу бағдарламасы мен бағалау жүйесін енгізу аталған міндеттерді шешу үшін қабылданған шаралардың бірі болып табылады [1, 7].

Қазіргі оқыту жүйесінде диалогтік оқытуды ұйымдастырудың маңызы зор. Неліктен? Дәстүрлі сабақта «мұғалім - оқушы» әрекеті басым болды, мұғалімдер тарапынан оқушыларға еркіндік берілмеді, тақырыпты жаттандылықта айтып, оқушы білімі стандарт деңгейінен аспады. Қазіргі жаңартылған оқыту жүйесінде «Оқушы-мұғалім» әрекеті басым. Яғни, оқушының өзін-өзі, бірін-бірі оқытуы диалог арқылы жүзеге асады. Әйгілі педагог Выготский: «Оқыту моделі оқушы диалог құру нәтижесінде білім алады», - дегендей [3, 89], оқушылардың дағдыларын дамытуда, нәтижеге қол жеткізуде диалогтік оқыту тиімді болып отыр. Диалог сабақта оқушыларды мәнерлі сөйлете отырып, дербес ізденістері арқылы білім алуларына, өзара бір-бірімен қарым-қатынасқа түсулеріне жол ашады.

«Диалог – қарым-қатынас субъектілерінің тоғысуы, олардың әрқайсысы да өзінің серігіне, тыңдаушысынан, түсінушіге қаратып сөйлейді. Оқытудың нәтижелілігі олардың қаншалықты тең құқылы екендігіне, қаншалықты бірлескен ой-толғанысты, бірлескен шығармашылықты ұйымдастыра білуіне, ал оның серігі оқушы рөлінен тең құқылы автор рөліне ауыса алатындығына байланысты».

Ғылыми-зерттеу нәтижелері сабақта диалогтың маңызды рөл атқаратынын көрсетті. Мерсер мен Литлтон өз еңбектерінде диалог сабақта оқушылардың қызығушылығын арттырумен қатар, олардың білім деңгейінің өсуіне үлес қосатындығын атап көрсетеді [4, 71].

Есердің зерттеуіне сәйкес, әңгімелесу оқушылардың оқуының ажырамас бөлшегі болып табылады. Ғалым әңгіменің үш түрін: әңгіме-дебат, кумулятивтік әңгіме, зерттеушілік әңгіме. Ал отандас ғалым Выготский өзінің «Ой мен тіл» атты еңбегінде оқу үшін әңгімелесудің маңызды екендігін тілге тиек етеді. Оның оқуда сөз, сөйлеу негізгі рөл атқаратындығы туралы пікірі тәжірибеге негізделген зерттеулермен дәлелденген.

Диалогтық оқытуда оқушылар ынтымақтаса, бірлесе отырып жаңа өнімге қол жеткізеді, ой-өрісі, білімі кеңейеді, сөйлеу мәдениетіне дағдыланады, білім сапасы артады. Бағдарламада көрсетілгендей:

- оқушылардың тақырып бойынша өз ойларын білдіруіне мүмкіндік береді;

- оқушылардың басқа адамдарда түрлі идеялардың болатындығын түсінуіне көмектеседі;

- оқушыларға өз идеяларын дәлелдеуге көмектеседі;

- мұғалімдерге оқушыларды оқыту барысында олардың оқушылары қандай деңгейде екендігін түсінуге көмектеседі [4, 96].

Жоғарыдағы ғалымдардың зерттеулеріне сүйене келе, диалогтік оқытудың оқушылардың ауызша, жазбаша тілдік дағдыларын дамытуда, білім сапасының арттыруда ықпалы зор екендігіне көз жеткіздік. Яғни, оқушы диалогте түсу арқылы өзін де, бірін-бірін оқытады, өзара ынтымақтаса әрекет етеді, ойлау дағдылары, сөйлеу дағдылары дамиды, бірлескен жұптық, топтық жұмыстары жүреді. Қазіргі білім жүйесіне енгізіліп отырған жаңартылған білім мазмұнында да диалогтік оқыту өз құндылығын жоғалтқан емес.

«Қазақ тілі» пәні бағдарламасы оқушының тілдік сауаттылығы мен сөйлеу сауаттылығын, сөз байлығын, басқалармен еркін қарым-қатынасқа түсу қабілетін дамытуды және оқушының ойлау қабілеті мен танымдық дағдыларын жетілдіруді көздейді». Бағдарламадағы бөлімшелердегі «тыңдаулым, айтылдым, жазылым, оқылым» дағдыларын дамытуда диалогтік оқыту тиімді болмақ: «... қазақ тілін меңгеру арқылы қоғамдық өмірге араласуға қажетті жазылым, айтылым, тыңдалым, оқылым дағдыларын жағдаяттар жүйесі негізінде дамытады; олар қазақ тілінде түрлі өмірлік жағдаяттарда еркін қарым-қатынас жасайды, өзара пікір алмасады, көзқарастарын білдіреді, өз ойын жүйелі де нақты жеткізе алады; қазақ тілінде берілген кез келген ақпараттарды тиімді қолдана отырып, өзіне қажетті мәліметті ала алады;

түрлі мәтіндерді өздігінен түсініп оқиды; оқығаны бойынша өзіндік қорытынды жасап, ауызша және жазбаша сөйлеу дағдылары арқылы тың идеяларын өзгелермен еркін бөліседі» [1, 12]. Бұл басымдықтардың барлығы оқушының диалогте түсу әрекеті арқылы жүзеге асатыны анық.

Оқу бағдарламасының, оқыту тәсілдерінің және бағалаудың қалай құрылуы қажеттігінің мысалын Хименес-Алейксандренің (Jiménez-Aleixandre, 2008) дәлелдерді құрудың оңтайлы оқу ортасына арналған ұсынысынан көруге болады (2008, cited by Katchevich et al, 2011):

1) Оқушылар оқу үдерісіне белсене қатысады. Олар білімдерін бағалап, өздері ұсынған қорытындыларының дәлелдерін ұсынуы және бір-біріне сын тұрғысынан қарауы тиіс;

2) Мұғалімдер оқушыларға бағытталған және дәлелдерді құру мен талдауға арналған рөлдік модельдер ретінде әрекет ететін оқыту тәсілдерін қолданулары керек;

3) Оқу бағдарламасы проблемаларды шешудің тәсілдерін қамтуы тиіс;

4) Оқушылар мен мұғалімдер пікірлерді бағалауда білікті болуы керек және оқушыларды тек жазбаша тестілеу бойынша ғана бағалауға болмайды;

5) Оқушылар өздерінің алған білімдерін қолдана алуы және білімдердің қалай алынғанын талдай білуі тиіс.

6) Оқушыларға диалогте және бірлескен оқуға қатысуға мүмкіндік беру керек [1, 20].

Сабақта оқушыларды еркін диалогте түсіру мұғалімнің білімін, ізденісін қажет етеді. Мұғалімнің өтіліп отырған тақырыпқа сай және оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, белсенді оқу үдерісін ұйымдастыра білуі нәтиже береді. Яғни, бағдарламадағы сағаттарға орай оқушылардың дағдыларын дамытатын тиімді тапсырмаларды құрастырады, оны жүргізудің оңтайлы әдіс-тәсілдерін қолданды жоспарлайды. Диалогтік оқытудың тың жолдары, инновациялық технологиясы мұғалімнен үнемі ізденуді, педагогикалық шеберлікті талап етеді. Тиімсіз ұйымдастырылған диалог оқушылардың бос сөйлеуіне, жауапсыз сұрақтарға, дәлелдемелерсіз құрғақ сөйлеулеріне, немесе өзара дауласуға, өзге де өнімсіз әрекеттерге алып келетіні сөзсіз. Сондықтан да мұғалім белсенді оқу үдерісінде ұсынылған төмендегі талаптарды басшылыққа алуы керек:

- ой салып, ынталандыратын материал ұсыну;

- оқушыларға өздері қызығатын салаға қатысты сұрақ тұжырымдауға көмектесу;

- жұпта, шағын топта және құрамы өзгеріп отыратын жұпта жұмыс істеуге арналған жаттығу дайындау;
- оқушыларды бір-бірімен сұхбаттасуға жетелеу;
- оқушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру және мүдделерін есепке алу;
- оқушыларды өз бетінше ойлануға бағыттау;
- оқушыларға өздерінің ойлау және зерттеу дағдыларын қолданды еске салу;
- оқушылармен жеке жұмыс жүргізу;
- оқушыларға өз бетінше жұмыс істегенде жетістікке жетуге мүмкіндік беретін жобаларды ойлап табу және ұйымдастыру маңызды болып табылады [1, 34].

Өз сабақтарымда оқушыларды диалогқа жетелейтін зерттеушілік әңгімені тиімді қолданып келемін.

Сабақта қолданылған диалогтік оқытудың тиімді тәсілдері: «Ақылдың алты қалпағы», «Ойлан, жұптас, талқыла», «Өкіл», «Ойла-нып отырған үштік», «Миға шабуыл», «Тікелей радиэфир», «Құндылықтар спекторы» т.б.

Зерттеушілік әңгімеге жетелеудегі «Миға шабуыл» сұрақтары мен «Мозайка» тапсырмасы оқушылардың сындарлы ойлай отырып сөйлеуіне жол ашты. Миға шабуыл сұрақтары жаңа тақырыпты оқушылардың өздеріне ашуда, сол арқылы шығармашылық, зерттеу жұмыстарын жүргізуде тиімді болды. Ал «Ойлан, жұптас, талқыла», «Ойла-нып отырған үштік» әдістері олардың топпен, жұппен бірлесе жұмыс жасауларына, өзара диалог әрекетіне түсулеріне тиімді болды. Өз белсенділіктерін танытуда «Ақылдың алты қалпағы», «Өкіл», «Тікелей эфир» әдістері нәтиже берді. Оқушының ойын дәлелдеуде "Құндылықтар спектрі" тиімді. Оқушылар стикерлерге құндылықтарды жинақтап жаза салмай, дәлелдеді, диалогқа түсті. Бұл әдістердің қай-сысында болмасын оқушылардың айтылым, тыңдалым дағдылары дамыды, олар қызу жұмысқа кірісті, бір-біріне ашық сұрақтар қойып, зерттеушілік әңгіме жүрді. Зерттеушілік әңгіменің тиімділігі:

- оқушылар шағын топтарда өзара диалог жасауға төселеді;
- өзін-өзі, бірін-бірі оқыту жүзеге асады;
- бірлесе отырып мәселені шешу, талқылау, дәлелдеу әрекеті жүзеге асады;
- бірін-бірі құрметтеуге, пікірлерін тыңдауға дағдыланады;
- сұрақтар қоя білуге, қарсы пікір айтуға, келісімге үйренеді.

Әдебиеттер

1. Мұғалімге арналған нұсқаулық. «Назарбаев Зияткерлік мектепте-

- рі». ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2016.
2. Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың халқына Жолдауы. «Қазақстанның Үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» 2017 жылғы 31 қаңтар.
 3. Выготский Л.С. Избранные психологические исследования. – М., 1958.
 4. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Екінші (негізгі) деңгей. Төртінші басылым; «Назарбаев Зияткерлік мектебі». - ДББҰ, 2015.

**МӘНГІЛІК ЕЛ» ҰЛТТЫҚ ИДЕЯСЫ НЕГІЗІНДЕ
ОҚУШЫЛАРДЫ ҰЛТЖАНДЫЛЫҚҚА, ПАТРИОТТЫҚҚА
ТӘРБИЕЛЕУ**

Нурбақыт Ж.

Канай орта мектебі, Ұлан ауданы, Қазақстан

«Мәңгілік ел – ата-бабаларымыздың сан мың жылдан бергі асыл арманы. Ол арман – әлем елдерімен терезесі тең қатынас құратын, әлем картасынан ойып тұрып орын алатын тәуелсіз мемлекет атану еді. Ендігі ұрпақ – мәңгілік қазақтың перзенті...» [1, 9]. Елбасы Н. Әбішұлының әр жыл сайын халқына жолдаған Жолдауы тәуелсіз еліміздің болашағына жол ашып, ұлттық санамызды оятып, ұлттың алға ілгерілеуіне жетелеп отыр. «Қазақстан-2050» Стратегиясы, Ұлт Жоспары бес институционалдық реформаны жүзеге асыру жөніндегі 100 нақты қадам, «Қазақстанның Үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты халқына Жолдауы, «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласы, «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламалары жасалынды.

«Мәңгілік ел» идеясын жүзеге асыруда барша қазақстандықтарға рухани жаңғыру, ұлттық құндылықтарымызды жаңғырту керектігіне баса назар аударылды. Онсыз әлем елдерімен терезе теңестіру мүмкін еместігіне көз жеткізді. «Біз бүгін ХХІ ғасырдың есігін айқара ашып төріне еніп отырмыз. Бұл ғасырдың Қазақстан үшін жасампаз ғасыр, жаңару ғасыры, дәуірлеу ғасыры болатынына сенемін. «Қазақстан - 2050» - Мәңгілік елге бастайтын ең абыройлы ең мәртебелі жол» [2, 16].

Сондай-ақ «Өркениетті ұлт, ең алдымен, тарихымен, мәдениетімен, ұлтын ұлықтаған ұлы тұлғаларымен, әлемдік мәдениеттің алтын қорына қосқан үлкенді-кішілі үлесімен мақтанады. Сөйтіп, тек өзінің төл мәдениетімен арқылы ғана басқаға танылады», - деген жолдау-

дағы үндеулер аталған мақсат, міндеттерге жету үшін «Мәңгілік ел» идеясын жүзеге асыруды, руханилықты жаңғырту қажеттігін насихаттайды. Ең бастысы, ұлттық құндылықтар, рухани мұраларымыз арқылы жастардың бойына ұлтжандылық, патриоттық сезімдерін ұялтудың, рухани жаңғырудың қажеттілігі алға қойылып отыр. Халқымыздың тарихын, әдебиеті мен мәдениетін, салт-дәстүрлерін дәріптей отырып, нық қадам басатын білімді, салауатты жастарды тәрбиелеуіміз керек. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласында: «Білімді, көзі ашық, көкірегі ояу болуға ұмтылу – біздің қанымызда бар қасиет...» деп айтқанындай, «Мәңгілік ел» идеясын жүзеге асыру көз ашық, көкірегі ояу жастарымыздың қолында [3, 11].

«Егер жаңғыру елдің ұлттық-рухани тамырынан нәр ала алмаса, ол адасуға бастайды. Төл тарихымызға, бабаларымыздың өмір салтына бір сәт үңіліп көрсек, шынайы прагматизмнің талай жарқын үлгілерін табуға болады. Нақты мақсатқа жетуге, білім алуға, саламатты өмір салтын ұстануға, кәсіби тұрғыдан жетілуге басымдық бере отырып, осы жолда әр нәрсені ұтымды пайдалану – мінез-құлықтың прагматизмі деген осы», - деген Елбасының үшінші жаңғыруындағы жолдаған үні орынды айтылған. Осы орайда мектептегі әр пәннің мұғалімдеріне бағдарламаның идеясын жүзеге асыру жүктелінді. Әсіресе, гуманитарлық бағаттағы пәндер үшін бұл бағдарламаның маңызы зор болды. Оқушыларды өзінің мемлекетінің, туған елінің, жерінің, туған өлкесінің тарихын зерттеуге, өлкедегі ұлы адамдар, тарихи тұлғалар туралы танып білуге жетелеу үшін пәндік бағдарламалар жасылынып, іс-шаралар ұйымдастырылды. Бұл тек білім ордаларында ғана емес, бағдарламаны жүзеге асыруға күш салып отырған мекемелерде де қолға алына бастады. Өйткені жоғарыда айтылғандай елінің ұлттық-рухани тамырынан нәр алып өскен ұрпақтың болашағы жарқын, алаңсыз болатындығына сеніммен қарауымызға болады.

Осы орайда Елбасы Н.Ә. Назарбаев: «Өз бойымызда және балаларымыздың бойында жаңа қазақстандық патриотизмді тәрбиелеуіміз керек. Бұл, ең алдымен, елге және оның игіліктеріне деген мақтаныш сезімін ұялатады», - деп халыққа Жолдауында айтқандай [3, 11], бүгінгі ұрпақты ұлттық құндылықтың көзімен тәрбиелей отырып, еліне, өзінің тарихы мен әдебиетін, мәдениетін мақтан тұтатын патриоттар етіп тәрбиелеу міндетіміз.

Түпкілікті күтілетін нәтиже: бүгінгі жастарымызды Отанын сүйуге, патриотизмге, туған жерін тарихын білуге, ұлттық құндылықтарын, мәдениетін қасиет тұтуға, ұлтжандылыққа тәрбиелеу. Өз ұлтының рухани қазынасы, мәдениеті, мақтаныштары арқылы әлемге танылу. Білімді, жан-жақты дамыған тұлға қалыптастыру.

«Жаңа жағдайда жаңғыруға деген ішкі ұмтылыс – біздің дамуымыздың ең басты қағидасы. Өмір сүру үшін өзгере білу керек. Оған көнбегендер тарихтың шаңына көміліп қала береді...», - деп Жолдауда айтылғандай, рухани жаңғыру әркімнің өзін-өзі тәрбиелеуінен басталмақ. Өзін таныған тұлға өзгені де таниды, құрметтейді, бағалайды. Сондықтан да өзімнің алғашқы еңбек жолымда бағдарламаның идеясын жүзеге асырудағы қадамымды бастадым. Ол үшін алдымен өз өлкеміздің тарихын, мәдениетін, әдебиетін, ондағы ұлы тұлғалар, танымал адамдар, жәдігерлер туралы насихаттауда сыныптан тыс жұмыстарын ұйымдастыру жоспарланды.

Мақсаты: Туған өлкеміздің тарихы, әдебиеті мен мәдениеті, ондағы ұлттық құндылықтарымыздан нәр алған ұлтжанды, патриот тұлғаны қалыптастыру. Оларды сөз өнерін, әдебиет мен тарихын, мәдениетін құрметтеуге деген сезімдерін ояту.

№	Атқарылатын іс-шаралар	Түрі, формасы
1	«Әдебиет – ұлттық құндылықтың, рухани байлықтың бұлағы»	Кіріспе. Пресс-конференция.
2	«Жас зерттеуші» клубын құру. «Мен өлкемді зерттеймін...» Өлкеміздегі ақын-жазушылар туралы зерттеу жұмыстары.	«Жас зерттеуші» клубының ғылыми зерттеу алаңында ғылыми реферат, ғылыми жоба жазу, қорғау
3	«Менің өлкемнің мақтаныштары» /Өлкеміздегі әр саладағы танымал адамдар/	Мұражайларға саяхат.
4	«Менің кіші отаным...» / отбасындағы танымал адамдар, жәдігерлер туралы/	Зерттеу жұмысы, немесе эссе жазу, презентация, модель жасау.
5	«Мен өлке әдебиетін білемін бе?..»	Кітап акциясын /айлықтар/ өткізу.
6	«Туған жер – алтын бесігім»	Әдеби кеш.
7	Кітап – білімнің бұлағы.	Кітапханаларға бару.
8	«Әдеби қонақта» / Өнер қайраткерлері, ақын-жазушылар, журналистер т.б. кездесу	Кездесу кешін өткізу, сыр-сұхбат жүргізу
9	Рухани құндылық: айтыс өнері	Мектепішілік айтыс /9-11-сыныптар/
10	«Өзіңе сен өзінді алып шығар...» Абай / мектепішілік, аудандық, қалалық сайыстарға қатысу/	Түрлі сайыстарға қатысу

11	«Ұлттық салт-дәстүрді қадірлейміз»	Ұлттық ойындар сайысы
12	«Сөз мергені» зияткерлік сайыс.	Зияткерлік сайыс /6-7-8-сыныптар/
13	«Үздік оқырман» сайысы.	Оқырмандар сайысы /6-11 сыныптар/
14	«Менің мамандығым» жазба жұмысын ұйымдастыру.	Эссе жазу. /9-11 сыныптар
15	«Менің туған өлкем» қыл қалам шеберлерінің сайысы.	Сайыс /6-9-сыныптар/

Оқушылар үшін өз уақыттарын тиімді қолдану үшін сабақтан тыс жұмыстар маңызды. Қазіргі таңда, жасыратыны жоқ, жасөспірімдер арасында небір келеңсіз жағдайлар болады жатады. Осындай қауіптен оқушылардың аулақ болуын қадағалайтын мектеп мұғалімдері, ата-аналары болмақ. Ал өз басым сабақ барысында оқушылардың пәнге деген қызығушылықтарын оятып, шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруды көздеймін. Оқушының жеке басының қабілетін тануда, дарын көзін ашуда сыныптан тыс жұмыстардың маңызды. Ол туралы әйгілі ұстаз Бітібаева Қанипа Омарғалиқызының «Әдебиетті оқыту әдістемесі» атты еңбегінде: «Мектепте әдебиетті оқыту барысында сыныптан тыс жұмыстарға ерекше көңіл бөлінуге тиіс. Әдебиет – өнер, сөз өнері. Бағдарламада берілетін арнаулы сағаттарда мұғалімдер білім негіздерін қалыптастыру жұмыстарымен айналысады... Оқушыларды сөз өнеріне тарту, көркем шығармаларға деген қызығушылықтарын арттыру, эстетикалық талғамын, сезімін дамыту сияқты білім мен тәрбие берудің басты-басты мәселелері сыныптан тыс жұмыстарды тиімді ұйымдастыру арқылы жүргізіледі. Оқушылар еңбегін ғылыми түрде ұйымдастыру, бос уақыттарын пайдалы өткізу де, инабаттылық, имандылық, адамгершілік сияқты биік гуманистік қасиеттерге баулуда, ұлттық өнерді, халық өнерін қастерлеу, қорғауда да сыныптан тыс жұмыстардың жас ұрпаққа берері, үйретері көп» (4, б. 252).

Қазіргі таңда жас мамандар үшін Қ. Омарғалиқызының бұл еңбегі – өмірлік бағдаршамдай. «Әдебиетті оқыту әдістемесі» еңбегінің өз басыма тиімділігі зор болды. Әдебиетті оқытудың әдіс-тәсілдерін, формасын, тіпті сабақ түрлерінің үлгісіне қарап, ізденуге жол ашылғандай. Ең бастысы, оқушыларды зерттеу, іздендіру жұмыстарына, шығармашылық жұмыстарға жетелеу үшін мұғалімнің өзі де үнемі ізденісте болу керектігін ұғындым. Сондықтан да оқушыларды өзіме жақын тартуда, оларды жеке танып білуде, ынтымақтаса жұмыс жасауда сыныптан тыс жұмыстардың тиімді екендігіне көзім жетті.

Алайда қандай жұмыс ұйымдастырсақ та оқушылардың жас ерекшелігін ескеруді ұстаз әр кезде де ескеріп отырады. Жоғарыдағы сыныптан тыс шараларымыз осы жас ерекшеліктеріне сай ұйымдастырылып отыр.

Мектептегі пәндік сағаттарда оқушыларды ұлттық рухқа, патриотизмге тәрбиелеу аздық ететіндігіне көз жеткіздік. Сыныптан тыс шараларды ұйымдастыру арқылы өзінің ұлттық құндылықтарын қадірлейтін, өз елі мен жеріне, туған өлкесіне деген азаматтық сезімі бар патриот тұлғаны қалыптастырамыз деген сенімдемін.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы 2014.
2. ҚР Президентінің «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы
3. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру // Егемен Қазақстан, 14 сәуір, 2017 ж.
4. Бітібаева Қ.О. Әдебиетті оқыту әдістемесі. - Алматы: Рауан, 1997.

РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ: ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫМЫЗ – ЖАС ҰРПАҚТЫ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ КЕПІЛІ

Алтай Қ.

*Н. Островский атындағы №4 Күршім орта мектебі, Күршім,
Қазақстан*

Ұлттық тәрбие - ұлтымыздың болашағы. Ұлттық құндылықтарымыз арқылы жас ұрпақты тәрбиелеу - еліміздің болашағына ашылған жол.

«Ел боламын десең, бесігінді түзе» деп Мұхтар Әуезов айтқандай, халқымыз ұрпағының тағдырына алаңсыз қарамаған. Бала тәрбиесіне келгенде халқымыздың ғасырлар бойы жинақталған өмірлік тәжірибесінің, ұлттық құндылықтарының маңызы зор.

Әлемдегі қандай ұлт болмасын бала тәрбиесіне селқос қарамаған. Мағжан Жұмабаевтың: «Әрбір ұлттың баласы өз ұлтының арасында өз ұлты үшін қызмет қылатын болғандықтан, тәрбиелі баланы сол ұлт тәрбиесімен тәрбие қылуға міндетті», - деген сөзі бала тәрбиелеудің көзі ұлттық құндылығымызда екендігін айғақтай түседі [1, 7].

Әр мемлекеттің болашағының жарқын болуы ұрпағына тәуелді екендігі даусыз мәселе. Осы орайда «Не ексең, соны орасың» деген

халқымыздың нақылына сүйенсек, бала тәрбиесіне бесікте жатқаннан зер салып, ұлттық тәлім-тәрбиенің, патриоттық тәрбие мен адамгершіліктің дәнін сепсек, еліміздің мәртебесі өсіп, биік белестерге жетеріне сеніммен қарауымызға болады. Егер жас өскін ұлтының ұлттық құндылығымен тәрбиеленіп өспесе, болашағы бұлыңғыр қапаста болмақ. Сондықтан да рухани құндылықтарды ұрпақтардың санасына, мінез-құлқына жеткізе тәрбиелеу заман талабынан туындап отыр.

Рухани жаңғыру бағдарламасы – елімізді жарқын болашаққа, ұрпағымызды рухани тазалыққа, алаңсыз келешекке жетелейтін сара жол. Бағдарлама төрт Кіші бағдарламалардан тұрады және әрқайсысын бағытталған мақсатқа қол жеткізу үшін:

1) «Тәрбие және білім» - жан-жақты және үйлесімді дамыған жеке тұлғаны қазақстандық патриотизм рухына тәрбиелеу;

2) «Атамекен» - қазақстандықтардың азаматтық белсенділік пен жауапкершілік сезімін нығайту, кіші отан тағдырына араласу;

3) «Рухани қазына» - сыйластық дәстүрлеріне, жер мен ел тарихына қызығушылықты жаңғырту;

4) «Ақпарат толқыны» - Бағдарламаны іске асыру барысы туралы халықты ақпараттандыру, азаматтардың қоғамдық мониторингі жүзеге асырылатын жобаларға қатысу үшін ақпараттық инфроқұрылымын құру.

Рухани жаңғыру заманында ұлттық құндылықтарымызды бойына сіңірген, өз ұлтының патриотын тәрбиелейміз десек әуелі санамыз жаңғыруы керек. Бағдарламаның негізінде жатқан «сана іс-әрекеттің алдында жүрсін» деген қағидаға сүйенсек, ұлттық санамыздың әрекетімізден ілгері болуы жөн.

Ұлттық сананың ең негізгі белгісі – әр ұлттың өзін-өзі танып білуі, өзін өзге ұлттардан айыра білуі, ұлттық мақсаттар мен мүдделерді іске асыру үшін күресу, ұлттық мақсаттар мен мүдделерді бүкіл адамзаттың мақсаттары мен мүдделеріне ұштастыра білу [2, 5].

Еліміздің білім беру жүйесінде жас ұрпаққа ұлттық құндылықтарды дәріптеу, ұлттық тәрбиені үздіксіз білім берудің көзіне айналдыру басты мәселеге айналып отыр. Сондықтан да білім ордаларының, отбасының және қоршаған ортаның біртұтастығы – тәрбие беруде аса маңызды күш.

Бала тәрбиесі – баршамызға ортақ. Баланы адал жолға түсіріп, тәлім-тәрбие беруде әр отбасына, білім беру ордаларына (балабақша, мектеп, оқу орындары) аса жауапкершілік жүктеліп отыр. Білім ордаларының бала тәрбиесінде алар орны маңызды. Мектеп, балабақша – баланың отбасында алған тәрбиесіне тікелей әсер етеді, отбасындағы тәлім-тәрбиені кеңейтіп, дамытады немесе дұрыс жолға қояды. Әр ба-

ланың ішкі мүмкіндігін дамытуға, олардың өзін-өзі дамытуына жол ашуға негіз болады. Осы жауапкершіліктер мұғалімдер мен тәрбие жетекшілеріне және отбасына жүктеледі. Яғни, жас жеткіншекті ұлттық сана-сезім, ұлттық тәрбие көзі арқылы білім ордаларында тәрбиелеу жүктеліп отыр.

«Ұяда не көрсе, ұшқанда соны іледі» деген даналық сөзде айтылғандай, отбасы – бала үшін ең басты тәрбиенің көзі. Баланың өмірлік ұстазы десек те болады. Ұлттық сана-сезімнің қалыптасуына отбасындағы ұлттық тәрбиенің маңызы зор. Отбасындағы ұлттық тәрбиенің болмауы тұлғаның дамуына кері әсерін тигізері анық. Осы орайда тамаша педагог Ыбырай Алтынсариннің «Бақша ағаштары» деген әңгімесінде жазылғандай: «Бала – жас шыбық, оны қалай баптасан, күтсең, солай өседі» деген қағиданы тілге тиек еткеніміз жөн. Бүкіл бала тәрбиесінің тетігін тауып, жолын көрсетіп тұрған осынау тағылымның берері мол. Алайда бүгінгі қоғамда осындай даналық қағидаларын түсінетін «көкірегі ояу, сезімі сергек» жандар қатары азайып бара жатқан жоқ па? деген ой кімді болмасын ойландырары сөзсіз. Жасыратыны жоқ жұмысты бірінші, бала тәрбиесін екінші жолға қойып жатқандарды да кездестіріп жүрміз. Өзінің жауапкершілігінен гөрі балабақша, мектеп қызметкерлеріне орынсыз талаптар қойып, бала тәрбиесіне уақытын жеткізе алмай жүргендеріміз де бар. Ал сол ата-ананың әрекеті өз баласының мінез-құлқының, сабақ үлгерімінің өзгеруіне әкеліп соғады. Сондай сәттерде еріксіз ғұлама ойшыл Әл-Фарабидің: «Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие беру керек, тәрбиесіз берілген білім адамзаттың қас жауы, ол келешекте оның өміріне апат әкеледі...», - деген даналық сөзі нақ айтылған. Бұл - күллі адамзат баласына арналған ұлағатты сөз, көңілімізге түйіп, санамызға сіңіріп, күллі тәрбиенің көзі етіп алатын құнды қағида. Сондықтан да «тәрбие басы – тал бесік» дегендей, бала тәрбиесі отбасынан басталуы шарт. «Әкеге қарап ұл өсер, шешеге қарап қыз өсер», «Әке көрген оқ жонар, шеше көрген тон пішер» деген сынды даналықтар текке айтылмаған ғой. Жанұядағы тәрбиені сөзбен емес, іспен көрсететін де - ата-анасы. Ата-ана баласының жан-дүниесіне үңіліп, мінез-құлқыдағы ерекшеліктерді жетік білгені дұрыс. «Бұлақ көрсең, көзін аш» деген мақал тек білім ордаларындағы қызметкерлерге ғана арналмағанын бүгінгі отбасындағы ата-аналар қауымы да түсінсе абзал болар еді. Баланың бойындағы қабілетін танып, дарын көзін ашуда да ата-анасының ықпалы зор болуы қажет.

Білім ордалары (балабақша, мектеп) тәрбие, білім берумен ғана шектелмей, «Әр баланың жеке қабілетіне қарай интеллектуалдық дамуы, жеке адамның дарындылығын дамыту.»- деп көрсетілгендей [3,

5], шығармашылық қабілетін, дарын көзін ашуды көздейді. Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білімді дамыту тұжырымдама-сында: «Мектепке дейінгі тәрбие - үздіксіз білім берудің алғашқы сатысы. Ол баланың жеке бас ерекшелігін ескере отырып дамытатын орталық» делінген [4, 7]. Бұл жалғыз мектеп қызметкерлерінің ғана мәселесі, жауапкершілігі болмауы тиіс, оған ата-ата да бірігіп атса-лысуы керек деген нәтижені көздейді. Сондықтан осындай тәрбие үде-ресін кері әсерін тигізетін бағыттар кездескен сәттерде мұғалімнің, не-месе тәрбие жетекшісінің ата-анамен бірлесіп жұмыс жасауының ти-імділігі зор. Ортақ мақсат, ортақ мүдде болған жағдайда ғана нәтиже көрсете алатынын түсінген жөн. Сондықтан да өз пайымдауымызша бала тәрбиесіне оң әсерін беретін қағидалардың бірнешеуіне тоқтал-сақ:

Біріншіден, бала үшін – жасыратыны жоқ, ойынның алатын орны зор. «Ойын баласы» деп те атап жататынымыз шындық. Бұл кезең – табиғи құбылыс. Осындай сәттерде ойынның бала үшін маңыздылы-ғын әр ата-ана түсінсе, «өзінің де бала болып, ойнап өскенін» ұмыт-паса екен. Жұмыстан кейінгі уақыттарында баласына да уақыт бөліп, бірге ойнаудың маңыздылығы баласы үшін өте зор. Ойын арқылы өз баласының мінез-құлқын, ойлау қабілеті мен шығармашылық іс-әре-кетін байқауға болады. Бұл тұжырым - ғалымдар тарапынан да дәлел-деніп отырғаны белгілі. Сондықтан да мектептегі даярлық тобында балаларды ойната отырып, олардың шығармашылық қабілеттерін ұш-тау - жеке тұлғаны дамытудың көзі.

Екіншіден, баланы ынталандырып, қолдау көрсетіп отыру – ба-ланың ішкі уәжін оятудың, қабілетінің дамуының бір қыры. «Қолың-нан келеді», «Мен саған сенемін» деп мадақтап, жасаған жұмысына қолдау көрсетіп, жақсы сөздермен ынталандырып отырудың бала үшін маңызы зор. Баланың шамасы келмей жатқан теріс жерлеріне оң етіп түсіндіріп отырсаңыз еңбекке де баулуға жол ашылады. Бұл мұға-лім үшін де, ата-ана үшін де ескеріп, көңілге түйіп алатын жағдай-лардың бірі.

Үшіншіден, баланы еңбекқорлыққа, тазалық, ұқыптылық сынды қасиеттерге де баулу көз қолымызда екенін естен шығармасақ. Жасы-ратыны жоқ, бала үлкендерге еліктегіш келеді, жұмысқа көмектескісі келеді. Осындай сәттерде «өзім жасаймын, сенің тыныш отырғаның дұрыс» деп баланың жан-дүниесімен санаспай жатамыз. Бұл да бір ба-ла тәрбиесіндегі шыдамсыздық танытқан тұсымыз шығар. Баланың қолынан келетін ісін жасауға жағдай жасап, қандай жағдай болмасын төзімділік танытып, сырттай бақылау қажет. Баланың әр сәтте қол-дауды, мадақтауды қажет еттенін естен шығармағанымыз жөн.

Төртіншіден, шыдамдылық таныту – бала тәрбиесіндегі басты құрал. Баланың жан дүниесіне үніліп, мінез-құлқындағы ерекшеліктерді тануда кімге болмасын төзімділік, шыдамдылық қажет. Өзіңізге бір сәт «балаша ойлауға, балаша қиялдауға» ерік беріп, баланың әр тапсырманы аяғына дейін орындағанында шыдамдылық таныту керек. Орынсыз зеку, сұрақтарын жауапсыз қалдыру, уақыт бөлмеу сынды қасиеттердің бала тәрбиесіне кері әсерін тигізері хаһ.

Бесіншіден, бала – жеке тұлға, өзінің ойы, көзқарасы бар. Кейде баланың ішкі жан дүниесі, пікірімен санаспай жататынымыз да бар. Баланың да ішкі жан дүниесіне, ойлау қабілетіне қарай өзіндік құқығы бар, ой еркіндігі бар тұлға екендігін, баламен де санасу керектігін естен шығармаған жөн. Сондықтан да баланың қоғамдағы өз орнын сезіне білуде ата-ана мен баланың арасында сенімділік, ынтымақтастық, сыйластық қасиеттері даму қажет.

Алтыншыдан, ата-ананың мектеп қызметкерлерімен, мұғаліммен ынтымақтаса жұмыс жасауы, тығыз қарым-қатынаста болуы баланың да білім алып, тәрбиеленуіне оң әсерін береді.

Қорытындылай келгенде, бала – біздің болашағымыз, жас өскіннің тәрбиесіне барлығымыз да жауаптымыз. «Еліміздің ертеңі жас ұрпақтың қолында» деп Нұрсұлтан Әбішұлы айтқандай, бала тәрбиесіне жанұядан бастап, білім ордаларында қызмет етіп жүрген ұлағатты жандар жауапты. Сондықтан да салауатты, білімді, рухани жан дүниесі бай жеке тұлғаны тәрбиелеуде «бес саусақтай жұмыла» ынтымақтаса жұмыс жасайық. «Жұмыла көтерген жүк жеңіл» деген нақыл сөзді естен шығармайық.

Әдебиеттер

1. Жұмабаев М. Шығармалар жинағы. 3 т.- Алматы: Жазушы, 2005.
2. Ғаббасов С. Халық педагогикасының негіздері. - Алматы: Әл-Фараби, 1995.
3. «Қазақстан - 2050» стратегиясы - қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы // Ақиқат, №1, 2013 ж.
4. 12 жылдық оқыту мәселелері. ҚР жалпы орта білім беру жүйесін дамытудың негізгі бағыттары. - Астана, 2006.
5. Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы. - Астана, 2003.

ЖАҢАРТЫЛҒАН ОҚУ БАҒДАРЛАМАСЫ АЯСЫНДА СЫНДАРЛЫ ОҚЫТУДЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДАҒЫ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ РӨЛІ

Исаева С.Н.

№28 IT лицей-мектебінің, Талдықорған, Қазақстан

Бүкіл әлемде білім беру жүйелерінің келешек ұрпаққа қандай білім беретіні туралы мәселе қайта қаралуда. Осы мәселе аясында «Балалар ХХІ ғасырда табысты болу үшін нені үйренуі керек?» және «Оқытудың тиімді әдістері қандай?» деген сияқты негізгі сауалдар туындайды [1, 7].

Әр заманның өзінің жаңаша лебі, талабы болады. Ал жаңа заман, жаңа қоғам жаңаша еңбек ететін, жаңа форматты мұғалімді, инноватор педагогті талап ететіні - заңды нәрсе. «... тамыры тереңге кеткен ұстанымдар мұғалімнің жаңашыл идеяларды қабылдау қабілетін шектеуі мүмкін. Алайда мұғалімдер сын тұрғысынан ойлау қабілеттері дамыған оқушыларды қалыптастырғылары келсе, өздерінің де сын тұрғысынан ойлау қабілеттерін дамыта отырып, жаңашыл идеяларға көңіл көкжиегін ашулары керек», - дегендей [2, 11], жаңартылған оқу бағдарламасының жаңашыл идеяларын жүзеге асыруда мұғалімдердің рөлі зор.

Бағдарламаның мақсаты: пән бойынша Оқу бағдарламасын жаңарту және критериалды бағалау жүйесін енгізу мәнмәтінінде мұғалімдердің педагогикалық шеберлігін жетілдіру.

Бағдарламаның міндеттері:

1) мұғалімдердің пәндер бойынша Оқу бағдарламаларының мазмұнын білуін қамтамасыз ету;

2) пәндер бойынша Оқу бағдарламаларына сәйкес педагогикалық тәсілдер мен оқу материалдарын қолдануды үйрету;

3) пәндер бойынша Оқу бағдарламаларына сәйкес оқу мақсаттарына қол жеткізу үшін критериалды бағалау жүйесін қолдануды үйрету.

Оқу нәтижелері:

1) мұғалімдер пәндер бойынша Оқу бағдарламаларының мақсаттарын, міндеттерін, құрылымы мен мазмұнын біледі және түсінеді;

2) мұғалімдер пәндер бойынша Оқу бағдарламаларына сәйкес педагогикалық тәсілдерді, оқу материалдарын қолдана біледі;

3) мұғалімдер пәндер бойынша Оқу бағдарламаларына сәйкес оқу мақсаттарына қол жеткізу үшін критериалды бағалау жүйесін түсінеді және қолдана біледі /1, 4 б./.

«Қазақ тілі» және «Қазақ әдебиеті» пәндерін оқыту басымдық-

тары оқу үдерісі мен оның нәтижесіне бағытталған мұғалімнің тәжірибесі арқылы жүзеге асырылады.

Жаңартылған оқу бағдарламаларының мазмұндық ерекшеліктері:

- пән мазмұнын жобалаудың спиральділік ұстанымы, яғни білім мен біліктерді арттыруда оқу материалын тігінен, сондай-ақ көлденеңінен біртіндеп кеңейту (білімді тақырыптар бойынша және сыныптар бойынша күрделендіру);

- таным заңдылығы мен пәндік амал-тәсілдердің неғұрлым маңызды түрлері бойынша ойлау дағдыларының деңгейлеріне негізделген Блум таксономиясы бойынша оқу мақсаттарының иерархиясы;

- білім беру деңгейлері және тұтас оқыту курсы бойынша педагогикалық мақсаттардың пәнішілік байланыстарын барынша ескеруге мүмкіндік беруі;

- бір білім саласы пәндері арасында, сондай-ақ пәнаралық байланысты жүзеге асыру барысында «ортақ тақырыптардың» болуы;

- бөлімдер мен ұсынылған тақырыптар мазмұнының уақыт талабына сай болуы, әлеуметтік дағдылардың қалыптасуына назар аудару;

- оқу үдерісін ұзақ мерзімді, орта мерзімді, қысқа мерзімді жоспар түрінде технологияландыру болып табылады (Ұлттық білім академиясы, 2016) [1, 8].

Бағдарламаның басым бөлігі сындарлы оқыту теориясы негіздерін қамтыған. Осы мақсатта жаңашыл идеяларды игертуде мұғалімдердің кәсіби біліктілігін арттыру мақсатындағы оқытудың жаңа форматының тиімділігі зор. Еліміздің түкпір-түкпірінде жүргізілген курс барысында мұғалімдер бағдарламаның негізгі идеяларының ерекшеліктері мен маңыздылығын түсініп, кәсіби дамуына мүмкіндік алды. Спиральді қағидатпен берілген бағдарламаның оқу мақсаттары бойынша тиімді әдіс-тәсілдерді үйреніп, критериялы бағалаудың тиімді жолдарымен, жаңа идеялармен танысып, өз тәжірибесінде қолдануға мүмкіндік алды. Мұғалім, ең алдымен, «XXI ғасыр дағдысы» атанған дағдыларды оқушының бойында қалыптастыруға күш салу қажеттігін түсінді.

Қазіргі кезде табысты болу үшін оқушыларға білім қандай қажет болса, дағды да сондай қажет деген ойдың жақтастары көбейіп келеді. Бұл оқушылардың ақпаратты есте сақтап, алған білімдерін ұғынуын, түсінуін және әртүрлі салада қолдана білуін талап етеді. Білімді дәл осылай қолдану оқушыларға деп жиі айтылып жүрген кең ауқымды құзыреттілікті меңгеруге мүмкіндік береді [1, 9].

Жаңартылған оқу бағдарламаларында оқушылардың бойында қалыптастыру көзделетін төмендегідей құндылықтар мен дағдылар

анықталған (1-кесте):

1-кесте. Құндылықтар мен дағдылар

Құндылықтар	Дағдылар
шығармашылық және сын тұрғысынан ойлау; қарым-қатынас жасау қабілеті; өзгелердің мәдениетіне және көзқарастарына құрметпен қарау; жауапкершілік; денсаулық, достық және айналадағыларға қамқорлық көрсету; өмір бойы оқуға дайын болу	сын тұрғысынан ойлау; білімді шығармашылық тұрғыда қолдана білу қабілеті; проблемаларды шешу қабілеті; ғылыми-зерттеу дағдылары; қарым-қатынас дағдылары (тілдік дағдыларды қоса алғанда); жеке және топпен жұмыс істей алу қабілеті; АКТ саласындағы дағдылар

«Мұғалім көп әдісті білуге тырысуы керек. Оны өзіне сүйеніш, қолғабыс нәрсе есебінде қолдануы керек», - деп Ахмет Байтұрсынов айтқандай, сындарлы ойлай алатын, жан-жақты дамыған, шығармашыл ізденістегі құзырлы тұлғаны тәрбиелеуде мұғалімнің де жаңа идеяларға бетбұрыс жасауы қажет. Оқытудың тиімді әдіс-тәсілдерін сабаққа оңтайлы қолданып, сындарлы ойлауға жетелеуде тиімді тәсілдерге жүгінгені жөн. Осыған орай өз сабағымда қолданып жүрген оқушыларды сындарлы ойлауға жетелейтін тиімді әдіс-тәсілдердің біразын ортаға салсам:

1. «Мозайка» әдісі. Берілген мозайканы құрастырып, жасырынған сөздер, немесе суреттерді құрастыру арқылы тақырыпты анықтауда тиімді. Оқушылардың сыни ойлауларына жол ашады.

Дескриптор:

- бірлескен топта мозайканы құрастырады;
- жасырынған сөздің бүгінгі сабаққа қатысын анықтайды

2. “Ойлан, жұптас, талқыла” әдісі. Берілген мәтінді мұқият тыңдайды. Мазмұны бойынша миға шабуыл сұрақтарын дайындап, ой бөліседі, сыни көзқарастарын танытады.

Дескриптор:

- мәтінді құрайды, сұрақтар дайындайды;
- өзара топтарға сұрақтарын қойып, ой бөліседі;
- мәтіндегі ойды өмірмен байланыстырады.

3. Төрт сөйлем тәсілі” стратегиясы. Пікір-дәлел-мысал-қорытынды. Берілген мәтін бойынша өз пікірлерін дәлелдеп, мысал келтіреді, қорытынды жасайды, сыни көзқарастарын танытады.

Дескриптор:

- өзіндік пікірін өмірмен байланыстырып мысалмен дәлелдейді;
- өз ойынан қорытынды шығарады;
- сындарлы ойлану.

4. «Балалар философиясы». Тақырыпқа тиісті сұрақтар құрастырып, өзара пікір алмасып, мәселені талқылап, сыни көзқарас білдіру, бір шешімге келеді.

Дескриптор:

- сұрақтарды өздері құрастырады;
- мәселені талқылап, пікір алмасады;
- сыни көзқарастарын танытады.

Сабақ жоспарын құру мұғалімнің шеберлігін талап етеді. Сабағымның өн бойындағы әдіс-тәсілдер оқушының білімді өз әрекеті арқылы алуына негіз болуды көздейді. Олардың шығармашылық жұмыстар жасауына, алған білімдерін өмірмен байланыстырып, сыни көзқарастарын танытуларына жол ашады.

Жоғарыда аталған құндылықтар мен дағдыларды оқушыға қалыптастыру үшін «Мен инноватор мұғаліммін» деген әр мұғалім «жаңашыл идеяларға көңіл көкжиегін ашулары керек».

Біріншіден, жаңа форматты мұғалім - дәстүрлі оқытудан арылып, сындарлы оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін, дамыта оқытудың стратегияларын тәжірибеде қолданушы.

Атап айтқанда:

- оқушылардың өзіндік ой-пікірін тыңдай білу, бұған дейін алған білімдері мен қалыптасқан түсініктерін одан ары дамыту үшін оларды қолданудың маңыздылығын құптау;
- мұқият іріктелген тапсырмалар мен іс-әрекет түрлері арқылы оқушыларды ынталандыра және дамыта оқыту;
- проблемаларды шешу әдіс-тәсілдерін оқушыларға түсінікті жолмен құру және көрсету;
- оқушылардың білім алуына оқу үшін бағалау арқылы қолдау көрсету;
- оқушыларды зерттеу жұмыстарын жүргізуге және зерттеу әдіс-тәсілдеріне негізделген белсенді оқытуға бейімдеу;
- оқушылардың сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамыту;
- оқушылардың жеке, жұптық, топтық жұмыс түрлерін ұйымдас-тыру.

Екіншіден, бүгінгі мұғалім – оқушыны қолдаушы, кері байланыс орнатушы, бағыт-бағдар беруші, бақылаушы, ізденуші, өндіруші.

Мұғалімдер кері байланыстың көмегімен және модельдеу, көрсету, сұрақ қою, бақылау, танымдық ойын түрлерін қолдану арқылы оқушылардың оқу жетістіктерінің ілгерілеуіне үнемі қолдау көрсетуі

керек. Оқушылардың пән бойынша терең білім алу мұғалімдердің дағдыларына да байланысты, яғни олар оқушылардың жаңа білімдерін бұған дейінгі білімдерімен ұштастыра алуын бақылай білулері маңызды. Бұл үдеріс әр оқушының жеке дағдысы мен қабілеттеріне байланысты әртүрлі болады... [2, 34].

Үшіншіден, өз пәнін терең білумен ғана шектелмей, сындарлы ойлауы, функционалды сауаттылығы қажет. Әр оқушыны өзіндік ойы, сыни көзқарасы бар жеке тұлға деп танып және олардың көзқарасымен, пікірімен санасу маңызды. Бұл олардың қоғамдағы өз орнын сезіне білуіне, арадағы сенімділік, ынтымақтастық, сыйластық қасиеттерінің дамуына жол ашады.

Төртіншіден, оқушыны ынталандырып, қолдау көрсетіп отыру – баланың ішкі уәжін оятудың бір қыры. «Қолыңнан келеді», «Мен саған сенемін» деп мадақтап, жасаған жұмысына қолдау көрсетіп, жақсы сөздермен ынталандырып отырудың бала үшін маңызы зор.

Мұғалімнің ең алдымен оқушының оқуға деген уәжін қалыптастыруға баса назар аударғаны дұрыс, себебі жеке тұлға ретінде және кәсіби тұрғыдан өсу осы психологиялық өлшеммен тығыз байланысты. Оқушыға тиісті еркіндік беру, топтық жұмыс түрлерін ұымдастыру, оқу материалын маңызды ақпараттармен қамтамасыз ету оқушының оқуға деген ішкі уәжіне игі ықпал етеді. Сонымен қатар, заман талабына сай оқушысына берері, айтары көп болуы үшін мұғалімнің өзі де үнемі білімін жаңартып, жетілдіріп отыруы тиіс [2, 35].

Бесіншіден, оқушылардың сабақтан тыс уақыттарын тиімді ұымдастыру, үйірме жұмыстарына баулу – нағыз ізденісті, еңбекқорлықты талап ететін үрдіс. Сондай-ақ, ата-анамен байланыс орнату, ынтымақтаса жұмыс жасау жауапты болмақ.

Қорытындылай келгенде, «Еліміздің ертеңі жас ұрпақтың қолында», - деп Нұрсұлтан Әбішұлы айтқандай, осынау артылған жауапкершілік пен жаһани талаптарға төтеп беруде аянбай еңбек етіп жүрген білімді де білікті жаңашыл мұғалімдердің еңбектері өлшеусіз. Әйгілі педагог Я.А. Коменский: «Мұғалім – мәңгі нұрдың қызметшісі. Ол барлық ой мен қимыл әрекетіне ақылдың дөнін сеуіп, нұр құятын тынымсыз лаулаған жалын иесі. Оларға тамаша қызмет тапсырылған, күн астында одан жоғары ешнәрсе болмақ емес», – дегендей [3, 124], қазіргі таңда жас өскіннің бойында рухани әлемін қалыптастыру, адамгершілікке, азаматтыққа тәрбиелеу, сөз өнеріне баулу - мұғалімнің басты қызметі мен тынымсыз еңбегінің жемісі. Сондықтан да дарынды тұлғаны баулу уақыт күттірмейтін мәселе екенін айта келе, ұрпақ тәрбиелеу мәселесіне айрықша жауапкершілік танытып, уақыт бөлу керекпіз.

Әдебиеттер

1. Мұғалімге арналған нұсқаулық. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2016.
2. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Екінші (негізгі) деңгей. Төртінші басылым; «Назарбаев Зияткерлік мектебі» ДББҰ, 2015.
3. Педагогические сочинения. – М., 1990.
4. Ақиқат. 2013 жыл, №1. «Қазақстан – 2050» стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы.

ЖАҢА МАЗМҰНДА БІЛІМ БЕРУ – ЗАМАН ТАЛАБЫ

Ықыласова Ә.Ж.

М. Әуезов атындағы орта мектеп, Бородулиха, Қазақстан

«Қазақстан-2030» стратегиясында негізгі бағыттардың бірі ретінде білімі мен білігі жағынан шетелдегі замандастарымен бәсекеде жеңілмейтін, сонымен қатар бойында ұлттық ділі сақталған, отаншылдық рухы кемел қазақстандықтардың жаңа ұрпағын тәрбиелеу қажеттігі баса айтылған. «Білім - біліктілікке жеткізер баспалдақ, ал біліктілік - сол білімді іске асыра білу дағдысы», - деп А. Байтұрсынов айтқандай, оқушының жеке тұлғасын дамыту үшін бүгінгі таңда білім беру мекемелеріне, мектептерге ерекше мән беріліп, баса назар аударылып отыр.

Міндетті он жыл, міндетті он бір жыл, баламалы оқулықтар, гуманитарлық және жаратылыстану бағытындағы мектептер, қолданбалы курстар, 12 жылдық оқыту моделі, инклюзивті білім беру, бейіндік оқыту, жаңартылған білім беру бағдарлаамсы т.б. Қарап отырсақ, елімізде жыл сайын білім беру саласында реформалар жүреді екен. Ал бұл реформалардың жүру себебі неде? Бұл реформалар елімізге не береді? Осы сауалдарға орынды жауап табу үшін еліміздегі білім реформаларының мәнін, маңызын анықтау қажет деп ойлаймын.

Елімізде білім беру саласындағы өзгерістер әлемдік деңгейде болып жатқан жаңашыл бастамалармен үндес жүріп жатқандықтан, алдымен әлем елдерінің білім беру жүйелеріне тоқтала кеткенді жөн.

Жапония, Финляндия, Сингапур, Англия сияқты дамыған мемлекеттердің білім жүйесіндегі ерекшеліктерге тоқтала отырып, «әлем елдеріндегі білім беру жүйесіндегі реформалардың мәні неде және олар бұл мемлекеттердің білім беру мекемелері үшін қандай нәтиже берді?» деген сұрақтар төңірегінде ой толғап көрейін.

ҚПҒА президенті, профессор А. Құсайынов «Егемен Қазақстан» газетінде жарияланған «Білім реформасы. Дамыған елдер тәжірибесі» атты мақаласында Жапониядағы білім беру жүйесі туралы: «мұғалімдердің балалармен жиі берген қателерін өздері саналы түрде түсінгенше сабырлы жұмыс істеуі қалыпты жағдайға айналған. Сонымен қатар оқушылардың орындаған өздік жұмыстарын, бақылау жұмыстарын түзетпей, тек шартты белгілер қояды. Оқушы өзінің жұмысынан қатесін тауып, түзетеді. Сабақ барысында да селқос, сүлесөк, енжар отырмай, белсенді қатысушы ретінде сабақты талдауға аса зор ықыласпен қатысады. Күншығыс елінде 6 жылдық бастауыш мектептен кейін оқитын 3 жылдық төменгі орта мектепте оқу жоспары оқушылардың өздері таңдайтын пәндерден жасалады», - деп жазады. Ары қарай Жапонияда жалпы, кәсіптік білім беретін бөлімдерден тұратын жоғарғы орта мектептің жалпы білім беретін бөлімі гуманитарлық және ғылыми - жаратылыстану бағыттары бойынша 2 түрлі оқу жоспарлары негізінде оқушыларды университеттерге түсуге дайындайтындығы, топтастырылған және кіріктірілген пәндердің оқытылатындығы айтылады. Мәселен, 9-сыныпта жүретін 12 пәннің ішінде музыка, өнер, адамгершілікке тәрбиелеу, үй шаруашылығы пәндері бар. Бір ерекшелігі 3-сыныпта қоғамтану, жаратылыстану, ал 5-сыныпта үй шаруашылығы сабағы мен волонтерлік сабақтары қосылады да, бірінші сыныптан бастап адамгершілік тәрбие сабағы жүргізіледі екен. Ал біздің елімізде Жапондағыдай топтастырылған және пәнаралық пәндер оқылмайды. Бұдан шығаратын қорытындыны профессор А. Құсайыновтың сөзімен келтіре кетейін: «Біріншіден, Кеңес Одағы кезінде қалыптасқан пәндік оқыту жүйесінен шыға алмай келеміз, екіншіден, 12 жылдық білім мазмұнын анықтағанда оқылатын пәндердің мазмұнын қайта қарау керек. Жапон елі жоғарыдағы пәндерді үзбей оқыту негізінде қаншалықты ұлттық тәрбие беріп отыр десеңізші» [1].

Расында да, жастайынан балаларды рухани-адамгершілікке тәрбиелеудің жапондық жүйесі мен қазақ халқының тал бесіктен ұрпағын рухани-адамгершілікке тәрбиелеуі арасында үлкен ұқсастық бар екенін байқадым. Дегенмен кеңестік жүйе кезінде біз көптеген құндылықтарымыздан айырылып қалдық. Осы орайда оқушылардың рухани дамуын көздейтін жапондық білім жүйесінен өз керегімізді алып, оқыту үдерісінде пайдалансақ, нұр үстіне нұр болары хақ. Жастарға рухани тәрбие бере отырып, үш тұғырлы тіл саясатын қолдаған, туған дәстүрін құрметтейтін тұлға қалыптастыруда тарих берген мүмкіндіктерді пайдалану керек деп ойлаймын.

Білім беруде озық тұрған елдердің бірі – Финляндия. Финляндияның білім беру жүйесіндегі түбегейлі реформалар 40 жылдай бұрын

басталыпты. Осы уақыт аралығында біртіндеп білім беру саласында алдыңғы қатарда тұрған, өте сәтті жетістіктерге жеткен елдердің біріне айналған. Зерттеушілердің айтуынша, соңғы бірнеше онжылдықта фин елінің бүкіл білім беру жүйесінде жүріп жатқан реформалардың ерекшелігі білім берудің даралануы, гуманизация және мұғалім дайындығының жоғарғы деңгейін, беделін, жалақысын көтеруге көп көңіл бөлінуінде болып табылады екен. Расында да, білім сапасының көтерілуіне мұғалімдердің кәсіби деңгейінің жоғарылауы, олардың озық педагогиканы тиімді пайдалануы, материалдық жағдайының жақсаруының елеулі әсер ететіндігі дәлелденіп отыр. Сондай-ақ ғалымдар финдық білім жүйесіндегі үлкен өзгеріс деп білім саласын дамытуға бүкіл қоғамның жұмылдырылуын атаған.

Осындай реформалардан кейін бүгінгі таңдағы фин елінің білім беру жүйесі төмендегідей сипатталады. Фин елінің білім беру жүйесінде ерекше атап өтер жайт – мектепке деген сенімнің жоғарылығы. Мектепте оқушы біліміне, яғни бір оқушыны екінші оқушымен салыстыра отырып баға қоймайды, оқушының оқудағы ілгерілеуі, өрлеуі бағаланады да, үйрету емес, ойлауға үйрету мақсатын қоя отырып, проектілік, топтық жұмыстарға ерекше көңіл аударады. Мұғалімдерге апта сайын мектеп бағдарламасын бірігіп жоспарлау және әзірлеу үшін арнайы уақыт бөлінеді.

Фин елінде мұғалімдік қызметке магистр дәрежесі бар адамдар, ал бастауыш сыныпта және мектепке дейінгі мекемелерде нағыз біліктілігі жоғары мамандар істейді. Менің ойымша, біздің елімізде бәсекелестікке қабілетті, жан-жақты ұрпақ тәрбиелеу мәселесін бүгінде мұғалімдердің кәсіби өсуіне жағдай жасап, педагог кадрларды іріктеуге айырықша көңіл бөлгенде ғана шеше аламыз. Оқу нәтижесін жақсарту үшін, ең бірінші, мұғалімнің жоғарғы деңгейін, жалақысын, беделін, мәртебесін арттыру керектігі - заңдылық. Қорыта келе айтарым, елімізде жүргізіліп жатқан білім реформаларында іс-әрекетті зерттеуде, бірлесе жоспарлауда, мұғалімдік қызметке іріктеуде финдық (жапондық) тәжірибенің оң және тиімді жақтарын басшылыққа алуымыз керек, өйткені «мектеп жұмысы мен оқушы жетістіктерін өрістетудегі негізгі тұлға – мұғалім» [2].

Әлем елдерінде мектеп оқушыларына белгілі бір сатыдан, орта буыннан кейін өз бейімділігіне қарай белгілі бағытта дамуға, өзі қалайтын мамандыққа қарай икемделуіне, белгілі бағыттарды тереңдетуіне мүмкіндік берілген.

Мысалы, Америкада 7-8-сыныптардан бастап оқушыларға кәсіптік бағдар беруге көп көңіл бөлініп, оқу жоспарына оқушылар өздері таңдайтын пәндер енгізіледі. 9-сыныпта оқу дифференциялық сипат

алады да, 11-12-сыныптарда академиялық, кәсіптік, жалпы бағыттарда жүреді. Университеттерге түсуге тек академиялық бағыт қана дайындайды. Ал Франциядағы колледждің (біздің жүйе бойынша 8-9-сыныптар екен) бағдарлау циклінің білім беру және технологиялық бағыттары оқушыларға өздерінің білім бағдарламаларын анықтауға көмектеседі. Сондай-ақ, Канада, Германия, Нидерландыда да осындай (осыған ұқсас) жүйе қалыптасқан, яғни өз қабілеті мен қалауына қарай оқушылардың өздеріне пән таңдау мүмкіншілігі беріліп, міндетті пәндер азайтылып, таңдаған пәндері көбейеді.

Ұлыбританияда 6 жылдық бастауыш мектептен кейін оқушылар орта мектепте оқиды. Кешенді, гуманитарлық, жалпы білім беретін мектептер және қалалық технологиялық колледждердің бір-бірінен өзгеше оқу жоспарлары бар. Жоғары орта мектепте бағдарлы білім беріліп, бар күш осы пәндерді терең меңгеруге бағытталады [3].

Ал Сингапур елінде e-learning технологиясына үлкен басымдық беріліп отыр. Бұл e-learning, электрондық оқыту біздің елімізде білім алушыларды білім берудің жаңа мәнеріне бағдарлау үшін және бүкіл ғұмыр бойы одан әрі оқыту үшін ең тиімді технология ретінде біртіндеп қолданылып жатыр, өйткені «Білім алушыларды білім берудің жаңа бағытына бағыттауға, инновациялық іс-әрекет дағдыларын дамытуға үлес қосатын басты әдіс ретінде қарастырылып отырған электрондық оқытудың маңызы зор» [4]. («Ұлттық ақпараттандыру орталығы» АҚ Электрондық оқытудың тұжырымдамасы: қазақстандық көзқарас Алматы, 2011). Бүгінде «Виртуалды мектеп», «Онлайн сабақтар мен семинарлар» жобалары бойынша Интернет-ресурсын құру, интерактивтік оқыту формасын қолдануды кеңейту, арнайы онлайн оқыту бағдарламасын әзірлеуде e-learning-ті инновациялық іс-әрекеттің машықтарын дамытуға көмектесетін негізгі әдіс ретінде де білім беру жүйесінде кеңінен пайдалану керекпіз деп ойлаймын.

Түйгенім, әлемнің жетекші елдеріндегі орта және жалпы білім беру білімнің ашықтығымен, білім мен ақпарат алу барлық азаматтарға мүмкін болуымен, әр оқушының қызығушылығын, қажеттілігін ескеруімен, дамытуымен, 7-сыныптан бастап пәндер таңдау мүмкіндігі берілуімен, олардың қоғамдағы өзгерістерге жылдам бейімделуіне бағытталуымен жүзеге асырылады екен.

Әлем елдеріндегі тәжірибеден тиімдімізді алып, ұлттық білім беру жүйесін құруда елімізде білім беруде көптеген реформалар жүріп жатыр. Елбасы 2011 жылғы Қазақстан халқына «Болашақтың іргесін бірге қалаймыз» атты Жолдауында да білім беру саласына ерекше көңіл бөлді, өйткені «...оқушыларға білім беруде олардың өмірлік тәжірибесін ескеру, пәнаралық байланысты нығайту, сол арқылы оқу-

шыларға әлеуметтік-экономикалық тәлім – тәрбие беру, соған лайықты жаңа тұрпатты ұстаздар даярлау қажет».

«Назарбаев Зияткерлік мектептері» дербес білім беру ұйымы және Педагогикалық шеберлік орталығы шетелдік әріптестермен бірлесіп, озық әлемдік тәжірибені қолдана отырып, жаңа тұрпатты мұғалім даярлауда педагогтердің біліктілігін арттырудың деңгейлі бағдарламасын жасауы, ал мұғалімдердің жаңартылған бағдарлама бойынша қайта даярлаудан өтіп, тың біліммен қарулануы - осының дәлелі. Жаңартылған білім беру бағдарламасының өзіндік ерекшелігі бар. Пән мазмұнының спиральді қағидатпен беріле отырып, қарапайымнан күрделенуі, пәнаралық байланысты жүзеге асыруда ортақ мақсаттардың қойылуы, оқу үдерісінің ұзақ мерзімді, орта мерзімді және қысқа мерзімді жоспарлар арқылы ұйымдастырылуы т.б. Осы орайда оқушы білім алу үдерісіне белсене қатыса отырып, алған білімін өмірде қолдана білуге дағдыланады. Қалай оқу керектігін үйренеді. Саналы түрде білім алу қажеттігін ұғынады. Осыған орай, бәсекеге қабілетті, жан-жақты жетілген жеке тұлға қалыптастыруда әлемдік стандарттар негізінде қарқынды жұмыс жүргізіп жатқан Назарбаев Университеті мен Зияткерлік мектептердің жинақталған тәжірибесін бүкіл қазақстандық білім беру жүйесіне тарату әр мұғалімнің мәртебелі міндеті деп түсінемін.

Білім берудің дамуы – үлкен ұлттық мәні бар міндет. Қазірде әр пән бойынша өткізіліп отырылған курстарда мұғалімдерге қолдау көрсететін құнды материалдар ұсынылады. Еліміздегі білім беру жүйесіндегі оң өзгерістер білім саласындағы қуатты қозғалыс күшінің ұшықыны болады деп сенемін.

Әдебиеттер

1. Құсайынов А. Білім реформасы. Дамыған елдер тәжірибесі // «Егемен Қазақстан» газеті, 2005 ж.
2. Тэйлор А. О реформе системы образования в Финляндии . – Режим доступа: <http://www.businessinsider.com/finland-education-school-2011-12>
3. Қайыңбаев Ж. Білім берудің мақсаты адам капиталын дамыту болуы керек // «Алаш айнасы» республикалық газетіне берген сұхбаты, Thenews.kz
4. Алишев Т.Б., Гильмутдинов А.Х. Опыт Сингапура: создание образовательной системы мирового уровня. – Режим доступа: <http://ecsocman.hse.ru/data/2011/07/19/1267422760/Alishev.pdf>

СПЕЦИФИКА РАБОТЫ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА В ДЕТСКОЙ МУЗЫКАЛЬНОЙ ШКОЛЕ В КЛАССЕ НАРОДНЫХ ИНСТРУМЕНТОВ (ДОМБЫРА)

Дурново О.И.

КГКП «Восточно-Казахстанское училище искусств имени народных артистов братьев Абдуллиных» управления образования ВКО, Усть-Каменогорск, Казахстан

В условиях дополнительного образования учащиеся получают возможность творческой самореализации, самовыражения, приобретают исполнительские навыки, как сольного выступления, так и ансамблевого. Большую роль в этом процессе играют профессиональные качества концертмейстера.

Концертмейстер – правая рука педагога специального класса, творческий соратник, наставник, помощник для ученика-солиста. Работа концертмейстера многопланова и включает в себе, не только творческую, но и педагогическую направленность. Этот вид деятельности раскрывается, прежде всего, в разучивании с учениками нового репертуара (4).

Индивидуальный подход к ученику, правильно подобранный репертуар, который определяется педагогом совместно с концертмейстером, способствующий наиболее полному раскрытию возможностей ребенка, умение не только контролировать солиста, но и подсказывать правильный путь к исправлению тех или иных недостатков – вот в чем неоценимую помощь может оказать опытный концертмейстер (6). Как говорил Е. Шендерович «Нужно выработать особую чуткость, уважение, такт по отношению к намерениям партнера, но при этом быть «музыкальным лоцманом» - уметь провести «исполнительский корабль» сквозь все возможные рифы и донести до слушателя единую концепцию произведения» (11). Таким образом, в деятельности концертмейстера объединяются педагогические, психологические и творческие функции.

Перечислим, какие же знания и навыки необходимы концертмейстеру для начала профессиональной деятельности в музыкальной школе.

- В первую очередь, умение читать с листа фортепианную партию любой сложности. Видеть и ясно представлять партию солиста, заранее улавливая индивидуальное своеобразие его трактовки, всеми исполнительскими средствами содействовать наиболее яркому его выражению.

- Владение навыками игры в ансамбле.

- Умение транспонировать в пределах кварты текст средней трудности, что полезно и необходимо при игре с духовыми инструментами, а также для работы с вокалистами.

- Знание правил оркестровки, особенностей игры на инструментах симфонического и народного оркестра – для того, чтобы правильно соотносить звучание фортепиано с различными штрихами и тембрами этих инструментов.

- Наличие тембрового слуха, умение играть клавиры (концертов, опер, кантат) различных композиторов в соответствии с требованиями инструментовки каждой эпохи и каждого стиля.

- Умение переключать неудобные эпизоды фортепианной фактуры в клавирах, не нарушая замысла композитора.

- Умение на ходу подбирать мелодию и аккомпанемент.

- Навыки импровизации, то есть умение играть простейшие стилизации на темы известных композиторов, подбирать по слуху гармонии к заданной теме в простой фактуре.

- Деятельность концертмейстера требует от пианиста применения многосторонних знаний и умений по курсам гармонии, сольфеджио, полифонии, истории музыки, анализа музыкальных произведений, вокальной и хоровой литературы, педагогики – в их взаимосвязях (7, 8, 9, 10).

Функции концертмейстера, работающего в учебном заведении с солистами (в особенности с детским контингентом), носят в значительной мере педагогический характер, поскольку они заключаются главным образом, в разучивании с солистами нового учебного репертуара. Эта педагогическая сторона концертмейстерской работы требует от пианиста, помимо аккомпаниаторского опыта, также педагогического чутья и такта.

Концертмейстер должен обладать рядом положительных психологических качеств. Внимание концертмейстера - это внимание совершенно особого рода. Оно многоплоскостное: его надо распределять не только между двумя собственными руками, но и быть внимательным к главному действующему лицу, то есть солисту. В каждый момент исполнения важно, что и как делают пальцы, как используется педаль, слуховое внимание занято звуковым балансом (которое является основой основ ансамблевого музицирования). Ансамблевое внимание следит за воплощением единства художественного замысла. Такое напряжение внимания требует огромной затраты физических и душевных сил.

Остановимся на некоторых особенностях работы концертмейстера на отделении «Казахских народных инструментов». Знание исто-

рии развития инструментов, эволюции народно-инструментального репертуара помогает понять «душу» казахской народной музыки. Концертмейстеру, посвятившему себя работе с казахскими народными инструментами, необходимо иметь представление об основных приёмах звукоизвлечения на инструментах, с которыми приходится играть. Знание особенностей штриховой и звукоизобразительной палитры поможет в аккомпанементе найти соответствующее звучание, найти динамическое и колористическое соотношение с тембрами данных инструментов. Главной задачей концертмейстера является умение «найти звук» и соответствующее «туше» к солирующему инструменту (1).

Что касается динамической стороны ансамбля с юным солистом, то здесь следует учитывать такие факторы, как степень общемюзькального развития ученика, его техническую оснащенность, его физиологические данные, наконец, возможности конкретного инструмента на котором он играет. Произведения, в которых партия рояля является типично аккомпанирующей, солист всегда играет ведущую роль, несмотря на то, что по своему артистическому уровню он является более слабым партнером. В этих условиях хороший аккомпаниатор не должен выпячивать преимущества своей игры, должен уметь остаться «в тени солиста», подчеркнуть и высветить лучшие стороны его игры. Если, «пианисту-солисту предоставлена полная свобода выявления творческой индивидуальности, то концертмейстеру же приходится приспособлять свое видение музыки к исполнительской манере солиста, но при этом сохранить свой индивидуальный облик» (3).

Еще более важным и пианистически сложным такой динамический и исполнительский баланс будет в работе концертмейстера в классе казахской домбыры. Звук у домбыры тихий, быстро гаснущий. Поэтому и звукоизвлечение у концертмейстера будет несколько иным, необходимо максимально приблизить звучание фортепиано к тембру солиста. Не заглушить его фактурой, педалью, а наоборот сделать аккомпанемент более прозрачным, чтоб солирующая партия не пропала и шла красной нитью сквозь все произведение.

Домбровые аккомпанементы требуют от концертмейстера хорошей технической базы, умения играть легко в быстрых темпах пассажи «шепчущей» звучностью. Движения пальцев почти невидимые, игра лишь кончиками - «кожей» подушки пальца. Иногда бывает достаточно веса пальца, но с особой артикуляцией - «говорком» (*parlando*).

Здесь уместно процитировать опытного концертмейстера из

Алматинского музыкального колледжа им. П.И. Чайковского Ниязбаеву Раушан Талгатбековну: «Проработав 34 года концертмейстером, и подготовив немалое количество лауреатов, я не понаслышке вкусила тяжкий труд концертмейстеров, и, что примечательно, особенно на отделении казахских народных инструментов, и пришла к этому обоснованному выводу из собственного опыта и наблюдений. Я, безусловно, согласна, что домбра – щипковый инструмент, звук которой специфически тихий, приглушенный... и к концертмейстеру бесконечное требование: «Тише, тише, тише!», что порой взвыть хочется: «Ну куда еще ниже плинтуса играть!». Или превратиться нам в ночных цикад?.. А лучше, концертмейстеру залечь на дно, чтобы дать солисту вслушаться в свою мелодию и сыграть свои восьмушки с триолями без вашего вмешательства. А то вдруг вслушается в ваши триоли и, ага -незамедлительно ошибется... И тут принцип один: он с удовольствием «наяривает» свои шестнадцатые в таком бешеном темпе, а ты, концертмейстер, ну-ка догони меня! Да ловчее, да на пять *pianissimo*, «октавушечками». «Давай, давай!». И мы, концертмейстеры, снова перевоплощаемся, но уже в жучка-плавуну, который так умело и ловко расставляет свои лапки на поверхности воды, потому и не тонет, а скользит, и ты, концертмейстер, как этот жучок-плавун распластай свои пальчики на клавиатуре и вперед, изогнув шею в сторону домбриста, может и услышишь его. Этот процесс постоянного предельного напряжения и контроля слуха неотвратим... Ну-ка, попробуйте-ка концертмейстеры других отделений! Я уверена, вам будет слабо, а мы можем: в этом и мастерство наше. Мастерство не в том, чтобы играть громко, а прошептать под солиста, как ветерок, тихо и ровно все шестнадцатые».

В произведениях задорного характера, исполняемых в быстром темпе нужно очень быстро реагировать на то, что именно в данный момент исполняет солист. Необходимо играть, не теряя «ощущения ритмической пульсации» (5). Концертмейстер должен обладать абсолютным чувством ритма, иначе он никогда не станет достойной частью ансамбля.

И, снова из высказываний Раушан Талгатбековны: «Мы в таких случаях превращаемся в «живых метрономов» и держим солистов-домбристов в темпово-ритмической сетке, не позволяя ни на йоту качнуться в сторону. Возьму конкретно, к примеру, стартовую подачу темпа, характера, ритма, импульса, который задает концертмейстер в «Жас епін» Е.Усенова. Целиком и полностью характер произведения зависит от того, как концертмейстер подаст первый аккорд, как взмах дирижерской палочки. Нет «взмаха» и инициативы концертмейстера,

то откуда взяться задору у солиста-домбриста. Не растеряв мобильности, четкости с первого такта до последнего в одной упряжке с ним пронесешься – ты спас его, а слабину дал – все считай, растерял по пути: и образ произведения, и свою репутацию».

Существует масса произведений, где характер целиком и полностью зависит от концертмейстера. Например: «Коньльды бикеш» Н. Тлендиева, «Жас епын» и «Жигер» Е. Усенова, «Шалкыма» А. Жаимова, «Коньльды жастар» М. Аубакирова. В данных произведениях концертмейстер держит солистов в темпово-ритмической сетке, дает стартовую подачу темпа, характера, ритма и импульса.

С каждым годом все большую популярность среди домбристов получает исполнение произведений русской и европейской классики в переложении для домбры. Здесь уместно упомянуть имя Магауия Хамзина, чье виртуозное исполнение со сцены «Венгерских танцев» Брамса, «Турецкого марша» Моцарта, «Полонеза» Огинского, пьес С. Рахманинова и произведений советских казахских композиторов на домбре под аккомпанемент фортепиано не только породило моду на подобное исполнение среди известных домбристов, но и подтолкнуло современных композиторов, создавать домбровые пьесы. Композиторы пытались объединить закономерности построения домбровых кюев и европейской классической музыки. Например, «Тойбастар» Леонида Шабельского и Сергея Шаргородского.

На сегодняшний день произведения «Маленькая серенада» Ф. Шуберта, «Венгерские танцы» И. Брамса, «Элегия» Ж. Массне, «Турецкий марш» В. Моцарта, «Рондо» Л. Бетховена, «Вальс цветов», «Танец маленьких лебедей» П. Чайковского, «Итальянская полька» С. Рахманинова - являются практически обязательными для изучения.

Ученики класса домбры, в ансамбле с концертмейстером, участвуют в концертах, конкурсах и фестивалях различного уровня. Опытный концертмейстер всегда может снять неконтролируемое волнение и нервное напряжение ученика-солиста перед эстрадным выступлением добрым словом, дружеской поддержкой. Творческое вдохновение передается ученику и помогает ему «обрести уверенность психологическую, а за ней и мышечную свободу» (2).

Концертмейстер должен питать особую, бескорыстную любовь к своей специальности, которая (за редким исключением) не приносит внешнего успеха – аплодисментов, цветов, почести и званий. Он всегда остается «в тени», его работа растворяется в общем труде. Но для педагога по специальному классу концертмейстер – правая рука и первый помощник, а также музыкальный единомышленник.

Среди музыкантов бытует мнение, что хорошим концертмейсте-

ром нужно родиться, потому что все качества, которыми он должен обладать - это некий дар и с этим нельзя не согласиться.

Литература

1. Аманов Б. Композиционная терминология домбровых кюев. В сб.: Инструментальная музыка казахского народа. - Алма-Ата, 1985.
2. Блум Ф., Лезерсон А., Иофстедтер Л. Мозг, разум и поведение.- М.: Мир, 2006.
3. Бойченко Л.В. Традиционные направления народно- инструментального искусства сквозь призму концертмейстерского опыта. // Материалы II межд. Интернет-конференции. - Екатеринбург, 2008.
4. Бочкарев Л.Л. Психология музыкальной деятельности. - М., 1997.
5. Гончаренко С. Зеркальная симметрия в музыке. - Новосибирск, 1993.
6. Касимов, В.Г., Трефилов, В.П. Концертмейстерский класс: Учебная программа для студентов. – Глазов: ГГПИ, 2002.
7. Кубанцева Е.И. Концертмейстерский класс. Учеб. пособие для вузов. - М.: Академия, 2002.
8. Люблинский, А.А. Теория и практика аккомпанемента. Методологические основы. – Л.: Музыка, Ленинградское отделение, 1972.
9. О работе концертмейстера / Ред. – сост. М.А. Смирнов. – М.: Музыка, 1974.
10. Хавкина-Трахтер, Р. Работа в концертмейстерском классе // Вопросы фортепианной педагогики: Сборник статей / Пед. ред. В. Натонсона. – М.: Музыка, 1971. – С. 134–149.
11. Шендерович, Е.М. В концертмейстерском классе: Размышления педагога. – М.: Музыка, 1996.

СОДЕРЖАНИЕ
ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ ЯЗЫКОВ И МЕТОДИКИ
ПРЕПОДАВАНИЯ

ПЕСНЯ КАК ЭФФЕКТИВНЫЙ ИНСТРУМЕНТ ДЛЯ УСВОЕНИЯ ЛЕКСИЧЕСКОГО МАТЕРИАЛА НА УРОКЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА Осколкова А.А.	3
К ВОПРОСУ О ПЕРЕДАЧЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ ПРИ ПЕРЕВОДЕ АУДИОВИЗУАЛЬНЫХ ТЕКСТОВ Ерболқызы Ә., Герсонская В.В.	8
LEXICAL AND STYLISTIC DEVICES IN QUALITY AND TABLOID PRESS Cherkassov V., Samojlova-Tchylakova I.M.	12
ӘДЕБИ ШЫҒАРМАНЫ ТАЛДАУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖҮЙЕСІ Едильбаева Г.Б., Токтарқанова Д.Р.	18
РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЛЕКСИКИ. СВЯЗНОЙ РЕЧИ ПРИ ПРИМЕНЕНИИ ПРОЕКТНОЙ МЕТОДИКИ НА УРОКЕ – ПРЕЗЕНТАЦИИ ПО ПРЕДМЕТУ «ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ РУССКИЙ ЯЗЫК» Шагаланова Б. Р.	22
MODERN APPROACHES TO TEACHING SCHOOL SUBJECTS IN ENGLISH LANGUAGE Kabdualiyev R.	25
ӘДЕБИЕТ САБАҒЫНДА Қ.О. БІТІБАЕВАНЫҢ «ОЙ ТАСТАУ, ОЙЛАНТУ» ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ ТІЛ ДАМУЫ ЖҰМЫСТАРЫН ЖҮРГІЗУ Митанова А.Е.	30
THE DIDACTIC ASPECT OF DEVELOPING TEACHING MATERIALS FOR EXTENSIVE READING SKILLS DEVELOPMENT IN ADVANCED EFL STUDENTS Kabdykarimova A., Gersonskaya V.	35
ЯЗЫКОВЫЕ СРЕДСТВА ВЫРАЖЕНИЯ ПОЛИТКОРРЕКТНОСТИ Штыков А., Новицкая Ю.В.	37
ҮШ ТІЛДІ МЕҢГЕРУ – ЖАРҚЫН БОЛАШАҚТЫҢ КЕПІЛІ Жақсыбаева Н.С.	41
TEACHING VOCABULARY WITH USING FAIRY TALES Tusupkhanova Zh.	44
ОБУЧЕНИЕ ИНОЯЗЫЧНОМУ ЧТЕНИЮ В ШКОЛЬНОМ CLIL-КУРСЕ «БИОЛОГИЯ» ДЛЯ 8 КЛАССА Қайсарханова Е.Т., Самойлова-Цыплакова И.М.	49

ОБУЧЕНИЕ ЛЕКСИКЕ КАК ВАЖНЕЙШЕМУ КОМПОНЕНТУ РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА УРОКЕ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА НА НАЧАЛЬНОМ ЭТАПЕ ОБУЧЕНИЯ Энгель Ю.О.	53
БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯСЫ – СЛІЛ ӘДІСІ АРҚЫЛЫ БІЛІМАЛУШЫЛАРДЫҢ ДЕҢГЕЙІН КӨТЕРУ Сатиева А.М.	57
«ҚАНИПАТАНУ» АВТОРЛЫҚ БАҒДАРЛАМАСЫН МЕКТЕПТЕ ОҚИТУ Мұқашева М.Қ., Картаева А.М.	60
ИГРОВЫЕ ПРИЕМЫ ОБУЧЕНИЯ ГРАММАТИКЕ В ВУЗЕ Кызыкеева А.Б.	68
К ВОПРОСУ О ПЕРЕДАЧЕ СИНТАКСИЧЕСКИХ СРЕДСТВ ВЕРБАЛИЗАЦИИ СУБЪЕКТИВНОЙ МОДАЛЬНОСТИ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ПЕРЕВОДЕ Анчутин А.В., Герсонская В.В.	71
ОСОБЕННОСТИ ЗАДАНИЙ НА ГРАМОТНОСТЬ ЧТЕНИЯ ПРИ ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ И ЛИТЕРАТУРЕ Гулова И.Н., Абылгазинова А.Б.	74
РОЛЬ КОММУНИКАТИВНЫХ ЗАДАНИЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА ПРИ ФОРМИРОВАНИИ КУЛЬТУРЫ ОБЩЕНИЯ СТУДЕНТОВ КОЛЛЕДЖА Сорокина А.В.	78
ТҮРКІ ӘЛЕМІ ЖӘНЕ ЛАТЫН ЖАЗУЫ Нурланова А.Н.	83
К ВОПРОСУ О БИЛИНГВИЗМЕ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ПРОБЛЕМЫ Левина Т.В., Мошенская Н.А.	93
ENGLISH GRAMMAR EXERCISES FOR ESL STUDENTS Kamzina Zh.	96
ЖАЛПЫ ТІЛ БІЛІМІНДЕГІ САЛЫСТЫРМАЛЫ ГРАММАТИКАНЫҢ АЛҒЫШАРТТАРЫ Тургумбаева Н.К., Нурланова А.Н.	102
ВОПРОСЫ ПЕДАГОГИКИ И ПСИХОЛОГИИ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ ЖЕТІСТІКТЕРІН БАҒАЛАУ, БАҚЫЛАУ ТҮРЛЕРІ Ескужинова Н.М.	109
ПРОБЛЕМЫ ОПТИМИЗАЦИИ УМСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ В СИСТЕМЕ ОБНОВЛЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ Цыплаков В.А., Русанов В.П.	112

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ КОРРЕКЦИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ВЫГОРАНИЯ ПЕДАГОГОВ Вдовина Е.Н., Синютина А.А.	115
ПЕРСПЕКТИВЫ ВНЕДРЕНИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ЗНАНИЯМИ В ОРГАНИЗАЦИЯХ ОБРАЗОВАНИЯ Уразова В.С.	121
РАЗВИТИЕ КУЛЬТУРЫ ТОЛЕРАНТНЫХ ОТНОШЕНИЙ МОЛОДЕЖИ: МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЙ АСПЕКТ Набиев Е.А.	125
ҚҰҚЫҚТАНУ ПӘНДЕРІНДЕ СЛІЛ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ Мухаметкалиева М.К.	129
ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МОТИВАЦИИ СТУДЕНТОВ ЭКОНОМИЧЕСКОГО КОЛЛЕДЖА Еримбетова А.Н.	134
ЕРЛІ – ЗАЙЫПТЫЛАРДЫҢ НЕКЕГЕ ҚАҒАТАТТАНУЫ МЕН ҮЙЛЕСІМДІЛІГІ Байтемирова К.Б.	138
ИНФОРМАТИКА САБАҒЫНДА МОДУЛЬДЫ ЖҮЙЕНІ ТИІМДІ ПАЙЛАНАУДЫҢ АРТЫҚШЫЛЫҒЫ Мустафина С.Ж.	143
ИНФОРМАТИКА ПӘНІНДЕ ЖАҢА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ Манапова А.С.	147
БІЛІМ БЕРУДЕГІ МОБИЛЬДІ ТЕХНОЛОГИЯЛАР Мұратұлы Д.	151
ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ САБАҒЫН ӨТКІЗУДІҢ ЗАМАНАУИ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ Толеуханов К.Т.	154
ЗАМАНАУИ АРНАЙЫ ОРТА КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУДЕГІ АРНАЙЫ ТЕХНИКАЛЫҚ ПӘНДЕРДІ ОҚЫТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ Сембина Ш.К.	157
БІЛІМ БЕРУДЕ ҰЖЫМДЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУДЫҢ НӘТИЖЕЛІЛІГІ Касенова Ш.И.	162
ТОЛЫҚ ЕМЕС ОТБАСЫНАН ШЫҚҚАН ӘСКЕРИ САРБАЗДАРДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ Сыдықанова Г.А.	166

КРИТЕРИАЛЬНОЕ ОЦЕНИВАНИЕ УЧЕБНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ В УСЛОВИЯХ ОБНОВЛЕНИЯ СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ Жукова Т.В.	169
САБАҚТА ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ТӘЖІРИБЕСІНЕН Самарханова Н.Н.	172
БУЛЛИНГ – ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ БІР ТҮРІ РЕТІНДЕ Оракбаева М.К.	178
ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ САБАҚТАРЫНДА КӨПӨЛШЕМДІ ҚҰРЫЛЫМДАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ Сегизбаева Ж.Б.	181
ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ КОМПЬЮТЕРЛІК ОЙЫНДАРДЫҢ, ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІНІҢ ПАЙДАСЫ МЕН ЗИЯНЫ Ажахметова М.К.	185
ҚАЗАҚСТАННЫҢ БОЛАШАҒЫ – ЖАСТАРДЫҢ ҚОЛЫНДА Колдаева А.А.	190
ЖЕТКІНШЕК КЕЗЕҢДЕГІ «ДАҒДАРЫС» МӘСЕЛЕСІ Баженова Н.К.	194
БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫН ЖАҢА RTU: ДИАЛОГТІК ОҚЫТУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ Бирталаева Б.Н.	197
МӘҢГІЛІК ЕЛ» ҰЛТТЫҚ ИДЕЯСЫ НЕГІЗІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫ ҰЛТЖАНДЫЛЫҚҚА, ПАТРИОТТЫҚҚА ТӘРБИЕЛЕУ Нурбақыт Ж.	202
РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ: ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫМЫЗ – ЖАС ҰРПАҚТЫ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ КЕПІЛІ Алтай Қ.	206
ЖАҢА RTUЛҒАН ОҚУ БАҒДАРЛАМАСЫ АЯСЫНДА СЫНДАРЛЫ ОҚЫТУДЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДАҒЫ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ РӨЛІ Исаева С.Н.	211
ЖАҢА МАЗМҰНДА БІЛІМ БЕРУ – ЗАМАН ТАЛАБЫ Ықыласова Ә.Ж.	216
СПЕЦИФИКА РАБОТЫ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА В ДЕТСКОЙ МУЗЫКАЛЬНОЙ ШКОЛЕ В КЛАССЕ НАРОДНЫХ ИНСТРУМЕНТОВ (ДОМБЫРА) Дурново О.И.	221
СОДЕРЖАНИЕ	227

Научное издание

**МЕЖДУНАРОДНОЕ ПАРТНЕРСТВО В ОБРАЗОВАНИИ И
НАУКЕ: ГЛОБАЛЬНЫЕ ВЫЗОВЫ СОВРЕМЕННОСТИ**

Сборник докладов Международного научного Конгресса
(10-15 сентября 2019 года)

Часть 3

Отпечатано в Казахстанско-Американском свободном университете

Дизайн обложки К.Н. Хаукка
Технический редактор Т.В. Левина

Подписано в печать 15.09.2019	Формат 60x84/16	Объем 14,4 усл.печ.л.
10,5 уч.-изд.л	Тираж 500 экз.	Цена договорная
